

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Ewolucja tożsamości narodowej mieszkańców szwajcarskiego kantonu Valais

Author: Agata Pogorzelska-Kliks

Citation style: Pogorzelska-Kliks Agata. (2006). Ewolucja tożsamości narodowej mieszkańców szwajcarskiego kantonu Valais. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Uniwersytet Śląski
Wydział Nauk Społecznych

Agata Pogorzelska-Kliks
Ewolucja tożsamości narodowej mieszkańców
szwajcarskiego kantonu Valais

Praca doktorska napisana pod kierunkiem
Prof. dra hab. Jacka Wodza

Katowice, 2007

SPIS TREŚCI

Spis treści	3
Wstęp	7
1. Podstawy historyczne utworzenia Konfederacji	12
1.1 Przed rokiem 1243	12
1.2 Początki i rozwój Konfederacji	15
1.3 XV wiek – epoka potęgi Konfederacji	19
1.4 Od czasów Reformacji do Pokoju Westfalskiego	21
1.5 Od Pokoju Westfalskiego do Konstytucji 1848	23
1.6 Od Szwajcarii Konstytucji 1848 do wojny 1914 – 1918	29
1.7 Konfederacja w epoce dwóch wojen (1914 – 1945)	31
1.8 W stronę przyszłości. Konfederacja dzisiaj	39
2. System polityczny Szwajcarii	43
2.1 Historia systemu politycznego i konstytucyjnego Szwajcarii	43
2.1.1 Sytuacja polityczna Szwajcarii przed rokiem 1848	46
2.1.2 Charakterystyka Konstytucji roku 1848	46
2.1.3 Konstytucja roku 1874	50
2.2 System polityczny w Konstytucji roku 1999	51
2.2.1 Gmina	52
2.2.2 Kanton	55
2.2.3 Konfederacja	58
2.3 System partii politycznych	65
2.4 Trzy cechy charakterystyczne systemu politycznego Szwajcarii.....	67
2.4.1 Federalizm	69
2.4.2 Demokracja bezpośrednia	76
2.4.3 Neutralność	84

3. Tożsamość narodowa szwajcarska – mitologia szwajcarska	90
3.1 Naród, tożsamość narodowa – definicje	90
3.2 Mitologia szwajcarska	91
3.3 Tożsamość polityczna	101
3.3.1 Postawa Szwajcarów wobec referendum i inicjatywy ludowej	
– poziom integracji	102
3.3.2 Model patriotyzmu szwajcarskiego	106
3.4 Tożsamość kulturowa	109
3.4.1 Podziały językowe (system szkolnictwa)	110
3.4.2 Podziały religijne	117
4. Problem imigracji w Szwajcarii	120
4.1. Fale imigracyjne w Szwajcarii (1848 – 2005) i polityka szwajcarska	
wobec kwestii imigracji	121
4.1.1 Przed rokiem 1848	121
4.1.2 Przed I Wojną Światową	123
4.1.3 Okres międzywojenny	124
4.1.4 Po II Wojnie Światowej	126
4.1.4.1 Imigracja i polityka imigracyjna Szwajcarii w latach 1950'	126
4.1.4.2 Imigracja i polityka imigracyjna Szwajcarii w latach 1960'	128
4.1.4.3 Imigracja i polityka imigracyjna Szwajcarii w latach 1970'	
– polityka stabilizacji	132
4.1.4.4 Polityka imigracyjna Szwajcarii w latach 1990	135
4.2 Obecna sytuacja na poziomie Konfederacji	139
4.2.1. Prośby o azyl	141
4.2.2. Repatriacje	145
4.2.3. Kwestia nielegalnych imigrantów	147
4.2.3. Naturalizacje	148
4.3. Obecna sytuacja i i prawodawstwo w kantonie Valais	151
5. Metodologia badań w kantonie Valais	154
5.1 Przedmiot i cel badań	154

5.2 Metody badawcze	155
5.2.1 Wywiad	156
5.2.2 Badanie dokumentów	158
5.3 Prezentacja kantonu Valais	159
5.3.1. Konstytucja kantonu Valais	166
5.3.2 Struktura władzy w kantonie i system administracji	169
5.3.2.1 Struktura władzy w kantonie Valais	170
5.3.2.2 System administracji w kantonie Valais	172
5.3.3 System partyjny	175
5.3.4 Praktyki polityczne	178
5.3.4.1 Referendum	179
5.3.4.2 Inicjatywa ludowa	181
5.4 Nauczanie języków obcych i nauczanie dwujęzyczne w kantonie	182
5.5 Mentalność i tożsamość mieszkańców kantonu Valais	187
6. Opis wywiadów	193
6.1 Jak definiuje się tożsamość narodowa mieszkańców kantonu Valais i jakie jest postrzeganie ich tożsamości narodowej	197
6.2 Jak mieszkańcy kantonu Valais postrzegają innych: innych Szwajcarów, członków innych grup językowych?	219
6.3 Jaki jest wpływ imigracji na dynamikę ewolucji tożsamości narodowej mieszkańców Valais?	223
6.4 Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec instytucji demokracji bezpośredniej: referendum i inicjatywy ludowej?	224
6.5 Jakie jest postrzeganie partii politycznych i przynależność polityczna?	228
6.6 Jakie jest postrzeganie neutralności Państwa?	229
6.7 Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowych (ONZ, UE)?	230

7. Wnioski i perspektywy na przyszłość	234
7.1 Tożsamość narodowa mieszkańców kantonu Valais: jak się definiuje, jakie jest jej postrzeganie przez mieszkańców kantonu Valais i co to jest mitologia szwajcarska według mieszkańców kantonu Valais?	237
7.2 Jak mieszkańcy kantonu Valais postrzegają innych: innych Szwajcarów, członków innych grup językowych?	242
7.3 Jaki jest wpływ imigracji na dynamikę ewolucji tożsamości?.....	244
7.4 Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec instytucji demokracji bezpośredniej: referendum i inicjatywy ludowej?	246
7.5 Jakie jest postrzeganie partii politycznych i jaka jest przynależność polityczna?	249
7.6 Jakie jest postrzeganie neutralności Państwa?	250
7.7 Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowych (ONZ, UE)?	251
Bibliografia	255

WSTĘP

Konfederacja Szwajcarska jest małym krajem o powierzchni 41 300 km² i o liczbie mieszkańców wynoszącej 7 461 100 na koniec roku 2005, według Federalnego Biura statystyki (Office fédéral de la statistique), z których około 20% stanowią cudzoziemcy. W Szwajcarii obowiązują cztery języki narodowe: niemiecki (używany przez 64% mieszkańców), francuski (19% użytkowników), włoski (8% użytkowników) i retoromański (0,9%). Stolicą Szwajcarii i jednocześnie siedzibą Parlamentu Federalnego jest Berno, miasto niemieckiej części Państwa. Trybunał Federalny, czyli Sąd Najwyższy znajduje się natomiast w Lozannie, w kantonie Vaud, w którym językiem obowiązującym jest francuski, tak aby nie koncentrować całej władzy w regionie, w którym obowiązującym językiem jest język używany przez większość mieszkańców kraju.

Szwajcaria jest Państwem Federalnym, złożonym z 26 kantonów, z których najmłodszy – Jura został utworzony w 1974 roku. Gospodarka szwajcarska opiera się przede wszystkim na usługach (z powodu braku surowców) i na rolnictwie.

Od czasów swojego powstania Szwajcaria była i jest do dzisiaj swojego rodzaju wyspą wśród państw, które ją otaczają. Od 1848 roku – daty pierwszej Konstytucji nowoczesnej Szwajcarii (zresztą ciągle obowiązującej, z wieloma poprawkami), kraj ten pozostaje na boku, nie dotyczą go problemy, wojny, dzięki neutralności ogłoszonej podczas Kongresu Wiedeńskiego w 1815 roku. Szwajcaria różni się również od swoich sąsiadów poprzez swój unikalny system polityczny, oparty na demokracji bezpośredniej i na federalizmie. Szwajcaria może być traktowana jako model dla Unii Europejskiej, która wciąż się buduje. 26 kantonów szwajcarskich jest Państwami, niezależnymi republikami istniejącymi w ramach Konstytucji Federalnej. Kantony te posiadają własne rządy, parlamenty i własne systemy polityczne, które często bardzo różnią się między sobą.

Dzięki demokracji bezpośredniej (prawo do referendum i do inicjatywy ludowej) obywatele Szwajcarii mogą realnie uczestniczyć we władzy i aprobować, bądź nie, praktycznie każdą decyzję parlamentu.

Może się wydawać, że Szwajcaria jest krajem bardzo konserwatywnym, który nie szuka swojego miejsca w Europie, która stale się rozwija i poszerza. Jednak

pozostając cały czas "z boku", Szwajcaria i Szwajcarzy zmieniają się i ewoluują, tak jak zmienia się świat i Europa. Miasta szwajcarskie nie różnią się od innych miast europejskich, ludzie są podobni do mieszkańców sąsiednich Państw. Nawet oficjalne języki Szwajcarii są językami krajów sąsiednich, Niemiec, Austrii, Francji czy Włoch (trzeba oczywiście pamiętać o cechach typowych dla odmian tych języków w Szwajcarii, to znaczy o dialektach).

Ze względu na globalizację, Szwajcarzy jedzą takie same produkty jak mieszkańcy całej Europy, słuchają tej samej muzyki i oglądają te same filmy. Bardzo często, mówiąc o sobie, nazywają siebie Europejczykami. Cóż jest więc tak szczególnego w tym małym Państwie, że Szwajcarzy pozostają wciąż poza Unią Europejską? Szwajcaria potrzebuje jeszcze wielu lat aby zrozumieć naprawdę, że lepiej jest być razem, niż z boku. Trzeba jednak powiedzieć, nie tylko kraje europejskie ewoluują, ale Szwajcaria również. Mieliśmy już znaczący przykład otwarcia Szwajcarów na świat w 2002 roku, kiedy w referendum naród szwajcarski powiedział "tak" Organizacji Narodów Zjednoczonych. Okazało się wtedy, że Szwajcaria nie została zmuszona, przystępując do ONZ, do rezygnacji ze swojej neutralności. Jednak jest oczywiste, że w przypadku Unii Europejskiej sytuacja jest dużo bardziej skomplikowana. Jednak, jeśli chodzi o tę kwestię, zmiany są również widoczne. Trzeba wspomnieć o głosowaniu federalnym, które odbyło się 21 maja 2000 i dotyczyło uchwały federalnej o aprobachie porozumień dwustronnych pomiędzy, z jednej strony, Konfederacją Szwajcarską i, z drugiej strony, Wspólnotą Europejską jak również, jej Państwami członkowskimi lub z Europejską Wspólnotą Energii Atomowej. Projekt ten został zaakceptowany dość dużą większością, 67,2% Szwajcarów powiedziało "tak", a tylko 32,2% powiedziało "nie". Frekwencja wyniosła 48,3%, była zatem dość przeciętna. 25 września 2005 Szwajcarzy znowu udali się do urn, aby głosować w sprawie uchwały federalnej, która uzupełniała tę pierwszą. Uchwała ta dotyczyła akceptacji i wejścia w życie protokołu odnoszącego się do rozszerzenia porozumienia o wolnym przepływie osób pomiędzy Konfederacją Szwajcarską, z jednej strony, i Wspólnotą Europejską i jej krajami członkowskimi, z drugiej strony, o nowe kraje członkowskie. Uchwała ta również została zaakceptowana przez obywateli szwajcarskich, chociaż większością nieco mniejszą. 56% Szwajcarów powiedziało "tak", a 44% powiedziało "nie". Frekwencja tym razem

była wyższa i wyniosła 54,5%.¹ Można zatem powiedzieć, że Szwajcarzy zaczynają powoli otwierać się na Europę i na świat.

W mojej pracy doktorskiej próbuję przestawić tożsamość narodową mieszkańców części francuskiej jednego z kantonów szwajcarskich, kantonu Valais. Za pomocą wywiadu zbudowanego z 18 pytań – tematów do dyskusji, staram się zrozumieć co myślą mieszkańcy kantonu Valais, jaka jest ich postawa wobec wielu istotnych kwestii, takich jak imigracja, rozszerzenie Unii Europejskiej, Unii Europejskiej jako takiej, jak również różnych instytucji szwajcarskich i międzynarodowych. Staram się opisać w jaki sposób postrzegają się mieszkańcy Valais, jak postrzegają innych Szwajcarów, innych Europejczyków.

W siedmiu rozdziałach mojej pracy przedstawiam:

1. Podstawy historyczne utworzenia Konfederacji,
2. System polityczny Szwajcarii,
3. Tożsamość narodową szwajcarską – mitologię szwajcarską,
4. Problem imigracji w Szwajcarii,
5. Metodologię badań w kantonie Valais,
6. Opis wywiadów,
7. Wnioski i perspektywy na przyszłość.

W pierwszym rozdziale staram się przedstawić, w dosyć zwięzły sposób, historię Konfederacji, kładąc akcent na kwestie, wydarzenia i daty ważne dla współczesnej Szwajcarii, takie jak rok 1291, uznawany za datę utworzenia Konfederacji Szwajcarskiej, wojny religijne, pierwszą Konstytucję nowoczesnej Szwajcarii z roku 1848, jej pierwszą zmianę w 1874 roku, I i II Wojnę Światową.

Drugi rozdział jest poświęcony opisowi systemu konstytucyjnego i politycznego Szwajcarii, trzem cechom charakterystycznym tego systemu, tak specyficznym dla Konfederacji (federalizmowi, demokracji bezpośredniej i neutralności), jak również systemowi partii politycznych i trzem poziomom systemu Szwajcarii: gminie, kantonowi i Konfederacji.

Trzeci rozdział jest próbą analizy tożsamości narodowej szwajcarskiej, jest poświęcony definicji narodu i tożsamości narodowej. W tym rozdziale próbuję również przedstawić mitologię szwajcarską, która jest często tworzona w celu

¹ Źródło: www.admin.ch

zjednoczenia wszystkich Szwajcarów wokół wspólnych wartości. Poruszam również kwestię tożsamości politycznej Szwajcarów, to znaczy ich postawy wobec instytucji demokracji bezpośredniej: referendum i inicjatywy ludowej; jak również ich tożsamości kulturowej, podziałów językowych i religijnych i modelu patriotyzmu szwajcarskiego.

Czwarty rozdział dotyka problemu bardzo istotnego i wzbudzającego wiele emocji w społeczeństwie szwajcarskim, czyli kwestii imigracji w Szwajcarii. Najpierw przedstawiam krótko historię fal imigracji w latach 1848 – 2005 i politykę szwajcarską wobec kwestii imigracji. Poświęcam sporo miejsca imigracji współczesnej, od lat po II Wojnie Światowej do dzisiaj, kładąc akcent na kwestie próśb o azyl, repatriacji, nielegalnej imigracji i naturalizacji. Opisuję również aktualną sytuację i prawodawstwo w kantonie Valais.

Piąty rozdział jest w całości poświęcony metodologii badań i prezentacji kantonu Valais, czyli przedmiotowi badań, celowi i metodom badawczym (wywiadowi i badaniu dokumentów). Jeśli chodzi o prezentację kantonu Valais, koncentruję się na:

- Konstytucji kantonu Valais,
- strukturze władzy w kantonie i systemie administracyjnym kantonu,
- systemie partyjnym,
- praktykach politycznych (referendum i inicjatywie ludowej),
- nauczaniu języków obcych i nauczaniu dwujęzycznym w kantonie,
- mentalności i tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais.

Szósty rozdział jest opisem przeprowadzonych wywiadów, dzięki którym staram się odpowiedzieć na następujące pytania:

- Jak się definiuje tożsamość narodowa mieszkańców kantonu Valais i jakie jest postrzeganie tożsamości narodowej przez mieszkańców Valais?
- Jak mieszkańcy kantonu Valais postrzegają innych: innych Szwajcarów, członków innych grup językowych?
- Jaki jest wpływ imigracji na dynamikę ewolucji tożsamości?
- Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec instytucji demokracji bezpośredniej: referendum i inicjatywy ludowej?

- Jakie jest postrzeganie partii politycznych i przynależność partyjna?
- Jak jest postrzegana neutralność Państwa szwajcarskiego?
- Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowych (Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej)?

Siódmy rozdział jest poświęcony wnioskowi i perspektywom na przyszłość dotyczącym pytań postawionych w rozdziale szóstym.

1. PODSTAWY HISTORYCZNE UTWORZENIA KONFEDERACJI

1.1 PRZED ROKIEM 1243

Nie jest łatwo zrozumieć historię Szwajcarii. Spowodowane jest to, między innymi, geografią tegoż kraju, która odegrała bardzo ważną rolę w tworzeniu systemu szwajcarskiego, w tworzeniu się społeczeństwa. Życie mieszkańców dzisiejszych ziem szwajcarskich było skoncentrowane w małych dolinach oddzielonych od siebie wysokimi górami. Małe społeczności, które żyły w tych dolinach były zdane praktycznie tylko na siebie i w ten sposób tworzyły małe gminy, posługiwały się własnymi językami, kultywowały własne tradycje i zwyczaje. Członkowie tych społeczności prowadzili życie dosyć zamknięte, komunikując się bardzo rzadko z sąsiadami z innych dolin. Nie powstał żaden ośrodek władzy, kantony, miasta, gminy zachowały do dzisiaj, w pewnym zakresie, własne prawa, przywileje, cechy charakterystyczne. Do dziś nie dominuje w Szwajcarii żadna religia, czy grupa kulturowa lub etniczna, ale jednocześnie Szwajcarzy wypracowali własny model życia we wspólnocie i współpracy pomiędzy wszystkimi elementami Konfederacji. Nie było to łatwe do osiągnięcia.

Od II wieku przed Chrystusem ziemie dzisiejszej Szwajcarii stanowiły tereny podbojów dla plemion celtyckich i helweckich. Organizacja życia w tych plemionach opierała się na rodzinie, wokół której żyli "klienci" i niewolnicy. Rodziny tworzyły plemię (pagus), a plemiona naród (populus, civitas). Plemiona te stanowiły podstawową jednostkę organizacyjną społeczności. Na czele plemiona stali najodważniejsi wojownicy, którzy dzielili się władzą z możliwym i bogatymi członkami społeczności. Handlarze helweccy docierali aż do Włoch, żeby sprzedać swoje produkty, znali oni również inne kraje śródziemnomorskie. Helweci zajmowali się rolnictwem, polowaniami, produkcją sera i piwa.

W epoce Juliusza Cezara ludy szwajcarskie znalazły się pod panowaniem Cesarstwa Rzymskiego, ale ich ziemie należały do różnych prowincji. Proces cywilizowania w duchu rzymskim, jak również przyjmowania instytucji cesarstwa nie odbywały się bez trudności. Na wsiach, a zwłaszcza w terenach górskich wpływy celtyckie przetrwały jeszcze przez długie lata. Romanizacja tych terenów nie

przeszkadzała istnieniu autonomii lokalnych, nadanych podbitym plemionom przez Rzymian; niektóre z nich miały nawet własne wojska.

W IV i V wieku nastąpił najazd plemion germańskich: Almanów, Burgundczyków i Longobardów, który zmienił zasadniczo stosunki etniczne, ekonomiczne i kulturowe na ziemiach szwajcarskich. Najpotężniejszymi z nich byli Almani. Ich najazdy spowodowały zniszczenie nabytków cywilizacji rzymskiej, a zwłaszcza miast. Większość Helwetów schroniła się w górach, jednak byli również tacy, którzy pozostali w dolinach i żyjąc tam z Alamanami, przejmowali od nich zwyczaje i tradycje. Alamani nie stworzyli żadnej struktury społecznej, ani administracyjnej, najważniejszą jednostką pozostawała u nich rodzina, która była zdolna do obrony. Na czele "Unii Terytorialnej", zamieszkaney przez wiele rodzin, pozostawał książę, który posiadał władzę wojskową i administracyjną. Epoka panowania plemion germańskich była bardzo istotna dla ewolucji narodu szwajcarskiego, ale, pomimo poziomu ich rozwoju cywilizacyjnego, nie zdołali oni stworzyć centrum państwowości i ulegli wpływom Franków. Jednak współistnienie wielu elementów etnicznych i kulturowych stworzyło przesłanki podziału językowego i kulturowego współczesnej Szwajcarii.

Druga połowa IV wieku to epoka narodzin chrześcijaństwa na ziemiach szwajcarskich. W roku 379 Genewa stała się siedzibą biskupa i na przestrzeni IV i V wieku dokonała się powolna chrystianizacja ludów zamieszkujących ziemie dzisiejszej Szwajcarii. Pierwszymi, którzy przyjęli nową religię były elity społeczne, ludzie bogaci i możni. Ważną rolę w chrystianizacji odegrały klasztory, a zwłaszcza klasztory w Saint – Gallen i w Saint – Maurice. Kościół tworzył punkt oparcia dla lokalnych elit władzy, klasztory natomiast stanowiły centra kultury wyższej, materialnej i duchowej. Przyczyniły się one do rozwoju gospodarczego miast i wsi. Klasztory były zakładane przez panów feudalnych, a biskupi i opaci odgrywali ważną rolę w życiu politycznym regionu.

Jerzy Wojtowicz, autor "Historii Szwajcarii", wymienia rok 1033 jako bardzo ważną datę, ponieważ to właśnie w tym roku ziemie szwajcarskie zostały zjednoczone w ramach Cesarstwa Niemieckiego.¹ Szwajcaria stała się nawet pewnego rodzaju centrum państwa pod panowaniem cesarza Henryka III, ponieważ

¹ Wojtowicz Jerzy: *Historia Szwajcarii*, Ossolineum, Wrocław, 1989, str. 31b

przebywał on chętnie w Zurychu. Jest to potwierdzone przez Guy P. Marchala, historyka i jednego z autorów "Nowej Historii Szwajcarii i Szwajcarów", który podkreśla, że *pałac królewski w Zurychu stał się wtedy faktycznym centrum księstwa. Od 924 [zatem dużo wcześniej niż jak twierdzi Wojtowicz] książęta zwoływali tam sejm możnych Szwabii. Powiększali oni pałac i kazali bić pierwsze monety książęce, co wskazuje na znaczenie handlowe Zurychu.*²

XI wiek był epoką dominacji opactw i wielkich rodów, wśród których należy wymienić hrabiów von Lenzburg, hrabiów Sabaudii, i najbardziej wpływowych – Habsburgów. Społeczeństwo szwajcarskie składało się przede wszystkim z górali – chłopów, pasterzy, którzy żyjąc w trudnych górskich warunkach tworzyli własne wspólnoty w celu obrony swoich dawnych wolności, do których byli szczególnie przywiązani. Obok rodzin pasterskich, rosły w siłę środowiska mieszczańskie. Najważniejsze miasta powstały już w czasach rzymskich. Wielu panów feudalnych budowało nowe miasta na gruzach miast zniszczonych przez najeźdźców barbarzyńskich. Około 1200 roku Szwajcaria posiadała już trzydzieści miast, z których dwanaście liczyło ponad dwa tysiące mieszkańców, jak na przykład Genewa, Lozanna czy Zurych. Zrzeszenia rzemieślników stawały się coraz bardziej wpływowe i, uzyskawszy znaczą władzę, zaczęły dominować w Radach miast, których znaczenie gospodarcze szybko wzrastało. Trudne warunki klimatyczne, jak również brak wielu produktów i surowców (a przede wszystkim soli niezbędnej w hodowli bydła) zmuszały Szwajcarię do czynnego włączenia się w handel międzynarodowy i do przywiązania większej wagi do transportu i do dróg, a przede wszystkim do przełęczy łączących nie tylko poszczególne części kraju, ale również Szwajcarię z Włochami i Niemcami. Najważniejszymi przełęczami były: Przełęcz Świętego Gotarda, Przełęcz Świętego Bernarda i Simplon. W XIII wieku transport produktów był już całkiem dobrze zorganizowany.

² Favez Jean – Claude (red.): *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses (Nowa historia Szwajcarii i Szwajcarów)*, Editions Payot, Lozanna, 1998, str. 122. Wszystkie tłumaczenia cytatów pochodzą od autora.

1.2 POCZĄTKI I ROZWÓJ KONFEDERACJI

Jak mówi Guy P. Marchal, już cytowany historyk, *Konfederacja zrodziła się w XIII wieku*.³ Mówiąc o tych narodzinach, historycy cytują rok 1291, datę podpisania paktu o charakterze obronnym przez kantony "leśne": Uri, Schwyz i Nidwalden. Wydaje się jednak koniecznym wspomnieć kilka innych dat, wydarzeń i dokumentów wcześniejszych od roku 1291.

XIII wiek był epoką zmian dynastycznych (wygaśnięcie dynastii Zähringen w 1218 roku, Kyburgów w 1264 czy pojawienie się na scenie hrabiów Sabaudii i Habsburgów), konfliktów politycznych jak na przykład spór pomiędzy papieżem i cesarzami (Hohenstaufenowie) i, paradoksalnie, rozkwitu gospodarczego, z którego korzyści odnosiły miasta wraz z ich rzemieślnikami i kupcami, jak również zrzeszenia zajmujące się transportem. Jednak, aby ci ostatni mogli swobodnie działać i przyczyniać się do dalszego rozkwitu gospodarczego, potrzebowali pokoju i swobody. Mieli oni dwie drogi do wyboru: oddać się pod opiekę jakiemuś możnowładcy, lub stworzyć konfederację regionalną. Pierwsze rozwiązanie mogło wydawać się skuteczne, tym bardziej, że ewentualny protektor znajdował się bliżej od króla i mógł zapewnić pokój. Jednak, z drugiej strony, takie rozwiązanie niesło za sobą pewne niebezpieczeństwo: *jego protekcja mogła zamienić się w trwałe podporządkowanie i miasto cesarskie mogło upaść do rangi jedynie centrum regionalnego*.⁴ Wiele gmin zatem decydowało się pójść drugą drogą. Rodziły się w ten sposób różne konfederacje, które jednoczyły możnych, miasta i suwerena i które miały na celu zachowanie ówczesnego stanu rzeczy i uniknięcie sporów pomiędzy rodami. Cele takie jak stworzenie trwałego organizmu państwowego były kompletnie obce ówczesnym konfederatom.

Najstarszy pakt połączył miasta Berno i Fryburg w 1243 roku. Inne miasta, coraz liczniej, poszły za tym przykładem. Wszystkie te pakiły miały cel dokładnie sprecyzowany: zmniejszyć konsekwencje konfliktów zbrojnych, w które miasta były wciągane przez swoich panów. Sygnatariusze paktów zobowiązywali się do utrzymywania pokoju i do zapewnienia dobrobytu rzemieślnikom i swobody

³ tamże, str. 97

⁴ tamże, str. 152

transportu. W roku 1255 miasta północne z Zurychem na czele stworzyły Konfederację Miast Reńskich. Uri, Schwyz i Nidwalden, kantony "leśne", które będą później często cytowane jako sygnatariusze najważniejszego aliansu z roku 1291, były wciąż we władaniu Habsburgów, którzy poprzez swoją politykę odpowiednich małżeństw powiększali swoje terytorium i liczbę urzędników. Działalność tych ostatnich była często powodem konfliktów z chłopami, góralami, którzy byli wolni i nie chcieli podporządkować się władzy Habsburgów. Zwłaszcza pasterze byli bardzo przywiązani do swoich dawnych wolności i do swoich przywilejów, i aby ich bronić, byli gotowi na wszystko. To prawdopodobnie właśnie na tych konfliktach opiera się słynna legenda o Wilhelmie Tellu, który nie chciał złożyć pokłonu przed starym kapeluszem, który symbolizował władzę cesarza Austrii. Skazany na strzelanie z kuszy do jabłka ustawionego na głowie jego syna, trafił owoc, i, aresztowany, uciekł dając w ten sposób sygnał do powstania, które skończyło się przepędzeniem Austriaków. Ta historia, chociaż jej autentyczność jest wątpliwa, odegrała ważną rolę w zintegrowaniu narodu szwajcarskiego, stając się źródłem dumy narodowej.

Śmierć cesarza Austrii – Rudolfa Habsburga w 1291 roku pozwoliła kantonom "leśnym" na podpisanie 1 sierpnia 1291 roku paktu o charakterze obronnym. Sygnatariusze (wśród nich znajdowali się nie tylko arystokraci, ale również chłopci, co świadczy o silnej pozycji wolnych chłopów w tamtych czasach) wspominali poprzednie pakt i zobowiązywali się do wzajemnej pomocy w przypadku niebezpieczeństwa lub agresji z zewnątrz, i również, do nietolerowania na ich terytoriach urzędników, którzy nie zostaliby wybrani przez mieszkańców. Pozostałe ważne punkty tego traktatu regulowały stosunki i normy współżycia w gminach połączonych paktem, zakazywały napaści na pozostałych sygnatariuszy i w przypadku konfliktu odsyłały zainteresowane strony do sędziów wyższych. Ten pakt różnił się od innych również tym, że nie przewidywał okresu obowiązywania. Miał *trwać wiecznie*.⁵ Dzisiaj data 1 sierpnia jest uważana za prawdziwy początek Konfederacji Helwetyckiej i dzień ten jest świętem narodowym. Tymczasem Guy P. Marchal twierdzi, iż ten pakt *z pewnością nie jest (...) aktem tworzącym Konfederację, ale jedynie aliansem analogicznym do wielu innych z tej epoki*.⁶ Jak

⁵ tamże, str. 159

⁶ tamże, str. 159

wiele innych dokumentów, był nawet zapomniany i dopiero w drugiej połowie XVIII wieku został odnaleziony. Zatem dlaczego pakt ten jest tak ważny? Historycy wskazują na co najmniej dwa powody. Po pierwsze, został on zawarty przez gminy działające z zaskakującą niezależnością i, po drugie, z ogromną świadomością swojego istnienia. Dzięki tej świadomości i dzięki słowu pisanemu, alians ten przetrwał.

Narodziny koalicji anty – habsburskiej były bardzo korzystne dla Cesarstwa, ponieważ hamowały one wysiłki Habsburgów w kierunku zjednoczenia różnych terytoriów, które posiadali oni w tym regionie. W ten sposób książę Adolf de Nassau, wybrany na tron niemiecki, potwierdził pakt z roku 1291.

Początek XIV wieku to przede wszystkim bitwa pod Morgarten. Od 1308 roku już trwał konflikt pomiędzy mieszkańcami kantonu Schwyz i klasztorem w Einsiedeln, będącym pod protektorem Habsburgów. Konflikt ten osiągnął swój punkt kulminacyjny kiedy książę Leopold, brat Fryderyka Austriackiego, zwanego Pięknym chciał ukarać mieszkańców Schwyz. Ta źle przygotowana akcja skończyła się porażką wojsk Leopolda 15 listopada 1315 roku pod Morgarten. Z politycznego punktu widzenia, ta bitwa miała znaczenie jedynie lokalne, ale była swego rodzaju sprawdzeniem siły młodej Konfederacji. Kilka tygodni później, przedstawiciele trzech kantonów "leśnych" potwierdzili swój alians i podkreślili konieczność wzmocnienia wspólnej polityki zagranicznej. Od tej chwili żaden z tych kantonów nie mógł, bez zgody pozostałych, zaakceptować władzy z zewnątrz, ani podpisać żadnego traktatu. W 1332 roku miasto Lucerna przyłączyło się do aliansu, który przeszedł do historii pod nazwą Paktu Czterech Kantonów lub Paktu Lucerneńskiego. Kładł on nacisk, tak jak poprzedni, na wspólną politykę zagraniczną. Dodano, według Guy P. Marchala *zapis poświęcony uprzedzeniu nieprzemyślnych żądań jednego z członków aliansu. (...) liczone [również] na uniknięcie (...) polaryzacji w łonie aliansu.*⁷

Kolejnym sukcesem Konfederacji był Pakt Zurychski z 1351 roku. Na bazie tego traktatu miasto Zurych przyłączyło się do Konfederacji. Ten alians wydawał się tym bardziej istotny, że miasto Zurych pozostawało do tego czasu w zasięgu wpływów Habsburgów. Rok 1352 to data przystąpienia do paktu kantonów Zug i Glarus, w kolejnym roku do paktu przystąpił kanton Berno. Godną podkreślenia próbą

⁷ tamże, str. 165

skonsolidowania Konfederacji był dokument podpisany 10 lipca 1393 roku przez kantony Zurych, Berno, Lucernę, Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus i Zug, czyli Umowa z Sempach. Ten dokument regulował kwestie dotyczące wojen, zabraniał prywatnych wypraw niekontrolowanych przez państwo, precyzował sposób podziału łupów, zabraniał rabunków na terytorium unii kantonów. Narodzenie tej Konfederacji ośmiu kantonów było decydującym momentem dla rozwoju państwa, ponieważ porozumienie chłopów i pasterzy stało się porozumieniem chłopów i mieszczaństwa; ale nie obejmowało terenów całej współczesnej Szwajcarii. Austria została wyeliminowana przez Pokój Dwudziestoletni ustanowiony w 1394 roku. Pozostawało jeszcze księstwo Sabaudii, pod którego od połowy XIII wieku znajdował się kanton Vaud. Księstwo Sabaudii zorganizowało własną administrację feudalną, wywierając jednocześnie nacisk na Genewę, która stawała się coraz większą potęgą gospodarczą. Tereny kantonu Gryzonii pozostawały również poza Konfederacją.

Konfederacja ośmiu kantonów powstała na bazie kilku różnych paktów podpisanych pomiędzy sygnatariuszami. Ale ani w tym okresie czasu, ani później nie mamy do czynienia z powstaniem jednolitego organizmu politycznego.

Nie istniały jeszcze wspólne i trwałe aspiracje do pracy nad realizacją idei paktu konfederacyjnego. Nie odczuwano i nie rozumiano jeszcze potrzeby integracji w ramach skoordynowanej i zorganizowanej jednostki (we wszystkich dziedzinach, nie tylko w kwestiach przedsięwzięć wojennych). Mieszkańcy krajów stanowiących konfederację dopiero zaczynali sobie z tego zdawać sprawę.

Jakie wnioski można wyciągnąć z historii Szwajcarii przed końcem XIV wieku? Najważniejszym, obok rodzącej się świadomości, jest fakt, że żadna dynastia nie zdołała narzucić swojej władzy temu krajowi. Presja Austrii doprowadziła do tego, że konfederaci zrozumieli, że obok ich partykularnych interesów istnieje interes wspólny, obrona wspólnej wolności i spójności ziem szwajcarskich.

Konfederacja pod koniec XIV wieku była wspólnotą, której przyświecał konkretny cel wynikający ze wspólnych interesów handlowych i z coraz większej niezależności gospodarczej jej członków. Należy do tego dodać niebezpieczeństwo jakie stanowiła Austria w tych czasach. Pod koniec XIV wieku, Szwajcaria była już postrzegana jako całość, zarówno z zewnątrz jak i na jej terenie. Nie należy jednakże zapominać, iż ten organizm nie miał jeszcze struktury państwa, nie istniała żadna

centralna instytucja, nigdy jeszcze nie zostało zwołane zgromadzenie na którym wszystkie kantony byłyby reprezentowane.

1.3 XV WIEK – EPOKA POTĘGI KONFEDERACJI

Umowa z Sempach wzmocniła powstającą Konfederację i osłabiła wysiłki Habsburgów, którzy chcieli odzyskać wpływy na ziemiach szwajcarskich, ale pakt nie funkcjonował harmonijnie, ponieważ pojawiły się różnice interesów pomiędzy kantonami. Należy do nich dodać różnice pomiędzy różnymi grupami społecznymi: poirytowanymi, niespokojnymi chłopami, szybko rozwijającym się mieszczaństwem i, wreszcie arystokracją znajdującą się w niekorzystnej dla siebie sytuacji.

Według Nicolasa Morand, historyka i autora jednego z rozdziałów "Nowej historii Szwajcarii i Szwajcarów", szwajcarski XV wiek, wiek rozkwitu kraju, dzięki jego usytuowaniu na skrzyżowaniu europejskich traktów handlowych, powinien zostać przedłużony aż do wojen włoskich (1494 – 1516) i podzielony na dwa okresy: od roku 1394 do 1460 i od roku 1469 do 1516. Ten pierwszy etap zaznaczyły dwie wojny zurychskie: w 1439 roku i w latach 1443 – 1450. Wojny te były o tyle znaczące, że wynikały one z konfliktów wewnątrz młodej Konfederacji. Pierwsza wojna zurychska dotyczyła konfliktu pomiędzy Zurychem i kantonem Schwyz i pierwsza bitwa w 1439 roku zakończyła się zawieszeniem broni. Zurych związał się nawet z księciem Austrii, Fryderykiem IV, oddając mu, w zamian za pomoc militarną, tereny na lewym brzegu Renu. W ten sposób polityka Zurychu wystawiała jedność Konfederacji na poważne niebezpieczeństwo. Druga wojna domowa wybuchła kiedy siły konfederatów chciały zmusić Zurych do rezygnacji z aliansu z Austrią. Trwała ona od 1443 do 1450 roku i, pomimo wszystko, uratowała ona jedność Konfederacji, wpływy habsburgów zostały wyeliminowane i w Zurychu zwyciężyły tendencje do utrzymania więzów pomiędzy członkami Konfederacji. Data, która kończy ten pierwszy etap – rok 1460 jest jednocześnie datą końca wpływów Habsburgów w Szwajcarii. W dziesięcioleciu 1450 – 1460 Austria straciła swoje ostatnie bastiony w Szwajcarii: Fryburg (1452), Rapperswil (1458) i Turgowie (1460). Drugą połowę XV wieku zaznaczyły wojny burgundzkie. W tym okresie Burgundia była wielkim księstwem, które miało w swoim posiadaniu nie tylko ziemie burgundzkie, ale

również Franche – Comté, Luksemburg, Brabancję i Flandrię. Książę Burgundii, Karol Zuchwały prowadził politykę aliansu z Austrią habsburską, w ten sposób, Konfederacja związała się z Francją Ludwika XI. W 1474 roku Konfederacja podpisała porozumienie z Francją i w ten sposób powstała koalicja anty – burgundzka (Francja, Konfederacja i miasta Strasburg, Colmar i Bazylea). Karol Zuchwały miał ambicje stworzenia silnego państwa pomiędzy Niemcami i Francją, które rozciągałoby się od Morza Śródziemnego aż do Morza Północnego.

Jesienią 1474, kanton Berno, w imieniu całej Konfederacji wypowiedział wojnę Burgundii. Jedną z najważniejszych bitew była bitwa pod Hericourt. W rezultacie tej wojny Burgundia straciła swoją potęgę, ale to nie Konfederacja odniosła z niej najwięcej korzyści, ale przede wszystkim Francja. W Szwajcarii pojawiły się natomiast liczne rozłamy pomiędzy konfederatami. Te rozłamy osiągnęły swój punkt kulminacyjny podczas Sejmu w Stans w 1481 roku. 22 grudnia 1481, wszyscy uczestnicy Sejmu zaakceptowali kompromis (słynny kompromis w Stans, o którym będzie mowa w rozdziale poświęconym mitologii szwajcarskiej) i podpisali traktat, który gwarantował kantonom nienaruszalność terytorialną, zabraniał interwencji w wewnętrzne sprawy kantonów i stwarzał możliwość przystąpienia Fryburgu i Solury do Konfederacji.

W październiku 1499 król francuski, Ludwik XI zaatakował Księstwo Mediolanu wraz z sześcioma tysiącami najemników szwajcarskich w swojej armii. W armii księcia Mediolanu było również wielu najemników szwajcarskich. Szala zwycięstwa przechylała się raz na stronę Franzuzów, raz na stronę Lombardczyków. W końcu Lombardia, broniona przez Szwajcarów pozostała w rękach Włochów. Ale kiedy Ludwik XI nie chciał dotrzymać obietnicy wypłacenia żołdu najemnikom i nie przekazał Szwajcarom Bellinzony, Lugano i Locarno, konfederaci zdecydowali o rozwiązaniu konfliktu własnymi środkami. Wracając z wojny, duża grupa żołnierzy z kantonu Schwyz i Uri zajęła Bellinzone. Francuzi, po długich negocjacjach zaakceptowali ten fakt.

Następca Ludwika XI na tronie francuskim, Franciszek I, chcąc odzyskać Lombardię, wkroczył na jej ziemie w 1515 roku. 13 i 14 września 1515 roku miała miejsce bitwa pod Marignan. Ta walka, przegrana przez konfederatów, zaznaczyła pewien zwrot w historii Konfederacji i początek nowej ery w dziejach historii

wojskowości, zdominowanej poprzez użycie artylerii. Jak twierdzi historyk, Nicolas Morard, *dokładniejszym byłoby powiedzieć, że bitwa pod Marignan była pierwszą i jedyną bitwą naszej historii* [czyli historii Szwajcarii] *w której piechota i wojska gminne musiały ustąpić sile kawalerii opancerzonych szlachciców*.⁸ Wreszcie, po długich negocjacjach z Francją, 29 września 1516 we Fryburgu został podpisany pokój. Obydwie strony zobowiązywały się do nieagresji. Ponadto, uznano, że Konfederacja weszła w posiadanie Bellinzony, Locarno, Lugano i innych ważnych miast regionu. Franciszek I zobowiązał się ponadto do zapłacenia Konfederacji odszkodowań wojennych. W 1521 roku, w zamian za zwiększenie subwencji rocznej, Franciszek I nabył prawo do zaciągnięcia do armii szesnastu tysięcy najemników na terytorium Szwajcarii. W ten sposób, podczas wojny Lombardzkiej w 1525 roku jedynie żołnierze szwajcarscy znaleźli się na polu bitwy. Konfederacja jako taka pozostała całkowicie neutralna podczas tego konfliktu.

1.4 OD CZASÓW REFORMACJI DO POKOJU WESTFALSKIEGO

Początek XVI wieku to również epoka Reformacji, u źródeł której leży upadek moralny i komercjalizacja kościoła katolickiego, powiązania Kurii Rzymskiej z siłami politycznymi wrogimi Konfederacji, czyli z Habsburgami; ale również czynniki specyficzne dla Szwajcarii, takie jak zaciąganie najemników do armii innych państw, które niszczyło życie rodzinne i społeczne, a które było często praktykowane w ubogich kantonach. Bardzo ważną postacią Reformacji szwajcarskiej był Ulrich Zwingli, urodzony w 1484 roku w chłopskiej rodzinie w Wildhaus. Swoją szeroką wiedzę nabył podczas studiów w Wiedniu, Bernie i w Bazylei. Już w tych czasach dał się poznać jako zatwardziały wróg zaciągania najemników do armii obcych państw. Zwingli przybył do Genewy w 1518 roku i szybko udało mu się zakazać handlu odpustami, jak również zahamować rekrutację najemników do armii francuskiej na terenie Genewy. Od roku 1523 Zwingli rozpoczął swoją działalność również w Zurychu, którego rada miejska wprowadziła w roku 1525 wprowadziła Reformację jako oficjalne wyznanie. Zwingli głosił swoje kazania w wielu miastach szwajcarskich, takich jak na przykład: Berno, Bazylea, Saint – Gallen i wiele innych. Ale nie

⁸ tamże, str. 324

wszystkie te regiony posłuchały głosu reformatora. Stare kantony "leśne" (Uri, Schwyz, Unterwalden), ale również Zug i Lucerna pozostały wierne wyznaniu katolickiemu. W kwietniu 1524 roku przedstawiciele kantonów środkowej Szwajcarii zdecydowali podczas zjazdu w Beckenried o utrzymaniu w mocy starego wyznania. Porozumienie pomiędzy dwiema grupami wyznaniowymi: protestancką (Zurych, Berno, Lozanna) i katolicką (Lucerna, Fryburg i Schwyz) nie było możliwe. Sytuacja była tym bardziej trudna, iż wspólnoty religijne nie dysponowały jednolitymi terytoriami, ale stanowiły mozaikę enklaw, tereny na których znajdowali się wyznawcy obydwóch religii były szczególnie wystawione na niebezpieczeństwo konfliktu. Domowa wojna religijna, do której dążył przede wszystkim Zwingli, i wraz z nim miasto Zurych, wybuchła w 1531 roku. Protestanci ponieśli porażkę, Zwingli zginął, co pozwoliło na negocjacje pokojowe. Następcą Zwinglego, Henryk Bullinger był człowiekiem bez większych ambicji politycznych i dzięki niemu różnice teologiczne zostały przezwyciężone i w 1549 roku Zurych i Genewa podpisały porozumienie *Consensus tigurinus*, do którego przyłączyły się w 1566 roku inne kościoły protestanckie poza kościołem w Bazylei. Od roku 1536 w Genewie żył, wygnany z Francji, Jan Kalwin, którego działalność stanowiła ważny etap w rozwoju protestantyzmu szwajcarskiego. Dzięki niemu Genewa stała się europejskim centrum myśli protestanckiej. Tymczasem, katolicyzm się umacniał, zwłaszcza w kantonach "leśnych". Lucerna, gdzie znajdowała się siedziba nuncjusza papieskiego, w którym oparcie znajdowali szwajcarscy katolicy stała się centrum wyznania katolickiego.

Pomimo różnych trudności, wojen religijnych, jak również migracji mieszkańców, XVI wiek był dla Szwajcarii okresem rozkwitu. Liczba mieszkańców przekroczyła milion, miasta rozwijały się, zwłaszcza miasta protestanckie, co było uzasadnione również napływem francuskich Hugonotów po słynnej Nocy Świętego Bartłomieja (1572). Uchodźcy z Niemiec, z Włoch i z Francji przywozili ze sobą kapitał i nowe technologie produkcji. Dzięki nim wiele miast rozwinęło produkcję jedwabiu, ale przede wszystkim zegarków które szybko stały się "daniem firmowym".

Rok 1618 to data wybuchu dużej wojny europejskiej, zwanej Wojną Trzydziestoletnią. W świadomości ówczesnych była to wojna pomiędzy Unią Protestancką (popieraną przez Danię, a później przez Szwecję) i Liga Katolicką (Hiszpania, Austria i katolickie księstwa niemieckie). Wojna ta stanowiła ogromne

zagrożenie dla Konfederacji, a zwłaszcza dla Gryzonii, która była w centrum zainteresowania Hiszpanii, Austrii i również Francji. Państwa w stanie wojny próbowały przeciągnąć Szwajcarię na swoją stronę, ale zdołała ona pozostać neutralna. Ten fakt miał ogromne znaczenie dla Konfederacji, dlatego że, jako że wojska państw walczących chciały pogwałcić tę neutralność, zarówno katolicy jak i protestanci szwajcarscy odmawiali podpisania traktatów ze stronami w stanie wojny i wzmacniały granice państwa. W roku 1647 Zgromadzenie Narodowe narzuciło wszystkim członkom Konfederacji obowiązek dostarczania kontyngentów wojskowych pod rozkazy Rady Wojskowej, składającej się z przedstawicieli obydwóch wyznań. To rzuciło fundamenty pod przyszłą neutralność integralną i całkowitą Szwajcarii. Pokój Westfalski, który kończył Wojnę Trzydziestoletnią, potwierdził neutralność szwajcarską, która została również uznana przez państwa europejskie.

1.5 OD POKOJU WESTFALSKIEGO DO KONSTYTUCJI 1848.

Lata po podpisaniu Pokoju Westfalskiego są epoką w której Szwajcaria uzależnia się coraz bardziej od Francji, pomimo swojego prawnego statusu państwa niezależnego. Jak mówi historyk François de Capitani, jeden z autorów "Nowej historii Szwajcarii i Szwajcarów", [Szwajcaria] *nie jest zdolna do działań w sposób niezależny w koncercie mocarstw, jej polityka jest jedynie reakcją na kroki i działania jej sąsiadów*.⁹ W tej epoce relacje w Europie, jak również polityka szwajcarska, a także agresywna polityka Ludwika XI, jak ją nazywa François de Capitani¹⁰ były wynikiem antagonizmów pomiędzy Francją i Austrią. W 1663 roku Francja podpisała traktat ze Szwajcarią w wyniku którego nabyła ona prawo do zaciągnięcia kilku tysięcy najemników na terenie Konfederacji. W zamian za to Szwajcaria uzyskała ulgi celne na produkty eksportowane do Francji, jak również roczne subwencje dla kantonów. W rzeczywistości Szwajcaria uzależniła się również gospodarczo od Francji. Żołnierze szwajcarscy brali udział w wielu kampaniach, walcząc często przeciwko sobie, co dodatkowo osłabiało więzy pomiędzy członkami Konfederacji. Francja uzyskała duże wpływy w kantonach, pomimo tego, że formalnie pozostały

⁹ tamże, str. 448

¹⁰ źródło: tamże, str. 449

one niezależne. Ten alians z 1663 roku miał pozostawać w mocy aż do 1723 roku (to znaczy, miał wygasnąć osiem lat po śmierci Ludwika XI). Jednak jego odnowienie napotkało duży opór kantonów protestanckich, które nie chciały uzależnić się zbyt od swojego potężnego katolickiego sąsiada, jakim była Francja (nie należy zapominać o odwołaniu, w roku 1685, Edyktu Nantejskiego nadającego wiele praw Hugonotom we Francji). Sytuację dodatkowo pogarszał fakt, że w 1715 roku kantony katolickie zawarły sojusz z Francją. Dopiero w 1777 roku Szwajcaria doczekała się porozumienia wszystkich kantonów z Francją. Ten alians odnawiał układ z 1663 roku, ale obejmował swoim zasięgiem dodatkowo kanton Valais. Kanton Gryzonia pozostawał wciąż w zasięgu wpływów austriackich. Alians ten był przewidziany na pięćdziesiąt lat, i w założeniu, miał regulować stosunki pomiędzy Francją i Szwajcarią do roku 1826. XVIII wiek był zatem bardzo ważnym okresem dla Konfederacji, nie tylko z punktu widzenia polityki, ale również gospodarczo i pod względem zmian w społeczeństwie szwajcarskim. Przede wszystkim rosły w siłę konflikty pomiędzy sztywnymi strukturami władzy (pozostającej w rękach kilku starych rodów arystokratycznych) w miastach i mieszczaństwem, które powoli stawało się potęgą. Konflikt taki był szczególnie widoczny w Genewie, gdzie w 1760 roku tylko 1500 osób wśród obywateli miasta posiadało prawa polityczne. W Bernie i w Zurychu sytuacja była podobna. Biorąc pod uwagę tę sytuację, patrycjat genewski uzyskał, w akcie podpisanym w 1738 roku, gwarancję nienaruszalności wewnętrznego systemu ze strony Francji i kantonów Berna i Zurychu. Spowodowało to duże niezadowolenie wśród pozostałych obywateli miasta, którzy traktowali ten akt jako uzurpację władzy i podejmowali próby zwalczania tego stanu rzeczy za pomocą broszur, plakatów, ale również prowokując zamieszki. Wszystkie te ruchy demokratyczne zostały szybko zwyciężone, a ich przywódcy zmuszeni do emigracji. Patrycjat rządzący w dużych miastach uciekał się często do pomocy krajów ościennych, a zwłaszcza Francji. Francja działała wtedy w charakterze gwaranta starego systemu władzy w Szwajcarii. Jednakże struktura społeczeństwa zmieniała się, jego nowe siły rozwijały się wraz z poprawą warunków życia, zarówno w miastach jak i na wsi. Do tych zmian przyczyniały się zarówno migracje, a zwłaszcza Hugonoci francuscy, którzy przybyli z Francji po odwołaniu Edyktu Nantejskiego. Ten fakt miał ogromne znaczenie, dlatego że Francuzi, przybywając do Szwajcarii przywozili ze sobą nowe technologie

produkcji. Z drugiej strony, należy zauważyć, że XVIII wiek to również epoka masowej emigracji żołnierzy szwajcarskich, liczba emigrantów jest oceniana na 300 – 500 tysięcy mężczyzn. Pod koniec XVIII wieku Konfederacja posiadała tylko sześć miast z liczbą mieszkańców około 5 – 10 tysięcy i cztery miasta w których mieszkało powyżej 10 tysięcy osób. Wśród tych dużych miast wymienić należy: Genewę, Berno, Bazyleę, Zurych i Fryburg. Pomimo ich słabości, jeśli chodzi o liczbę mieszkańców, to miasta decydowały o życiu politycznym, społecznym i gospodarczym Konfederacji. Były one ośrodkiem władzy administracyjnej i kościelnej, skupiały elity intelektualne, w miastach funkcjonowały uniwersytety, biblioteki, teatry, w miastach mieszkali przedstawiciele wolnych zawodów, lekarze, aptekarze, księgarze i inni. Poziom życia również się zmienił, miasta stawały się coraz bogatsze. Mieszkańcy miast mieli świadomość przynależności do wspólnoty, która gwarantowała nie tylko bezpieczeństwo, ale również swego rodzaju wyjątkowość. Wieś stanowiła zupełnie inną wspólnotę. Jednakże migracje, "krążenie" idei, broszur i książek powodowały stopniowe wzajemne otwieranie się na siebie tych dwóch zamkniętych światów.

Druga połowa XVIII wieku to czas ogromnego rozwoju rzemieślnictwa i przemysłu. Takie gałęzie przemysłu jak produkcja zegarków, bawełny czy jedwabiu dawały zatrudnienie dużej liczbie osób. Pod koniec wieku zaczęły być importowane maszyny tkackie z Anglii, co pozwoliło na dalsze doskonalenie produkcji tkanin. Na wsi, a zwłaszcza w górach rozwijały się manufaktury. Chłopi specjalizowali się w produkcji przedmiotów w drewnie i w metalu, które sprzedawali zarówno na terenie kraju, jak i za granicą. Bankierzy szwajcarscy zaczęli odgrywać ważną rolę w świecie europejskiej finansjery. Utrzymywali oni kontakty z wieloma centrami kupieckimi Europy, genewski bankier – Jacques Necker był ministrem króla Francji, Ludwika XIV.

W życiu intelektualnym, kulturalnym i społecznym kraju inteligencja szwajcarska, a zwłaszcza prawnicy, artyści i naukowcy odgrywali ogromną rolę. Tworzyli oni salony (zwłaszcza mieszczańskie), z których najbardziej znanymi były: salon Pani de Staël (córci bankiera Neckera), w zamku Coppet gdzie zbierała się elita naukowa i intelektualna Genewy czy zamek Woltera w Ferney. W latach 1736 – 1739, pod wpływem Anglii, w Szwajcarii narodziły się loże masońskie, które rozwijały się pomimo przesładowań ze strony władz. W roku 1769 powstała Wielka Loża Narodowa. Loże masońskie przyciągały zwłaszcza bogate mieszczaństwo i

przedstawicieli środowisk intelektualnych. Innym ważnym elementem życia w Szwajcarii były Towarzystwa Naukowe, na przykład *Helvetische Gesellschaft*, które skupiało elity intelektualne Zurychu, Berna, Lucerny i Bazylei. Towarzystwo to każdego roku organizowało konferencje poświęcone problemom filozoficznym, historycznym i politycznym. Zapisy dyskusji odbywających się w trakcie konferencji były szeroko publikowane. Od 1767 roku towarzystwo miało nawet zbiór pieśni, które stanowiły swego rodzaju kontynuację tradycji Wilhelma Tella. *Helvetische Gesellschaft* bardzo przyczyniło się do integracji świadomości narodowej przedstawicieli różnych kantonów, grup językowych i religijnych.

Koniec XVIII i początek XIX wieku są epoką Republiki Helwetyckiej. Wielka Rewolucja Francuska nie pozostała bez wpływu na niewielką Szwajcarię. Przede wszystkim pogorszyła już trudne stosunki pomiędzy miastem i wsią, ogłaszając koniec feudalizmu. Szwajcarscy aktywiści, którzy bardzo liczyli na pomoc Francji byli rozczarowani, ponieważ Szwajcaria budziła duże zainteresowanie Dyktatoratu, ale jedynie jako ziemie do podbicia. W ten sposób, 12 kwietnia 1798 w mieście Aarau została proklamowana Republika Helwetycka. Natychmiast po jej proklamowaniu weszła w życie nowa Konstytucja przygotowana przez rewolucjonistów bazylejskich i rząd francuski. Republika Helwetycka była zcentralizowanym państwem, w którym 23 kantony z wszystkimi ich przywilejami zostały zdegradowane do rangi departamentów. Jak podkreśla François de Capitani, *w celu łatwiejszego sprawowania kontroli nad środkową Szwajcarią, na przykład, Uri, Schwyz, Unterwalden i Zug tworzą odtąd jeden kanton, Waldstaetten*.¹¹ Kantony Glaris i Schwyz opowiedziały się przeciwko nowej Republice. Nie tylko zbojkowotały posiedzenie Sejmu w Aarau, ale zaczęły się również przygotowywać do walki zbrojnej. 2 maja 1798 wojska szwajcarskie zostały rozbite i zmuszone do poddania się Francuzom. Poprzedziło to całkowitą pacyfikację młodej Republiki. Wydarzenia te spowodowały znaczną zmianę postawy wobec Rewolucji Francuskiej, sympatia zamieniła się w nienawiść, zwłaszcza wśród chłopów. W łonie rządu dało się odczuć rozłam pomiędzy zwolennikami państwa unitarnego i federalistami. Zarówno jedni jak i drudzy szukali wsparcia u Pierwszego Konsula, Napoleona Bonaparte. Jego mediacja doprowadziła do utworzenia unii trzynastu kantonów z dawnymi sojusznikami, takimi

¹¹ tamże, str. 488

jak Saint – Gallen, Gryzonia czy Ticino. Najważniejszym organem unii było Zgromadzenie Narodowe, które zbierało się co dwa lata i stanowili je przedstawiciele wszystkich kantonów. Ciągłość władzy gwarantował prezydent – *Landamann*, nominowany przez Napoleona Bonaparte. Kantony uzyskały szerokie kompetencje, do wyjątków należała polityka zagraniczna, którą kierowała władza centralna. W 1804 roku Napoleon został cesarzem, a Szwajcaria została włączona do systemu państw całkowicie zależnych od cesarstwa.

Po porażce wojsk napoleońskich w 1813 roku, Zgromadzenie Narodowe szwajcarskie ogłosiło neutralność państwa, która została jednak uznana przez kraje koalicji napoleońskiej dopiero 20 marca 1815 roku. 7 sierpnia 1815 roku powstała nowa Federacja dwudziestu dwóch kantonów i po raz pierwszy Genewa stanowiła jej część. Osiemnaście miesięcy później nowa Konstytucja została opracowana. Każdy kanton zachowywał swoją suwerenność (za wyjątkiem spraw zagranicznych), ale najwyższą władzę w kraju sprawowało Zgromadzenie Narodowe, które stanowiło dwudziestu dwóch członków, na zasadzie – jeden kanton, jeden przedstawiciel. Był to czas w którym odrębności kantonalne stawały się coraz silniejsze, istniała duża dysproporcja pomiędzy wsią i miastem. Każdy kanton miał swój własny system pieniężny, taryfy celne, do roku 1848 było w Szwajcarii aż 319 różnych walut. Pomimo tych trudności gospodarka szwajcarska nie przestawała się rozwijać. Tekst Konstytucji z roku 1798 nie został w ogóle wzięty pod uwagę. Należy podkreślić, że Konstytucja Republiki Helwetyckiej przetrwała samą Republikę. Tekst ten postulował unifikację wag i miar, waluty, praw i wojska; unifikacja ta była potem jeszcze długo dyskutowana. W tym tekście znajdujemy również program państwa laickiego, rozdział Kościoła i państwa, przyłożono w nim również dużą wagę do nauczania laickiego. Jak podkreśla Georges Andrey, *w Szwajcarii, terytorium, ludność i władze polityczne – trzy kryteria, za pomocą których prawo międzynarodowe określa nowoczesne państwo – ulegają szerokiemu procesowi integracji, którego efektem będzie utworzenie w 1848 roku nowoczesnego państwa federalnego*.¹² Można zatem stwierdzić, że pierwsza połowa XIX wieku miała ogromne znaczenie dla utworzenia nowoczesnej Szwajcarii. Nie była to jednak epoka spokojnego marszu w kierunku nowej Konstytucji. Wręcz przeciwnie, były to lata naznaczone, z jednej strony,

¹² tamże, str. 557

wieloma dziesiątkami konkordatów i konwencji podpisanych w latach 1803 – 1848 i lata lig i aliansów oddzielnych z drugiej strony. Były to zatem lata bardzo burzliwe. Najważniejszymi aliansami były: porozumienie w Sarnerbund (1832), podpisane pomiędzy kantonami: Bazyleą, Uri, Schwyz, Unterwalden, Neuchatel i Valais (który to kanton nie przystąpił formalnie do porozumienia), mające na celu zachowanie porozumienia federalnego, jak również Konkordat Siedmiu (1832) i Sonderbund (1845). Konkordat Siedmiu łączył kantony: Lucernę, Zurych, Berno, Solurę, Saint – Gallen, Argowię i Turgowię. Pakt ten miał na celu wsparcie konstytucji kantonalnych. Ostatni ze wspomnianych paktów – Sonderbund z roku 1845 połączył kantony Uri, Schwyz, Fryburg i Valais i miał charakter obronny, miał nawet organ wykonawczy Radę Wojenną. Istnienie tych trzech aliansów, jak również wiele innych świadczy o niestabilnej i niepewnej sytuacji wewnątrz Konfederacji. Sytuacja ta wyraża wysiłki, które prowadzą Szwajcarię, Konfederację niezależnych państw w kierunku utworzenia nowoczesnego państwa. Jednak to co wydaje się mieć ogromne znaczenie, to nieobecność podziałów religijnych: kantony katolickie i protestanckie spotykają się we wszystkich aliansach. Ten burzliwy okres zakończył się w 1848 roku wraz z przedstawieniem projektu nowej Konstytucji federalnej Zgromadzeniu Narodowemu. Tekst ten został również przedstawiony narodowi szwajcarskiemu i poddany pod głosowanie: piętnaście kantonów i jeden półkanton były "za", siedem kantonów i jeden półkanton były "przeciw". 12 września Zgromadzenie Narodowe zarejestrowało wyniki głosowania i kwestia nowego ustroju została zamknięta. Nowa Konstytucja składała się ze wstępu i 114 artykułów, tworzyła nowe instytucje, rozdzielała kompetencje pomiędzy władze kantonalne i władzę centralną, i chociaż była formą kompromisu pomiędzy tendencjami centralistycznymi i federalistycznymi, zmieniła dawną federację luźno połączonych kantonów w Unię kantonów, które były w pewien sposób podporządkowane władzy centralnej. Jednak kantony zachowały wiele bardzo istotnych przywilejów. Nowa władza szybko stała się autorytetem i zdobyła zaufanie społeczne. Wszystkie zmiany ustroju i administracji odbywały się w dość burzliwej epoce, kiedy to Europa była targana falą rewolucji, Wiosną Ludów. Szwajcaria znów była zagrożona wciągnięciem w wojnę. Ale tendencje do neutralności w końcu zwyciężyły.

1.6 OD SZWAJCARII KONSTYTUCJI 1848 DO WOJNY 1914 – 1918

Nowa organizacja federalna państwa miała trzy podstawowe cele: zapewnić jedność narodu szwajcarskiego poprzez gwarancję niepodległości kraju wobec zagranicy i poprzez utrzymanie porządku i pokoju wewnątrz kraju; drugim celem była ochrona wolności i praw człowieka i trzecim, już wspomniane *zastąpienie dawnego aliansu konfederalnego przez federację, której członkowie – kantony podporządkują się częściowo władzy centralnej*.¹³ Tym, co wydaje się być godnym podkreślenia jest fakt, że po raz pierwszy pojawia się w tekście pisanym pojęcie narodu szwajcarskiego. Historia Szwajcarii lat 1848 – 1914, wpisana pomiędzy dwie, ważne dla Europy daty, według historyka Rolanda Ruffieux powinna być podzielona na trzy okresy. Mówi on o trzech fazach: latach 1848 – 1879 kiedy to *państwo federalne staje się stopniowo instrumentem dynamicznej polityki, filarem szybko rozwijającej się gospodarki i nowego społeczeństwa*.¹⁴ Druga faza jest wyznaczona przez wydarzenia o wielkiej wadze dla politycznej sceny europejskiej (rok 1886 – zjednoczenie Włoch, 1870 – 1871 – wojna francusko – pruska) i przez powrót do dawnego porządku po tych wydarzeniach. Trzecia faza, która zaczyna się w latach 1890, jest okresem intensyfikacji stosunków międzynarodowych, i jednocześnie, wielkiego wzrostu solidarności pomiędzy Szwajcarami.

Lata 1848 – 1874 były przede wszystkim epoką rozwoju nie tylko przemysłu (a zwłaszcza transportu kolejowego), ale również procesu demokratyzacji życia publicznego. Od roku 1863 kantony zaczęły wprowadzać instytucję referendum. W kantonach, jak również wśród polityków związanych z władzą centralną pojawiło się przekonanie o konieczności zmian ustrojowych. Na te opinie wpływały zmiany, które można było obserwować na scenie międzynarodowej. Na północy istniała Unia niemiecka z silnym rządem, na południu – Włochy rządzone przez dynastię Sabaudzką, zatem były to dwa kraje o dosyć silnej władzy centralnej, co nie było korzystne dla Konfederacji. Pomimo pewnej opozycji dla zmian Konstytucji, 18 kwietnia 1874 roku ogłoszona została nowa Konstytucja, która zwiększyła jeszcze kompetencje władzy centralnej, szczególnie jeśli chodzi o kwestie związane z

¹³ tamże, str. 602

¹⁴ tamże, str. 599

wojskiem. Rząd federalny wziął na siebie całość spraw związanych z armią (kantony dysponowały odtąd jedynie mundurami żołnierzy) i z prawem handlowym. Konfederacja uzyskała również większy wpływ na sprawy związane z religią, zwiększono kompetencje Trybunału Federalnego w kwestii konfliktów pomiędzy kantonami i rządem centralnym. Zatem, nowa Konstytucja przyznawała rządowi centralnemu ważne kompetencje, jednak wejście w życie jego decyzji musiało być realizowane etapami, ponieważ władza musiała brać pod uwagę postawy i atmosferę panującą wśród obywateli, którzy głosowali w referendach. Referendum było obowiązkowe, jeśli opowiedziało się za nim 30 tysięcy obywateli mających prawo głosu lub osiem kantonów.

XIX wiek jest epoką wielkich ruchów narodowościowych. Procesy unifikacji narodów stanowiły pewne zagrożenie dla młodej Konfederacji, na przykład *rozczłonkowania kraju, spowodowanego przez imperializmy państw sąsiednich*.¹⁵ Aby bronić się przed tym, Szwajcaria stworzyła pojęcie "narodu politycznego" (Kulturnation). Co oznacza "naród polityczny"? Mówiąc o rozwoju wspólnej tożsamości narodu, Wolf Linder, profesor nauk politycznych na uniwersytecie w Bernie, podkreśla różnice historyczne pomiędzy Szwajcarią i krajami takimi jak, na przykład, Francja, Włochy czy Niemcy. Państwa te opierają się na wspólnocie kulturowej i etnicznej, które to wspólnoty w XIX wieku stanowiły podstawę procesu kształtowania się narodów europejskich. Szwajcarii brakowało tych wszystkich czynników. Według Wolfa Lindera, po 1848 roku można dostrzec poszukiwania tożsamości wspólnej dla wszystkich Szwajcarów.¹⁶ Historycy zaproponowali obraz przeszłości jako czynnik łączący mieszkańców różnych kantonów. Wspominano bitwy, w których brali udział dzielni górale i chłopci przeciwko najeźdźcom austriackim, przypomniano rok 1291 i fakt, że przedstawiciele trzech kantonów podpisali pakt deklarując chęć obrony niepodległości. Ten akt woli był szczególnie podkreślany. Rocznica podpisania paktu z 1291 roku była po raz pierwszy obchodzona 1 sierpnia 1891 roku, jako święto narodowe. Można zatem wnioskować, że tożsamość narodowa szwajcarska opiera się, w dużej mierze, na woli politycznej bycia Szwajcarem.

¹⁵ tamże, str. 610

¹⁶ Źródło: Linder Wolf: *Demokracja Szwajcarska*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów, 1996, str. 41

Druga połowa XIX wieku i pierwsze lata XX wieku, aż do wybuchu I Wojny Światowej były dla Szwajcarów epoką dynamicznego rozwoju życia gospodarczego, postępu technicznego i poprawy jakości życia. Najważniejszymi gałęziami przemysłu były: produkcja ciężkich maszyn, jak na przykład lokomotyw; zegamistrzostwo, tradycyjny przemysł szwajcarski, ale również przemysł farmaceutyczny, chemiczny i spożywczy. Już w 1818 roku, w Vevey, nad brzegiem Jeziora Genewskiego, powstała fabryka czekolady "Cailler", od 1826 w Neuchatel – "Suchard". W 1883 roku Jules Maggi założył a Singen fabrykę zup w proszku, a w 1897 roku założona została fabryka produkująca mleko w proszku – "Nestlé". Są to marki znane do dzisiaj.

Druga połowa XIX wieku była również epoką wielkiego rozwoju turystyki, przemysłu hotelarskiego i obróbki chemicznej. Do tego należy dołożyć chęć zachowania starych tradycji i lokalnych zwyczajów, tak często przedstawianych turystom, w celu przyciągnięcia ich do regionu.

W konsekwencji, utrzymanie neutralności, poprawa poziomu armii i jakości życia powodowały wzrost autorytetu jakim cieszyła się Szwajcaria na scenie międzynarodowej. W 1864 roku na apel mieszkańca Genewy, Henryka Dunand powstał w Genewie "Czerwony Krzyż", a 6 czerwca 1964 roku, również w Genewie podpisano Konwencję o humanitarnym traktowaniu więźniów wojennych. Genewa stała się siedzibą "Czerwonego Krzyża".

Historyk Roland Ruffieux nazywa lata 1891 – 1914 okresem intensyfikacji stosunków międzynarodowych. W tym okresie Szwajcaria pozostawała pod silnym wpływem krajów ościennych. Polityka zagraniczna Szwajcarii lat, które poprzedzają kryzys I Wojny Światowej, jest naznaczona zmniejszeniem się marginesu autonomii, aby ustąpić miejsca *poszukiwaniu bezpośredniego dostępu do rodzącej się wspólnoty międzynarodowej*.¹⁷

Europa, poczynszy od lat 1890 weszła w epokę imperializmów. Szwajcaria była zatem zmuszona do wzmocnienia swojego systemu neutralności, jak również do ograniczenia prawa azylu. Podczas gdy, w świecie formowały się dwa bloki polityczno – ideologiczne, Szwajcaria stawała się coraz bardziej odosobniona, a jej neutralność coraz trudniejsza do uzasadnienia. Chęć pozostania państwem neutralnym nie znaczy, że Szwajcaria nie angażowała się w życie organizacji międzynarodowych i w

¹⁷ Ruffieux Roland, w: *Nowa Historia Szwajcarii i Szwajcarów*, op. cit., str. 656

konferencje międzynarodowe. Po roku 1869 w Szwajcarii powstały lub zostały ustanowione, z poparciem budżetu federalnego, wielkie unie w dziedzinie komunikacji (pocztą, telegraf czy transport). Szwajcaria wzięła również udział w konferencji pokojowej w Hadze w 1889 roku, podpisując jej dokumenty końcowe. Delegacja szwajcarska była również obecna na drugiej konferencji pokojowej w Hadze w 1907 roku. Świat docenił wysiłki pokojowe Konfederacji przyznając Pokojową Nagrodę Nobla Henrykowi Dunand w roku 1901.

Okres poprzedzający I Wojnę Światową to czas regularnego wzrostu w gospodarce szwajcarskiej. W latach 1890 – 1914 wyniki eksportu, jak również importu podwoiły się, liczba członków populacji aktywnej przekroczyła połowę całkowitej liczby mieszkańców. Do tego należy dodać duży rozwój turystyki. Szwajcaria stała się również europejskim centrum finansowym i bankowym. Roland Ruffieux cytuje kilka liczb i faktów, które ilustrują ten proces: *depozyty rosna, (...) od 749 milionów franków w 1895 roku do 1655 milionów w roku 1909. (...) Sukcesywnie w Genewie (od 1983 roku), w Bazylei (od 1876) i w Zurychu (od roku 1877) zaczynają działalność giełdy. (...) W przededniu I Wojny Światowej, liczba zagranicznych papierów wartościowych, publicznych i przede wszystkim prywatnych, znacznie przewyższa liczbę papierów wartościowych szwajcarskich: ponad 230 spółek akcyjnych było notowanych na giełdzie i ich kursowa wartość przewyższała sześciokrotnie wartość akcji szwajcarskich.*¹⁸ Tymczasem, obok tych wszystkich sukcesów ekonomicznych, mamy do czynienia ze znacznym ubóstwem w społeczeństwie szwajcarskim. Ubóstwo dotyczy zwłaszcza pracujących w domach, więc w dużej części kobiet. Jest to przyczyną znacznej emigracji (według Rolanda Ruffieux około 400 000 osób wyemigrowało w latach 1850 – 1914), dowodzą tego również liczby cytowane przez historyka: *pierwsze badania statystyczne, które Konfederacja mu [ubóstwu] poświęca, daje na koniec roku 1890, liczbę ponad 119 000 osób korzystających z pomocy społecznej, na którą władza państwowa wydaje około 19 milionów franków i dla których utrzymuje się około 790 ośrodków, nie licząc wydatków i działań instytucji prywatnych.*¹⁹ Niemniej jednak, bardzo interesującym pozostaje fakt, że Szwajcaria pozostaje w tych czasach przede wszystkim krajem

¹⁸ tamże, str. 667

¹⁹ tamże, str. 671

imigracji. W latach 1850 – 1914 liczba cudzoziemców wzrasta z 3% do prawie 15% całkowitej liczby populacji.²⁰

1.7 KONFEDERACJA W EPOCE DWÓCH WOJEN (1914 – 1945).

I Wojna Światowa pociągnęła za sobą poważne konsekwencje dla gospodarki i handlu w Szwajcarii. Nie należy zapominać, że w tej epoce Szwajcaria stanowiła część światowego systemu kapitalistycznego, zatem nie mogła uniknąć zaangażowania w gospodarkę wojenną. Innym czynnikiem tego zaangażowania był fakt, że już od XVIII wieku handel był dla Szwajcarii podstawowym źródłem dochodu narodowego i rozwój sektora bankowego i przemysłu był źródłem współzależności Konfederacji i innych państw. W latach, które poprzedzały I Wojnę Światową, Rząd Federalny brał pod uwagę alians z jedną z potencjalnych stron walczących, w przypadku gdyby konflikt był na tyle długotrwały aby zagrozić zaopatrzeniu Szwajcarii. Jednak w 1914 roku Szwajcaria ogłosiła neutralność. Niemniej jednak, problemy gospodarcze zmusiły władze Szwajcarii do ustąpienia przed wymogami zagranicznych potęg. Do tego należy dodać prywatne spekulacje i handel materiałami wojennymi ze stronami walczącymi. Świadczy to o dosyć dwuznacznej postawie Szwajcarów w kwestii oficjalnie ogłoszonej i powszechnie uznanej neutralności. I Wojna Światowa leży u źródeł przepaści, jaka pojawiła się pomiędzy francusko – i niemiecko – języcznymi Szwajcarami, co przyczyniło się dodatkowo do propagandy wojennej w Szwajcarii. Biorąc pod uwagę te wszystkie okoliczności, czynna polityka zagraniczna wydawała się praktycznie niemożliwa.

Pierwsze lata po wojnie były dla Szwajcarii czasami ogromnej niepewności. Upadek świata konwencji, tradycyjnego porządku w Europie, nie pozostały bez konsekwencji dla Konfederacji. Szwajcarzy odczuli również porażkę Niemiec w wojnie. Dojście do władzy Mussoliniego spowodowało wzrost tendencji faszystowskich w Ticino, pojawienie się na arenie międzynarodowej dwóch nowych potęg – Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego przyczyniło się natomiast do dezorientacji ideologicznej Szwajcarii. Wreszcie, przystąpienie Konfederacji do Ligi

²⁰ źródło: tamże, str. 675

Narodów, po referendum 16 maja 1920 roku, poddało znowu w wątpliwość neutralność szwajcarską.

Dwa kryzysy gospodarcze dotknęły Szwajcarię w okresie międzywojennym. Pierwszy miał miejsce w latach 1920 – 1922. W tym okresie ceny zmalały o 40%, eksport zmniejszył się na skutek wysokiego kursu franka szwajcarskiego, rynek wewnętrzny został zalany przez towary zagraniczne, tańsze od produktów lokalnych. Przemysł szwajcarski, w celu obrony przed zwiększonym napływem towarów zagranicznych, zaczął obniżać koszty produkcji, obniżając przede wszystkim płace. Konfederacja, jak również kantony, wydała około 500 milionów franków dla ochrony zatrudnienia.²¹ Po tym kryzysie, w Szwajcarii drugiej połowy lat dwudziestych, nastąpił ogromny rozwój gospodarczy, który odsunął na drugi plan kryzys początku lat 1920. *Od 1924 roku do roku 1929 dochód narodowy wzrasta, według ocen, z 7,7 do 9,5 miliarda franków, a produkcja przemysłowa wzrasta o około 60 – 70%, szczególnie w budownictwie.*²² Ten boom ekonomiczny był bardzo korzystny dla sektora bankowego i przedsiębiorstw międzynarodowych, takich jak, na przykład Nestlé. Na bazie porozumień w kwestii cen formowały się kartele (zwłaszcza w przemyśle cementu, aluminium, w przemyśle chemicznym, mlecznym i w zegarmistrzostwie). W izbie niższej parlamentu pojawiły się nawet próby powołania komisji śledczych do spraw karteli. Pod koniec światowego kryzysu gospodarczego Konfederacja *zaczyna wykazywać te same tendencje monopolistyczne jak gospodarka.*²³ Rząd Federalny przedstawił projekt zmiany Konstytucji, która pozwoliłaby mu zachować monopol na handel zbożami. Wreszcie, w 1932 roku, rząd zobowiązał się do wykupienia krajowej produkcji zbóż za narzuconą cenę. To zobowiązanie było jednym z elementów polityki rolnej zmierzającej do ochrony rolników. Zresztą, już w roku 1922 Konfederacja podjęła decyzję o przyznaniu subwencji rolnikom, w 1925 roku stworzono program ochrony rolnictwa w górach, a od roku 1928 rolnicy mają możliwość brania tanich kredytów w celu zwalczania swojego zadłużenia. Wreszcie, od 1930 roku, Rząd Federalny dopłaca do skupu produktów mlecznych. Wydaje się to tym bardziej ważne, że aż do dzisiaj rolnictwo

²¹ tamże, str. 724

²² tamże, str. 725

²³ tamże, str. 726

szwajcarskie jest bardzo chronione na wolnym rynku europejskim i wciąż stanowi ważny element polityki szwajcarskiej.

Szwajcaria nie uniknęła jednak negatywnych konsekwencji światowego kryzysu gospodarczego, spowodowanego najpierw przez nadprodukcję dóbr konsumpcyjnych w latach dwudziestych, i następnie przez krach na giełdzie w Nowym Jorku w październiku 1929 roku. Kryzys ten był odczuwany w Europie z pewnym opóźnieniem, eksport szwajcarski znacznie zmalał w latach 1931 – 1932 za sprawą trudności jakie przeżywał handel międzynarodowy. Innym sektorem, który został poważnie dotknięty kryzysem był system finansowy i bankowy, który poniósł ogromne straty po wycofaniu się z niego kredytów amerykańskich i po bankructwie wielu przedsiębiorstw.

Szwajcaria, pomimo swojej polityki neutralności i chęci pozostania "z boku" konfliktów i wielkich ideologii, które dzieliły świat, nie uniknęła wpływu faszyzmu. Hans – Ulrich Jost mówi o wpływie faszyzmu jako części kryzysu intelektualnego i politycznego w okresie międzywojennym. Kryzys ten pojawił się w latach dwudziestych i rozwijał się wśród elit intelektualnych, aby w latach trzydziestych utworzyć ruchy zwane frontami. Trzeba jednak podkreślić, że te fronty, faszyzm i narodowy socjalizm były *nie tyle zagrożeniem dla demokracji, ile barierami chroniącymi przed światową rewolucją socjalistyczną*.²⁴ Wśród frontów faszystowskich, najważniejszymi były: Narodowa Unia genewska, Front Narodowy Szwajcarii niemieckiej i faszystowskie skrzydła organizacji rolniczych.

Jednakże faszyzm szwajcarski nie odegrał wielkiej roli w życiu szwajcarskim okresu międzywojennego. Jak twierdzi Hans – Ulrich Jost, *faszyzm szwajcarski, który, który w połączeniu z partiami mieszczańskimi wydawał się szybko rosnąć w siłę w 1933 roku, już od roku 1935 traci na znaczeniu. Nigdy nie stał się ruchem masowym. Za wyjątkiem kilku przywódców (...) fronty jako takie rzadko osiągały wynik wyborczy powyżej 10%*.²⁵ Niektóre ruchy nazistowskie przetrwały jeszcze podczas II Wojny Światowej, będą widoczne w wielkiej polityce europejskiej po zwycięstwie Hitlera w 1940 roku, ale po zwycięstwie Aliantów zostaną całkowicie wyeliminowane. Ruchy

²⁴ tamże, str. 736

²⁵ tamże, str. 739

tych frontów zostały określone przez Hans – Urlicha Josta jako jeden z *aspektów kryzysu politycznego społeczeństwa i tradycyjnych partii politycznych*.²⁶

W przededniu II Wojny Światowej, w 1938 roku Szwajcaria poinformowała Ligę Narodów o swoim zamiarze ponownego ustanowienia neutralności integralnej i o rezygnacji ze stosowania sankcji przewidywanych przez Ligę Narodów, jednakże bez oficjalnej swojej dymisji z tej organizacji. Ta postawa odzwierciedlała zachowanie Konfederacji na międzynarodowej scenie politycznej. Szwajcarski zachwyt neutralnością państwa doprowadził nawet członka Rady Federalnej, Schustessa do spotkania z Hitlerem w 1937 roku. Podczas tego spotkania podkreślono zbieżności pomiędzy Szwajcarią i Niemcami, jak również uznanie neutralności Szwajcarii ze strony Hitlera. Zajęcie Austrii obudziło pewien opór w społeczeństwie szwajcarskim. Niemniej jednak Konfederacja zachowała postawę zrozumienia wobec faszyzmu i nawet po zajęciu Austrii i Czechosłowacji, w sferach politycznych Szwajcarii mamy do czynienia jedynie z protestem jednego członka Rady Federalnej – Hermanna Obrechta, który zadeklarował w jednym ze swoich przemówień, że Szwajcaria *stawia czoła każdemu agresorowi*.²⁷

Podkreślić należy, że jeżeli polityka szwajcarska wobec Niemiec nazistowskich charakteryzowała się postawą zrozumienia, stosunki Konfederacji ze Związkiem Radzieckim były bardzo złe. W 1918 roku misja dyplomatyczna radziecka została nawet wydalona ze Szwajcarii i będzie trzeba czekać aż do końca II Wojny Światowej aby stosunki dyplomatyczne ze Związkiem Radzieckim zostały ponownie nawiązane.

Pomimo swojej zadeklarowanej i powszechnie uznanej neutralności (przez państwa zachodnie w lutym 1938), począwszy od 1937 roku Szwajcaria zaczęła przygotowywać się do ewentualnej wojny. Już w styczniu 1937 roku utworzono biuro gospodarki wojennej przy Departamencie gospodarki publicznej. Wojsko zostało zreorganizowane, i od roku 1937, zaczęto zbierać niezbędne materiały. Od roku 1939 zaczęto wdrażać plany gospodarki wojennej, które miały za zadanie zagwarantowanie *funkcjonowanie i utrzymanie miejsc pracy, to znaczy, utrzymanie pełnego zatrudnienia*.²⁸

²⁶ tamże, str. 739

²⁷ tamże, str. 742

²⁸ tamże, str. 747

W ostatnich miesiącach poprzedzających wojnę, Szwajcaria unikała zajmowania stanowiska wobec wydarzeń na scenie międzynarodowej. Polityka ustąpiła miejsca gospodarce, czynione były starania w celu zawarcia porozumień, które pozwoliłyby na zaopatrzenie kraju w przypadku gdyby konflikt przedłużał się. Jeśli chodzi o sprawy wewnętrzne, Szwajcaria była bardzo dobrze przygotowana do wojny. 30 sierpnia 1939 roku Zgromadzenie Federalne awansowało pułkownika Henryka Guisan do rangi generała i na początku września miała miejsce powszechna mobilizacja, która odbyła się bez trudności. Generał Guisan zakładał współpracę wojskową z Francją w przypadku gdyby Trzecia Rzesza zaatakowała Szwajcarię. Tymczasem, po upadku Francji, Szwajcaria znalazła się w trudnej sytuacji, otoczona krejami Osi, ale jak podkreśla historyk Hans – Ulrich Jost, *ani główne dowództwo Wehrmachtu, ani politycy niemieccy nigdy nie zakładali inwazji na Szwajcarię; wręcz przeciwnie, w środowiskach wojskowych i ekonomicznych taka operacja była stanowczo odradzana*.²⁹

Zatem, jeśli chodzi o politykę zagraniczną, koncentrowała się ona na handlu. Najważniejszymi były negocjacje z Trzecią Rzeszą i pierwsze porozumienie zostało podpisane 9 sierpnia 1940 roku. Szwajcaria została włączona do strefy ekonomicznej Niemiec, ale zdołała jednak uniknąć zaangażowania politycznego i utrzymać handel również z Aliantami. Nie należy jednak zapominać, że handel z Niemcami (a zwłaszcza handel bronią i produktami przemysłu optycznego) stanowił w tych czasach około 50% eksportu szwajcarskiego. Inną, bardzo ważną kwestią jest sprawa złota Trzeciej Rzeszy. Potrzebowała ona dewiz, aby móc kupować towary od państw neutralnych, jak Portugalia czy Szwecja, czy nawet wśród państw alianckich, jak na przykład Rumunia. Jednakże kraje te odmawiały przyjmowania zapłaty w złocie niemieckim. Szwajcaria była zatem potrzebna Niemcom w celu dokonania wymiany złota na dewizy. Hans – Ulrich Jost przytacza liczbę 1637 milionów franków w złocie, które zostały wymienione na wolne dewizy.³⁰ Władze szwajcarskie świetnie zdawały sobie sprawę z komplikacji politycznych spowodowanych handlem złotem (często pochodzącym z grabieży, lub będącym własnością ofiar obozów koncentracyjnych). Pomimo uwag Aliantów, władze szwajcarskie przytaczały

²⁹ tamże, str. 749

³⁰ źródło: tamże, str. 753

argument, że *w dobrej wierze i ze względu na neutralność polityczną, należało akceptować to złoto, bez zastrzeżeń*.³¹ Temat złota nazistowskiego został szeroko opisany przez socjologa i deputowanego szwajcarskiego, Jana Zieglera w książce "La Suisse, l'or et les morts". Jan Ziegler opisuje w bardzo szczegółowy sposób cały proces "prania" złota nazistowskiego, nazywa on system bankowy szwajcarski maszyną do "prania brudnego złota".³² Należy podkreślić, że kwestia depozytów złota, które stały się w części własnością Banku Narodowego, stanowi do dzisiaj szeroko dyskutowany problem.

Mobilizacja sił wewnętrznych przed wojną była, w przeciwieństwie do tego co można by sądzić, bardzo korzystna dla gospodarki szwajcarskiej, której jednym z głównych sektorów było rolnictwo. Plan Wahlena, "bitwa o uprawy"³³, odegrał bardzo ważną rolę. Dzięki planowaniu i masowym subwencjom, całkowita powierzchnia ziem uprawnych podwoiła się aż do 350 000 hektarów i dochody rolników wyrównały się z dochodami robotników. Nie należy również zapominać o efektach socjo – psychologicznych planu Wahlena. Mieszkańcy miast, uczestnicząc w pracach w polu, docenili wagę i znaczenie rolnictwa dla gospodarki kraju.

Zatem, patrząc całościowo, handel zewnętrzny funkcjonował bardzo dobrze, w kraju natomiast nastąpiła stabilizacja gospodarcza i integracja sił wewnętrznych. Nie należy jednak zapominać, że mamy również do czynienia, w Szwajcarii okresu wojennego, z cenzurą, wzmocnieniem władzy centralnej (która stała się niemalże totalitarna), jak również z karą śmierci za zdradę. *Siedemnaście osób spośród trzydziestu trzech skazanych na karę śmierci za zdradę zostało straconych, przy prawie struprocentowym poparciu opinii publicznej (...) Rada Federalna zdecydowała w 1943 roku o tym, że obywatele szwajcarscy, którzy działają wbrew interesom Szwajcarii mogą zostać pozbawieni obywatelstwa*.³⁴

Porażka wojsk niemieckich pod Stalingradem w 1943 roku i lądowanie wojsk alianckich w Normandii w 1944 roku spowodowały duże zmiany w stosunkach pomiędzy Konfederacją i Trzecią Rzeszą. Szwajcaria znalazła się pod presją ekonomiczną Aliantów, ale niemiecko – szwajcarskie stosunki handlowe zostały

³¹ tamże, str. 754

³² Ziegler Jean: *La Suisse, l'or et les morts (Szwajcaria złoto i jego ofiary)*, Editions de Seuil, 1997, str. 67 – 78

³³ źródło: Favez Jean – Claude (red.): op. cit. str. 750

³⁴ tamże, str. 756

formalnie zerwane dopiero 28 lutego 1945 roku. Podkreślić należy, że stosunki te trwały nieformalnie dalej, zwłaszcza jeśli chodzi o rynek złota.

Pod koniec wojny pojawiły się dwie inne ważne kwestie – normalizacja stosunków ze Związkiem Radzieckim, które zostaną ponownie nawiązane w marcu 1946 roku i kwestia uchodźców politycznych, jak również ofiar przesładowań na tle rasowym. Wystarczy zacytować jeden tylko przykład, Żydzi nie byli traktowani podczas II Wojny Światowej, jako uchodźcy polityczni, i nie byli przyjmowani w Szwajcarii. W 1942 roku Rząd Federalny nakazał nawet odesłanie uchodźców pochodzenia żydowskiego, co spowodowało duży opór wśród samych Szwajcarów. Pod koniec wojny w Szwajcarii znajdowało się około 100 000 uchodźców i internowanych. Podkreślić należy, że obywatele szwajcarscy, dużo bardziej niż władze kraju, okazali się chętni do udzielania im pomocy humanitarnej. Koniec wojny, 8 maja 1945 przyjęty został z ulgą, ale również z pewnymi obawami. Jak twierdzi Hans – Ulrich Jost Szwajcaria czuła się *pozbawiona dynamizmu i wspólnej perspektywy*.³⁵

1.8 W STRONĘ PRZYSZŁOŚCI. KONFEDERACJA DZISIAJ.

Historycy Peter Gilg i Peter Hablützel mówią o czterech głównych ideach ułatwiających zrozumienie ewolucji historycznej Konfederacji w drugiej połowie XX wieku. Pierwszą z nich jest *przyspieszone tempo zmian*.³⁶ Szybka transformacja pojawiła się w różnych dziedzinach życia (gospodarka, mieszkania, mentalność, zachowania polityczne, struktura społeczna, itd.) i były one niekiedy trudne do uchwycenia dla części społeczeństwa szwajcarskiego. Innym ważnym zjawiskiem, które warunkowało rozwój Konfederacji była współzależność Szwajcarii i innych państw pod względem gospodarczym, społecznym, kulturalnym i politycznym. Wszystko to pomimo prób pozostania krajem neutralnym. Trzecią ważną kwestią była organizacja i reglamentacja życia gospodarczego i społecznego. Rola państwa wciąż wzrastała, nawet jeśli jego kompetencje były ograniczone poprzez, między innymi, interesy prywatne. Wreszcie czwarta myśl przewodnia, która jest wynikiem tych

³⁵ tamże, str. 769

³⁶ tamże, str. 773

zmian, to fakt, że tradycyjne pojęcia, takie jak religia, rodzina, naród, ojczyzna, jak również inne, bardziej nowoczesne (stowarzyszenie, partie, związki zawodowe czy spółdzielnie) zaczęły się rozmywać, ustępując miejsca nowym wartościom w relacjach pomiędzy kobietami i mężczyznami, proponując nowe normy w stosunkach wspólnoty międzynarodowej. Peter Gilg i Peter Hablützel proponują również podział współczesnej historii Szwajcarii na cztery okresy:

- do początku lat 1950, lata te są naznaczone etatyzmem w gospodarce i stosunkach społecznych;
- do pierwszej połowy lat 1960 – jest to okres szybkiego wzrostu gospodarczego;
- do roku 1974, okres w którym pojawiają się oznaki kryzysu, ale również próby poprawy sytuacji;
- od roku 1974, okres recesji ekonomicznej, spowodowanej kryzysem paliwowym z roku 1973, który przerwał wzrost gospodarczy w Szwajcarii, i poddał w wątpliwość planowanie i reformę porządku ekonomicznego i politycznego.

Jednak od tego okresu, rozwój technologii, jak również handlu międzynarodowego i turystyki, pozwala wierzyć, że kryzys został pokonany. Z drugiej strony, nowsze publikacje każą myśleć o nowym "niepokoju szwajcarskim". Zresztą same tytuły publikacji świadczą o tym: "La Suisse en détresse", "Quand la Suisse disparaîtra" ou "Quand la Suisse éclatera".³⁷ Czytając te publikacje, znajdujemy w nich potwierdzenie obaw i wątpliwości końca XX wieku. Wśród przejawów tego "niepokoju" istotnym jest istnienie "Röstigraben", fosy, bariery rösti. Termin ten został stworzony dla określenia przepaści, która rysuje się pomiędzy Szwajcarami niemiecko – i francusko – języcznymi, lub generalizując, pomiędzy Szwajcarami niemiecko – języcznymi Szwajcarami, których języki pochodzą od łaciny. Jest to przepaść pomiędzy większością niemieckojęzyczną i mniejszościami, przepaść pomiędzy różnymi mentalnościami. "Röstigraben" nie pozostaje bez wpływu na ewolucję mentalności i tożsamości mieszkańców kantonu Valais, o czym będzie

³⁷ Stöhlker Klaus J: *La Suisse en détresse, (Szwajcaria w rozpacz)* Editions LEP Loisirs et Pédagogie S.A., Le Mont-sur-Lausanne, 2003; Ribeaud José *Quand la Suisse disparaîtra, (Kiedy Szwajcaria zniknie)* Editions de l'Aire, Vevey, 1998, Rennwald Jean-Claude *Quand la Suisse éclatera, (Kiedy Szwajcaria się rozpadnie)* Editions CJE, Délemont, 2000

mowa w rozdziale poświęconym ewolucji tożsamości narodowej mieszkańców Valais.

Jeśli chodzi o wydarzenia polityczne o szczególnej wadze dla Konfederacji, wspomnieć należy przede wszystkim powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1945 roku i stosunki, które Szwajcaria musiała ustanowić z tą organizacją. Niedawne doświadczenie Ligi Narodów kazało wątpić Szwajcarom we właściwość przystąpienia do ONZ. *Szwajcaria wciąż zachowywała się jak jeż, upierała się przy swojej "wspaniałej izolacji"*.³⁸ Jednakże szwajcarski izolacjonizm nie był całkowity, w 1963 roku Szwajcaria przystąpiła do Rady Europy, pozostając państwem neutralnym. Rok 1971 jest bardzo ważną datą w historii Konfederacji, po wielu latach walki, kobiety uzyskały czynne i bierne prawa wyborcze (nie należy jednak zapominać, że ostatni kanton, który wprowadził takie prawa dla kobiet na poziomie kantonu, Appenzell – Inner – Rhoden, uczynił to dopiero w roku 1990). Lata 1974 – 1975 poddały ciężkiej próbie system federalny, jak również jedność Szwajcarii. Jest to epoka narodzin nowego kantonu – Jury. W 1992 roku, podczas głosowania w sprawie przystąpienia Szwajcarii do Wspólnoty Europejskiej, ruchy izolacjonistyczne przeważały i przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej zostało odrzucone przez 50,3% głosujących "nie", przeciwko 49,7% głosującym "tak".³⁹ Jednakże podkreślić należy, że głosowanie to ukazało ogromny rozdźwięk pomiędzy Szwajcarią niemiecką i romańską, potwierdzając bardziej niż kiedykolwiek istnienie "Röstigraben". Przy każdym tego rodzaju głosowaniu okazywało się, że w Szwajcarii są dwie Szwajcarie: romańska, otwarta na Europę i świat, organizacje ponadnarodowe i Szwajcaria niemiecka, zamknięta, skupiona na sobie samej. Taka sama sytuacja powtórzyła się w późniejszych głosowaniach, jak na przykład głosowanie w sprawie uczestnictwa Szwajcarów w misjach Błękitnych Hełmów w ramach misji ONZ (głosowanie w 1994 roku), kiedy to możliwość takiego uczestnictwa została odrzucona przez 57% głosujących, w dużej części Szwajcarów niemieckich.⁴⁰

Są jednak wydarzenia w najnowszej historii Szwajcarii, które pozwalają przypuszczać, że pojawiają się pewne zmiany w mentalności Szwajcarów, że otwierają się oni na świat. W 2000 roku obywatele szwajcarscy zaakceptowali, dużą

³⁸ Büchi Christophe: *Mariage de raison, (Małżeństwo z rozsądku)*, Editions Zoé Carouge – Genève, 2001, str. 250

³⁹ tamże, str. 270

⁴⁰ źródło: tamże, str. 272

większością, układy dwustronne pomiędzy Konfederacją i Unią Europejską. Jedynie kantony Schwyz i Ticino sprzeciwiły się tym układom.⁴¹ *Od 10 września 2002, Szwajcaria jest pełnoprawnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych i angażuje się aktywnie w obronę interesów tej organizacji i przyczynia się do realizacji jej celów.*⁴²

Nie należy wreszcie zapominać o nowej Konstytucji Konfederacji z 1999 roku, która jest, tak naprawdę, starym tekstem "uporządkowanym", *zreorganizowano w bardziej czytelny sposób tekst, który niezliczone poprawki uczyniły nieczytelnym.*⁴³ W nowym tekście jest jednak kilka nowości, wśród których wymienić należy ochronę różnorodności językowej, która odtąd jest jednym z celów Konfederacji. Będzie o tym mowa również w rozdziale poświęconym kantonowi Valais.

⁴¹ źródło: tamże, str. 282

⁴² źródło: www.onu.admin.ch

⁴³ Büchi Christophe, op. cit. str. 278

2. SYSTEM POLITYCZNY SZWAJCarii

2.1. HISTORIA SYSTEMU POLITYCZNEGO I KONSTYTUCYJNEGO SZWAJCarii

Struktura polityczna Szwajcarii to, obok instytucji państwowych, *całość władzy i sił, które partycypują w wypracowaniu i wprowadzeniu w życie decyzji politycznych, jak również metody i procedury stosowane w tym celu.*¹ Struktura polityczna Szwajcarii odzwierciedla system społeczny narodu szwajcarskiego – *narodu, którego istnienie opiera się na woli politycznej*², według słów Hanspetera Kriesi. Prawdą jest, że tożsamość narodowa szwajcarska wspólna dla wszystkich mieszkańców tego kraju jest tożsamością polityczną i instytucje, które powstały i rozwinęły się w Szwajcarii, zostały utworzone w celu podtrzymywania tej tożsamości. Struktura polityczna Szwajcarii jest bardzo charakterystyczna, a cechy szczególne jej "trójpoziomowego" systemu mają swoje korzenie w przeszłości.

Źródła każdego "poziomu" systemu politycznego (gmina, kanton, Konfederacja) odnajdujemy w historii szwajcarskiej. Podstawą tej struktury jest z pewnością gmina, która była na początku unią właścicieli ziem i gospodarstw. Te unie były tworzone w celu wspólnego rozwiązywania problemów związanych z posiadaniem ziemii. Na przestrzeni lat, zaczęły one zajmować się problemami dotyczącymi całej wspólnoty mieszkańców, jak również kwestiami natury ekonomicznej, jak utrzymanie dróg, transport; i, w ten sposób przekształciły się one w stowarzyszenia o charakterze publicznym.

Drugim "poziomem" systemu politycznego Szwajcarii, o szczególnej dla niego wadze, jest kanton, który składa się dziś z wielu gmin połączonych w dystrykty. W czasach paktu z roku 1291, według historyka Stanisława Grodzkiego, to właśnie wolne gminy chłopskie były nazywane kantonami.³

Pierwsze próby stworzenia czegoś na kształt organizacji państwowej, konfederacji kantonów, sięgają roku 1291 – daty aliansu podpisanego przez

¹ Favez Jean – Cladue (red.), op. cit. str. 858

² Kriesi Hanspeter: *Le système politique suisse (System polityczny Szwajcarii)*, Economica, Paris 1995, str. 6

³ Grodzki Stanisław: *Porównawcza historia ustrojów państwowych*, UNIVERSITAS, Kraków 1998, str. 159

przedstawicieli kantonów Uri, Schwyz i Nidwalden. Był to pakt o charakterze obronnym i, z pewnością w XIII wieku, nikt nie myślał o utworzeniu państwa. Jednakże, w tym pakcie była również mowa o regulacji stosunków pomiędzy sygnatariuszami paktu. Dla ówczesnych mieszkańców dzisiejszych ziem szwajcarskich, pakt z 1291 roku nie miał z pewnością takiej wagi jak sądzi się dzisiaj. Został on zresztą szybko zapomniany, przypomniano sobie o im dopiero w XVIII wieku. Jednakże, według historyka Guy P. Marchala, ważnym jest podkreślenie, że został on zawarty przez wspólnoty, których przedstawiciele mieli dużą świadomość własnej niezależności.⁴ Po podpisaniu tego paktu pojawiły się inne. W 1315 roku, miesiąc po bitwie pod Morgarten przedstawiciele dolin zgromadzili się i odnowili ten pakt uzupełniając go. Wydaje się również istotnym zacytować daty paktów poprzez podpisanie których, nowe kantony dołączyły do Konfederacji:

- 1332 – Lucerna,
- 1351 – Zurych,
- 1352 – Glaris et Zug,
- 1352 – Berno,
- 1482 – Fryburg, Solura,
- 1501 – Bazylea, Szafuza,
- 1513 – Appenzell.

Wszystkie te paktory miały charakter obronny i nie stawiały sobie za cel utworzenia państwa szwajcarskiego, ale konfederację wolnych państw (= kantonów). Wszystkie kantony, miasta i gminy zachowywały swoje przywileje, i w sposób całkowicie suwerenny, kreowały swoją politykę zarówno wewnętrzną, jak i zagraniczną, narzucały opłaty celne i podatki. Kantony zachowywały wszystkie swoje szczególne cechy ustrojowe. W wielu gminach, w życiu politycznym i publicznym dużą rolę odgrywały "Landsgemeinde", to znaczy zgromadzenia wszystkich dorosłych i zdolnych do służby w armii mężczyzn. Te zgromadzenia zajmowały się przede wszystkim kwestiami gospodarczymi, ale w miarę upływu lat, pojawiały się kwestie polityczne. Władza w kantonach należała do zgromadzeń ludności, to znaczy, przedstawicieli gmin. Unia kantonów nie stworzyła żadnej władzy centralnej. W celu porozumienia w sprawach dotyczących wszystkich kantonów, wysyłały one swoich

⁴ Favez Jean – Claude (red.), op. cit. str. 159

delegatów. Od roku 1415 stałym miejscem corocznych zgromadzeń, było miasto Baden. Podczas zgromadzeń obowiązywała jednomyślność, zatem Zgromadzenie Federalne nie mogło nikomu narzucić praw przegłosowanych większością głosów. Delegaci posiadali jednak pewną wolność, co pozwalało na osiągnięcie kompromisu. Zgromadzenie nie posiadało organów wykonawczych, a ustawy wchodziły w życie poprzez odpowiednie decyzje władz kantonalnych i ich własnymi środkami. Zgromadzenie posiadało uprawnienia w dziedzinach takich jak: poprawa stanu dróg czy gwarancja bezpieczeństwa dla kupców działających na terenie Konfederacji. Zgromadzenie podejmowało decyzje dotyczące obrony i pełniło rolę Sądu Apelacyjnego w sprawach prywatnych i publicznych. Jednakże główną rolą tej unii miast i wsi była obrona niezależności, przede wszystkim przed Habsburgami, którzy nie rezygnowali ze swoich pretensji do tych ziem. Niebezpieczeństwo z zagranicy było głównym czynnikiem integracji Konfederacji, która nie stanowiła jednak harmonijnej całości i była sceną wielu konfliktów wewnętrznych. Kantony próbowały powiększyć swoje terytoria za pomocą traktatów i podbojów, co nie zawsze podobało się sąsiednim kantonom. Zwłaszcza Zurych, poprzez swoją politykę prowokował wojny domowe i wystawiał na niebezpieczeństwo jedność Konfederacji.

W życiu politycznym każdego kantonu ogromną rolę odgrywały idee republikańskie, to znaczy idee autonomii wspólnot lokalnych. W dużych miastach Wielkie Rady były utworzone przez przedstawicieli arystokracji. Drugi stan w hierarchii społecznej stanowili mieszcianie (posiadali oni jedynie czynne prawo wyborcze), następnie w hierarchii znajdowali się mieszkańcy, to znaczy, obywatele miast pozbawieni praw wyborczych, ale którzy mogli zajmować się handlem. Miasta dominowały nad wsiami poprzez merów, którzy rekrutowali się spośród mieszczan pochodzących z górnych warstw społecznych. Kantony wiejskie (jak Zug, Uri czy Glarus) zachowały swoje stare przywileje i formy władzy, jak "Landsgemeinde": każdego roku wszyscy mężczyźni powyżej szesnastego roku życia gromadzili się aby dyskutować o sprawach istotnych dla wspólnoty i aby wybrać władze. Struktura władzy była często bardzo skomplikowana i zmieniała się w zależności od kantonu. Taki sam problem dotyczył stosunków pomiędzy miastem i wsią, które były równie skomplikowane. Ta ostatnia, zarządzana przez miasto była często nadmiernie wykorzystywana, co stanowiło źródło konfliktów społecznych, które nękały

Szwajcarię w XVII i na początku XVIII wieku. Administracja narzucała wiele zakazów mieszkańcom wsi (tak jak na przykład zakaz noszenia jedwabnych ubrań, organizowania wielkich świąt, ograniczanie liczby zaproszonych gości na wesela, itp.), zmuszała chłopów do płacenia wielu podatków, co było bardzo uciążliwe, zwłaszcza, że po Wojnie Trzydziestoletniej sytuacja na wsi była bardzo trudna, do czego dochodził spadek cen produktów. Wszystko to doprowadzało do wielu rozruchów chłopskich, z których najważniejszym była rewolta w 1653 roku. Bitwa z 3 czerwca 1653 roku pokazała wielką waleczność chłopów. Ale ich wojska nie zdołały stawić czoła armiom dowodzonym przez "zawodowców". Ta rewolta tym bardziej zasługuje na naszą uwagę, że po raz pierwszy różnice religijne mieszkańców wsi zostały odsunięte na drugi plan. Katolicy, poddani Lucerny, połączyli swoje siły z protestantami z Berna, z drugiej strony, wszystkie grupy rządzące w miastach, również połączyły swoje siły przeciwko chłopom. Konflikty religijne straciły więc na znaczeniu, ale tylko do momentu, kiedy rozruchy chłopskie zostały stłumione. W ten sposób w epokę Oświecenia Szwajcaria weszła wewnętrznie rozdarta.

2.1.1 SYTUACJA POLITYCZNA SZWAJCARII PRZED ROKIEM 1848.

Wielka Rewolucja Francuska spowodowała wielkie zmiany na terytorium szwajcarskim. Francja, która od Średniowiecza miała ogromny wpływ na Konfederację, przyspieszyła bieg wydarzeń. Według słów historyka François de Capitani, *Rewolucja pobudzała światowe aspiracje. Upowszechnianie swoich pryncypiów stało się dla Francji świętą misją*,⁵ Deklaracja Praw Człowieka szybko stała się swojego rodzaju Biblią dla rewolucjonistów, których nie brakowało w Szwajcarii.

W 1798 roku, pod wpływem Francji, weszła w życie Konstytucja Republiki Helwetyckiej. Narzuciła ona Szwajcarom demokrację przedstawicielską i zcentralizowaną, opartą na wzorach francuskich. Konfederacja stała się państwem zcentralizowanym i teoretycznie jednolitym. François de Capitani cytuje, w "Nowej historii Szwajcarii i Szwajcarów", pierwszy paragraf tekstu Konstytucji: *"Nie ma już granic pomiędzy kantonami i podległymi im ziemiami, ani pomiędzy samymi*

⁵ tamże, str. 485

*kantonami. Jedność ojczyzny i wspólnota interesów zajmują miejsce słabych więzów, które łączyły różne ojczyzny, nierówne, nieproporcjonalne i zależne od małych miasteczek i lokalnych przesądów. Państwo było słabe ze względu na te słabości indywidualne, będzie silne siłą wszystkich.*⁶ W każdym razie, kantony stały się zwykłymi jednostkami administracyjnymi bez żadnej autonomii politycznej, niektóre kantony zostały również podzielone lub połączone w nowe jednostki terytorialne. Było to sprzeczne z mentalnością konfederatów.

Nowy ustrój nie przetrwał długo, narzucenie państwa unitarnego i zcentralizowanego Konfederacji wolnych państw okazało się niemożliwe. Konstytucja natomiast okazała się bardziej trwała i jej znaczenie będzie odczuwane jeszcze w roku 1848, w trakcie powstawania nowego tekstu Konstytucji (chodzi o rozdział Kościoła i Państwa, o ujednolicenie miar i wag, o walutę, prawa i wojsko). Po serii zamachów stanu (1800 – 1802) Szwajcaria straciła swoje znaczenie strategiczne. Ponadto, państwo było zdestabilizowane i Konstytucja okazała się być zbyt słaba. Konieczność odzyskania autonomii przez kantony okazała się realna. Brak stabilizacji w Szwajcarii niepokoił również Napoleona Bonaparte, który aspirował do władzy cesarskiej.

W 1803 roku Szwajcaria miała już nową Konstytucję, która przyznawała większe znaczenie kantonom i podkreślała w kilku artykułach powrót do dawnego systemu. Jednakże to dopiero napoleoński Akt Mediacyjny z roku 1803 naprawdę ograniczył władzę centralną odbudowując władzę kantonów. W tych czasach Szwajcaria liczyła dziewiętnaście kantonów, których Konstytucje zostały wymienione na samym początku tekstu Konstytucji Konfederacji. W tym tekście zostały wymienione trzy rodzaje kantonów:

- kantony wiejskie (Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug) gdzie znów ustanowiono system "Landsgemeinde",
- dawne kantony – miasta gdzie powrócono do systemu arystokratycznego (Fryburg, Berno, Lucerna, Zurych, Bazylea, Solura),
- nowe kantony z systemem demokracji przedstawicielskiej (Saint – Gallen, Ticino, Vaud, Argowia, Turgowia).

⁶ tamże, str. 487

Kompetencje władz federalnych zostały ograniczone do minimum: do polityki zagranicznej, wojskowości, ratyfikacji taryf celnych i arbitrażu w przypadku konfliktów pomiędzy kantonami. Te kompetencje władzy centralnej były wykonywane przez Sejm i w okresie pomiędzy sesjami, przez landamanna, który reprezentował również Szwajcarię w stosunkach międzynarodowych. Jednakże, nie należy zapominać, że polityka zagraniczna Konfederacji była w tych czasach ściśle zależna od Francji, nie była realną żadną próbą uniezależnienia się władz szwajcarskich z powodu aliansu obronnego i kapitulacji podpisanych w 1803 roku. Szwajcaria znów musiała dostarczać oddziały wojskom napoleońskim, każdy kanton był zobligowany do wysłania kontyngentu i do wpłacenia pewnej kwoty do federalnej kasy wojennej.

Trzeba powiedzieć, że czasy Aktu Mediacyjnego były epoką równowagi politycznej wewnątrz Konfederacji. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę ścisłe więzy polityki zagranicznej z polityką Francji, Szwajcaria była bardzo wrażliwa na wydarzenia na europejskiej scenie politycznej. Upadek Napoleona w 1814 roku był jednocześnie końcem ustroju Aktu Mediacji. Pierwsza połowa XIX wieku, aż do roku 1848 była bardzo trudną epoką dla Szwajcarii. Wielkie zmiany, nie tylko polityczne, ale również społeczne, gospodarcze i technologiczne zmieniły życie Szwajcarów. Jak już zostało powiedziane, lata 1798 – 1814 były epoką dużych wpływów Francji.

Kongres Wiedeński (1814 – 1815) i Traktat Paryski z listopada 1815 roku przyniosły duże zmiany Szwajcarii. Historyk, Georges Andrey cytuje fragment deklaracji Pokoju Paryskiego: *"Nienaruszalność Szwajcarii i jej niepodległość wobec wpływów zagranicznych są prawdziwymi politycznymi interesami całej Europy."*⁷ Jeśli chodzi o politykę wewnętrzną, kantony odzyskały swoją suwerenność. Trzy nowe kantony przyłączyły się do Konfederacji dziewiętnastu: Valais (aż do tej epoki niezależna republika), Neuchatel (pod wpływami pruskimi aż do roku 1806) i Genewa (francuska od 1798 roku). Dokumenty z tej epoki mówią o Szwajcarii jako o kraju, który posiada już parlament i rząd. Mówi się o Państwach Szwajcarskich lub o Unii Helwetyckiej.

⁷ tamże, str. 506

2.1.2 CHARAKTERYSTYKA KONSTYTUCJI ROKU 1848.

Około roku 1830 pojawiła się zmiana optyki, jak również zmiany w myśleniu w kierunku ideologii demokracji. Stare pokolenie pamiętające czasy Ancien Regime'u wygasło i ustąpiło miejsca "młodzieży czasów Rewolucji".⁸ W tej epoce pojawiły się tendencje do powrotu do zcentralizowanego państwa, do zdyskredytowania Paktu z 1815 roku, jak również Sejmu, który był jedynie konferencją ambasadorów kantonów. W latach 1831 – 1835 rozpoczęły się próby modernizacji Paktu, a historyk Georges Andrey opisuje ten okres jako początek realnej utopii.⁹ Początek lat 1830 to okres wielu projektów rewizji Paktu, które jednakże nie miały najmniejszej szansy powodzenia. W końcu w 1848 roku Sejm ogłosił samorozwiązanie, przystępując w ten sposób do modernizacji państwa federalnego i zmieniając Pakt w Konstytucję. Czternaście kantonów i jeden półkanton na dwadzieścia dwa zaakceptowały ten projekt, nazwany później Projektem Berneńskim i miasto, w którym odbywała się dana sesja Sejmu stawało się stolicą kraju. W ten sposób Szwajcaria stała się nie tylko pierwszym europejskim państwem o stabilnej demokracji, ale również pierwszą nowoczesną demokracją Europy. Nowa Konstytucja składała się z preambuły i z trzech rozdziałów, które zawierały 114 artykułów i kilka przepisów przejściowych.¹⁰ Konfederacja kantonów została zastąpiona Federeacją, której członkowie (kantony) musiały zrezygnować z pewnej części niezależności, podporządkowując się częściowo nowej władzy. Nowa federacja (która jednakowoż zachowała tradycyjną nazwę Konfederacji) zobowiązywała się zapewnić unifikację narodu szwajcarskiego, uzupełniając w ten sposób alians konfederatów poprzez gwarancję niezależności w stosunku do zagranicy i poprzez utrzymanie porządku i pokoju wewnątrz kraju. W ten sposób, oprócz kompetencji w dziedzinie polityki zagranicznej, prawa wypowiedzenia wojny i zawierania pokoju, praw w dziedzinie organizacji wojska, praw celnych, poczty i systemu monetarnego, federacja gwarantowała sobie prawo interwencji w przypadku konfliktów pomiędzy kantonami lub w przypadku zagrożenia wojną domową. Taka interwencja była niemożliwa w epoce Paktu z 1815 roku, żaden kanton – państwo nie zaakceptowałby jej. Oprócz gwarancji niezależności w stosunku

⁸ tamże, str. 572

⁹ tamże, str. 573

¹⁰ źródło: tamże, str. 602

do zagranicy i pokoju wewnętrznego, Konfederacja stawiała przed sobą dwa inne cele: ochronę praw i wolności konfederatów, jak również dążenie do ogólnego dobrobytu. W kompetencjach kantonów pozostały kwestie szkolnictwa, sądownictwa i ustawodawstwa, jak również kwestie wojskowości. Unia gwarantowała wszystkim obywatelom wolność wyznania, prawo do zgromadzeń, wolność prasy i stowarzyszeń. Nowy ustrój stawiał sobie ambitny cel stworzenia narodu szwajcarskiego. Aby ten cel osiągnąć, ustanowiono wolność zamieszkania. Odtąd każdy obywatel Konfederacji miał prawo zamieszkać gdziekolwiek na terytorium Konfederacji, bez ryzyka utraty swoich podstawowych praw (na przykład politycznych).

Jednakże, największą innowacją wprowadzoną przez Konstytucję roku 1848 było z pewnością ustanowienie organów władzy centralnej, takich jak parlament, rząd i Trybunał Federalny, który uzyskał dosyć ograniczone kompetencje. Parlament – Zgromadzenie Federalne, wybierane podczas wyborów powszechnych, składał się z dwóch izb: Rady Narodowej (111 deputowanych), która była reprezentantem narodu i która była wybierana według zasady: jeden deputowany na 20 000 mieszkańców i Rady Kantonów (dwóch deputowanych z każdego kantonu, co dawało czterdziestu czterech deputowanych), którzy reprezentowali kantony. Obydwie izby przyjęły regulaminy funkcjonowania i prawo, które gwarantowało im równość. Ważną nowość stanowiła władza wykonawcza – Rada Federalna, która składała się z siedmiu członków – reprezentantów różnych kantonów. Pierwsza Rada Federalna została wybrana 16 grudnia 1848 roku. Rząd przyjął kolegialny system podejmowania decyzji (ustawa z 16 maja 1849).¹¹ 6 listopada 1848 roku, w Bernie, które to miasto zostało wybrane na siedzibę władz Unii, zgromadziły się po raz pierwszy dwie izby Parlamentu Federalnego.

2.1.3 KONSTYTUCJA ROKU 1874.

Trzeba podkreślić, że proces centralizacji władzy i ograniczenia władzy kantonalnej na rzecz władzy federalnej nie przebiegał bez problemów. Konstytucje kantonalne nie mogły zawierać żadnych zapisów, które byłyby sprzeczne z nowym

¹¹ źródło: tamże, str. 606

porządkiem federalnym i musiały one być poddawane rewizji na żądanie większości obywateli. Konstytucje kantonalne, jak również Konstytucja Federalna zostały wielokrotnie poddane rewizji. Najważniejsza rewizja Konstytucji Federalnej miała miejsce w roku 1874. Nowy tekst został zaaprobowany przez 340 199 głosów na "tak" przeciwko 190 013 głosom na "nie" i z frekwencją podczas głosowania wynoszącą ponad 80%.¹² Jednakże nie była to rewizja całkowita. Karta z 1874 roku zachowała podstawowe instytucje federalne, takie jak dwuizbowy parlament, Radę Federalną, jak również normy dotyczące praw i wolności obywatelskich. Na 114 artykułów Konstytucji z 1848 roku, 60 zostało zaakceptowanych bez żadnych zmian, 40 zostało zmienionych i pominięto 14 artykułów. Ponadto, wprowadzono 21 nowych zapisów.¹³ Nowa Konstytucja zwiększyła jeszcze kompetencje władz centralnych, szczególnie w kwestiach militarnych. Rząd Federalny wziął na siebie odpowiedzialność za całość spraw związanych z armią (kantony dysponowały odtąd jedynie mundurami żołnierzy), jak również prawo handlowe. Konfederacja uzyskała duży wpływ na kwestie religijne, rozszerzono również kompetencje Trybunału Federalnego w sprawach konfliktów pomiędzy kantonami i rządem centralnym. Zatem, nowa Konstytucja dawała rządowi centralnemu istotne kompetencje, ale wprowadzenie w życie jego decyzji musiało być realizowane etapami, ponieważ władze musiały brać pod uwagę postawy i atmosferę, jaka panowała wśród obywateli biorących udział w referendum. Referendum stawało się obowiązkowe, jeżeli 30 tysięcy uprawnionych do głosowania lub osiem kantonów tego zażądało.

2.2 SYSTEM POLITYCZNY W KONSTYTUCJI ROKU 1999.

18 grudnia 1998 roku Zgromadzenie Federalne zaproponowało tekst nowej Konstytucji Federalnej. Została ona zaakceptowana przez naród i kantony w referendum obowiązkowym z dnia 18 kwietnia 1999 roku i weszła w życie z dniem 1 stycznia 2000 roku. W ten sposób, po 126 latach zastąpiono tekst z roku 1874. Należy podkreślić, że podstawowe wartości demokracji szwajcarskiej (federalizm, demokracja pół – bezpośrednia, państwo socjalne i liberalne państwo prawa) zostały

¹² źródło: tamże, str. 682

¹³ źródło: Zdzisław Czeszejko – Sochacki: *System Konstytucyjny Szwajcarii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2002, str. 14

zachowane i jedynie dostosowane do czasów współczesnych. Według słów René Rhinowa, członka Rady Kantonów i specjalisty w dziedzinie prawa konstytucyjnego, w Konstytucji z roku 1999 głównymi zasadami są: godność człowieka jako nadrzędna wartość Konstytucji, zasada federalizmu, państwa socjalnego, wolnej konkurencji i zasada subsydiarności.¹⁴ Konstytucja składa się z preambuły i sześciu tytułów:

- Tytuł I: Postanowienia ogólne,
- Tytuł II: Prawa podstawowe, prawa obywatelskie i cele socjalne,
- Tytuł III: Federacja, kantony i gminy,
- Tytuł IV: Naród i kantony,
- Tytuł V: Władze federalne,
- Tytuł VI: Zmiana Konstytucji Federlanej i przepisy przejściowe.

Konstytucja z roku 1999 zachowała "trójpoziomowy" system polityczny, złożony z gminy, kantonu i federacji. Podstawową jednostką jest kanton, ale ogromną wagę przywiązuje się do gminy.

2.2.1 GMINA.

W systemie politycznym Szwajcarii gminy odgrywają podwójną rolę. Z jednej strony są one reprezentacją władzy federalnej na terytorium gminy, i jako takie, wykonują zadania zlecone im przez kantony i przez Konfederację. Z drugiej jednak strony, są *drugimi wspólnotami publicznymi*¹⁵, to znaczy, korporacjami autonomicznymi, które mogą zarządzać niezależnie własnymi sprawami, biorąc pod uwagę porządek prawny. Konfederacja, czy kanton mogą również zlecić gminie zadania w ramach korporacji autonomicznych. Gminy posiadają ogólne kompetencje na poziomie lokalnym. Prawo kantonu Valais formułuje prawo do autonomii gmin w następujący sposób: *Wspólnoty prawa publicznego są autonomiczne we wszystkich sprawach, których podejmują się z własnej inicjatywy, w interesie publicznym. Są ponadto autonomiczne, w granicach zapisów prawa, w kwestii wykonywania zadań*

¹⁴ źródło: tamże, str. 20

¹⁵ Schaffhauser René: *W Szwajcarii*, [w]: *Samorząd terytorialny i administracje w wybranych krajach. Gmina w państwach Europy Zachodniej*, pod red. Jana Jeżewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, str. 293

narzuconych.¹⁶ Oto co mówi Konstytucja Federalna z dnia 18 kwietnia 1999 roku, która weszła w życie dnia 1 stycznia 2000, na temat gmin:

Artykuł 50

1. *Gwarantuje się autonomię gmin stosownie do prawa kantonalnego.*
2. *Federacja w swej działalności zwraca uwagę na możliwe jej następstwa dla gmin.*
3. *Bierze ona pod uwagę szczególną sytuację miast i aglomeracji oraz regionów górskich.*¹⁷

Chociaż Konstytucja Federalna poświęca zaledwie jeden artykuł gminie, powiedzieć należy, że ta ostatnia jest nie tylko podstawową strukturą polityczną w Szwajcarii, ale odgrywa ona również wiele innych ważnych ról, niezbędnych dla dobrego funkcjonowania państwa i jest ona często ośrodkiem życia politycznego ucieleśniając ideały demokracji bezpośredniej. Obecnie w Szwajcarii *istnieją 2903 gminy. Ta liczba zmniejsza się jednak ze względu na fuzje gmin. Jedna gmina na pięć posiada swój własny parlament, cztery gminy na pięć praktykują wciąż demokrację bezpośrednią, poprzez funkcjonowanie Zgromadzenia Gminnego. Oprócz zadań przydzielonych gminie przez Konfederację i przez kantony, takich jak prowadzenie urzędu stanu cywilnego z rejestrem mieszkańców czy ochrona cywilna, gminy posiadają również kompetencje w dziedzinie opieki społecznej, zaopatrzenia w energię, infrastruktury drogowej, zagospodarowania terytorium, podatków. Korzystają one z dużego marginesu manewru w tych dziedzinach.*¹⁸ Inne zadania, cytowane przez Wolfa Lindera w jego książce "Swiss Democracy" (polski tytuł: "Demokracja Szwajcarska") to: transport publiczny, szkoły (wybór nauczycieli, budynki szkolne)¹⁹; według René Schaffhausera ("Gmina w państwach Europy

¹⁶ Wielka Rada kantonu Valais: ustawa z dnia 13 listopada 1980 o ustroju gminnym, str. 1

¹⁷ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r. Tłumaczenie: Zdzisław Czeszejko – Sochacki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000, str. 54 – 55

¹⁸ *La Confédération en bref (Konfederacja w skrócie)*, Chancellerie fédérale, Berno, 2000, str. 3

¹⁹ Linder Wolf, op. cit. str. 77

Zachodniej")²⁰ nie należy zapominać również o innym ważnym uprawnieniu gminy, czyli o przyznawaniu azylu politycznego, jak również o tym, że gmina przyznaje obywatelstwo. Oto co na ten temat mówi artykuł 37 Konstytucji Federalnej:

Artykuł 37

*1. Obywatelem szwajcarskim jest ten, kto posiada obywatelstwo gminy i kantonu.*²¹

Jak już było wspomniane, gminy ucieleśniają ideały demokracji bezpośredniej. Najważniejszym organem władz gminnych jest Zgromadzenie Pierwotne (Gminne), to znaczy, wszyscy obywatele posiadający prawa wyborcze, którzy wybierają tradycyjne organy władzy gminy. Gminy są zorganizowane według tradycyjnych form władzy. Obok Zgromadzenia Pierwotnego (Gminnego), bardzo ważnym organem jest Rada Gminna, która liczy zazwyczaj od pięciu do dziewięciu członków z prezydentem gminy na czele. Zgromadzenie Pierwotne posiada duże kompetencje, i, na przykład w kantonie Valais, *zbiera się dwa razy w roku, aby wysłuchać lektury tekstu budżetu przed 31 grudnia i aby zatwierdzić rachunki i rozliczenia przed 30 czerwca.*²² Ta "podstawowa" demokracja ma mocne ugruntowanie w szwajcarskiej historii, jak również percepcji państwa. Jest ona zgodna z opinią, że wszystkie ważne kwestie powinny być skonsultowane z obywatelami, a ich rezultaty zaakceptowane przez samych zainteresowanych. René Schaffhauser mówi, że ta demokracja zgromadzeń nie powstała aby *stworzyć "podstawową" demokrację, ale, że była to naturalna forma rozwiązywania problemów w małych wspólnotach, zwłaszcza w tych, które są otoczone wysokimi górami.*²³ W tych regionach *demokracja była nie tyle zasadą, ile faktem, nie tyle idea, ale formą.*²⁴ System demokracji zgromadzeń funkcjonuje dzisiaj

²⁰ Schaffhauser René: *W Szwajcarii*, [w]: *Samorząd terytorialny i administracje w wybranych krajach. Gmina w państwach Europy Zachodniej*, op. cit. str. 297

²¹ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 50

²² Le Grand Conseil du canton du Valais (Wielka Rada kantonu Valais): *Loi du 13 novembre 1980 sur le régime communal* (Ustawa z 13 listopada 1980 o ustroju gminnym), str. 2

²³ Schaffhauser René, op. cit. str. 294

²⁴ Cherbuliez A. E.: *De la démocratie en Suisse (O demokracji w Szwajcarii)*, Paris-Gens, 1943, str. 75; cytowany przez R. Schaffhausera, op. cit., str. 294

w prawie 85% gmin szwajcarskich. Podkreślić należy, że liczba małych gmin w Szwajcarii jest bardzo duża. Prawie 45% gmin liczy mniej niż tysiąc mieszkańców, 25% mniej niż dwustu mieszkańców. Jednakże system zgromadzeń, który funkcjonuje bardzo dobrze w małych gminach, nie zawsze sprawdza się, więc prawo o funkcjonowaniu gmin dopuszcza decydowanie o większości spraw poprzez głosowanie. W wielu gminach o wszystkich projektach, za wyjątkiem budżetu gminy, decyduje się przy urnach.

Jeśli chodzi o duże gminy, posiadają one organizację parlamentarną. Ustanowienie parlamentu oznacza przejście od demokracji bezpośredniej do demokracji reprezentacyjnej. Parlament posiada kompetencje, które należą do Zgromadzenia Pierwotnego. W przypadku gmin, w których funkcjonuje parlament, to właśnie on wybiera Radę Gminną.

Zanim przejdziemy do kwestii kantonu, powiedzieć trzeba kilka słów na temat stowarzyszeń, fuzji i secesji gmin. Gminy mają prawo do łączenia się w celu wspólnego wykonywania określonych zadań gminnych czy regionalnych. Czasami gminy mogą zostać zobligowane do połączenia się. *Rada Kantonu* [rząd kantonalny] *posiada kompetencję zobligowania gminy do stowarzyszenia się, jeśli nie jest ona sama w stanie wypełnić zleconego zadania. Stowarzyszenie gmin wykonuje powierzone mu zadania w imieniu gmin. W wykonaniu tych zadań, posiada ono taką samą autonomię jak same gminy.*²⁵ Jeśli chodzi o fuzje, zainteresowane gminy zostają wysłuchane przez członków Wielkiej Rady kantonowej, która może zmodyfikować, poprzez odpowiedni dekret, liczbę i granice gmin. Zaraz po ogłoszeniu dekretem fuzji gmin, nowa wspólnota uzyskuje wszystkie prawa i obowiązki należące wcześniej do gmin łączących się. Te same zasady mają zastosowanie w przypadku secesji gmin.

2.2.2 KANTON

Aż do Wielkiej Rewolucji Francuskiej Szwajcaria nie stanowiła państwa, ale była grupą kantonów powiązanych ze sobą pewną liczbą traktatów. Był to system małych niezależnych państewek powiązanych traktatami o charakterze

²⁵ Le Grand Conseil du canton du Valais (Wielka Rada kantonu Valais), str. 18

międzynarodowym. Jako państwa niezależne, wszystkie kantony domagały się uznania swojej autonomii i suwerenności podczas konstruowania nowego państwa. W ten sposób, kantony stały się najważniejszymi elementami Konfederacji, zresztą to właśnie one, obok narodu szwajcarskiego, utworzyły Konfederację. Fakt ten został podkreślony w pierwszym artykule Konstytucji:

Artykuł 1

Konfederacja Szwajcarska

Naród szwajcarski i kantony Zurych, Berno, Lucerna, Uri, Schwyz, Obwalden i Nidwalden, Glarus, Zug, Fryburg, Solura, Bazylea – miasto i Bazylea – okręg, Szafuza, Appenzell – Ausser – Rhoden i Appenzell Inner – Rhoden, St. Gallen, Gryzonia, Argowia, Turgowia, Tessin, Waadt, Wallis, Neueuburg, Genewa i Jura tworzą Konfederację Szwajcarską.²⁶

Pierwszy artykuł Konstytucji wspomina nie tylko kantony, ale również naród szwajcarski. Ale Nhung Augustoni – Phan cytuje w swojej książce "On n'apprivoise pas les Suisses" słowa Friedricha Dürrenmatta, jednego z najbardziej znanych pisarzy szwajcarskich: *"Aby zrozumieć problem kryzysu tożsamości, trzeba wiedzieć, że Szwajcaria nigdy nie stanowiła narodu, ale sztuczne państwo."* I dalej: *"Obywatele szwajcarscy są naprawdę dumni, że nie zostali nigdy uformowani w jeden naród."²⁷* Jest zatem bardzo ważnym miejsce jakie kanton zajmuje w życiu Szwajcarów. Obywatele szwajcarscy czują się przede wszystkim obywatelami swoich kantonów. *W Szwajcarii francuskojęzycznej, mentalność kantonalna, żeby nie powiedzieć, parafialna, dzieli Szwajcarów romańskich. W ten sposób mieszkanie Fryburga nie czuje się podobny ani do mieszkańca kantonu Vaud, ani Valais, ani Neuchatel, ani Jury, ani Genewy i vice – versa. To zjawisko znajduje swoje uzasadnienie w historii każdego z kantonów.²⁸* W ten sposób wszystkie kantony szwajcarskie są suwerenne, o ile ich suwerenność nie została organiczona przez Konstytucję Federalną; wykonują

²⁶ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 42

²⁷ Augustoni – Phan Nhung: *On n'apprivoise pas les Suisses (Nie da się ośwoić Szwajcarów)*, Editions FAVRE, Lozanna, 2001, str. 19

²⁸ tamże, str. 233

*te wszystkie prawa, które nie zostały przekazane Konfederacji.*²⁹ Ta suwerenność jest również podkreślana w konstytucjach kantonalnych, które definiują kanton jako państwo (Staat, République; konstytucja kantonu Jura określa go jako "La République et le Canton"). Ustrój wszystkich kantonów opiera się na tych samych zasadach. Każdy kanton ma swoją własną konstytucję, zaakceptowaną nie tylko przez ludność kantonu, ale również przez Konfederację, która w ten sposób czuwa nad porządkiem konstytucyjnym w kantonach. Istnienie konstytucji kantonalnych jest gwarantowane poprzez Konstytucję Federalną:

Artykuł 51

Konstytucje kantonalne

- 1. Każdy kanton nadaje sobie demokratyczną konstytucję. Wymaga ona zaakceptowania przez naród i musi zostać poddana rewizji, jeżeli tego żąda większość uprawnionych do głosowania.*
- 2. Konstytucje kantonalne wymagają gwarancji Federacji. Federacja gwarantuje je, jeżeli nie są one sprzeczne z prawem federalnym.*³⁰

W ten sposób Konfederacja chroni istnienie, ustrój, liczbę i terytorium kantonów.

W każdym kantonie istnieje rozdział władzy. Parlamenti są jednoizbowe i ich nazwa zmienia się w zależności od kantonu: "Kantonsrat", "Landsrat", "le Grand Conseil". Parlamenti liczą od 58 do 200 członków i ich kadencja trwa od 2 do 4 lat. W większości kantonów są dwa systemy demokracji: bezpośrednia i pośrednia. Ustrój demokracji bezpośredniej, znany pod nazwą "Landsgemeinde" istnieje jeszcze w kantonach Appenzell – Inner – Rhoden i Glarus. W pozostałych kantonach naród wyraża swoją wolę poprzez głosowanie.

Jeśli chodzi o władzę wykonawczą, należy ona we wszystkich kantonach do rządu kantonalnego ("le Conseil d'Etat", "Regierungsrat"). Rządy kantonalne liczą pięciu, siedmiu lub dziewięciu członków.

²⁹ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 42

³⁰ tamże, str. 55

Kantony dysponują dużą autonomią, ale są zobligowane przy podejmowaniu każdej decyzji, do brania pod uwagę interesów Konfederacji. Kantony dysponują dużą autonomią w takich dziedzinach jak: podatki, szkolnictwo, kościoły, handel, przemysł czy drogi. W dalszej części tego rozdziału będzie mowa o podziale kompetencji pomiędzy kantony i Konfederację.

2.2.3 KONFEDERACJA.

W Szwajcarii termin ten określa Państwo Federalne. Jak było już wspomniane, początkiem współczesnej Konfederacji jest rok 1848. Cele Konfederacji stworzonej przez naród i przez kantony są zapisane w artykule 2 Konstytucji Federalnej:

Artykuł 2

Cel

- 1. Konfederacja Szwajcarska chroni wolność i prawa narodu oraz strzeże niezawisłości i bezpieczeństwa kraju.*
- 2. Wspiera ogólny dobrobyt, trwały rozwój, wewnętrzną spójność oraz kulturalną różnorodność kraju.*
- 3. Troszczy się o jak największą równość szans obywateli i obywateli.*
- 4. Angażuje się na rzecz trwałego zachowania naturalnych warunków życia oraz pokojowego i sprawiedliwego międzynarodowego porządku.³¹*

Jeśli chodzi o kompetencje Konfederacji, są one również zapisane w Konstytucji Federalnej:

Artykuł 42

Zadania Federacji

- 1. Federacja spełnia zadania, które przekazuje jej Konstytucja Federalna.*
- 2. Podejmuje ona zadania, które wymagają jednolitej regulacji.³²*

³¹ tamże, str. 42

³² tamże, str. 53

Konfederacja posiada również kompetencje w dziedzinie polityki zagranicznej, polityki bezpieczeństwa, ceł, waluty i legislacji, gdy ta dotyczy całości terytorium państwa. Posiada również kompetencje w dziedzinach, które dotyczą ogólnego interesu kraju. Najistotniejszym dla demokracji szwajcarskiej jest to, że *zadania, które nie należą jasno i oczywiście do kompetencji Konfederacji, leżą w kompetencjach kantonów*.³³ Jeśli chodzi o podział zadań pomiędzy Konfederację i kantony, wydaje się właściwym przedstawienie tabeli zawartej w dziele Jürga Martina Gabriela: "Das politische System der Schweiz"³⁴:

Dziedzina	Wyłączna kompetencja legislacyjna Konfederacji	Legislatura Konfederacji / wprowadzenie w życie przez kantony	Legislatura Konfederacji i kantonów	Wyłączna kompetencja wykonawcza legislatury kantonów
Sprawy zagraniczne	X			
Obrona narodowa	X			
Prawo celne, system walutowy	X			
Poczta, mass media, telekomunikacja	X			
Koleje, lotnictwo, energia nuklearna	X			
Energia wodna			X	
Drogi			X	
Handel, przemysł, kodeks pracy			X	
Rolnictwo		X		
Prawo cywilne i karne	X	X		
Policja				X

³³ *La Confédération en bref (Konfederacja w skrócie)*, op. cit., str. 3

³⁴ źródło: Jürg Martin Gabriel: *Das politische System der Schweiz (System polityczny Szwajcarii)*, Haupt, Bern/Stuttgart, 1990, str. 97

Kościoły				X
Szkolnictwo			X	
Podatki			X	
Ubezpieczenia	X	X		
Ochrona środowiska		X		

Jeśli chodzi o władze federalne, Konstytucja Federalna poświęca im tytuł 5. Jest w nim mowa, w pierwszym rozdziale, między innymi, o ich wybieralności, niepołączalności, czasie trwania mandatu i o procedurze konsultacyjnej. Rozdział 3 jest poświęcony Zgromadzeniu Federalnemu, rozdział 3 – Radzie Federalnej (czyli rządowi) i administracji federalnej. Wreszcie, w rozdziale 4 jest mowa o Trybunale Federalnym. Przegląd kompetencji i zadań organów władzy federalnej zaczyna się od Zgromadzenia Narodowego, to znaczy, parlamentu. Jego rola jest dokładnie określona w artykule 148 Konstytucji Federalnej:

Artykuł 148

Pozycja prawna

- 1. Zgromadzenie Federalne, z zastrzeżeniem praw narodu i kantonów, sprawuje najwyższą władzę w Federacji.*
- 2. Zgromadzenie Federalne składa się z dwóch izb, Rady Narodowej i Rady Kantonów; obie izby są równorzędne.³⁵*

Rada Narodowa reprezentuje naród, a Rada Kantonów – kantony. Bikameralizm w parlamencie szwajcarskim, jak o tym mowa w artykule 148, jest doskonały, a to znaczy, że procedura legislacyjna może zostać rozpoczęta w każdej izbie i w celu przegłosowania ustawy, konieczna jest zgodność obydwu izb. Izba niższa parlamentu, to znaczy Rada Narodowa liczy dwustu członków, a każdy kanton

³⁵ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 88

stanowi okręg wyborczy. Kanton Zurych, bardzo gęsto zaludniony, dysponuje 34 miejscami w parlamencie, podczas gdy kantony Uri i Glarus, jak również pół – kantony Obwalden, Nidwalden i Appenzell – Inner – Rhoden mają tylko po jednym reprezentancie w Radzie Narodowej. Deputowani kantonów mających prawo do większej niż jedno liczby miejsc, są wybierani w systemie proporcjonalnym.

Izba wyższa parlamentu, to znaczy, Rada Kantonów liczy czterdzieści sześć mandatów. Sześć pół – kantonów wybiera po jednym reprezentancie, dwadzieścia pozostałych kantonów – dwóch deputowanych. Wszystkie kantony i pół – kantony, za wyjątkiem kantonu Jura, wybierają swoich reprezentantów według systemu większościowego.

Jeśli chodzi o pozycję Zgromadzenia Federalnego i jego kompetencje, Konstytucja Federalna przypisuje mu najważniejszą rolę w Konfederacji, z zastrzeżeniem praw kantonów. Ta wysoka pozycja Zgromadzenia Federalnego jest dobrze widoczna w jego zwierzchnictwie nad innymi segmentami władzy, to znaczy: nad Radą Federalną (rządem), nad administracją federalną, nad sądami federalnymi i nad innymi organami, które realizują cele Konfederacji. Zgromadzenie Federalne ma również prawo powierzenia zadań Radzie Federanej. Obok funkcji legislacyjnej i kontrolnej, Zgromadzenie Federalne posiada również kompetencje w dziedzinie ratyfikacji traktatów i porozumień międzynarodowych, jak również wypowiedzenia wojny i zawierania pokoju. Te dwie ostatnie funkcje są czysto teoretyczne, zważywszy na neutralność Szwajcarii.

Zgromadzenie Federalne zbiera się cztery razy do roku na sesjach zwyczajnych, które trwają trzy tygodnie. Obydwie izby obradują oddzielnie, za wyjątkiem najważniejszych decyzji dla państwa. Duża część pracy Zgromadzenia Federalnego odbywa się w komisjach parlamentarnych, przygotowujących dyskusje w Radzie Narodowej i w Radzie Kantonów. W Zgromadzeniu Federalnym działa dwanaście komisji stałych, z których najważniejszymi są: Komisja do spraw Finansów, Komisja do spraw Polityki Zagranicznej, Komisja do spraw Nauki, Edukacji i Kultury, Komisja do spraw Instytucji Politycznych, Komisja do spraw Polityki Bezpieczeństwa i Komisja do spraw Sądowych. Oprócz komisji stałych, powoływane są również komisje specjalne do rozwiązywania szczególnie ważnych problemów.

Drugim organem władzy na poziomie Konfederacji jest Rada Federalna, to znaczy rząd Konfederacji, który *jest najwyższą władzą rządzącą i wykonawczą Federacji*.³⁶ Jeśli chodzi o jego skład, jest o nim mowa w artykule 175 Konstytucji Federalnej:

Artykuł 175

Skład i wybory

1. *Rada Federalna składa się z siedmiu członków.*
2. *Członków Rady Federalnej wybiera Zgromadzenie Federalne po każdym całkowitym odnowieniu Rady Narodowej.*
3. *Z jednego kantonu nie może być wybrany więcej niż jeden członek Rady Federalnej.*³⁷

Chociaż Konstytucja nie poświęca zbyt wiele miejsca elekcji Rady Federalnej, procedura ta jest bardzo skomplikowana z powodu wielu zwyczajowych czynników, które muszą być brane pod uwagę. Do roku 2003 siedmiu członków Rady musiało reprezentować cztery partie polityczne: dwóch przedstawicieli Szwajcarskiej Partii Radykalno – Demokratycznej (PRD), dwóch – Partii Socjalistycznej (PPS), dwóch – Partii Demokratyczno – Chrześcijańskiej (PDC) i jeden przedstawiciel Unii Demokratycznej Centrum (UDC).³⁸ W roku 2004 Chrześcijańscy Demokraci utracili jedno miejsce w Radzie Federalnej na rzecz Unii Demokratycznej Centrum. "Magiczna formuła", to znaczy, reprezentacja czterech dużych partii w rządzie szwajcarskim istnieje od 1959 roku i, dzięki temu, Rada Federalna uważana jest za najbardziej stabilny rząd na świecie. Członkowie Rady Federalnej pełnią swoje funkcje, w większości przypadków, przez około dziesięć lat. Jednakże przynależność do danej partii politycznej nie jest jedynym czynnikiem determinującym wybór kandydata do rządu. Istotne są również reguła dotycząca języka kandydata (przynajmniej dwóch członków rządu musi być przedstawicielami mniejszości językowych, to znaczy, języka francuskiego, włoskiego lub retoromańskiego), jak również konieczność

³⁶ tamże, str. 94

³⁷ tamże, str. 95

³⁸ skróty pochodzą od nazw partii w języku francuskim: Parti radical – démocratique suisse, Parti socialiste, Parti démocrate – chrétien, Union démocratique du Centre.

reprezentowania wielkich kantonów (Zurych, Berno i Vaud). Żaden kanton nie może dysponować więcej niż jednym członkiem Rady Federalnej.

Na czele Rady Federalnej stoi prezydent, który jest *"primus inter pares"*. Jest on wybierany na jeden rok przez obydwie izby parlamentu. Przewodzi on sesjom Rady Federalnej i pełni funkcje reprezentacyjne.³⁹ Prezydent przyjmuje przedstawicieli innych państw i listy uwierzytelniające, przewodzi najważniejszym ceremoniom, wygłasza odezwy do narodu. Funkcja prezydenta jest pełniona każdego roku przez innego członka Rady Federalnej. I tak, na przykład, w roku 2003 Prezydentem Konfederacji był Pascal Couchepin z Partii Radykalno – Demokratycznej, w roku 2004 – Joseph Deiss (Partia Demokratyczno – Chrześcijańska), w roku 2005 – Samuel Schmid z Unii Demokratycznej Centrum, a w roku 2006 funkcję tę pełni Moritz Leuenberger z Partii Socjalistycznej. Podczas wyborów prezydenta, Zgromadzenie wybiera również vice – prezydenta i pozostałych członków Rady Federalnej. Prezydent i vice – prezydent nie przestają kierować swoimi ministerstwami. Zatem na czele Konfederacji Szwajcarskiej stoi nie prezydent, ale Rada Federalna, jako ciało kolegialne. To co jeszcze bardziej podkreśla kolegialność Rady Federalnej, to fakt, że generalnie Rada unika głosowania jako takiego. Większość jest często wyłaniana w drodze dyskusji. Ta zasada kolegialności sprawia wrażenie, że Rada Federalna jest "małym parlamentem", tym bardziej, że wielkie partie są w niej reprezentowane w sposób proporcjonalny.

Jako, że *Rada Federalna jest najwyższą władzą wykonawczą Konfederacji*,⁴⁰ jest ona odpowiedzialna za politykę rządową. Musi zatem:

- *Oceniać sytuację wynikającą z ewolucji państwa i społeczeństwa, jak również z wydarzeń w Szwajcarii i za granicą;*
- *Ustalać fundamentalne cele państwa i środki za pomocą których państwo może działać;*
- *Planować i koordynować politykę rządową i zapewnić jej wykonanie;*
- *Reprezentować Konfederację w Szwajcarii i za granicą.*⁴¹

³⁹ *La Confédération en bref (Konfederacja w skrócie)*, Chancellerie fédérale, Berno, 2000, str. 26

⁴⁰ tamże, str. 26

⁴¹ tamże, str. 26

Rada Federalna posiada również kompetencje w zakresie legislacji, zatem:

- *Kieruje wstępną procedurą legislacyjną;*
- *Przekazuje uchwały i zarządzenia do Zgromadzenia Narodowego;*
- *Wydaje rozporządzenia, w zakresie w jakim jest do tego uprawniona przez Konstytucję lub przez prawo.*⁴²

Rada Federalna zajmuje się również sprawami wynikającymi z prawa administracyjnego, opracowuje budżet i rozlicza się z niego. W kwestiach spornych, akceptuje akta legislacyjne kantonów.

W ramach głównych organów władzy Konfederacji funkcjonuje również Kancelaria Federalna:

Artykuł 179

Kancelaria Federalna

*Kancelaria Federalna jest ogólną placówką sztabową Rady Federalnej [specyficzne określenie, w tekście niemieckim stanowiącym podstawę przekładu: "Stabstelle", w tekście francuskim "l'état major", w tekście włoskim "lo stato maggiore", przetłumaczone jako placówka sztabowa, określa nie tylko pozycję i funkcje tego organu, który ma spełniać rolę sekretariatu Rady Federalnej, ale także wielorakie funkcje informacyjne, planistyczne, przygotowawcze, organizacyjne, koordynacyjne i kontrolne]. Jest ona kierowana przez Kanclerza Federalnego.*⁴³

Kanclerze są wybierani przez Zgromadzenie Federalne na cztery lata w tym samym czasie, kiedy członkowie Rady Federalnej. Kanclerz ma głos konsultacyjny w Radzie, nie ma prawa głosować, ale może składać propozycje. Kancelaria Federalna koordynuje wewnętrzne procedury administracyjne w celu przygotowania decyzji Rady Federalnej.

⁴² tamże, str. 26

⁴³ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 96

Ostatnią ważną instytucją na poziomie Konfederacji jest Trybunał Federalny z siedzibą w Lozannie. Artykuł 188 Konstytucji definiuje go jako *najwyższą władzę wymiaru sprawiedliwości Federacji*.⁴⁴ Wśród jego zadań, należy wymienić przede wszystkim interpretację praw kantonalnych ze względu na ich zgodność z prawem federalnym, jak również czuwanie nad poprawnym stosowaniem samego prawa federalnego. Trybunał składa się z trzydziestu członków, którzy wykonują swoje funkcje w pierwszym i drugim Sądzie prawa publicznego, pierwszym i drugim Sądzie prawa cywilnego i w Trybunale Kasacyjnym prawa karnego. Sędziowie federalni, tak jak członkowie Rady Federalnej, są wybierani przez Zgromadzenie Federalne, przez obydwie izby i miejsca muszą być równo rozdzielone pomiędzy przedstawicieli różnych grup językowych, wyznaniowych, pomiędzy reprezentantów partii i kantonów. Obecnie w Trybunale Federalnym zasiada osiemnastu sędziów niemieckojęzycznych, dziewięciu francuskojęzycznych, dwóch sędziów z kantonu Ticino i jeden sędzia z kantonu retoromańskiego. Sędziowie Trybunału Federalnego należą, w większości, do głównych partii politycznych obecnych w Radzie Federalnej.⁴⁵

2.3 SYSTEM PARTII POLITYCZNYCH.

W szerokim tego słowa znaczeniu, szwajcarski system polityczny tworzą wszyscy aktorzy, którzy biorą udział w podejmowaniu decyzji politycznych. Innymi słowy, cała populacja mająca prawa wyborcze należy do szwajcarskiego systemu politycznego, ponieważ wszyscy obywatele w nim uczestniczą bezpośrednio poprzez głosowanie w referendum czy w inicjatywach ludowych. W węższym tego słowa znaczeniu, pojęcie systemu politycznego obejmuje jedynie organizacje i osoby specjalizujące się w dziedzinie polityki. Są to przede wszystkim partie polityczne.

W porównaniu do innych państw, szwajcarski system partyjny jest dosyć słaby. Słabość ta jest widoczna w ogromnym rozbiciu całości systemu, jak również każdej partii z osobna. Struktura szwajcarskiego systemu partyjnego jest również zdeterminowana przez strukturę podziałów społecznych i kulturowych, i, z drugiej

⁴⁴ tamże, str. 98

⁴⁵ źródło: www.bger.ch

strony, przez fundamentalne instytucje federalizmu i demokracji bezpośredniej. Rozczłonkowanie systemu partyjnego jest również wynikiem liczby partii, jak również *zmienności jego struktury na niższych poziomach*.⁴⁶ Konfiguracja partii zmienia się w zależności od poziomu systemu politycznego, to znaczy, jest różna w zależności od kantonu czy nawet gminy. Zdarza się również tak, że na planie kantonalnym czy lokalnym struktura systemu partyjnego jest bardziej spójna niż na poziomie Konfederacji. Niektóre systemy kantonalne są prawie całkowicie zdominowane przez jedną partię, jak na przykład w kantonach Uri, Schwyz, Lucernie czy we Fryburgu, które są zdominowane przez Chrześcijańskich Demokratów. Dwa kantony są zdominowane przez Partię Radykalną (Appenzell – Ausser – Rhoden i Solura) i tylko w kantonie Neuchatel dominuje Partia Socjalistyczna, chociaż na poziomie Konfederacji są jednymi z najważniejszych. Partie polityczne są dobrze reprezentowane w polityce lokalnej. Są obecne w 70% gmin szwajcarskich. Na poziomie lokalnym, systemy jednopartyjne "należą" najczęściej do Unii Demokratycznej Centrum (UDC), a jeśli chodzi o systemy dwupartyjne, najczęściej mamy do czynienia z konfrontacją pomiędzy PRD i PDC.

Jeśli chodzi o partie polityczne, które liczą się w życiu politycznym Szwajcarii, Hanspeter Kriesi cytuje, za Sartorim, dwa kryteria: *Według Sartoriego (1976) partia "liczy się", jeśli zajmuje pozycję, która jej pozwala na bycie partnerem w koalicji rządowej, lub pozycję pozwalającą jej na zgłoszenie weta wobec politycznych decyzji rządu*.⁴⁷ Według tego pierwszego kryterium, na poziomie Konfederacji istnieją cztery liczące się partie: Radykałowie, Chrześcijańscy Demokraci, Socjaliści i Unia Demokratyczna Centrum. Trzy pierwsze są partiami, które od roku 1959 tworzą rząd według "formuły magicznej", biorącej pod uwagę proporcjonalność reprezentacji partii wobec jej szans wyborczych. W 1971 roku UDC zastąpiła w rządzie Partię Rolników, Rzemieślników i Niezrzeszonych (PAI)⁴⁸, która połączyła się z partiami demokratycznymi kantonów Glarus i Gryzonii, właśnie w celu utworzenia UDC. W ostatnich latach UDC, nacjonalistyczna partia Christopha Blochera spektakularnie rośnie w siłę, zwłaszcza w Szwajcarii niemieckojęzycznej, ale zdobywa również

⁴⁶ Kriesi Hanspeter: *Le système politique suisse (System polityczny Szwajcarii)*, Economica, Paryż 1995, str. 131

⁴⁷ tamże, str. 133

⁴⁸ skrót pochodzi od francuskiej nazwy partii: Parti des Paysans, Artisans et Indépendants.

wyborców w romańskiej części Szwajcarii (w kantonach Genewa, Fryburg i Valais). W 1999 roku, partia ta wygrała wybory federalne.⁴⁹ Do liczących się, według pierwszego kryterium, partii należy dodać Alians Niezrzeszonych, ze względu na jego wagę jako partii opozycyjnej. Również ta partia jest potencjalnie możliwym kandydatem do koalicji rządowej. *Według drugiego kryterium Sartoriego, to znaczy, według kryterium pozycji weta, wszystkie partie liczą się w Szwajcarii. Ze względu na instytucje demokracji bezpośredniej, wszystkie partie – włącznie z partiami wyraźnie mniejszościowymi mogą realnie interweniować w procesy polityczne.*⁵⁰

Należy do tego dodać jeszcze partie, które liczą się na poziomie lokalnym i kantonalnym. Zatem, nawet jeśli uczestniczyli oni jeden raz i to przez krótki okres czasu w rządzie federalnym, Liberalowie są reprezentowani w wielu rządach kantonalnych i gminnych w Szwajcarii romańskiej. W Szwajcarii niemieckojęzycznej, Alians Niezrzeszonych i Ludowa Partia Ewangelicka (PEP) są również obecne w rządach na niższych poziomach władzy. Wreszcie, PES⁵¹ – Partia Ekologiczna – uczestniczy w rządach kantonalnych i gminnych w obydwóch regionach językowych.

Jak już było wspomniane, system partyjny jest w Szwajcarii dosyć słaby, jednakże, nie jest możliwe poważne zajęcie się polityką bez przynależności partyjnej. Przynależność do partii politycznej jest również ogromną tradycją w wielu rodzinach szwajcarskich. Będzie o tym mowa w rozdziale poświęconym kantonowi Valais.

2.4 TRZY CECHY CHARAKTERYSTYCZNE SYSTEMU POLITYCZNEGO SZWAJCARII.

Nowoczesne państwo szwajcarskie jest dosyć młodym organizmem. Aż do roku 1848 stanowiło ono jedynie porozumienie niezależnych państw połączonych pomiędzy sobą pewną liczbą paktów. Decydując się, w roku 1848, na utworzenie jednego państwa, kantony musiały zaakceptować rezygnację z pewnych przywilejów na rzecz Konfederacji. Nie było jednak możliwym stworzenie unitarnego państwa, biorąc pod uwagę różnice pomiędzy mieszkańcami różnych kantonów. Podkreślić

⁴⁹ źródło: www.admin.ch, Büchi Christophe, op. cit., str. 282

⁵⁰ tamże, str. 134

⁵¹ skrót PEP pochodzi od francuskiej nazwy partii: Parti évangélique Populaire, PES – Parti écologiste suisse

należy, że społeczeństwo szwajcarskie jest wielokulturowe, łączy w sobie kilka wspólnot językowych i religijnych. Jak twierdzi zresztą Hanspeter Kriesi w "Systemie politycznym szwajcarskim", *jak mówi się często w tym kraju, Szwajcaria jest narodem, który opiera się na politycznej woli istnienia*.⁵² Wynika z tego, że tożsamość narodowa szwajcarska, tożsamość wspólna dla wszystkich, musi również być tożsamością polityczną. Szwajcarzy zmuszeni byli utworzyć i rozwinąć działania pewnych instytucji politycznych w celu zagwarantowania podtrzymania tej tożsamości: federalizm, demokrację bezpośrednią i neutralność. W ten sposób polityka stała się dla Szwajcarów dziedziną, która dotyka ich z bliska, nawet jeśli nie interesują się oni zbyt sprawami politycznymi. Sami Szwajcarzy uważają, że kultura polityczna, ale również właściwa pozytywna ocena wartości gospodarki, odpowiedzialność osobista i obowiązkowa służba wojskowa odgrywają zasadniczą rolę w rozwiązywaniu problemów spowodowanych małą powierzchnią kraju, jak również wewnętrzną różnorodnością Szwajcarii. Tę samą ideę odnajdujemy w polityce rządu. W swojej deklaracji na Radzie Ministrów Wspólnoty Europejskiej w dniu 24 grudnia 1962 roku delegacja szwajcarska podkreślała, że: *demokracja bezpośrednia, federalizm i neutralność znaczą osobowość polityczną Szwajcarii. Są wynikiem jej różnorodności wewnętrznej i tworzą fundamenty jej stabilności politycznej*.⁵³ Te trzy instytucje polityki szwajcarskiej są uznawane za "status quo": *niech pozostanie to co już istnieje*.⁵⁴ Polityczne sukcesy z przeszłości uwiarygadniają współczesną politykę w Szwajcarii. Ale Szwajcarzy cieszą się bardzo wysokim poziomem życia, zatem mogą sobie pozwolić na celebrację swojego "status quo". Te trzy instytucje szwajcarskiego systemu są bardzo popularne w kraju, 80% obywateli nie jest gotowych poświęcić choćby części demokracji bezpośredniej w momencie ewentualnego przystąpienia do Unii Europejskiej (choć, jak zobaczymy w rozdziale poświęconym kantonowi Valais, wielu obywateli nie korzysta z dobrodziejstw demokracji bezpośredniej): *te instytucje są do tego stopnia święte, że nikt nie ośmiela się ich tknąć*.⁵⁵ W ten sposób, te trzy wartości: federalizm (konieczny, aby

⁵² tamże, str. 6

⁵³ Cytowane przez Franza Blankarta w artykule *La Suisse et l'Europe – Un avenir commun* (Szwajcaria i Europa – wspólna przyszłość), *Domaine public*, numer specjalny 1183, 22 wrzesień 1994, str. 43

⁵⁴ Kriesi Hanspeter, op. cit., str. 9

⁵⁵ tamże, str. 10

pogodzić różne polityki kantonów), neutralność (zadeklarowana po raz pierwszy już w 1515 roku) i demokracja bezpośrednia stały się trzema cechami charakterystycznymi szwajcarskiego systemu politycznego.

2.4.1 FEDERALIZM.

Jean – Louis Queremonne w "Les régimes politiques occidentaux"⁵⁶ definiuje państwo federalne w opozycji do państwa unitarnego: *federalizm stara się dystrybuować zadania państwa na różnych poziomach terytorialnych (...). Chodzi o super – państwo posiadające pewne kompetencje, którymi obdarza je bezpośrednio naród, podczas gdy u jego podstaw istnieją państwa skonfederowane pozbawione tych kompetencji.*⁵⁷ Jest zatem zasadnym twierdzenie, że jednostki terytorialne tworzące państwo federalne posiadają taką autonomię (w dziedzinie konstytucjonalności, legislacji i jurysdykcji), że mogą zostać nazwane państwami, chociaż nie posiadają kompetencji państwa w sprawach międzynarodowych. Szwajcaria stanowi jedną z najlepszych egzemplifikacji takiej definicji. Konfederacja Szwajcarska jest jedną z pierwszych federacji w świecie, zrodziła się poprzez zbliżenie się do siebie wielu państw uprzednio suwerennych. Federalizm szwajcarski jest zatem przykładem federalizmu poprzez integrację i nazwa "Konfederacja" ma już wartość jedynie symboliczną. Konfederacja w dosłownym tego słowa znaczeniu nie jest bowiem państwem według prawa międzynarodowego, *konfederacja państw jest luźną formułą, która poprzedza często instytucję państwa federalnego,*⁵⁸ niezależne państwa są związane poprzez traktat, który może być zmieniony jedynie za jednogłówną i wspólną zgodą wszystkich sygnatariuszy. Federacja (a zatem Szwajcaria od roku 1848) jest państwem posiadającym Konstytucję, która reguluje stosunki pomiędzy organizmami tworzącymi go.

Jak już zostało powiedziane, Szwajcaria jest przykładem federalizmu poprzez integrację, zatem w momencie utworzenia nowego państwa, kantony musiały zrezygnować z pewnej części swoich kompetencji na rzecz nowego organizmu

⁵⁶ "Zachodnie ustroje polityczne"

⁵⁷ Queremonne Jean – Louis: *Les régimes politiques occidentaux (Zachodnie ustroje polityczne)*, Editions du Seuil, Paryż, 1994, str. 271-272

⁵⁸ tamże, str. 271

państwowego. Ale z drugiej strony, mówiąc o federalizmie szwajcarskim, trzeba wziąć pod uwagę specyfikę tego kraju. W Szwajcarii istnieje, na ograniczonej przestrzeni, ogromna wielokulturowość, z czterema różnymi regionami językowymi. Niewielki rozmiar terytorium Szwajcarii, jak również różnorodność kulturowa, historyczna i religijna, nadały szczególny charakter federalizmowi w Szwajcarii. Wolf Linder mówi w jaki sposób Szwajcaria wypracowała polityczne metody porozumienia licznych grup kulturowych. Podkreśla on również, że Szwajcaria, po pierwsze, zrezygnowała z idei utworzenia kraju monokulturowego, bazującego na jednym języku urzędowym i jednej oficjalnej religii, a po drugie, Szwajcarzy zdołali utworzyć taki typ demokracji, który umożliwia podział władzy pomiędzy katolików i protestantów, pomiędzy większość niemieckojęzyczną i mniejszości, które mówią po francusku, włosku i retoromańsku. Szwajcaria stanowi model kraju o ogromnej woli utworzenia niezależnego narodu, który opiera się na wzajemnym poszanowaniu pomiędzy mniejszościami. To co nazywamy dzisiaj nacjonalizmem odnosi się do etnicznej tradycji i chęci oderwania kawałka kraju od jego całości. W Szwajcarii, było dokładnie na odwrót: mieszkańcy kantonów, reprezentujących różne języki, grupy etniczne i religijne, rozwinęli w sobie przekonanie o konieczności utworzenia organizmu politycznego, który może wydawać się sztucznym bytem.⁵⁹ Aby dobrze zrozumieć federalizm szwajcarski, nie należy zapominać, że to państwo tworzy dwadzieścia sześć kantonów, które są w dużej mierze autonomiczne i które z dumą nazywają siebie "republikami" czy "państwami". To właśnie kantony są fundamentem Konfederacji, a nie wspólnoty językowe. Wszystkie kantony, za wyjątkiem czterech, są jednolite językowo i, zatem, wciąż istnieje ryzyko konfliktu w przypadku ewentualnego powstania bloków kantonów identycznych językowo i w takim momencie różnice językowe mogłyby odegrać ważną rolę. Jednakże konflikty pomiędzy kantonami zdarzają się bardzo rzadko. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest fakt, że granica pomiędzy Szwajcarią francuskojęzyczną i niemieckojęzyczną przechodzi przez trzy kantony z dwoma językami urzędowymi. Innym ważnym zjawiskiem dla federalizmu szwajcarskiego jest to, że granice pomiędzy regionami zdominowanymi przez jedną religię nie pokrywają się z granicami regionów językowych czy z granicami kantonów. Są w Szwajcarii kantony niemieckojęzyczne

⁵⁹ Źródło: Linder Wolf, op. cit., str. 14

zdominowane przez katolików, jak również kantony francuskojęzyczne będące jednocześnie kantonami protestanckimi. Innym ważnym faktem jest to, że w Szwajcarii nie ma dominującej stolicy, władza federalna ma swoją siedzibę w stolicy kraju – Bernie (kanton niemieckojęzyczny), ale na przykład Trybunał Federalny – w Lozannie (kanton francuskojęzyczny), Berno jest zaledwie czwartym miastem pod względem wielkości w Szwajcarii, Zurych, Bazylea i Genewa przewyższają go pod względem liczby ludności. Ponadto, Berno nie jest ani centrum biznesowym, ani kulturalnym Szwajcarii. Banki koncentrują się we wszystkich większych miastach. Innym zjawiskiem pozytywnie wpływającym na współpracę pomiędzy kantonami jest fakt, że miejscowości turystyczne usytuowane są we wszystkich czterech regionach językowych, a duże zakłady przemysłowe (jak produkcja serów, czy zegarków) znajdują się przynajmniej w dwóch regionach językowych. W takiej sytuacji, kiedy istnieje wiele powiązań pomiędzy kantonami: językowe, ekonomiczne i kulturowe, polityka szwajcarska charakteryzuje się istnieniem wielu koalicji, które wciąż się zmieniają. W ten sposób, żadna z tych koalicji nie stanowi trwałej większości. Jednakże, w ostatnich latach pojawiło się wiele publikacji, które poddają w wątpliwość trwałość państwa szwajcarskiego, które mówią nawet o możliwym "rozerwaniu" państwa. Wspomniana już w pierwszym rozdziale "Röstigraben" (fosa, bariera Röstli) nie znika, przeciwnie, jest coraz bardziej odczuwalna. Ale, według słów Christopha Büchi, *bitwa wokół "Röstigraben" odbywa się jedynie na pióra, druki i mikrofony, a nie na pięści i jeszcze mniej na pistolety*.⁶⁰ Można zatem przypuszczać, że jedność Szwajcarii nie jest poważnie zagrożona. Będzie jeszcze o tym mowa w rozdziale poświęconym mitologii szwajcarskiej.

Jak już wspomniano, podstawą Konfederacji są kantony. To co jest bardzo istotne w szwajcarskim systemie politycznym, to zasada subsydiarności. Przypisując kantonom wszystkie prawa, które nie należą wyraźnie do władz federalnych:

⁶⁰ Büchi Christophe, op. cit., str. 15

Artykuł 3

Kantony

Kantony są suwerenne, o ile ich suwerenność nie została ograniczona przez Konstytucję Federalną; wykonują te wszystkie prawa, które nie zostały przekazane Federacji.⁶¹

Konstytucja Federalna wymaga aby każde rozszerzenie kompetencji Konfederacji implikowało obowiązkowo zmianę porządku konstytucyjnego, co oznacza tyleż okazji dla sił federalistycznych do interwencji i protestu przeciwko centralizacji. Alianse tworzone dla obrony praw kantonów okazywały się często wystarczająco silne aby tendencje centralistyczne poniosły klęskę. *W ten sposób, 116 prób zmian Konstytucji poniosło klęskę w latach 1874 – 1987.*⁶² Jednakże zaistniały również takie sytuacje kiedy kantony same przekazały Konfederacji sprawy, których nie zdołały same rozwiązać, ale zdarzało się to jedynie wtedy, kiedy naprawdę nie miały innego wyboru. W tych przypadkach siły centralizacyjne potrafiły pomimo wszystko narzucić się. *W ten sposób, Konstytucja Federalna została zmieniona 130 razy w tym samym okresie czasu. Około dwóch trzecich tych zmian, które powiodły się, modyfikowało kompetencje Konfederacji, i przez to, pośrednio lub bezpośrednio, kompetencje kantonów. W miarę przekazywania kompetencji Konfederacji, ogromna wolność, którą posiadały kantony przed rokiem 1848 została znacznie ograniczona. Jednakże, nawet jeśli Konfederacja wzmocniła się w szwajcarskim systemie politycznym, kantony zachowały kluczową pozycję i federalizm pozostaje jednym z najistotniejszych aspektów dla zrozumienia funkcjonowania tego systemu.*⁶³ Nie należy również zapominać, że duża część dochodów federalnych przypada na kantony. Na początku, finanse Konfederacji i kantonów były jasno rozdzielone. Każdy był zobligowany do wypełniania swoich zadań, mając do dyspozycji jedynie własne środki. Nawet na wykonanie zadań w imieniu Konfederacji, kantony nic od niej nie otrzymywały. Dzisiaj natomiast, Konfederacja jest zobowiązana do podziału pewnej

⁶¹ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 42

⁶² Kriesi Hanspeter, op. cit., str. 46

⁶³ tamże, str. 46

części swoich dochodów z kantonami. *Transfery pieniężne do kantonów i do gmin stanowią około jednej czwartej (26,3% w 1987 roku) budżetu Konfederacji.*⁶⁴

Jedną z głównych zasad federalizmu jest to, że każde państwo w federacji posiada swoje własne kompetencje, które może wykonywać bez jakiegokolwiek interwencji ze strony władz federalnych. Najważniejszym czynnikiem autonomii państw tworzących federację, w przypadku Konfederacji Szwajcarskiej, jest fakt, że każde z nich może ustanowić swoją własną konstytucję, z jednym ograniczeniem, mianowicie, konstytucja taka musi respektować zasady Konstytucji Federalnej i przyczyniać się do podtrzymania spójności Konfederacji.

Hanspeter Kriesi cytuje cztery inne czynniki, które również świadczą o dużej autonomii kantonów.

Po pierwsze, istnienie kantonów jest zagwarantowane: ustawodawca federalny nie może ani utworzyć ani zlikwidować żadnego kantonu wbrew jego woli. Jest to zagwarantowane w Konstytucji Federalnej:

Artykuł 53

Istnienie i terytoria kantonów

1. *Federacja chroni istnienie i terytoria kantonów.*
2. *Zmiany w liczbie i pozycji kantonów wymagają zgody zainteresowanej ludności, zainteresowanych kantonów oraz narodu i kantonów.*
3. *Zmiany terytorium między kantonami wymagają zgody zainteresowanej ludności, jak i zatwierdzenia ich przez Zgromadzenie Federalne w formie uchwały federalnej.*
4. *Kantony mogą między sobą na podstawie umowy dokonywać regulacji granic.*⁶⁵

Aby dokonać zmiany liczby kantonów, a nawet aby zmodyfikować ich terytorium, zainteresowana ludność musi wyrazić na to zgodę, co powoduje długą i skomplikowaną procedurę. Ale taka modyfikacja, nawet jeśli chodzi o liczbę

⁶⁴ tamże, str. 49

⁶⁵ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 55

kantonów, nie jest niemożliwa; świadczy o tym proces utworzenia kantonu Jura. Trzeba było "tylko" serii plebiscytów przez ponad dwadzieścia lat.

Po drugie, kantony organizują swoje życie polityczne w autonomiczny sposób. Każdy z nich tworzy własne władze, rozdziela pomiędzy nie kompetencje, określa prawa i obowiązki obywateli. Prawo federalne, narzuca w tym temacie jedynie kilka elementarnych zasad, które praktycznie ograniczają się do idei równości i do zasady demokracji. Oprócz tych dwóch zasad, kantony posiadają całkowitą wolność w zakresie organizacji swojego wewnętrznego życia politycznego. Najwyraźniejszym przykładem różnic w ustawodawstwach kantonalnych jest kwestia praw wyborczych dla kobiet. W roku 1958 gmina Riehen (w kantonie Bazylea – Miasto) wprowadziła, jako pierwsza na terytorium Szwajcarii czynne i bierne prawo wyborcze dla kobiet na poziomie gminy. Na poziomie kantonu, pierwszymi, które takie prawa kobietom przyznały były kantony Vaud (1958), Neuchatel (1959) i Genewa (1960). Kobiety uzyskały czynne i bierne prawo wyborcze na poziomie Konfederacji w roku 1971, ale dopiero w roku 1990 ostatni kanton przyznał kobietom takie prawa na poziomie kantonalnym. Był to kanton Appenzell – Inner – Rhoden, który został do tego zobligowany przez wyrok Trybunału Federalnego. Ponadto, dwa kantony – Jura i Neuchatel przyznały prawa wyborcze cudzoziemcom. Kompetencje wyborców zmieniały się do niedawna również w zależności od kantonu. *W ten sposób, aż do lat 1970', to parlamenty kantonów Berna, Fryburga i Neuchatel, a nie wyborcy, wybierali swoich przedstawicieli do Rady Kantonów.*⁶⁶ W sumie, systemy prawne kantonów wciąż znacznie się różnią.

Po trzecie, kantony swobodnie wybierają swoje władze. Rada Federalna nie narzuca kantonom prefekta, nie bierze udziału ani w wyborach deputowanych, ani w wyborach członków Rad Państwa⁶⁷, nie posiada nawet uprawnień do rozwiązania parlamentu kantonalnego czy do odwołania rządu kantonalnego.

Po czwarte wreszcie, kantony nie podlegają politycznej kontroli Konfederacji. Istnieje oczywiście kontrola działalności kantonów, Konfederacja posiada cały system w celu jej przeprowadzania. Konstytucje kantonalne są poddane akceptacji Zgromadzenia Federalnego. Pewne prawa kantonalne są poddawane kontroli Rady

⁶⁶ Kriesi Hanspeter, op. cit., str. 52

⁶⁷ dosłowne tłumaczenie francuskiego określenia rządu kantonalnego: Conseil d'Etat.

Federalnej. Większość decyzji i orzeczeń sądowych podlega apelacji przed Trybunałem Federalnym. Jednakże, te kontrole różnią się od kontroli władzy w państwie unitarnym tym, że ograniczają się jedynie do kontroli legalności, a nie właściwości. Rada Federalna może, na przykład, odmówić akceptacji danego prawa jedynie wtedy, kiedy uzna, że gwałci ono prawo federalne; nie może mu zarzucić bycia po prostu złym.

Inną ważną kwestią, którą należy poruszyć, jeśli chodzi o federalizm, jest dwuizbowość parlamentu federalnego, która zdecydowanie różni się od dwuizbowości parlamentu w krajach unitarnych. Parlament szwajcarski składa się, jak wszystkie parlamenty państw federalnych, z dwóch izb: Rady Narodowej i Rady Kantonów. Pierwsza z nich reprezentuje naród i w trakcie jej wyboru i podziału mandatów, brana jest po uwagę liczba ludności kantonów. Natomiast, podczas wyboru Rady Kantonów, każdy kanton uzyskuje dwa mandaty, bez względu na liczbę swoich mieszkańców. Artykuł 149 Konstytucji Federalnej jest poświęcony składowi i wyborom Radu Narodowej:

Artykuł 149

Skład i wybory Rady Narodowej

1. Rada Narodowa składa się z 200 deputowanych narodu.
2. Deputowanych wybiera naród w wyborach bezpośrednich na zasadzie proporcjonalności. Co cztery lata cały skład ulega odnowieniu.
3. Każdy kanton tworzy okręg wyborczy.
4. Mandaty są rozdzielone na kantony według liczby ludności. Każdy kanton ma co najmniej jeden mandat.⁶⁸

Natomiast artykuł 150 poświęcony jest składowi i wyborom Rady Kantonów:

Artykuł 150

Skład i wybory Rady Kantonów

1. Rada Kantonów składa się z 46 deputowanych kantonów.

⁶⁸ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 88

2. *Kantony Obwalden, Nidwalden, Bazylea – Miasto, Bazylea – Okręg, Appenzell – Ausser – Rhoden i Appenzell – Inner – Rhoden wybierają po jednym deputowanym; pozostałe kantony wybierają po dwóch deputowanych.*
3. *Kantony regulują tryb wyboru ich deputowanych do Rady Kantonów.*⁶⁹

Należy zauważyć, że, jak już wspomniano, dwuizbowość parlamentu szwajcarskiego jest doskonale równa, co oznacza, że procedura legislacyjna może być wszczęta w każdej izbie, a w celu zaakceptowania danej ustawy jest konieczna zgodność obydwu izb, co podkreśla jeszcze wagę kantonów w procesie podejmowania decyzji na poziomie Konfederacji.

Wreszcie, wspomnieć należy, że w Szwajcarii istnieje dialog federalny. Co to oznacza? Jest to forum, które służy regularnym spotkaniom politycznym – z zasady dwa razy w roku, pomiędzy delegacją Rady Federalnej i delegacją Konferencji rządów Kantonalnych (CgC).⁷⁰ Te spotkania międzyrządowe są okazją do wymiany informacji i punktów widzenia na ważne tematy dotyczące relacji Konfederacja – kantony (kwestie instytucjonalne, polityka zagraniczna, projekty o charakterze międzydepartamentalnym). Celem takiego dialogu jest harmonizacja polityki Konfederacji i kantonów w momencie podejmowania nowych projektów i przy okazji ich wdrażania. Skład delegacji (trzech do pięciu członków) zmienia się w zależności od poruszanych tematów. Delegacjom zazwyczaj przewodniczą prezydent Konfederacji i prezydent CgC.

2.4.2 DEMOKRACJA BEZPOŚREDNIA (REFERENDUM I INICJATYWA LUDOWA).

Istnieją dwie formy demokracji: przedstawicielska (pośrednia), w której obywatele wybierają swoich reprezentantów, uczestniczących później w procesie podejmowania decyzji politycznych i demokracja bezpośrednia, w której sami obywatele decydują osobiście o istotnych sprawach.

⁶⁹ tamże, str. 88

⁷⁰ skrót pochodzi od francuskiej nazwy Konferencji: Conférence des gouvernements Cantonaux

Idea bezpośredniego udziału obywateli w procesie decyzyjnym ma swoje korzenie w historii Szwajcarii. W Średniowieczu łąki i pastwiska położone wysoko w górach były wspólną własnością mieszkańców miasteczka czy regionu, więc wszystkie decyzje dotyczące tychże terenów były podejmowane wspólnie. Wszyscy właściciele bydła gromadzili się i decydowali, na przykład, o dniu w którym należało sprowadzić krowy do doliny, aby zdążyć przed śniegiem.

W 1848 roku, w trakcie prac nad Konstytucją Federalną, dzięki której zrodziła się nowoczesna Szwajcaria, jej autorzy opierali się w dużej mierze na tradycjach historycznych. W XIX wieku Szwajcarzy pragnęli wskrzesić stare wolności demokratyczne. W ten sposób zdecydowano o wpisaniu do Konstytucji 1848 roku referendum narodowego. Do tego należy dodać instytucję inicjatywy ludowej.

Z trzech podstawowych instytucji charakteryzujących szwajcarski system polityczny, instytucje demokracji bezpośredniej są prawdopodobnie najważniejsze. Szwajcaria jest jedynym na świecie krajem w którym życie polityczne jest rzeczywiście zdeterminowane instytucjami demokracji bezpośredniej. Od czasu wprowadzenia tych instytucji w roku 1848, w Szwajcarii odbyło się więcej głosowań w referendum niż we wszystkich państwach narodowych. Na poziomie federalnym, od czasów powstania Konfederacji w roku 1848, istnieje referendum obligatoryjne przy zmianach Konstytucji. W 1874 roku, w trakcie prac nad całkowitą zmianą Konstytucji wprowadzono referendum fakultatywne w sprawach dotyczących ustawodawstwa. Jest o tym mowa w artykułach 140 i 141 Konstytucji:

Artykuł 140

Referendum obligatoryjne

1. Narodowi i kantonom przedstawia się pod głosowanie:

a. Zmiany Konstytucji Federalnej;

b. Przystąpienie do organizacji zbiorowego bezpieczeństwa lub do wspólnot ponadnarodowych;

c. Ustawy federalne uznane za pilne, które nie mają podstaw

konstytucyjnych i których czas obowiązywania przekracza jeden rok; te

ustawy federalne muszą być w ciągu roku po przyjęciu przez Zgromadzenie Federalne przedstawione pod głosowanie.

2. Narodowi przedstawia się pod głosowanie:

- a. Inicjatywy ludowe w sprawie całkowitej zmiany Konstytucji Federalnej;*
- b. Inicjatywy ludowe w sprawie częściowej zmiany Konstytucji Federalnej w formie propozycji o ogólnym charakterze, która została odrzucona przez Zgromadzenie Federalne;*
- c. Pytanie, czy należy przeprowadzić całkowitą zmianę Konstytucji Federalnej w razie niejednomyslności obu izb.*

Artykuł 141

Referendum fakultatywne

- 1. Na żądanie 50 000 uprawnionych do głosowania lub ośmiu kantonów przedstawia się narodowi pod głosowanie:*
 - a. Ustawy federalne;*
 - b. Ustawy federalne uznane za pilne, których czas obowiązywania przekracza jeden rok;*
 - c. Uchwały federalne, o ile przewiduje to konstytucja lub ustawa;*
 - d. Umowy międzynarodowe, które:*
 - 1) są bezterminowe i nie przewidują wypowiedzenia,*
 - 2) przewidują przystąpienie do organizacji międzynarodowych,*
 - 3) wprowadzają wielostronne ujednolicenie prawa.*
- 2. Zgromadzenie Federalne może poddać inne umowy międzynarodowe pod referendum fakultatywne.⁷¹*

Referendum obligatoryjne ma miejsce dosyć często. Jako, że artykuł 3 Konstytucji pozostawia kantonom całą władzę, która nie należy wyraźnie do Konfederacji:

⁷¹ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 85 – 86

Artykuł 3*Kantony*

Kantony są suwerenne, o ile ich suwerenność nie została ograniczona przez Konstytucję Federalną; wykonują te wszystkie prawa, które nie zostały przekazane Federacji.⁷²

władze muszą zwracać się do kantonów i do narodu z każdą propozycją poprawki do Konstytucji i, co za tym idzie, z przekazaniem każdej nowej kompetencji Konfederacji.

Ponadto, większość ustaw i regulacji parlamentarnych jest poddawana referendum fakultatywnemu. W tym przypadku, decyzje parlamentarne stają się prawami pod warunkiem, że 50 000 obywateli nie zażąda, przed upływem stu dni poddania ich pod głosowanie ludowe. Jeżeli 50 000 podpisów zostanie zebranych, głosowanie ludowe musi się odbyć. W przypadku referendum obligatoryjnego, aby ustawa została zaakceptowana, należy osiągnąć podwójną większość: narodu i kantonów. W przypadku, natomiast, referendum fakultatywnego, jedynie większość obywateli jest brana pod uwagę, większość kantonów nie jest konieczna. Jako, że referendum obligatoryjne dotyczy poprawek do Konstytucji, a referendum fakultatywne – uchwał federalnych o zasięgu ogólnonarodowym; to pierwsze nazywane jest konstytucyjnym, a to drugie – legislacyjnym.

Jeśli chodzi o inicjatywę ludową dążącą do częściowej zmiany Konstytucji, została ona wprowadzona w 1891 roku. Odtąd, 50 000 obywateli mogło zażądać częściowej zmiany Konstytucji. W 1977 roku, liczba podpisów koniecznych do przeprowadzenia głosowania nad tekstem inicjatywy została podniesiona do 100 000. Wzrost liczby podpisów koniecznych do przeprowadzenia głosowania nad tekstem inicjatywy (i referendum fakultatywnego) był po części motywowany reakcją przeciwko wprowadzeniu praw wyborczych dla kobiet w 1971, i po części, odpowiedzią na duży wzrost liczby referendów i inicjatyw ludowych w latach 1970'. Jak mówi Nhung Augustoni – Phan: *Prawo inicjatywy konstytucjonalnej, przyjęte w 1891 roku, jest jedyną instytucją na świecie, która pozwala każdemu obywatelowi szwajcarskiemu wylansować "inicjatywy". Nie ma nic bardziej demokratycznego.*

⁷² tamże, str. 42

Wystarczy mieć pomysł, dobry lub zły, ale wystarczająco atrakcyjny aby cię wysłuchano. Następnie składa się ten pomysł, który nazywa się "inicjatywa ludowa" w Kancelarii Federalnej w Bernie i zaczyna się zbierać podpisy wśród współobywateli. Jeżeli, w przeciągu osiemnastu miesięcy, uzyska się 100 000 koniecznych podpisów, inicjatywa zostanie poddana "głosowaniu ludowemu".⁷³ Dzięki instytucji inicjatywy ludowej możliwe jest nie tylko wprowadzenie nowych praw lub zmiana istniejących, ale również unieważnienie praw obowiązujących. Zaproponowany przez inicjatywę ludową projekt może być bardzo precyzyjnie sformułowany lub zdefiniowany w terminach bardziej ogólnych, na podstawie których Zgromadzenie Federalne przygotowuje formalną propozycję. Następnie inicjatywa zostaje przedyskutowana podczas sesji Rady Federalnej i parlamentu, które ogłaszają swoją oficjalną opinię w danym temacie. Może temu towarzyszyć alternatywny projekt, lub, jeżeli propozycja jest sformułowana w sposób ogólny, definicje bardziej szczegółowe. Inicjatywy i ewentualne kontrprojekty są poddane pod głosowanie jednocześnie. To samo dotyczy przypadku poprawek konstytucyjnych, ich akceptacja wymaga większości obywateli i kantonów. Oto kilka przykładów instytucji demokracji bezpośredniej na poziomie Konfederacji:

- *Referendum obligatoryjne w sprawie zmian Konstytucji (od roku 1848);*
- *Inicjatywa ludowa w sprawie całkowitej zmiany Konstytucji (od roku 1848)*
- *Referendum fakultatywne w dziedzinie praw (od roku 1874)*
- *Inicjatywa ludowa w sprawie częściowej zmiany Konstytucji (od roku 1891)*
- *Referendum fakultatywne w sprawie traktatów międzynarodowych o długim okresie obowiązywania i które nie są wypowiedalne (od roku 1921)*
- *Referendum fakultatywne w sprawie uchwał federalnych o ogólnonarodowym zasięgu wprowadzonych w życie w trybie pilnym (od roku 1949)*
- *Referendum obligatoryjne w sprawie uchwał federalnych o ogólnonarodowym zasięgu wprowadzonych w życie w trybie pilnym, które uchylają przepisy Konstytucji (od roku 1949)*

⁷³ Augustoni – Phan Nhung, op. cit. str. 137

- *Referendum fakultatywne w sprawie traktatów międzynarodowych, które przewidują przystąpienie do organizacji międzynarodowych lub pociągają za sobą wielostronne układy w materii prawnej (od roku 1977)*
- *Referendum obligatoryjne w sprawie przystąpienia do organizacji bezpieczeństwa zbiorowego lub do wspólnot ponadnarodowych (od roku 1977)*⁷⁴

Instytucje demokracji bezpośredniej są również obecne na poziomie kantonu i gminy. Są one zresztą dużo bardziej rozwinięte na poziomie kantonu niż na poziomie Konfederacji. Poza instrumentami demokracji bezpośredniej, którymi kantony dysponują na poziomie federalnym, posiadają one całą serię dodatkowych instytucji:

- *Referendum obligatoryjne w sprawie zmian Konstytucji;*
- *Referendum fakultatywne w dziedzinie legislacyjnej;*
- *Inicjatywa ludowa w sprawie częściowej zmiany Konstytucji;*
- *Referendum finansowe fakultatywne (i obligatoryjne w 19 kantonach);*
- *Referendum administracyjne (kilka kantonów);*
- *Referendum w sprawie podpisania konwencji (obligatoryjne w 9 kantonach, fakultatywne w 7 kantonach)*
- *Inicjatywa w dziedzinie legislacyjnej;*
- *Inicjatywa administracyjna (kilka kantonów)*⁷⁵

Jeżeli te trzy najważniejsze instrumenty demokracji bezpośredniej – inicjatywy konstytucyjne i legislacyjne, jak również referendum fakultatywne – istnieją we wszystkich kantonach, nie jest równie łatwo przeprowadzić je wszędzie. Różnice pomiędzy kantonami w kwestii dwóch czynników wejścia w życie tych instrumentów – liczby wymaganych podpisów (procentowo w stosunku do liczby wyborców) i maksymalnej liczby dni do dyspozycji dla zebrania podpisów – są znaczne. Istotnym jest, w kwestii dostępności instrumentów demokracji bezpośredniej, że w całej Szwajcarii romańskiej, Ticino i w kantonie Gryzonia, liczba koniecznych podpisów do

⁷⁴ Kriesi Hanspeter, op. cit. str. 82

⁷⁵ tamże, str. 85

przeprowadzenia głosowania jest relatywnie wysoka i maksymalna liczba dni na zebranie podpisów dosyć mała. Taka sytuacja może zniechęcić do przeprowadzenia inicjatywy czy referendum. Natomiast w kantonach, w których istnieje wciąż instytucja zgromadzenia pierwotnego ("Landsgemeinde"), za wyjątkiem inicjatywy konstytucyjnej w kantonach Nidwalden i Obwalden, jak również referendum fakultatywnego w kantonie Nidwalden, dwa rodzaje inicjatywy i referendum są dostępne praktycznie dla wszystkich. Godnym uwagi jest również fakt, że do niedawna jeszcze, w niektórych kantonach, obywatele szwajcarscy, którzy nie brali udziału w głosowaniach (kantonalnych, jak również gminnych) płacili mandat. W kantonie Szaфуza, stan ten trwał aż do lat 1980'. *Jest oczywiście niemożliwym, w systemie demokratycznym, zmuszenie obywatela do głosowania (...). Jednakże władze szwajcarskie mogą narzucić zapłacenie mandatu temu, kto nie odda swojej karty do głosowania, w nadziei, że jeśli obywatel musi udać się do lokalu, w którym odbywa się głosowanie, zada sobie trud wyrażenia swojej opinii. W ten sposób, obywatel nie otrzymywał mandatu za niegłosowanie, ale za nieoddanie karty do głosowania. Niuanс.*⁷⁶

Sytuacja na poziomie lokalnym jest jeszcze bardziej skomplikowana i zmienia się w zależności od kantonu i gminy. Ramy instytucjonalne są określone przez konstytucje i prawa kantonalne dotyczące gmin. Każdy kanton posiada własne zasady i 3000 gmin istniejących w Szwajcarii posiada również pewną autonomię w dziedzinie prawa. Jeśli chodzi o organizację polityczną gmin, należy rozróżnić gminy posiadające Zgromadzenie Gminne i gminy posiadające parlament gminny. Jeszcze dzisiaj 85% gmin nie posiada własnego parlamentu. Ograniczając się jedynie do dużych miast, należy stwierdzić, że istnieje w nich referendum fakultatywne i inicjatywa, ale referendum obligatoryjne i finansowe nie istnieją we wszystkich kantonach. Pięć spośród nich (Fryburg, Genewa, Vaud, Schwyz, Ticino i Schwyz) nie posiada referendum obligatoryjnego na poziomie lokalnym. Generalnie, demokracja bezpośrednia na poziomie kantonalnym i lokalnym jest lepiej rozwinięta w Szwajcarii niemieckojęzycznej niż w Szwajcarii francuskojęzycznej. Liczba instytucji demokracji bezpośredniej jest wyższa w Szwajcarii niemieckojęzycznej, i ponadto, dwie

⁷⁶ Augustoni – Phan Nhung, op. cit., str. 135

instytucje istniejące wszędzie – referendum fakultatywne i inicjatywa – są łatwiej dostępne w Szwajcarii niemieckojęzycznej niż w Szwajcarii romańskiej.

Demokracja bezpośrednia wprowadza dużą nieprzewidywalność w procesie politycznym. Elity polityczne nie kontrolują całkowicie procesu politycznego i pewna liczba projektów upada w głosowaniach ludowych. Dla niektórych krytyków aktualnego funkcjonowania demokracji bezpośredniej w Szwajcarii, ten brak kontroli powoduje mniejszą skuteczność politycznego systemu Szwajcarii. Ale z drugiej strony, podkreślić należy, że system szwajcarski, uważany za jeden z najbardziej stabilnych wśród współczesnych demokracji, świadczy o tym, że, oprócz dosyć rzadkich wyborów elit politycznych, partycypacja polityczna narodu jest nie tylko możliwa, ale odgrywa ważną rolę. Według krytyków szwajcarskiego systemu politycznego, referendum fakultatywne stanowi hamulec dla wprowadzania innowacji, i również dla zwykłego dostosowania się do otaczającego świata. W ten sposób, brak eurokompatybilności instytucji demokracji bezpośredniej jest często atakowany. Wolf Linder jest zwolennikiem demokracji bezpośredniej. Stwierdza on, że, pomimo jej braków, nigdy nie spowodowała ona anarchii czy rewolucji. Demokracja bezpośrednia i nowoczesne państwo nie wykluczają się wzajemnie. Przeciwnie, taka forma demokracji jest ważnym instrumentem w społecznym procesie edukacji politycznej i budzi w społeczeństwie świadomość polityczną. Konfederacja, kantony i gminy wypełniają, w ramach swoich kompetencji i funkcji, zadania, które są im narzucone równie dobrze, jak władze polityczne w innych państwach.⁷⁷

Należy również powiedzieć, że uczestnictwo obywateli w życiu politycznym kraju nie jest zbyt duże i, że maleje w ostatnich latach. Sytuacja ta jest spowodowana zbyt dużą liczbą głosowań i ogólnym brakiem zainteresowania dla polityki. 9% jest członkami partii politycznej, prawie 34% Szwajcarów deklaruje się być jedynie sympatykami partii politycznych, 16% jest przywiązanych do partii politycznych i tylko 7% jest bardzo do nich przywiązanych. Wynika z tego, że pozostałe 34% obywateli nie przywiązuje żadnej wagi do partii politycznych.⁷⁸

⁷⁷ źródło: Linder Wolf, op. cit., str. 200

⁷⁸ źródło: Melich Anna: *Les valeurs des Suisses (Wartości Szwajcarów)*, Peter Lang, Berne 1991, str. 260 - 261

2.4.3 NEUTRALNOŚĆ.

Jak już było wspomniane, Szwajcaria jest małym krajem leżącym w samym centrum Europy. Tradycyjnie otoczona wielkimi potęgami, często walczącymi pomiędzy sobą, starała się zawsze utrzymać swoją niezależność trzymając się "na dystans" od swoich sąsiadów. Powody neutralności szwajcarskiej wynikają z jej polityki zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej. Jedynie brak zaangażowania w aktywną politykę zagraniczną mógł naprawdę zapewnić autonomię wszystkim członkom Konfederacji. Polityka wewnętrzna była zatem istotniejsza od polityki międzynarodowej. W czasie wojen religijnych, na przykład, neutralność okazała się konieczna dla utrzymania jedności struktury politycznej Konfederacji, jako że ewentualne aktywne uczestnictwo kantonów w tych wojnach po stronie współwyznawców mogłoby zaowocować podziałem Szwajcarii pomiędzy katolików i protestantów. Jeśli chodzi o powody neutralności wynikające z polityki międzynarodowej, neutralność szwajcarska została oficjalnie uznana w 1815 roku podczas Kongresu Wiedeńskiego. Szwajcaria, usytuowana pomiędzy wielkimi potęgami europejskimi, mogłaby stać się, nie będąc krajem neutralnym, terenem konfrontacji militarnych. Ta sytuacja geopolityczna jest również powodem istnienia armii szwajcarskiej, której celem zawsze było, i jest do dzisiaj, zapewnienie neutralności i bezpieczeństwa w przypadku jakiegokolwiek agresji z zewnątrz. *Nieobecność w stosunkach międzynarodowych miała zatem podwójne uzasadnienie: sama narzucała się z powodu niewielkich rozmiarów kraju, ale była również ceną, którą trzeba było zapłacić za utrzymanie wewnętrznej spójności kraju.*⁷⁹ Stosunki polityczne Szwajcarii z zagranicą opierają się zatem na zasadzie neutralności, która stanowi kluczowy aspekt systemu szwajcarskiego. Interesującym jest, że ta fundamentalna instytucja nie znalazła jasnego zapisu w Konstytucji Federalnej. Trzeba zatem stwierdzić, że instytucje polityczne w Szwajcarii nie opierają się jedynie na zasadach formalnych, ale również na praktykach i procedurach nieformalnych, które powstały w systemie na przestrzeni lat. Neutralność szwajcarska nie jest zasadą etyczną, ale środkiem do osiągnięcia konkretnych celów; jest to instrument, który służy utrzymaniu niezależności państwowej. Jak mówi Hanspeter Kriesi:

⁷⁹ Kriesi Hanspeter, op. cit., str. 25

*neutralność nie była celem samym w sobie, ale adekwatnym środkiem służącym utrzymaniu niezależności Szwajcarii. (...) Według tej koncepcji neutralności, zasada ta jest instrumentem strategicznym, obranym w celach egoistycznych, to znaczy, w celu zagwarantowania integralności narodowej. W ten sposób, neutralność była tradycyjnie podstawowym elementem polityki zagranicznej Szwajcarii.*⁸⁰

Neutralność, wynikająca z prawa międzynarodowego jest powszechnie uznana i stosowana jest w przypadku wojny. Prawo to przewiduje, w przypadku nieuczestnictwa w wojnie, pewne prawa i obowiązki państw neutralnych. Obowiązki te są sklasyfikowane w czterech kategoriach: obowiązek nieuczestnictwa, to znaczy, kraje neutralne nie mają prawa do bezpośredniego udziału w wojnie i nie mogą wspomagać żadnego kraju walczącego poprzez wysyłanie wojsk, broni czy pieniędzy. Następnie, terytorium kraju nie może zostać naruszone przez żadne wojska. Kraj neutralny nie może zezwolić ani na przemarsz wojsk, ani na otwarcie swojej przestrzeni powietrznej stronom walczącym. Trzecim zobowiązaniem jest zgoda państwa neutralnego na kontrolę jego floty w celu zapobiegania kontrabandzie. Wreszcie, jeśli chodzi o stosunki kraju neutralnego ze stronami w stanie wojny, musi on traktować te kraje jednakowo. Szwajcaria deklaruje swoją neutralność nie tylko na czas wojny, ale stosuje ją również w czasie pokoju. Neutralność wieczna, ogłoszona przez Szwajcarię w 1815 roku zobowiązuje państwo neutralne do zadeklarowania, w czasie pokoju, że nie weźmie udziału w żadnej wojnie w przyszłości. Polityka neutralności Szwajcarii konkretyzuje się poprzez uzbrojenie kraju i zakaz wchodzenia w alianse, jak również brania udziału w sankcjach. Zakaz wchodzenia w alianse ma na celu zapewnienie, że zdolność kraju neutralnego do pozostania takim w czasie wojny nie budzi żadnych wątpliwości. Natomiast zakaz brania udziału w sankcjach ma na celu, w przypadku wojny, utrzymanie poziomu wymiany handlowej osiągniętego przed wojną. Wreszcie, jeśli chodzi o uzbrojenie, jest ono związane z polityką bezpieczeństwa.

Należy rozróżniać trzy istniejące warianty neutralności: integralna (aktywna), zróżnicowana i super – integralna (super – aktywna). Neutralność integralną tworzą jej trzy elementy, to znaczy, neutralność wojskowa, zakaz wchodzenia w alianse i zakaz uczestnictwa w sankcjach, istniejące jednocześnie. Ale w historii Szwajcarii

⁸⁰ tamże, str. 31

były takie okresy, kiedy wołała ona rezygnować z polityki neutralności integralnej, będąc zmuszana do uczestnictwa w sankcjach gospodarczych, zatem wybierała ona wtedy politykę neutralności zróżnicowanej. Koncepcja polityki neutralności zróżnicowanej ogranicza obowiązki państwa neutralnego do dziedziny militarnej. W XX wieku Szwajcaria często była zmuszana do ustąpienia, w kwestiach neutralności pod presją stron biorących udział w konflikcie, który podzielił świat na dwa bloki. Podczas I Wojny Światowej Szwajcaria została zmuszona do wzięcia udziału w wojnie gospodarczej po stronie państw Ententy przeciwko Niemcom i Austro – Węgrom. Po tej wojnie pojawiła się pierwsza próba podjęcia współpracy międzynarodowej – utworzenie Ligi Narodów. W 1919 roku Rada Federalna zdecydowała o, nie tylko przystąpieniu Szwajcarii do Ligi Narodów, ale również o przystosowaniu neutralności państwa do polityki tej organizacji. Oznaczało to, że Szwajcaria deklarowała swoją gotowość do uczestnictwa w sankcjach gospodarczych, pozostając neutralną w kwestii sankcji militarnych.

W 1938 roku Szwajcaria powróciła do swojej neutralności integralnej. Niemniej jednak podczas II Wojny Światowej, szwajcarska neutralność gospodarcza znowu została ograniczona, zwłaszcza po przystąpieniu do wojny Amerykanów, którzy nigdy nie zaakceptowali neutralności szwajcarskiej. Szwajcaria została zmuszona do podporządkowania się amerykańskiemu systemowi kontroli eksportu i później, podczas zimnej wojny również systemowi transferów technologii do krajów Europy Wschodniej narzuconemu przez Stany Zjednoczone. Nie było zatem mowy o zachowaniu neutralności ekonomicznej przy hegemonii gospodarczej Stanów Zjednoczonych.

Neutralność super – integralna rozwinęła w latach 1950' i opiera się ona na bardzo ścisłej interpretacji zakazu wchodzenia w alianse. Według tej zasady, Szwajcaria nie może być członkiem organizacji międzynarodowych, które mogłyby poddać w wątpliwość jej bezstronność. Ta zasada dotyczy również Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Organizacje te były uważane za "zbyt polityczne" a ewentualne przystąpienie do nich Szwajcarii za niezgodne z jej polityką wiecznej i integralnej neutralności. Jednakże szwajcarski izolacjonizm i neutralność nie były całkowite, w 1963 roku Szwajcaria przystąpiła jednak do Rady Europy. W XX wieku pojawiło się wiele zjawisk i wydarzeń, które przyczyniły się do *upadku prawa*

do *neutralności*.⁸¹ Przede wszystkim, koncepcja konfliktów międzynarodowych zmieniła się znacznie, co było konsekwencją zakazu używania przemocy w stosunkach międzynarodowych, wydanego najpierw przez Ligę Narodów, a następnie przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Ten zakaz implikuje prawo, a nawet po części obowiązek państw przyjscia z pomocą ofiarom agresji militarnej. Oznacza to, że każda postawa, od zachowania neutralności aż do interwencji zbrojnej po stronie państwa zaatakowanego stała się akceptowalna. W świecie, który głosi solidarność z ofiarami konfliktów, jedynie Szwajcaria i Austria, i w sposób bardziej ograniczony Szwecja, trzymają się jeszcze klasycznego prawa neutralności. Następnie, powstanie bloków militarnych i gospodarczych zmniejszyło możliwość pozostania neutralnym. W spolaryzowanym świecie niemożliwym było nieprzyjęcie jakiejś pozycji. Do tego należy dodać fakt, że wojny i sposób ich prowadzenia uległy ogromnym zmianom. Prawo do tradycyjnie pojmowanej neutralności definiowało wojnę jako konflikt zbrojny pomiędzy dwoma państwami, prowadzony przy użyciu broni konwencjonalnej. Na przestrzeni lat, wojny stały się totalne, to znaczy, włączone były do nich wszystkie zasoby gospodarcze i intelektualne. Hanspeter Kriesi dodaje jeszcze, że: *wobec nowych form zagrożeń, takich jak terroryzm międzynarodowy, strategia wojny gospodarczej, szantaże polityczne, światowy handel narkotykami i różne organizacje przestępcze, ale również wobec migracji ludności i globalnie zagrożonego środowiska naturalnego, neutralność straciła swoją funkcję odwoławczą*.⁸² Najnowsze wydarzenia, takie jak upadek imperium sowieckiego i zniknięcie systemu bipolarnego na poziomie światowym głęboko zmieniły kontekst międzynarodowy, w którym znajduje się Szwajcaria. Wydarzenia te poddały również w wątpliwość funkcje polityki neutralności. W tej sytuacji Szwajcaria powróciła do polityki neutralności zróżnicowanej. Podczas wojny w Zatoce Perskiej w latach 1990 – 1991, decyzja ONZ o użyciu sankcji gospodarczych, jak również o użyciu sił zbrojnych w celu zmuszenia Iraku do wycofania się z Kuwejtu zaznaczyły pewien etap w szwajcarskiej polityce neutralności, ponieważ Rada Federalna zdecydowała, po raz pierwszy, o pełnym uczestnictwie Szwajcarii w sankcjach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Od tego czasu Szwajcaria podporządkowała się również sankcjom

⁸¹ tamże, str. 35

⁸² tamże, str. 35

Rady Bezpieczeństwa ONZ przeciwko Libii (rok 1992: embargo wojskowe i lotnicze) i przeciwko Jugosławii (rok 1991: embargo wojskowe i gospodarcze). Jeśli chodzi o konflikt w dawnej Jugosławii, w 1993 roku Departament Spraw Zagranicznych Szwajcarii wydał deklarację według której siły lotnicze NATO uzyskały prawo przelotu nad terytorium Szwajcarii w ramach ich misji w Bośni. W tym samym roku Rada Federalna zaproponowała uchwałę oddającą szwajcarskie Błękitne Hełmy do dyspozycji ONZ (jednakże uchwała ta została odrzucona w referendum federalnym przez większość 57,2% w 1994 roku).⁸³

29 listopada 1993 roku władze szwajcarskie opublikowały raport na temat neutralności, w którym stwierdza się, że *jest koniecznym dostosowanie polityki neutralności do obecnych warunków*. [Radzie Federalnej] *zależy przy tym, aby ta polityka nie zamieniła się w oportunizm, ale aby zachowała swoją stałość i przewidywalność, dzięki której w przeszłości cieszyła się szacunkiem społeczności międzynarodowej*.⁸⁴ Raport ten koncentruje się na trzech dziedzinach. Przede wszystkim nakazuje pozostawienie pola manewru w dziedzinie obronności Szwajcarii, zatem neutralność nie może przeszkodzić Konfederacji w podjęciu kroków, które wydają się jej niezbędne w celu obrony kraju. Następnie, definiuje on ramy w których Szwajcaria może uczestniczyć w sankcjach wielostronnych, w szczególności w sankcjach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Stanowi on, że uczestnictwo w zbiorowych sankcjach podjętych przez społeczność międzynarodową przeciwko państwu, które pogwałciło prawo międzynarodowe, lub naruszyło panujący pokój, jest całkowicie zgodne ze szwajcarskim statusem neutralności. W 2002 roku Szwajcaria uczyniła zresztą duży krok naprzód stając się pełnoprawnym członkiem ONZ. O opiniach na temat tego kroku będzie szeroko mowa w rozdziale poświęconym opisowi przeprowadzonych wywiadów w kantonie Valais.

Wreszcie, raport stanowi również o tym, że neutralność nie jest sprzeczna z ewentualnym przystąpieniem do Unii Europejskiej, precyzując jednak, że kwestia ta powinna być powtórnie przedyskutowana w przypadku ewentualnej ewolucji UE. Od 2000 roku istnieją pomiędzy Unią Europejską i Szwajcarią dwustronne porozumienia, które dotyczą różnych dziedzin, takich jak swobodny przepływ osób i usług, transport

⁸³ Źródło: www.admin.ch

⁸⁴ www.admin.ch: *Rapport sur la neutralité (Raport na temat neutralności)*

czy zniesienie ceł. 4 czerwca 2005 roku naród szwajcarski zaakceptował w referendum wejście w życie porozumień dwustronnych dotyczących układów z Schengen i z Dublina. 25 września 2005 roku, w referendum narodowym zostało zaakceptowane rozszerzenie porozumień o swobodnym przepływie osób i usług o nowe kraje członkowskie Unii Europejskiej. Trzeba zatem stwierdzić, że koncepcja neutralności Szwajcarii bierze pod uwagę zmiany w publicznym prawie międzynarodowym, jak również sytuację polityczną przełomu wieków. Mając na uwadze szybką ewolucję międzynarodowej sytuacji politycznej, Rada Federalna musi, jeśli chce kierować państwem w odpowiedzialny sposób, zachować prawo do powtórnej oceny swojej pozycji wobec panujących warunków.

3. TOŻSAMOŚĆ NARODOWA SZWAJCARSKA – MITOLOGIA SZWAJCARSKA.

3.1 NARÓD, TOŻSAMOŚĆ NARODOWA – DEFINICJE.

Istnieje wiele definicji narodu. Studiując przypadek Szwajcarii, właściwym wydaje się skoncentrowanie się na definicji zaproponowanej przez amerykańskiego historyka, Benedicta Andersona w jego dziele zatytułowanym: "Wspólnoty wyobrażone". Definiuje on naród jako wyobrażoną wspólnotę polityczną, wyobrażoną jako nieuchronnie ograniczoną i suwerenną.¹ Naród szwajcarski opiera się przede wszystkim na tym wyobrażeniu, jak również na politycznej woli przynależności. Podkreślić należy, że we współczesnym świecie, państwa dążą do monoetniczności, jednego języka urzędowego na swoim terytorium i czasem również jednej religii dominującej. Na tym tle Szwajcaria jest przypadkiem szczególnym ze swoimi czterema językami, dwiema religiami i wieloma grupami etnicznymi.

Jeśli chodzi natomiast o tożsamość narodową, przytaczam definicję politolog Anny Melich, z jej dzieła zatytułowanego "Identité nationale et media contemporains"² i cytowaną przez autorkę w "Les valeurs des Suisses": *tożsamość narodowa jest tym co osiąga się w procesie socjalizacji narodowej, procesie, który ma na celu utworzenie tożsamości jednostki w grupie narodowej, w narodzie (w ścisłym tego słowa znaczeniu), wraz z symbolami, które ją reprezentują, tradycjami i zwyczajami, które ją definiują, elementami, które ją wyróżniają, wartościami, które ją uosabiają, faktami historycznymi, które leżą u jej źródeł, osobistościami i bohaterami, z którymi identyfikuje się ona i z kulturą, która ją wyróżnia. Jest to zatem definicja grupy do której się przynależy i co do której ma się ambicje wspólnotowe.*³ Szwajcarska tożsamość narodowa opiera się na dwóch czynnikach: tożsamości politycznej i tożsamości kulturowej. Budowa tożsamości politycznej, a zatem sztucznego elementu "szwajcarskości" była konieczna dla zintegrowania czterech grup językowych i dwóch grup religijnych. Istnienie różnych grup etnicznych na terytorium państwa jest zazwyczaj powodem jego rozpadu. W Szwajcarii mamy do

¹ Anderson Benedict: *Wspólnoty wyobrażone*, Społeczny instytut wydawniczy ZNAK, Kraków, 1997, str. 19

² "Tożsamość narodowa i współczesne media"

³ Melich Anna: *Les valeurs des Suisses (Wartości Szwajcarów)*, Peter Lang S.A., Berne, 1991, str. 13

czynienia z odwrotnym zjawiskiem. Szwajcarzy wypracowali polityczne metody komunikacji ponad podziałami kulturowymi. Jednakże z drugiej strony, wciąż istnieje szwajcarska tożsamość kulturowa. Podczas gdy tożsamość polityczna wciąż się tworzy, czy jest tworzona, tożsamość kulturowa jest naturalnym czynnikiem tożsamości szwajcarskiej. Każdy obywatel Szwajcarii należy do jakiejś grupy językowej i religijnej. Innym ważnym elementem tożsamości szwajcarskiej jest fakt, że Szwajcarzy, a zwłaszcza Szwajcarzy romańscy, i jak zobaczymy w rozdziale poświęconym kantonowi Valais, mieszkańcy tegoż kantonu, czują się przywiązani przede wszystkim do swojej gminy, później do kantonu. Konfederacja pojawia się dopiero na trzeciej pozycji (lub nawet na czwartej, po regionie językowym). Jest to również uwarunkowane szwajcarskim systemem politycznym. Szwajcarzy są najpierw obywatelami swojej gminy, później kantonu i na samym końcu, Konfederacji. Zjawisko to ma swoje korzenie w historii tego kraju. Nie należy zapominać, że kantony stały się częścią Konfederacji dopiero w 1848 roku. Wcześniej stanowiły one niezależne państwa. Tradycja państwowości kantonów przetrwała również w nazwach niektórych kantonów, jak na przykład kanton Genewa, który nazywa się Etat de Genève.⁴

3.2 MITOLOGIA SZWAJCARSKA.

Jak już zostało powiedziane, tożsamość polityczna wciąż tworzy się i jest tworzona. Jest tworzona aby zintegrować Szwajcarów ze wszystkich kantonów. Ta, częściowo wymuszona, integracja jest konieczna, biorąc pod uwagę poczucie przynależności Szwajcarów. Przed poczuciem przynależności do narodu szwajcarskiego, mieszkańcy tego kraju czują się najpierw mieszkańcami Ticino, Turgowii czy Appenzell, itp.⁵ Konstruowanie szwajcarskiej tożsamości narodowej opiera się na mitologii. Przede wszystkim należy zdefiniować mit: jest to historia, która wyjaśnia naturę władzy, instytucji politycznych i kultury politycznej, która służy im za podstawę, mit jest jednym z najważniejszych elementów tworzących tożsamość

⁴ Państwo Genewa

⁵ Flavio Cotti [w:] *La Svizzera nell'ora della verità, Flavio Cotti a colloquio con Moreno Bernasconi* (*Szwajcaria w godzinie prawdy, Flavio Cotti w rozmowie z Moreno Bernasconi*), Armando Dadò Editore, Locarno, 1992, str. 50

narodów.⁶ Według Nhung Augustoni – Phan, mit jest jednocześnie piękny i rozczarowujący. Jest piękny, ponieważ pozwala na marzenia, ale jest rozczarowujący, ponieważ jest tylko mitem.⁷ Powiedzieć należy również, że każde społeczeństwo dostosowuje mity do swoich potrzeb w danym momencie i, bardzo często, adaptuje mity innych narodów, innych społeczeństw, w zależności od okoliczności. Najlepszym tego przykładem jest Wilhelm Tell, który "uzyskał" narodowość szwajcarską. Mówiąc o szwajcarskiej tożsamości narodowej, naukowcy cytują często "mity tworzące", to znaczy, legendy, które miały na celu zjednoczenie Szwajcarów wokół różnych osobistości, wydarzeń, wartości. Jean – Daniel Clavel mówi w swoim dziele zatytułowanym "Adieu au «Sonderfall»"⁸ o wielu instrumentach kultu, którymi Szwajcaria od dawna dysponuje. Cytuje on kuszę Wilhelma Tella, Helwecję na monetach szwajcarskich, Heidi i jej owce, łąkę w Grütli, itd. Innym czynnikiem, który miał łączyć Szwajcarów była wiara w "szwajcarski przypadek szczególny", opinia, że szwajcarski system polityczny jest unikalny w świecie, i w konsekwencji, że żadne inne państwo nie jest do Szwajcarii podobne. Paul Valéry, cytowany przez André Resclera w "Mitach i tożsamości Szwajcarii" nazywa Szwajcarię wyspą, wysepką pokoju, wolności i dobrobytu.⁹ André Rescler rozwija myśl Paula Valéry nazywając nowoczesną wyspiarskość Szwajcarii izolacjonizmem. Według niego, Szwajcarzy wypracowali swoją tożsamość narodową wbrew tradycjom współczesnej Europy.¹⁰ Rzeczywiście, państwa europejskie jednoczą się coraz bardziej, podczas gdy Szwajcaria woli pozostać z boku. Szwajcarzy, budując swój system, swoją tożsamość w opozycji do innych państw europejskich, potrzebowali zawsze wroga, mniej lub bardziej rzeczywistego. Od narodzin Konfederacji w roku 1848, jak również w latach, które poprzedzały to wydarzenie, ten wróg nazywał się Cesarstwo Austro – Węgierskie. W czasie II Wojny Światowej były nim nazistowskie Niemcy i faszystowskie Włochy. Opór wobec sąsiadów doprowadził podczas wojny do utworzenia Reduty narodowej¹¹ generała Guisan. Po upadku Francji (w czerwcu 1940

⁶ Rescler André: *Mythes et identité de la Suisse (Mity i tożsamość Szwajcarii)*, Georg Editeur, Genewa 1986, str. 47

⁷ Augustoni – Phan Nhung, op. cit., str. 25

⁸ Clavel Jean – Daniel: *Adieu au «Sonderfall» (Pożegnanie «Sonderfall»)*. Georg Editeur, Chêne – Bourg, 2000

⁹ Rescler André, op. cit., str. 10

¹⁰ tamże, str. 10

¹¹ dosłowne tłumaczenie terminu francuskiego: *Réduit national*

roku) generał Guisan zgromadził na łące w Grütli dowódców wojskowych i skierował do nich apel, w którym wzywał ich do bezwarunkowego oporu. Po II Wojnie Światowej, Związek Radziecki i komunizm zajęły miejsce nazistowskich Niemiec. Dzisiaj, kiedy nie ma już zagrożenia ze wschodu, Szwajcarzy, jak się wydaje, tworzą sobie nową mitologię, nową tożsamość narodową mówiąc o jej kryzysie i zaprzeczając wartościom, takim jak neutralność, federalizm czy szwajcarski "Sonderfall". Te wartości stają się więc mityczne, ponieważ dla wielu naukowców utraciły swoją aktualność. Do tych wartości należałoby dodać również takie pojęcia jak konsensus czy kompromis szwajcarski, misja humanitarna, jak również idea Szwajcarii jako ziemi przyjmującej azylantów.

W tym rozdziale próbuję omówić wszystkie te mity wyobrażone i zbudowane dla utrzymania wśród Szwajcarów obrazu wyjątkowego kraju, w którym żyją, jak również opisać aktualny kryzys tożsamości lub "bólączkę helwetycką"¹² i zaprzeczenie tym wartościom.

Jednym z najważniejszych mitów tworzących jest mit o Wilhelmie Tellu, mieszkańcu kantonu Uri, który sprzeciwił się uciskowi sędziemu rządzącemu w kantonie w imieniu Habsburgów. Historia Wilhelma Tella miała wydarzyć się około roku 1307¹³, w tej epoce Szwajcaria była zależna od Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Była rządzona przez sędziów wysłanych z Wiednia, sędzia rządzący w Uri nazywał się Herman Gessler. Kazał on zawiesić swój kapelusz na tyczce na głównym placu w Altdorf i nakazał pozdrawiać go każdy przechodniowi. Nikt nie ośmielił się złamać tego nakazu, za wyjątkiem Wilhelma Tella, najdzielniejszego strzelca w kantonie. Za swoje przestępstwo, na rozkaz samego Gesslera został on skazany na strzelanie do jabłka ustawionego na głowie jego syna. Wilhelm Tell rozkaz wykonał, ale wyznał jednocześnie, że zachował drugą strzałę dla sędziego, w przypadku gdyby zabił swojego syna. Kiedy Gessler usłyszał to, kazał zakuć Wilhelma Tella i jego syna w łańcuchy i przewieźć ich barką przez jezioro w Lucernie, aby uwięzić ich w fortecy Küssnacht. Podczas przeprawy przez jezioro rozpętała się burza i Gessler rozkazał rozkuć Tella, aby poprowadził on barkę do brzegu. Jeżeli dopłynęliby szczęśliwie do portu, Wilhelm Tell, wraz z synem

¹² dosłowne tłumaczenie terminu francuskiego: *malaise helvétique*. tamże, str. 9

¹³ www.lagruyere.ch/archives/2005/05.07.30/magazine.html: *Guillaume Tell, le porteur d'espoir*

odzyskaliby wolność. Ale w momencie przybijania do brzegu, Tell złapał syna i wyskoczył na brzeg popychając barkę z powrotem na jezioro. Do dzisiaj miejsce rzekomego skoku bohatera nazywane jest "le saut de Tell".¹⁴ Jakiś czas później, Wilhelm Tell zabił Gesslera strzałem w serce na drodze do Küsnach. W ten sposób stał się bohaterem narodowym, ikoną tożsamości helwetyckiej¹⁵ jako symbol oporu i rewolty przeciwko okupantowi, symbolem dla tych, którzy walczą o niepodległość narodów. Nie przeszkadza w niczym fakt, że Wilhelm Tell nie jest pochodzenia szwajcarskiego, ale duńskiego, i że tak naprawdę ani on, ani Herman Gessler nigdy nie istnieli. Jest to jedynie przeniesienie folkloru skandynawskiego do Szwajcarii, przybyłego razem z populacjami Wikingów z wyspy Gotland, którzy zamieszkali na ziemiach, które później stały się szwajcarskie, przynosząc ze sobą wiele legend. Jednakże przez wiele wieków istnienie Wilhelma Tella nie było poddawane w wątpliwość, i dopiero w roku 1901 przestano przedstawiać tę legendę w podręcznikach historii jako prawdę. Pozostał on jednak postacią symboliczną.

Inną postacią całkowicie wymyśloną, która stała się symbolem Szwajcarii, jest Heidi, bohaterka książki Johanny Spyri pod tym samym tytułem. Johanna Spyri opowiada historię małej osieroconej dziewczynki, oddanej pod opiekę jej dziadkowi, skłóconemu z ludźmi z miasteczka i żyjącemu więc w samotności, nazywanemu "wujem z Alp". U swojego dziadka dziewczynka spędza radosne lata i zaprzyjaźnia się z Piotrem, z którym pasie owce. Ale kiedy kończy osiem lat, jej ciotka zabiera ją do Frankfurtu, do bogatej rodziny Sesemann. Heidi ma towarzyszyć Klarze, sparaliżowanej córce pana Sesemanna, jak również uczyć się razem z nią. Heidi szybko uczy się pisać i czytać, ale czuje się bardzo nieszczęśliwa w wielkim mieście i tęskni do życia w górach. Lekarz rodziny, widząc stan dziecka, odsyła ją do dziadka. Następnego lata, Klara przyjeżdża do Heidi w odwiedziny i sprawia jej tym ogromną przyjemność. Ale owczarz Piotr jest zazdrosny i zrzuca wózek Klary w przepaść. Klara próbuje więc chodzić, i cudem, udaje jej się to. Heidi również się zmienia, dzięki umiejętnościom nabytym we Frnkfurcie, może czytać swojej niewidomej babce, która mieszka w wiosce. W końcu udaje się jej pogodzić dziadka z ludźmi z wioski.

¹⁴ "skok Tella"

¹⁵ www.lecourrier.ch: Marco Marcacci: *Nul n'est prophète en son pays (Nikt nie jest prorokiem we własnym kraju)*.

Heidi jest małą dziewczynką o rumianych policzkach, żyjącą blisko natury, w górach nieskażonych cywilizacją, gdzie pachną dzikie zioła. Kiedy świat poznał historię Heidi, Szwajcaria zaczęła być postrzegana poprzez ten idylliczny obraz.¹⁶ W tej prostej historii Heidi odnajdujemy raj gór szwajcarskich, klimat przywracający zdrowie (jak w przypadku Klary), jak również obraz "dobrego dzikusa", człowieka żyjącego w zagrodzie na pastwisku wysoko w górach, żyjącego w zgodzie z naturą, w kraju nietkniętym wojną. Zatem, obok hołdu złożonego naturze, w historii Heidi odnajdujemy obraz szczęśliwego neutralnego kraju. Jak mówi Nhung Augustoni – Phan, był to obraz bardzo podnoszący na duchu, zwłaszcza w pierwszej połowie XX wieku (książka została wydana po raz pierwszy w 1880 roku), kiedy to świat bardzo potrzebował pocieszenia po okrucieństwach I i później II Wojny Światowej.¹⁷ Kwestia "dobrego dzikusa", jak również idylli alpejskiej jest dobrze omówiona przez André Resclera w "Mitach i tożsamości Szwajcarii". Opisuje on "dobrego dzikusa" jako istotę będącą wcieleniem wartości prostego życia. Żyjąc w swojej wiosce, uważa ją za swoją ojczyznę i jest gotowy poświęcić się dla dobra wspólnego. Jednakże jego horyzont nie ogranicza się do najbliższego otoczenia, i jako, że jego wioska jest swojego rodzaju częścią federacji wiosek, uczestniczy on w życiu całej tej federacji.¹⁸

Należy również wspomnieć o postaciach historycznych, które stały się, można powiedzieć, mityczne, ze względu na swoje dokonania. Pierwszą z tych postaci, których nie można pominąć, jest Nicolas de Flüe, pustelnik, który stał się symbolem kompromisu jako cnoty helwetyckiej. Kim był Nicolas de Flüe i jaka była jego rola w historii Szwajcarii? Urodził się w 1417 roku, a zmarł w roku 1487 w Unterwalden. Do pięćdziesiątego roku życia był chłopem, żył ze swoją rodziną (miał pięć córek i pięciu synów). Pojawia się on w roku 1462 jako reprezentant kantonu Obwalden podczas rozwiązywania konfliktu pomiędzy opactwem w Endelbergu i parafią w Stans. Dokumenty z epoki pozwalają przypuszczać, że był członkiem Rady i Trybunału w Obwalden, ale nie pełnił w nich żadnej funkcji kierowniczej. 16 października 1467 roku zdecydował rozpocząć pielgrzymkę do Liestal, podczas której miał wizję. Prowadzony przez tę wizję, zbudował chatkę w dolinie Ranft gdzie spędził resztę

¹⁶ http://www.revue.ch/swisskids_fr/schweizer_geschichten/SG7_frz_juli.php

¹⁷ Augustoni – Phan Nhung, op. cit., str. 43

¹⁸ Rescler André, op. cit., str. 51

życia bez pożywienia.¹⁹ Nie przestał jednakże interesować się sprawami świata. W ten sposób, podczas zawarcia Umowy w Stans w roku 1481 odegrał ogromną rolę i doprowadził do rozwiązania konfliktu pomiędzy Konfederacją VIII kantonów (Uri, Schwyz, Nidwalden, Lucerna, Zurych, Zug, Glarus i Berno) i miastami, które zawarły oddzielny pakt (Zurych, Berno, Lucerna, Fryburg i Solura), polegający na zachowaniu i utrzymaniu praw mieszczańskich przeciwko władzy Konfederacji, w której skład wchodziły również kantony wiejskie. Ten alians pomiędzy miastami sotał odebrany przez kantony wiejskie jako wyzwanie i dowód braku zaufania, więc w ten sposób utrzymanie więzów federalnych byłoby niemożliwe. To właśnie na tym poziomie odnajdujemy wpływ moralny Nicolasa de Flüe. Dzięki jego interwencji konflikt został zażegnany i miasta Fryburg i Solura dołączyły do Konfederacji. Umowa w Stans wzmacniała spójność Konfederacji, gwarantując każdemu jej członkowi integralność terytorialną i wzajemne poszanowanie kantonów. Nicolas de Flüe pozostał postacią symboliczną, ucieleśniającą takie wartości jak poczucie kompromisu i zgody, które mają łączyć a nie dzielić.

Drugą z postaci historycznych, uważanych dzisiaj za mityczne, jest generał Guisan. Urodzony 21 października 1874, zmarły 7 kwietnia 1960 roku, zaczął swoją karierę wojskową od stopnia porucznika (1894), generałem został mianowany 30 sierpnia 1939 przez Zgromadzenie Federalne. Henryk Guisan nie był wielkim strategiem, ale umiał otaczać się dobrymi doradcami, podejmować decyzje, nawet ryzykowne, a podjąwszy decyzję, portafił pozostać niewzruszonym wobec polityków i podwładnych.²⁰ Zmienił strategię wojny, rezygnując z wojny polegającej na przemieszczaniu się wojsk, niemożliwej do realizacji w przypadku armii szwajcarskiej z poboru, na rzecz oporu miejscowego. Po mobilizacji z 3 – 5 września 1939, podjął tajne rokowania z Francją na wypadek gdyby nazistowskie Niemcy zaatakowały Szwajcarię. Po upadku Francji Szwajcaria znalazła się sama wobec potęgi faszystowskich Włoch i nazistowskich Niemiec. To w tej epoce zrodził się pomysł "Reduty narodowej", to znaczy, nowy plan dotyczący obrony ziem szwajcarskich. Generał Guisan podjął ryzyko zgromadzenia wszystkich najwyższych kadr wojskowych w jednym miejscu. Miejsce nie zostało wybrane przypadkowo,

¹⁹ Źródło: Dictionnaire Historique de la Suisse (Słownik Historyczny Szwajcarii) [w:] www.dhs.ch

²⁰ Źródło: tamże

rzeczywiście, zostali oni wezwani do raportu na łąkę Grütli, historyczne miejsce pierwszego aliansu kantonów "leśnych" w 1291 roku, miejsce "początku" historii Szwajcarii, miejsce, które symbolizowało wartości, których Szwajcaria musiała bronić: wolność i demokrację. Jak już zostało powiedziane, było to ogromne ryzyko, ale z drugiej strony to właśnie miejsce miało przywrócić nadzieję armii i narodowi. Tam właśnie generał Guisan ogłosił plan "Reduty narodowej", który polegał na przeniesieniu się w Alpy, na przemieszczeniu tam wszystkich zapasów żywności, paliwa, amunicji, materiałów wojennych, itd. Pozostałe terytorium państwa pozostało bez obrony. Plan ten był dosyć kontrowersyjny, nie należy bowiem zapominać, że całe to opuszczone przez armię terytorium zamieszkane było przez 75% ludności Szwajcarii. Jednakże, kiedy decyzja została podjęta, nowy plan został wdrożony dwa miesiące później. Plan "Reduty narodowej" związany był z budową całej infrastruktury, fortyfikacji, magazynów dla amunicji, itp. W czasie wojny Szwajcarzy skonstruowali około 21 000 budowli wojskowych (blokhausów, schronów, instalacji sanitarnych, wszystko ukryte pod skałami).²¹

Jakie było w okresie wojennym i jakie jest dzisiaj znaczenie "Reduty narodowej"? Na początku lat 1940' to ukrycie się w Alpach miało przywrócić nadzieję i ducha oporu armii i ludności cywilnej, stała się ona symbolem symbiozy wojska i narodu. "Reduta narodowa" była również wyrazem neutralności armii, chęci "sprzedania" wolności szwajcarskiej najdrożej jak się dało, ponieważ było oczywiste, że ten mały kraj nie miałby żadnej szansy obrony gdyby został zaatakowany przez Niemców.

W dzisiejszych czasach, podczas gdy generał Guisan pozostaje w pamięci Szwajcarów jako wybitna postać historyczna, "Reduta narodowa" nabrała zupełnie nowego znaczenia. Stała się ona symbolem zamknięcia Szwajcarii na świat i na Unię Europejską, zamknięcia na obcokrajowców i na wszystko co jest odmienne od "made in Switzerland". François Chérix, w swoim dziele "La Suisse est morte? Vive la Suisse!"²² nazywa "Redutę narodową" nie "mitem tworzącym" ale, wręcz przeciwnie, "mitem ograniczającym"²³, ponieważ, według niego, mit ten prowadzi do ograniczenia zainteresowania do spraw szwajcarskich przez *preferencje dla małych*

²¹ Źródło: www.fortlitroz.ch/index.php?p=58

²² "Umarła Szwajcaria? Niech żyje Szwajcaria!"

²³ tłumaczenie dosłowne terminu francuskiego: *mythe réducteur*.

*jednostek, zakotwiczenie na poziomie lokalnym*²⁴ i również do innego mitu, nazywanego przez autora, mitem niszczącym. Przykładem tego jest odrzucenie przystąpienia do Wspólnot Europejskich. François Cherix ironizuje: *nasz kontynent znika pod ołowianą pokrywą Unii Europejskiej, szarą, jednolitą, zcentralizowaną, biurokratyczną, anty – demokratyczną (...). Ale, dzięki Bogu, Szwajcaria opiera się, (...) Szwajcaria wyprzedza, to ona ma rację, to ona jest wzorcem, który cały świat powinien naśladować*.²⁵ Pojęcie "Reduty narodowej" jest więc często używane przez przeciwników otwarcia Szwajcarii, wydaje się być ulubionym pojęciem Christopha Blochera, członka Rady Federalnej z Unii Demokratycznej Centrum: *Christoph Blocher jest wcieleniem "nie" dla Europy. Mówił "nie" Organizacji Narodów Zjednoczonych, odrzucając każdą zmianę w imię neutralności, wierny ideologii "Reduty narodowej"*.²⁶ W 1986 roku Christoph Blocher został prezydentem ruchu, który sam powołał do życia: "Action pour une Suisse indépendante et neutre" (ASIN)²⁷. Ruch ten jest określany przez José Ribaud jako *prawdziwe oddziały krucjaty blocherowskiej przeciwko próbom otwarcia polityki zagranicznej Szwajcarii*.²⁸ Tak fanatyczne przywiązanie, według słów Jürga Altwegga,²⁹ do "Reduty narodowej" jest związane z mitem o "szwajcarskim Sonderfall".

W ten sposób przechodzimy do kwestii wartości dzisiaj odmitologizowanych. Wśród tych wartości, niektórzy naukowcy, socjolodzy czy politolodzy (Hansepeter Kriesi, François Cherix, Pascal Sciarini, José Ribaud i inni) wymieniają: neutralność szwajcarską, federalizm, demokrację konsensualną, Szwajcarię jako ziemię dla azylantów, czyli wartości, które razem tworzą "szwajcarski Sonderfall", czyli, szwajcarski przypadek szczególny. Paradoksalnie, zaprzeczenie tym wartościom, z którym mamy dzisiaj do czynienia, może tworzyć nową szwajcarską tożsamość narodową, i według wielu socjologów i politologów, od dwudziestu lat staje się ono jednym z czynników łączących Szwajcarów w jeden naród.

²⁴ Cherix François: *La Suisse est morte? Vive la Suisse! (Umarła Szwajcaria? Niech żyje Szwajcaria!)*, Editions d'en bas, Lozanna, 1997, str. 38

²⁵ tamże, str. 46

²⁶ Altwegg Jürg: *Une Suisse en crise (Szwajcaria w kryzysie)*, Presses polytechniques et universitaires romandes, Lozanna, 2004, str. 88

²⁷ "Ruch na rzecz Szwajcarii niezależnej i neutralnej"

²⁸ Ribaud José: *Quand la Suisse disparaîtra (Kiedy Szwajcaria umrze)*, Editions de l'Aire, Vevey, 1998, str. 218

²⁹ tamże, str. 88

Co to jest "szwajcarski Sonderfall"? Powiedzieć należy, że każdy naród jest w pewnym stopniu "przypadkiem szczególnym". Każdy naród ma swoją historię, swoje cechy wyjątkowe. Dlaczego więc jedynie Szwajcaria miałaby być traktowana jako "przypadek szczególny"? Jest wiele czynników, które czynią Szwajcarię różną od innych państw. Już fakt, że otoczona państwami Unii Europejskiej, nie jest jej członkiem pozwala myśleć o jej wyjątkowości. Spróbujemy zastanowić się nad postawą Szwajcarów wobec nieprzystąpienia do UE, zwłaszcza w rozdziale poświęconym ewolucji tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais, aby pokazać, że obywatele szwajcarscy zaczynają rezygnować z pewnej części tej wyjątkowości opowiadając się coraz częściej za Unią Europejską. Jeśli chodzi o tę postawę, pomimo odrzucenia przez naród przystąpienia do Wspólnoty Europy w 1992 roku (50,3% "nie")³⁰ już były widoczne podziały w społeczeństwie, ponieważ Szwajcarzy rromańscy głosowali w większości "tak", jak również Szwajcarzy niemieckojęzyczni mieszkający w dużych miastach. Następnie, neutralność, zresztą często poddawana w wątpliwość, jest przedstawiana jako mit, czyli zjawisko, które nie ma już wiele wspólnego z rzeczywistością. Przypomnieć należy, że od 2002 roku Szwajcaria jest pełnoprawnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych (podczas głosowania w marcu 2002 54,6% Szwajcarów poparło to przystąpienie).³¹ Przed głosowaniem było słyhać głosy, że ewentualne przystąpienie do tej organizacji jest sprzeczne z neutralnością szwajcarską. Jednakże dzisiaj nic nie przeszkadza Szwajcarii, krajowi pozostającemu neutralnym być pełnoprawnym członkiem ONZ. Również federalizm jest coraz częściej negowany, ponieważ Szwajcarzy są przekonani, że większość decyzji jest podejmowanych w Bernie, bez brania pod uwagę opinii lokalnych. To zjawisko zostanie szerzej omówione w rozdziale poświęconym ewolucji tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais. Jeśli chodzi o demokrację konsensualną, za pomocą której większość niemieckojęzyczna i mniejszości łacińskie miały być zjednoczone, zaczyna się ona ukrywać za "barierą Röstli", granicą językową oddzielającą Szwajcarów niemieckojęzycznych od Szwajcarów łacińskich. Jest to dobrze widoczne w trakcie głosowań powszechnych (jak na przykład głosowanie przystąpienia do Organizacji

³⁰ Źródło: www.admin.ch

³¹ Źródło: tamże

Narodów Zjednoczonych czy do Unii Europejskiej). Mamy do czynienia z taką samą sytuacją w kwestii Szwajcarii jako ziemi przyjaznej azylantom. Obserwując politykę przyznawania azylu i imigracyjną w ostatnich latach, możemy stwierdzić, że uzyskanie prawa pobytu i pracy w Szwajcarii jest coraz trudniejsze, nie mówiąc już o naturalizacji, czyli o uzyskaniu obywatelstwa. W jaki sposób zatem obraz "szwajcarskiego Sonderfall" wciąż istnieje? Z jednej strony, jak już zostało powiedziane, Szwajcarzy lubią mówić o kryzysie tożsamości w swoim kraju, więc negując wszystkie wartości, podkreślają swoją przynależność do narodu. Z drugiej strony, obraz "szwajcarskiego Sonderfall" jest wciąż podkreślany i przypominany przez zwolenników partii nacjonalistycznych (zwłaszcza przez Unię Demokratyczną Centrum Christopha Blochera), ruchy nacjonalistyczne, jak ASIN (Ruch na Rzecz Szwajcarii niezależnej i neutralnej) lub po prostu przez ludzi tęskniących do dawnych czasów, konserwatystów, którzy nie przyjmują do wiadomości ewolucji swojego kraju, Europy i świata, którzy nie akceptują zmian i którzy chcą za wszelką cenę zachować istniejący stan rzeczy, "status quo". Wydaje się również właściwym zacytowanie opinii François Cherix, który twierdzi, że "szwajcarski Sonderfall" *nie jest już wolnym wyborem, ani przejawem własnego geniuszu, ale prostym zaprzeczeniem otaczającego świata*.³²

Powiedzieć trzeba, że historia Konfederacji Szwajcarskiej i system polityczny państwa sprzyja tym ostatnim w obronie ich idei. André Rescler, w swoim dziele "Mity i tożsamość Szwajcarii", poświęca cały rozdział trzem mitom, "szwajcarskiemu Sonderfall", "konsensusowi helwetyckiemu" i Szwajcarii jako ziemi przyjaznej dla azylantów. Cytuje on list Napoleona Bonaparte, napisany 10 grudnia 1802 roku, w którym cesarz zwracał się do Szwajcarii, *która nie przypomina żadnego innego państwa*.³³ André Rescler jest zdania, że historia Konfederacji pozwala myśleć o niej, jako o wyjątkowym państwie, ponieważ była ona zawsze reakcją na zagranicę, że Szwajcaria zrodziła się i ewoluowała pielęgnując swoje cechy szczególne, zamiast je zwalczać, jak czyniły to inne nowoczesne państwa.³⁴ Według tego samego autora, "szwajcarski Sonderfall", kiedyś traktowany jak rzeczywistość, dzisiaj stał się stereotypem i mitem.

³² Cherix François, op. cit., str. 53

³³ Rescler André, op. cit., str. 67

³⁴ źródło: tamże, str. 70

Dzisiaj, biorąc pod uwagę ewolucję tego państwa, trzeba potraktować tożsamość narodową szwajcarską na dwóch poziomach: tożsamości politycznej i tożsamości kulturowej.

3.3 TOŻSAMOŚĆ POLITYCZNA.

Tożsamość polityczna polega na uczestnictwie obywateli w rządzeniu państwem. Co oznacza uczestnictwo? Philippe Braud, w swoim dziele "Sociologie politique"³⁵ definiuje ją w następujący sposób: *całość wspólnych czynności osób rządzonych, mających im pozwolić na wpływanie na funkcjonowanie systemu politycznego*.³⁶ Uczestnictwo, według tego socjologa, może przybierać formy konwencjonalne, takie jak praktyki obywatelskie: wpisanie się na listę wyborczą, szukanie informacji ze świata polityki (prasa, media elektroniczne), dyskusje ze znajomymi, przystępowanie do organizacji o charakterze politycznym (partie polityczne), lub społecznych (związki zawodowe, stowarzyszenia, grupy interesu), uczestnictwo w manifestacjach, wiecach czy zebraniach, czynny udział w kampaniach wyborczych.³⁷ Jednakże Philippe Braud nie wymienia konwencjonalnych form uczestnictwa typowych dla systemu politycznego Szwajcarii, czyli referendum i inicjatywy ludowej. Teoria referendum i inicjatywy ludowej została opisana w rozdziale 2.4 dotyczącym instytucji demokracji bezpośredniej. W dalszym ciągu tego rozdziału będzie mowa o postawie Szwajcarów wobec tych dwóch form uczestnictwa, to znaczy, o poziomie integracji (który obniża się z powodu wciąż rosnącej absencji podczas głosowań) i o modelu patriotyzmu szwajcarskiego.

Jak już zostało powiedziane, obywatele szwajcarscy mają nie tylko możliwość wypowiedzenia się w kwestiach politycznych podczas wyborów (odbywających się na trzech poziomach: gmina, kanton i wybory federalne), ale również podczas głosowań powszechnych. Czy potrafią oni korzystać z tej możliwości i jakie są konsekwencje istnienia tych form demokracji bezpośredniej?

³⁵ "Socjologia polityczna"

³⁶ Braud Philippe: *Sociologie politique (Socjologia polityczna)*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paryż E.J.A., 1995, str. 283

³⁷ źródło: tamże, str. 312

3.3.1 POSTAWA SZWAJCARÓW WOBEC REFERENDUM I INICJATYWY LUDOWEJ – POZIOM INTEGRACJI.

Referendum i inicjatywa ludowa są dwoma elementami demokracji bezpośredniej, charakterystycznymi dla szwajcarskiego systemu politycznego. "Referendum" w kontekście systemu politycznego w Szwajcarii oznacza *głosowanie powszechne w kwestiach decyzji parlamentu, podczas których obywatele mają decydujący głos*.³⁸ To właśnie obywatele decydują czy przedstawiony projekt (nawet już zaakceptowany przez parlament) stanie się obowiązującym prawem. Przypomnijmy krótko, że w Szwajcarii istnieją dwa rodzaje referendum: obligatoryjne i fakultatywne. O referendum obligatoryjnym jest mowa w artykule 140 Konstytucji Federalnej, a o referendum fakultatywnym – w artykule 141. Referendum obligatoryjne dotyczy, między innymi, rewizji Konstytucji, przystąpienia Szwajcarii do organizacji bezpieczeństwa zbiorowego i do wspólnot ponadnarodowych. Referendum fakultatywnemu podlegają natomiast wszystkie uchwały czy ustawy federalne, jeśli w przeciągu 100 dni od daty publikacji, 50 000 mieszkańców Szwajcarii tego zażąda. Referendum stanowi rodzaj weta, które może spowolnić procesy polityczne, to znaczy, naród posiada rodzaj hamulca, który pozwala mu zablokować lub zmodyfikować propozycje parlamentu lub rządu. Z jednej strony, istnienie tego weta jest krytykowane, jako hamulca blokującego rozwój państwa, ale z drugiej strony, pozwala ono społeczeństwu na pewną kontrolę działań Konfederacji. Wolf Linder mówi o referendum, które, z punktu widzenia obywatela, służy utrzymaniu "status quo", obronie przed zbyt gwałtownymi zmianami w życiu politycznym. Taka była rola, na przykład, referendum w sprawie przystąpienia Szwajcarii do Unii Europejskiej w 1992 roku. Naród, poprzez głosowanie, zdecydował o zachowaniu poprzedniego stanu rzeczy. Innym autorem, będącym tego samego zdania jest Yannis Papadopoulos, socjolog z uniwersytetu w Lozannie, przedstawia on głosowanie w referendum jako *barierę w akceptacji propozycji reform*.³⁹ Nie należy jednak zapominać że naród szwajcarski, poprzez referendum,

³⁸ Linder Wolf: *Demokracja Szwajcarska*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów, 1996, str. 136

³⁹ Papadopoulos Yannis: *Les mécanismes du vote référendaire en Suisse: l'impact de l'offre politique (Mechanizmy głosowania referendalnego w Szwajcarii: siła podaży politycznej)*, [w:] *La revue*

poparł kilka razy inicjatywy zmierzające do otwarcia Szwajcarii na świat. Przykładem takiego działania jest głosowanie w sprawie przystąpienia Konfederacji Szwajcarskiej do Organizacji Narodów Zjednoczonych w marcu 2002, lub w sprawie akceptacji uchwały federalnej z 8 października 1999 o porozumieniach branżowych pomiędzy Konfederacją Szwajcarską z jednej strony a Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi, lub z Europejską Wspólnotą Energii Atomowej (maj 2000) z drugiej strony; czy wreszcie o rozszerzeniu swobodnego przepływu osób i usług pomiędzy UE i Szwajcarią o nowe kraje członkowskie Unii Europejskiej (wrzesień 2005).

Inicjatywa ludowa zajmuje, obok referendum, bardzo istotne miejsce w systemie politycznym Szwajcarii. Teoretycznie, każdy obywatel, lub grupa obywateli, którzy zbiorą 100 000 podpisów mogą poddać pod głosowanie własny projekt ustawy. Inicjatywa ludowa może dotyczyć szczegółowych kwestii, jak również problemów ogólnych. Inicjatywa ludowa, według Marii Marczewskiej – Rytka, służy, w przeciwieństwie do referendum, wprowadzeniu nowatorskich rozwiązań.⁴⁰ Niemniej jednak nie należy zapominać, że sam fakt przedstawienia inicjatywy ludowej, i poddania jej pod głosowanie, nie gwarantuje, że nowe prawo wejdzie w życie. W historii Konfederacji, na 154 inicjatywy ludowe, które były głosowane, jedynie czternaście zostało zaakceptowanych i stało się obowiązującymi ustawami.⁴¹ Nie jest łatwo doprowadzić do powstania nowego prawa. *Aby zostać "zaakceptowaną", inicjatywa musi uzyskać większość głosów w głosowaniu powszechnym, ale również większość kantonów; i tylko pod tym podwójnym warunkiem zostanie ona zapisana jako nowy artykuł, lub dodana do artykułu już istniejącego w Konstytucji, aby zmodyfikować lub poprawić jego treść.*⁴² Jednakże, bardzo często dla autorów inicjatywy nie jest celem wprowadzenie nowego prawa, ale raczej zwrócenie uwagi rządzących na dany problem, wprowadzenie do agendy politycznej nowych kwestii (które różnią się od kwestii aktualnie dyskutowanych w parlamencie, lub od kwestii, które nie są zauważane przez koalicję rządzącą), przyspieszenie procesów instytucjonalnych (jak na przykład polityka dotycząca

française de sociologie (Francuski przegląd socjologiczny), styczeń - marzec 1996, XXXVII – 1, OPHRYS, Paryż, str. 9

⁴⁰ Źródło: Marczevska – Rytka Maria: *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin 2001, str. 170

⁴¹ Źródło: www.admin.ch

⁴² Augustoni – Phan Nhung, op. cit., str 137

ekologii, w której Szwajcaria jest niekwestionowanym liderem) lub wyrażenie niezadowolenia wobec polityki koalicji rządzącej. Można zatem powiedzieć, że przegrana autorów inicjatywy nie jest ich totalną porażką. Czasami władze federalne podejmują idee zaproponowane w inicjatywach, redagując kontrprojekty, lub wprowadzając je do aktualnej agendy politycznej.⁴³

Powiedzieć należy, że głosowania powszechne, czy są to inicjatywy ludowe, czy referenda, mogą często "uratować" obraz Szwajcarii humanitarnej i przyjaznej. Jest to przypadek, na przykład, głosowania przeciwko inicjatywie Schwarzenbacha lub przeciwko inicjatywie "18% cudzoziemców". Przypomnijmy czym była inicjatywa Schwarzenbacha. James Schwarzenbach jest dziennikarzem i wydawcą, ściśle związanym z Akcją Narodową – nazwaną najpierw "Narodowym Ruchem przeciwko zbyt wysokiej liczbie cudzoziemców w narodzie i w ojczyźnie".⁴⁴ Najważniejszymi hasłami tego ruchu były walka przeciwko "przenikaniu cudzoziemców", jak również przeciwko "niekontrolowanej presji finansowych potęg zagranicznych".⁴⁵ Organizacja ta optowała również za odrzuceniem przystąpienia do Unii Europejskiej, organizacji międzynarodowych, uczestnictwa Szwajcarii w paktach, traktatach i umowach. Inicjatywa Schwarzenbacha przeciwko "napływowi cudzoziemców" miała na celu przede wszystkim *narzucenie restryktywnego postępowania wobec imigracji z Południa Europy*.⁴⁶ Tekst inicjatywy zachęcał Radę Federalną do czuwania nad tym, aby liczba cudzoziemców w kantonach nie przekroczyła 10% ludności, co doprowadziłoby do wydalenia około 250 000 osób. Inicjatywa ta zrodziła się w 1969 roku, ale została odrzucona w głosowaniu powszechnym w 1970 roku przez większość 54%.⁴⁷

Drugie głosowanie, o którym jest mowa w tym rozdziale, odbyło się we wrześniu 2000 roku, tym razem chodziło o inicjatywę ludową "dla ograniczenia imigracji" do 18%, która została odrzucona przez 1 330 224 głosy przeciwko 754 626.⁴⁸

⁴³ źródło: Linder Wolf, op. cit., str. 162 – 164

⁴⁴ dosłowne tłumaczenie nazwy z języka francuskiego: *Mouvement national contre la surpopulation étrangère du peuple et de la patrie*.

⁴⁵ źródło: Mazzoleni Oscar: *Nationalisme et populisme en Suisse (Nacjonalizm i populizm w Szwajcarii)*, Presses polytechniques et universitaires romandes, Lozanna, 2003, str. 15

⁴⁶ tamże, str. 16

⁴⁷ źródło: www.admin.ch

⁴⁸ źródło: tamże

Jest zatem oczywistym, że Szwajcarzy mają ogromne możliwości wpływania na system polityczny swojego państwa, ale mogą oni również podejmować decyzje w konkretnych sprawach. Jednakże w ostatnich latach daje się zauważyć brak zainteresowania dla spraw politycznych ze strony obywateli szwajcarskich, który przejawia się coraz większą absencją podczas głosowań. Wolf Linder w swoim dziele "Demokracja Szwajcarska" stwierdza, że przy frekwencji sytuującej się w granicach 40% obywateli posiadających prawa wyborcze, większość decydująca w głosowaniach może wynosić około 12% mieszkańców kraju.⁴⁹ Ten brak zainteresowania jest rosnący pomimo wysiłków ze strony władz, które, przy każdym głosowaniu informują obywateli na temat przedmiotu głosowania, konsekwencji głosowania "tak" i "nie", jak również podają do wiadomości swoją opinię, która nie jest oczywiście wiążąca. Przed głosowaniem każdy obywatel otrzymuje za pośrednictwem poczty kartę do głosowania. W Szwajcarii istnieje możliwość głosowania korespondencyjnego. Ponadto, trwają aktualnie prace nad wprowadzeniem głosowania za pośrednictwem Internetu, w niektórych kantonach ten system zresztą już się sprawdza. Jak to jest zatem, że Szwajcarzy, mając prawo do współdecydowania w ważnych sprawach, nie chcą z tej możliwości skorzystać, pomimo wszystkich tych ułatwień? Maria Marczevska – Rytko jest zdania, że głównymi przyczynami tego stanu rzeczy są, między innymi, *wzrost obciążenia wyborców głosowaniami, złożoność problemów przedstawianych pod głosowanie czy też przenoszenie punktu ciężkości za spraw publicznych na prywatne*.⁵⁰ Do tego możemy dodać przekonanie obywateli, że głosowanie niczemu nie służy, gdyż i tak o wszystkim decyduje Berno, jak również niezrozumienie polityki i brak chęci zrozumienia jej. Frekwencja podczas głosowań zależy również od kwestii poddanej pod głosowanie. Według Yannisa Papadopoulosa, *z punktu widzenia treści, głosowania w sprawach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, jak również w sprawach instytucji są najbardziej interesujące dla obywateli*.⁵¹ Innym czynnikiem mającym wpływ na frekwencję są kantonalne systemy polityczne. Większą frekwencję obserwuje się w kantonach, w których istnieje system demokracji bezpośredniej (jak na przykład "Landsgemeinde", czyli zgromadzenie wszystkich

⁴⁹ Źródło: Linder Wolf, op. cit., str. 145

⁵⁰ Marczevska – Rytko Maria, op. cit., str. 175

⁵¹ Papadopoulos Yannis, op. cit., str. 24

mieszkańców gminy, które ma na celu dyskusję na tematy istotne dla lokalnej wspólnoty), niż w kantonach z systemem demokracji przedstawicielskiej. Istnieje również kwestia podziałów, Yannis Papadopoulos twierdzi, że największy wpływ na frekwencję w głosowaniach ma podział socjo – ekonomiczny. Natomiast, wbrew temu co możnaby sądzić, podział religijny jest praktycznie bez znaczenia: *w ponad dziewięciu głosowaniach na dziesięć, PRD [Partia Radykalno – Demokratyczna], historycznie związana z biegunem pretestanckim i świeckim, i PDC [Partia Chrześcijańsko – Demokratyczna], będąca ucieleśnieniem bieguna katolicko – wyznaniowego, sugerowały swoim wyborcom taką samą decyzję podczas głosowania.*⁵² Wreszcie, można stwierdzić, że poziom życia obywateli szwajcarskich pozwala im na brak zainteresowania ewentualnymi zmianami, jak również kwestiami, które wykraczają poza najbliższe otoczenie obywatela. Kwestia absencji podczas głosowań zostanie szerzej omówiona w rozdziale poświęconym tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais.

3.3.2 MODEL PATRIOTYZMU SZWAJCARSKIEGO.

Co to jest patriotyzm? Czy patriotyzm jest zawsze dobry? Czy istnieje patriota szwajcarski? Czy w rzeczywistości szwajcarskiej nie należałoby mówić raczej o patriotyzmie kantonalnym? Czy istnieją sprawy, które łączą wszystkich Szwajcarów? Które sprawiają, że czują się oni jednym narodem? Aby móc odpowiedzieć na te pytania, zaczniemy od definicji cytowanej przez Katarzynę Skarżyńską w "Różnych obliczach i funkcjach patriotyzmu": *patriotyzm jest fenomenem odnoszącym się do życia grupy czy zbiorowości, zwykle osiedlonej na danym terytorium. Przejawia się w pozytywnych emocjach i ewaluacjach wobec własnej grupy, jej członków, terytorium, w podkreślaniu przynależności, miłości, dumy, lojalności, w trosce, a nawet w poświęceniu dla dobra grupy. Można więc rozumieć patriotyzm jako postawę jednostki wobec własnego narodu czy państwa, w którym żyje.*⁵³ Najważniejszym elementem patriotyzmu jest świadomość życia w danym kraju, posiadania danej

⁵² tamże, str. 29

⁵³ Skarżyńska Katarzyna: *Różne oblicza i funkcje patriotyzmu*, [w:] *Patriotyzm. Tożsamość narodowa. Poczucie narodowe*, praca pod redakcją dr Ewy Nowickiej – Włodarczyk, Fundacja "Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji", Kraków, 1998, str. 34 - 35

narodowości. Innym ważnym elementem jest świadomość, że istnieją inni, którzy są tej samej narodowości, którzy żyją w tym samym państwie, podzielają te same wartości, tę samą historię, ten sam język i, często, tę samą religię. Świadomość narodowa, poczucie wspólnoty i wyjątkowości stanowią podstawę pozytywnych uczuć wobec własnego kraju, własnego narodu. Jednakże emocjom tym, całkowicie pozytywnym, mogą towarzyszyć inne, takie jak poczucie wyższości własnego narodu wobec innych. Do tych negatywnych uczuć dochodzi czasami opinia o konieczności odseparowania się od innych, gorszych, lub nawet kontrolowania ich, dominowania nad nimi, czy atakowania ich. Te postawy są nazywane "negatywnym patriotyzmem" lub "nacjonalizmem".⁵⁴

Jak przedstawia się kwestia patriotyzmu w Szwajcarii? Jeżeli przyjrzymy się sytuacji na europejskiej scenie politycznej od końca XX wieku, dostrzeżemy dwa różne nurty: z jednej strony mamy do czynienia z państwami narodowymi, które przestają istnieć (z powodu, między innymi nacjonalizmów), jak przypadek Związku Radzieckiego, Czechosłowacji czy Jugosławii; a z drugiej strony, z integracją na poziomie ponadnarodowym (Unia Europejska i jej rozszerzenie). W porównaniu z sytuacją innych państw europejskich, przypadek Szwajcarii wydaje się bardzo szczególny. Z jednej strony Konfederacja powstała w podobny sposób jak Unia Europejska, to znaczy, poszczególne kantony dołączały do Konfederacji w taki sposób, w jaki dzisiaj poszczególne państwa przystępują do Unii Europejskiej; ale z drugiej strony w ostatnich latach można zaobserwować dezintegrację wielu organizmów państwowych, złożonych z różnych narodów, grup religijnych czy grup etnicznych. Szwajcaria, która składa się, przypomnijmy, z czterech grup językowych, dwóch religijnych i dwudziestu sześciu kantonów, stanowiących organizmy quasi państwowe, nie jest państwem zagrożonym rozpadem.

Ale czym jest patriotyzm szwajcarski? Czy można mówić o patriotyzmie szwajcarskim czy jedynie o patriotyzmie kantonalnym? Czy istnieją sprawy wspólne dla wszystkich Szwajcarów? Jak było już wielokrotnie podkreślane, naród szwajcarski opiera się na woli politycznej, można zatem stwierdzić, że Szwajcarzy są Szwajcarami, dlatego, że tego chcą. Dowodzi tego również historia Konfederacji. Ale, jak twierdzi Nhung Augustoni – Phan, *Szwajcarzy nie patrzą w identyczny sposób na*

⁵⁴ źródło: tamże, str. 37 – 38

*to co tworzy jedność ich kraju. Pozwala to czasem sądzić, że ta jedność utrzymuje się cudem, szczególnie w ostatnich latach, kiedy to Szwajcarzy przeżywają prawdziwy kryzys tożsamości. Jednakże, dzięki poczuciu obowiązku obywatelskiego, jest to kraj, który potrafił wypracować sobie jedność – być może bardziej widoczną na zewnątrz niż wewnątrz – nie z potrzeby patriotyzmu lub miłości pomiędzy obywatelami, ale raczej, aby odróżnić się od innych Europejczyków.*⁵⁵ Widzimy zatem, w tym stwierdzeniu, trzy argumenty już wspomniane w tym rozdziale, poczucie obowiązku obywatelskiego (chęć tworzenia państwa), kryzys tożsamości, który, paradoksalnie, może świadczyć o silnej przynależności do narodu i pragnienie odróżnienia się od innych nacji europejskich, tęsknota za "szwajcarskim Sonderfall". Kwestia poczucia przynależności będzie szerzej omówiona w rozdziale poświęconym tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais. Jest jednak bezdyskusyjne, że w życiu Szwajcarów są jedynie momenty, w których czują się oni obywatelami swojego państwa; w życiu codziennym, czują się oni związani z problemami na poziomie, najpierw gminy, i później kantonu. Konfederacja pojawia się dopiero na trzeciej pozycji. W życiu codziennym Szwajcarzy kierują się patriotyzmem lokalnym. Jak mówi Nhung Augustoni – Phan: *szwajcarski rolnik nie patrzy daleko, ponieważ jest otoczony wysokimi górami. Jego horyzont jest ograniczony przez bramy jego gospodarstwa. Mieszkając w małym kraju, rolnik szwajcarski nie posiada rozległych ziem, jak rolnik w Teksasie aby być ciekawym, gdzie kończy się horyzont. Nie, rolnik szwajcarski, przez bramy swojego gospodarstwa widzi fermę swojego sąsiada i często, woli go nie widzieć!*⁵⁶ Przeciętny Szwajcar nie interesuje się sprawami, które przekraczają najbliższą granicę. Jeśli zaś chodzi o chwile, w których Szwajcarzy czują się obywatelami swojego kraju i podkreślają to z dumą, są to ich pobyty za granicą, kiedy recepcjonista w hotelu pyta Szwajcara o jego narodowość, podaje ją z dumą. Jednakże na terytorium własnego kraju, są oni mieszkańcami kantonu Valais, Vaud, Zurychu, itd, aż do tego stopnia, że czasem żartują na temat mieszkańców innych kantonów, lub wręcz nimi pogardzają. Innymi chwilami, w których Szwajcarzy są dumni ze swojej przynależności do Konfederacji są wydarzenia sportowe, takie jak

⁵⁵ Augustoni – Phan Nhung, op. cit., str. 112

⁵⁶ tamże, str. 228

zwycięstwa Rogera Federera, Simona Ammana czy sukcesy szwajcarskiej drużyny piłkarskiej (jak na przykład zakwalifikowanie się do Mistrzostw Świata w Niemczech).

W 1989 roku grupa politologów z uniwersytetu w Genewie, pod kierunkiem Anny Melich przeprowadziła badania na temat wartości istotnych dla Szwajcarów. 1400 osób ze wszystkich regionów językowych zostało poproszonych o odpowiedź na pytania zawarte w ankiecie. Wśród poruszonych kwestii, znalazło się również pytanie dotyczące patriotyzmu. Anna Melich jest przekonana, że wojsko i przekonanie o konieczności jego istnienia są czynnikami postawy patriotycznej. Rzeczywiście, 68% ankietowanych jest zdania, że armia szwajcarska *Z pewnością nie jest najsilniejsza w Europie, ale jest lepiej dla naszej [czyli Szwajcarskiej] niepodległości posiadanie armii niż jej brak*.⁵⁷ Natomiast 23% Szwajcarów wątpi w konieczność istnienia armii szwajcarskiej. Innym czynnikiem patriotyzmu według Anny Melich, jest zaufanie do instytucji państwowych. Powiedzieć trzeba, że obywatele szwajcarscy deklarują dosyć wysoki poziom zaufania do instytucji państwowych i społecznych, bez względu na region językowy, co również jest świadectwem postawy patriotycznej wobec własnego państwa.⁵⁸ Powrócimy do tych kwestii w sposób bardziej szczegółowy w rozdziale poświęconym tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais.

3.4 TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA.

Tożsamość kulturowa stanowi, obok tożsamości politycznej, część składową tożsamości narodowej człowieka. Jest ona, być może, jeszcze bardziej znacząca, ponieważ, w przeciwieństwie do poczucia obowiązku obywatelskiego, opiera się ona na emocjach, uczuciach, jest bardziej spontaniczna, jest prawdziwym odzwierciedleniem duszy człowieka. Tożsamość kulturowa składa się z dwóch elementów, przynależności językowej i religijnej. W tym podrozdziale spróbujemy pokazać, jak przedstawiają się podziały językowe i religijne w Szwajcarii.

⁵⁷ Melich Anna (pod dyрекcją): *Les valeurs des Suisses (Wartości Szwajcarów)*, Peter Lang S.A., Berno, 1991, str. 46

⁵⁸ tamże, str. 51

3.4.1 PODZIAŁY JĘZYKOWE (SYSTEM SZKOLNICTWA).

Jak już było wielokrotnie podkreślane, w Szwajcarii obowiązują cztery języki urzędowe: niemiecki (używany przez około 65% Szwajcarów), francuski (Szwajcarzy francuskojęzyczni stanowią około 18% mieszkańców), włoski (9,8%) i retoromański (0,8%). 0,6% Szwajcarów mówi innymi językami.⁵⁹ Wydawałoby się logiczne, że istnienie czterech języków wymaga *złożonego i szczegółowego prawodawstwa*.⁶⁰ Tymczasem Uli Windisch utrzymuje, że *nie ma prawdziwej polityki językowej, oczywistej i napisanej, w Szwajcarii*.⁶¹ To prawda, w Konstytucji Federalnej znajdujemy zaledwie jeden artykuł poświęcony językom:

Artykuł 70

Języki

1. *Językami urzędowymi Federacji są niemiecki, francuski i włoski. W kontaktach z osobami posługującymi się językiem retoromańskim, także retoromański jest językiem urzędowym Federacji.*
2. *Kantony określają swoje języki urzędowe. Aby zapewnić zgodne współżycie między wspólnotami językowymi, zwracają one uwagę na tradycyjną językowo strukturę regionu oraz uwzględniają autochtoniczne mniejszości językowe.*
3. *Federacja i kantony popierają porozumienie i wymianę między wspólnotami językowymi.*
4. *Federacja wspiera wielojęzyczne kantony w spełnianiu ich szczególnych zadań.*
5. *Federacja wspomaga działania kantonów Gryzonii i Ticino dla zachowania i popierania retoromańskiego i włoskiego języka.*⁶²

⁵⁹ źródło: Linder Wolf, op. cit., 22

⁶⁰ Windisch Uli: *La Suisse plurilingue: vers l'éclatement? Quelle politique linguistique pour la Suisse? (Szwajcaria wielojęzyczna: w stronę rozpadu? Jaka polityka językowa dla Szwajcarii?)*, [w:] *Quelle chance pour nos institutions? (Jakie szanse dla naszych instytucji?)*, Verlag Neue Zürcher Zeitung/Fretz AG, 1995, str. 111

⁶¹ tamże, str. 111

⁶² Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 60

Powiedzieć należy, że w teorii, tak jak w tym artykule, sytuacja jest bardzo korzystna dla różnych wspólnot językowych w Szwajcarii. Kraj ten jest zresztą znany ze swojej wyjątkowości językowej: *pokojowego współistnienia w jednym kraju czterech języków i wielu różnych kultur*.⁶³ Ale na poziomie praktyki sprawy mają się inaczej. Sama duża większość niemiecka może sugerować dominację tego języka. W łonie Rady Federalnej czy w Parlamencie, chociaż każdy ma zapewnione prawo do wypowiedzania się we własnym języku i chociaż podczas sesji parlamentu jest zapewnione tłumaczenie, w rzeczywistości w komisjach, czy w jeszcze istotniejszych w kuluarach, rozmowy często odbywają się w języku niemieckim, aby uniknąć ewentualnych nieporozumień spowodowanych tłumaczeniem, lub dla zwyczajnej wygody. Ale z drugiej strony, deputowani nieznający języka niemieckiego, skarżą się na uniemożliwianie im, tym sposobem, czynnego uczestnictwa w nieoficjalnych rozmowach.

Inny problem dotyczy zasady terytorialności, to znaczy faktu, iż każdy kanton sam określa swój język urzędowy i stara się utrzymać spójność różnych regionów językowych. Według Uli Windischa *ta zasada sugeruje politykę integracji, a nawet asymilacji emigrantów wewnętrznych (...), każdy region językowy posiada tylko jeden język urzędowy* [za wyjątkiem kantonów dwujęzycznych, jak na przykład, Valais czy Fryburg] *i emigrant wewnętrzny, który zmienia wspólnotę językową będzie musiał się temu podporządkować*.⁶⁴ Nie jest, na przykład, możliwym kształcenie dzieci w języku francuskim, jeśli mieszka się w kantonie niemieckim. Z jednej strony zasada ta zachęca obywateli szwajcarskich do uczenia się wielu języków, ale z drugiej strony, może być przyczyną mniejszej mobilności ludności. Interesującym jest, że Szwajcarzy niemieckojęzyczni uczą się chętniej języków mniejszości, najczęściej języka francuskiego. Są oni również najbardziej mobilni spośród mieszkańców Konfederacji. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że bez istniejącej zasady terytorialności, Szwajcaria mogłaby stać się cała niemieckojęzyczna.

Interesującym jest również, że najbardziej wielojęzycznymi są mieszkańcy kantonów Ticino i Gryzonii. Są oni praktycznie zmuszeni do nauki wielu języków, ponieważ nie mogą używać swoich języków, jeśli chcą być zrozumiani przez innych

⁶³ Windisch Uli, op. cit., str. 111

⁶⁴ tamże, str. 112

obywateli Szwajcarii. Inną przyczyną tego faktu jest to, że ani w Ticino, ani w Gryzonii nie istnieją wyższe uczelnie, zatem osoby chcące kontynuować zdobywanie wiedzy na poziomie uniwersytetu muszą to czynić poza granicami własnych kantonów. Natomiast Szwajcarzy francuskojęzyczni, posługują się najczęściej jedynie swoim własnym językiem. Według ekonomisty i dyrektora Europejskiego Centrum do Spraw Mniejszości⁶⁵ we Flensburgu, François Grina, w *przypadku Szwajcarów francuskojęzycznych, rozumienie języka niemieckiego jest w sumie dosyć skromne: około 40% z nich twierdzi, że posiada jedynie podstawy, i nie jest więc w stanie zrozumieć programu w telewizji*.⁶⁶ Kwestia ta zostanie poruszona również w rozdziale poświęconym mieszkańcom kantonu Valais.

Podziały językowe dają się coraz bardziej odczuć, zarówno na poziomie polityki zagranicznej kraju, jak również z punktu widzenia socjologii. Bariera Rösti, która miała zniknąć dzięki polityce językowej państwa, jest coraz bardziej widoczna, zwłaszcza w kwestii różnic w postrzeganiu Unii Europejskiej pomiędzy Szwajcarami niemiecko – i francuskojęzycznymi. Większość niemieckojęzyczna przybiera postawę pełną rezerwy, a nawet wrogą w stosunku do UE, co jest dobrze widoczne w czasie głosowań federalnych. Mniejszości łacińskie są dużo bardziej proeuropejskie. Weźmy przykład głosowania w sprawie przystąpienia do Wspólnoty Europejskiej w roku 1992. Pomimo zaleceń Rady Federalnej, aby głosować na "tak" w sprawie uchwały o przystąpieniu Szwajcarii do Wspólnoty, naród zagłosował "nie" większością 1786708 głosów, przeciwko 1762872 głosów na "tak". Widać wyraźnie, że różnica nie była duża, faktycznie, te liczby głosów dały wynik 49,7% "za" i 50,3% "przeciw". Interesującym jest, że frekwencja była dosyć wysoka i wyniosła 78,73%. Zobaczmy jakie były wyniki tego głosowania w poszczególnych kantonach:

Głosowanie nr 388

Rezultaty w poszczególnych kantonach

Uchwała federalna na temat przystąpienia Konfederacji Szwajcarskiej do Wspólnoty Europejskiej z 9 października 1992

⁶⁵ dosłowne tłumaczenie nazwy w języku angielskim: *European Centre for Minority Issues*

⁶⁶ Grin François: *Compétences et récompenses. La valeur des langues en Suisse (Umiejętności i gratyfikacje. Wartość języków w Szwajcarii)*, Editions Universitaires, Fryburg, 1999, str. 86 - 87

Kanton	Frekwencja	% tak	% nie
<i>Zurych</i>	<i>80,48%</i>	<i>48%</i>	<i>51%</i>
<i>Berno</i>	<i>78,69%</i>	<i>47%</i>	<i>52%</i>
<i>Lucerna</i>	<i>80,91%</i>	<i>39%</i>	<i>60%</i>
<i>Uri</i>	<i>78,36%</i>	<i>25%</i>	<i>74%</i>
<i>Schwyz</i>	<i>83,23%</i>	<i>26%</i>	<i>73%</i>
<i>Obwalden</i>	<i>81,78%</i>	<i>28%</i>	<i>71%</i>
<i>Nidwalden</i>	<i>84,1%</i>	<i>33%</i>	<i>66%</i>
<i>Glarus</i>	<i>79,71%</i>	<i>31%</i>	<i>68%</i>
<i>Zug</i>	<i>87,17%</i>	<i>43%</i>	<i>56%</i>
<i>Fryburg</i>	<i>76,41%</i>	<i>64%</i>	<i>35%</i>
<i>Solura</i>	<i>83,68%</i>	<i>42%</i>	<i>57%</i>
<i>Bazylea – Miasto</i>	<i>72,37%</i>	<i>55%</i>	<i>44%</i>
<i>Bazylea – Okręg</i>	<i>80,08%</i>	<i>53%</i>	<i>46%</i>
<i>Szafuza</i>	<i>85,47%</i>	<i>38%</i>	<i>61%</i>
<i>Appenzell Ausser Rhoden</i> –	<i>82,49%</i>	<i>36%</i>	<i>63%</i>
<i>Appenzell Inner Rhoden</i> –	<i>84,67%</i>	<i>29%</i>	<i>70%</i>
<i>Saint-Gallen</i>	<i>81,17%</i>	<i>38%</i>	<i>61%</i>
<i>Gryzonja</i>	<i>75,68%</i>	<i>32%</i>	<i>67%</i>
<i>Argowia</i>	<i>76,16%</i>	<i>39%</i>	<i>60%</i>
<i>Turgowia</i>	<i>79,98%</i>	<i>35%</i>	<i>64%</i>
<i>Ticino</i>	<i>76,24%</i>	<i>38%</i>	<i>61%</i>
<i>Vaud</i>	<i>72,67%</i>	<i>78%</i>	<i>21%</i>
<i>Valais</i>	<i>87,23%</i>	<i>55%</i>	<i>44%</i>
<i>Neuchatel</i>	<i>74,83%</i>	<i>79%</i>	<i>20%</i>
<i>Genewa</i>	<i>73,52%</i>	<i>78%</i>	<i>21%</i>
<i>Jura</i>	<i>75,59%</i>	<i>77%</i>	<i>22%</i>

Stan na: 19 stycznia 2006⁶⁷

Widać wyraźnie, że kantony niemieckojęzyczne (na przykład Zurych, Appenzell, Schwyz, Obwalden, Nidwalden) zanotowały największą większość negatywną. Natomiast kantony romańskie (Vaud, Genewa, Jura, Neuchatel), a nawet dwujęzyczny kanton Fryburg osiągnęły większość pozytywną wynoszącą aż 70%. Interesującym jest, że włoski kanton Ticino zagłosował tak jak większość niemieckojęzyczna osiągając 61% głosów "nie". Może to potwierdzać opinię, że

⁶⁷ source: www.admin.ch

Ticino germanizuje się najbardziej wśród kantonów mniejszościowych, a to z powodu migracji Szwajcarów niemieckojęzycznych do tego kantonu. Wyniki tego głosowania, jednego z najważniejszych w najnowszej historii Konfederacji ukazują postawę otwartości Szwajcarów romańskich wobec Europy i, jednocześnie odwrotną postawę kantonów niemieckojęzycznych. Interesującym jest również, że obok wysokiej frekwencji dla całości Szwajcarii, była ona również bardzo wysoka w kantonach niemieckojęzycznych, w których ludność zmobilizowała się bardziej niż w innych regionach językowych aby nie pozwolić na zbyt otwartą politykę zagraniczną Konfederacji Szwajcarskiej.

Podział językowy jest również czynnikiem przynależności geograficznej Szwajcarów. Co to oznacza? *Gmina, z której obywatel pochodzi, jak również gmina, w której mieszka, ma ogromne znaczenie w porządku poczucia przynależności. Stanowi ona, pewnego rodzaju "narodowość" obywatela, jak również całego jego potomstwa.*⁶⁸ Jednakże, z badań prowadzonych przez Annę Melich wynika, że dla Szwajcarów niemieckojęzycznych i włoskojęzycznych, w porządku poczucia przynależności pierwsze miejsce zajmuje gmina (odpowiednio: gmina zamieszkania dla Szwajcarów niemieckojęzycznych i gmina, z której obywatel pochodzi dla italofonów) i następnie Konfederacja. Dla Szwajcarów francuskojęzycznych Konfederacja pojawia się dopiero na trzeciej pozycji, za gminą i kantonem.⁶⁹ Można zatem założyć, że Szwajcarzy niemieckojęzyczni czują się naprawdę Szwajcarami, podczas gdy Szwajcarzy francuskojęzyczni są bardziej przywiązani do kantonu, czują się przede wszystkim mieszkańcami Vaud, Valais, itd. Wrócimy do tej kwestii w rozdziale poświęconym mieszkańcom kantonu Valais. Anna Melich podkreśla również różnice w postrzeganiu stosunków pomiędzy wspólnotami językowymi w zależności od kantonu. *Szwajcarzy niemieckojęzyczni mają opinię na temat swoich stosunków z pozostałymi dwoma wspólnotami dużo bardziej pozytywną niż opinia obywateli regionów mniejszościowych na ten sam temat.*⁷⁰ Prawdą jest, że mieszkańcy mniejszościowych regionów językowych postrzegają barierę pomiędzy regionami dużo wyraźniej. Traktują pozycję Szwajcarów niemieckojęzycznych jako hegemoniczną. Postrzeganie to jest jeszcze wzmacniane poprzez fakt, że w

⁶⁸ Melich Anna, op. cit., str. 33

⁶⁹ źródło: tamże, str. 34

⁷⁰ tamże, str. 44

Szwajcarii niemieckojęzycznej mówi się w dialekcie całkowicie niezrozumiałym dla osób znających standardowy język niemiecki. Prawdą jest również, że szwajcarska odmiana języka niemieckiego jest coraz powszechniej używana, nie tylko w kontaktach prywatnych, ale również w sytuacjach oficjalnych. Różnice językowe są najbardziej widoczne w kontaktach pomiędzy Szwajcarami niemiecko – i francuskojęzycznymi. Kwestia nie stanowi problemu w kontaktach pomiędzy kantonami włoskojęzycznym i retoromańskim. Jest to oczywiste, języki te są ojczystymi dla tak niewielu Szwajcarów, że są oni zmuszeni używać języka niemieckiego, bądź francuskiego, żeby się porozumieć poza granicami swoich kantonów. Kwestia niezrozumienia pomiędzy różnymi grupami językowymi jest, w ostatnich latach, jednym z największych problemów dla władz federalnych. Przypomnijmy, że w Szwajcarii polityka językowa opiera się na zasadzie terytorialności. W praktyce to oznacza, że kraj jest mozaiką regionów oficjalnie jednojęzycznych. W ten sposób umożliwia się ludności życie w środowisku jednojęzycznym (za wyjątkiem regionu retoromańskiego).⁷¹ Stwierdzić należy, że często ludność zamieszkująca od urodzenia w danym kantonie jest często jednojęzyczna; dwujęzyczne są osoby migrujące z zagranicy, lub w granicach Szwajcarii, które nabywają znajomość nowego języka, aby móc żyć w nowym środowisku.

Z kwestią polityki językowej wiąże się ściśle polityka nauczania języków. Nauczanie odbywa się zawsze w języku danego terytorium, co wynika z zasady federalizmu (szkolnictwo obowiązkowe należy do kompetencji kantonu). Kantony muszą zatem dążyć do wzajemnego zrozumienia z obywatelami innych kantonów. A w celu wzajemnego zrozumienia potrzebna jest komunikacja. Widząc, że migracja wewnętrzna (będąca naturalną przyczyną dwujęzyczności) zmniejsza się, kantony dążą do zwiększenia znajomości języków w społeczeństwie, poprzez korekty wniesione do kantonalnych systemów nauczania. W roku 1975 Konferencja Dyrektorów Edukacji Powszechnej⁷² zobowiązała kantony do wcześniejszego rozpoczęcia nauczania pierwszego języka, nazywanego obcym, wybierając spośród

⁷¹ źródło: Lüdi Georges: *Objectif: plurilinguisme individuel pour la Suisse du troisième millénaire? (Cel: indywidualna wielojęzyczność dla Szwajcarii trzeciego tysiąclecia?)*, [w:] www.romsem.unibas.ch

⁷² dosłowne tłumaczenie nazwy z języka francuskiego: *Conférence des Directeurs de l'Instruction Publique*.

języków urzędowych szwajcarskich (od czwartej – piątej klasy szkoły podstawowej). Uczniowie w kantonach niemieckojęzycznych uczą się języka francuskiego, a w kantonach francuskojęzycznych – języka niemieckiego. Ale, według Christiane Perregaux z Uniwersytetu w Genewie: *nauka języków w szkołach publicznych nie jest efektywna, metody nauczania muszą zostać od nowa przemyślane, mała liczba wymian językowych [odbywa się] pomiędzy różnymi częściami kraju.*⁷³ Należy do tego dodać, że Szwajcarzy, z powodu globalizacji i rozwoju informatyki, zamiast uczyć się języków narodowych, preferują naukę języka angielskiego, który staje się piątym językiem oficjalnym w Szwajcarii. W roku 1997 kanton Zurych wprowadził język angielski w szkołach, w klasach siedmiolatków, podczas gdy język francuski jest tam wprowadzany dopiero w ósmej klasie. Trzeba powiedzieć, że ten wybór kantonu Zurych znowu poddał pod dyskusję kwestię nauczania drugiego języka narodowego. Niezaprzeczalnym jest, że język angielski musi znaleźć ważne miejsce w nauczaniu, aby dać młodym ludziom możliwość otwarcia na świat, ale nie może odbywać się to kosztem innego języka urzędowego Szwajcarii. Szwajcarzy francuskojęzyczni poczuli się rozczarowani polityką kantonu Zurych.⁷⁴ Do tego rozczarowania należy dodać różnicę w stanie rozwoju gospodarczego różnych regionów. Koniecznym jest zauważyć, że gospodarka nie rozwija się symetrycznie we wszystkich regionach językowych Szwajcarii. Bezrobocie jest wyższe w regionie francuskojęzycznym, a duże przedsiębiorstwa wybierają lokalizację w Szwajcarii niemieckojęzycznej. Trzy duże miasta szwajcarskie stanowiące "złoty trójkąt", Berno, Zurych i Bazylea są niemieckojęzyczne. W ten sposób, wprowadzenie języka angielskiego, podyktowane względami gospodarczymi zostało bardzo źle przyjęte w kantonach francuskojęzycznych. Nie chodziło nawet o samo wprowadzenie języka angielskiego, ile o ograniczenie w ten sposób nauczania języka francuskiego. Christian Perregaux przypomina, że *więzy federalne są przede wszystkim oparte na emocjach, są symboliczne i mogą być sterowane.*⁷⁵ Należy również przypomnieć, że mieszkańcy różnych regionów językowych prezentują różne postawy wobec współmieszkańców swojego państwa. Szwajcarzy niemieckojęzyczni uczą się raczej chętnie języka

⁷³ źródło: Perregaux Christiane: *Quelles langues pour quelle Suisse (Jakie języki dla jakiej Szwajcarii)?*, [w:] www.romsem.unibas.ch

⁷⁴ źródło: tamże

⁷⁵ źródło: tamże

francuskiego, natomiast francuskojęzyczni mieszkańcy Konfederacji odczuwają quasi – nienawiść do nauki języka niemieckiego. W kontaktach pomiędzy obydwoma wspólnotami językowymi dominuje więc język francuski, lub angielski. Kwestia języków przedstawia się w nieco inny sposób w kantonach dwujęzycznych, jak Fryburg czy Valais. Będzie o tym mowa w rozdziale poświęconym prezentacji kantonu Valais.

3.4.2 PODZIAŁY RELIGIJNE.

Powiedzieć należy, że podziały religijne straciły dzisiaj na znaczeniu. Czasy wojen i konfliktów religijnych są dawno zapomniane. Katolicy i protestanci żyją razem, rejestruje się coraz więcej mieszanych małżeństw. Wciąż istnieją oczywiście kantony o większości protestanckiej (Zurych, Genewa) czy katolickie (jak na przykład Valais), ale nawet w kantonach ze zdecydowaną dominacją jednej religii, buduje się często kościół katolicki obok świątyni protestanckiej, lub wręcz jedna budowla służy wyznawcom obydwu religii. Istotnym jest również, że granice wyznaniowe w Szwajcarii nie pokrywają się ani z granicami kantonów, ani z podziałami językowymi. Możemy zatem dostrzec w Szwajcarii wiele mniejszości i większości zmieniających się w zależności od wyznania czy języka. Trzeba również powiedzieć, że społeczeństwo szwajcarskie staje się coraz bardziej laickie, religia traci swoje znaczenie w życiu Szwajcarów.

W ostatnich latach islam zaczyna zajmować coraz więcej miejsca na scenie szwajcarskiej. Jest to związane z imigracją. Szwajcaria liczy dzisiaj około 20% ludności napływowej, w tym wielu muzułmanów. Kwestii imigracji zostanie poświęcony rozdział czwarty, wydaje się natomiast istotnym powiedzieć kilka słów na temat miejsca, jakie muzułmanie i ich religia zajmują dzisiaj w społeczeństwie szwajcarskim. Aż do końca lat sześćdziesiątych, liczba muzułmanów w Szwajcarii była nieznacząca i nie było więc kwestii ich religii. Później, wraz z falami migracji, ich liczba stała się znacząca. Jak twierdzi Konrad Pędziwiatr w książce "Od islamu imigrantów do islamu obywateli: muzułmanie w krajach Europy Zachodniej": *według danych ostatniego spisu powszechnego, przeprowadzonego w 2000 roku, spośród ogólnej liczby mieszkańców kraju wynoszącej 7 milionów 288 tysięcy osób, 310 tysięcy czyli*

*około 4,3% jest muzułmanami.*⁷⁶ W ten sposób ich religia stała się trzecią w Szwajcarii pod względem liczby wyznawców. W Szwajcarii stosunki pomiędzy kościołem i państwem są regulowane na poziomie kantonu. Jest zatem 26 różnych regulacji, na przykład w kantonach niemieckojęzycznych stosunki te opierają się na silnej współpracy, ale w kantonach Genewa czy Neuchatel mamy do czynienia z rozdziałem kościoła i państwa. W Szwajcarii istnieje możliwość uznania wspólnoty religijnej czy nowego kościoła jako organizacji prawa publicznego i, w konsekwencji, organizacje te mogą uzyskać subwencje państwowe. Wspólnoty religijne mogą poprosić państwo o środki na budowę miejsc kultu lub na opłacenie nauczycieli religii. Jednakże, pomimo ogromnej liczby muzułmanów w Szwajcarii, nie uzyskali oni jeszcze uznania w żadnym z kantonów. Konstytucja Federalna gwarantuje każdemu obywatelowi wolność sumienia i wyznania:

Artykuł 15

Wolność sumienia i wyznania

- 1. Gwarantuje się wolność sumienia i wyznania.*
- 2. Każdy ma prawo swobodnie wybierać swoją religię i swoje przekonania światopoglądowe i wyznawać je indywidualnie lub wspólnie z innymi.*
- 3. Każdy ma prawo wstępowania lub należenia do wspólnoty wyznaniowej i pobierania nauczania religijnego.*
- 4. Nikt nie może być zmuszany do wstąpienia lub należenia do wspólnoty wyznaniowej, do wykonywania praktyk religijnych i pobierania nauczania religijnego.*⁷⁷

Na podstawie artykułu 15 Konstytucji Federalnej, muzułmanie, jak zresztą wszyscy wyznawcy innych religii mają prawo wyznawać swoją religię, tyle, że państwo nie dotuje ich organizacji. We wszystkich kantonach w szkołach publicznych jest nauczana dominująca religia w danym kantonie. Ale uczniowie innych wyznań mogą uczęszczać na lekcje religii ich własnego wyznania. Szkół muzułmańskich w Szwajcarii nie ma.

⁷⁶ Pędziwiatr Konrad: *Od islamu imigrantów do islamu obywateli: muzułmanie w krajach Europy Zachodniej*. Zakład Wydawniczy «NOMOS», Kraków 2005, str. 185

⁷⁷ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., str. 45

W Szwajcarii istnieje kilka organizacji muzułmańskich. Na poziomie Konfederacji istnieją: "Muzułmanie i Muzułmanki Szwajcarii (MMS – Musulmans et Musulmanes de Suisse)", "Liga Muzułmanów Szwajcarii (LMS – La Ligue des Musulmans de Suisse)". Inne, jak "Genewskie Centrum Islamskie (CIG – Centre Islamique de Genève)" czy "Stowarzyszenie Kulturowe Muzułmańskich Kobiet Szwajcarii (ACFMS – Association Culturelle des Femmes Musulmanes de Suisse)" funkcjonują na poziomie lokalnym.⁷⁸ Obecnie w Szwajcarii funkcjonuje około pięćdziesięciu stowarzyszeń muzułmańskich, których celem jest pomoc muzułmanom w kontaktach z władzami, prowadzenie kursów języka arabskiego, jak również szerzenie wiedzy na temat świata muzułmańskiego.

Biorąc pod uwagę liczbę muzułmanów w Szwajcarii, jak również ich postawę wobec religii (generalnie są oni dużo bardziej religijni od chrześcijan) możemy stwierdzić, że islam staje się powoli trzecią religią Szwajcarii, jednakże nie ulega wątpliwości, że Szwajcaria nie ma problemów związanych z tą mniejszością, takich jak inne kraje Europy Zachodniej.

⁷⁸ Źródło: Pędziwiatr Konrad, op. cit., str. 190 - 192

4. PROBLEM IMIGRACJI W SZWAJCARII.

Szwajcaria liczy około 7 milionów mieszkańców, z których około 20% stanowią imigranci. Ogromną część imigrantów stanowią ludzie poszukujący pracy na terenie Konfederacji. Zagraniczni pracownicy w Szwajcarii dzielą się na pięć kategorii:

- osoby mieszkające na pograniczu, które mieszkając przy granicy ze Szwajcarią, pracują w Szwajcarii, ale wracają wieczorem do siebie,
- pracownicy posiadający krótkoterminowe zezwolenie na pracę: studenci pracujący w Szwajcarii w trakcie wakacji akademickich,
- pracownicy sezonowi – posiadający zezwolenie A, które pozwala im mieszkać w Szwajcarii dziewięć miesięcy w roku, nie mają oni prawa sprowadzenia swoich rodzin; dzisiaj status pracownika sezonowego nie istnieje już, rytm sezonowy został zastąpiony systemem turnusów rocznych,
- pracownicy z pozwoleniem na pobyt, rocznym pozwoleniem B,
- osoby z pozwoleniem zamieszkania, pozwoleniem C, którego czas trwania jest nielimitowany.

W Szwajcarii przebywa również wielu uchodźców, osób pragnących uzyskać azyl polityczny, jak również nielegalnych imigrantów, którzy jednakże nie są ujęci w żadnej statystyce. Trzeba powiedzieć, że Szwajcaria jest bardzo atrakcyjnym krajem dla przybyszów z zagranicy, bez względu na to jaki jest ich cel przyjazdu do Konfederacji Szwajcarskiej. Sytuacja cudzoziemców w Szwajcarii zostanie zaprezentowana bardziej szczegółowo w podrozdziale poświęconym aktualnej sytuacji na poziomie Konfederacji, jak również legislacji kantonowej dotyczącej imigracji.

4.1. FALE IMIGRACYJNE W SZWAJCARII (1848 – 2005) I POLITYKA SZWAJCARSKA WOBEC KWESTII IMIGRACJI.

4.1.1 PRZED ROKIEM 1848.

W pierwszej połowie XIX wieku Szwajcaria przeżyła ogromny wzrost demograficzny, ludność tego kraju zwiększyła się o 43%.¹ Ten wzrost nie był jednolity we wszystkich kantonach, zmieniał się od – 19,5% w Appenzell – Inner – Rhoden aż do 66% w Argowii (dla kantonu Valais, statystyki podają 35,3%).² Trzeba jednak brać pod uwagę, że spisy ludności z tej epoki są pełne luk, zatem podane procenty są jedynie przybliżone. Wśród przyczyn tego wzrostu liczby ludności, ale również różnic pomiędzy kantonami należy wymienić: stosunek liczby narodzin do liczby zgonów, małżeństw do pozostawania w bezżeństwie, wiek zawierania małżeństw, jak również średnią długość życia,³ jak również emigrację i imigrację. Chociaż to liczba urodzeń i zgonów odegrała najważniejszą rolę, fale migracji muszą również być brane pod uwagę i właściwie ocenione. W roku 1837 Szwajcaria liczyła 54 767 cudzoziemców mieszkających na terytorium kraju, co dawało 2,5% populacji.⁴ Największy napływ imigrantów występował w miastach przygranicznych, w Bazylei i Genewie (odpowiednio 21,5% i 20,1%). Inne kantony, w których koncentrowali się cudzoziemcy to Zurych, Berno, Saint – Gallen, Ticino, Vaud i Neuchatel. W ten sposób, już w tej epoce można mówić o dużej liczbie cudzoziemców w Szwajcarii. Łatwo jest zrozumieć przyczyny tego napływu, języki używane w Szwajcarii pokrywają się z językami państw sąsiednich, ponadto, w tych czasach, Konfederacja przeżywała ogromny rozwój gospodarczy (i stąd potrzeba siły roboczej, zarówno stałej, jak i sezonowej), XIX wiek jest również epoką rozwoju turystyki, odkrywania Alp Szwajcarskich. Innym czynnikiem, o którym nie można zapominać jest fakt, że XIX wiek w Europie naznaczony był wieloma powstaniami i rewolucjami, których konsekwencją są, między innymi, migracje ludności. Zacytujmy

¹ źródło: Andrey Georges: *La Quête d'un Etat national 1798 – 1848 (W poszukiwaniu państwa narodowego 1798 – 1848)* [w:] *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses (Nowa Historia Szwajcarii i Szwajcarów)*, Editions Payot, Lozanna 1998, str. 503

² źródło: tamże, str. 504

³ źródło: tamże, str. 505

⁴ źródło: tamże, str. 506

przykład Wielkiej Emigracji po Powstaniu Listopadowym w 1830 roku w Polsce, ponad siedem tysięcy Polaków wyemigrowało, z czego, według słów historyka Andrzeja Gierowskiego, 142 osoby⁵ wyjechały do Szwajcarii. Liczba ta nie jest wysoka, ale nie zapominajmy, że Polska nie była jedynym krajem emigracji. Ponadto, w tych czasach władze szwajcarskie prowadziły dosyć korzystną politykę dla imigrantów.

Jednakże, jeśli pierwsza połowa XIX wieku była dla Szwajcarii epoką wielkiej imigracji, liczni byli również emigranci szwajcarscy. Trzeba powiedzieć, że saldo migracyjne było negatywne dla Konfederacji: *na 50 000 przybyszów z zagranicy przypadało 100 000 wyjeżdżających ze Szwajcarii [co stanowi] czystą stratę 50 000 mieszkańców w ciągu półwiecza*.⁶ Emigracja wciąż była zarówno cywilna jak i wojskowa, chociaż ta pierwsza zaczynała przeważać. Epoka najemników szwajcarskich, tak licznych jeszcze na służbie we Francji podczas kampanii napoleońskich, skończyła się już. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy było utworzenie armii narodowych, opierających się na zasadzie powszechnego poboru.⁷

Jeśli chodzi o emigrację szwajcarską, głównymi jej celami były: Francja, Włochy, Niemcy, ale również Ameryki (zwłaszcza Stany Zjednoczone i Brazylia). Obok emigracji ze Szwajcarii, mamy również do czynienia z migracjami wewnętrznymi: międzygminnymi i międzykantonalnymi. Chociaż migracja wewnętrzna jest mniej interesująca od wyjazdu za granicę dla migrantów, jest ona również istotna. Szwajcarzy, którzy najchętniej emigrują ze swoich kantonów to mieszkańcy Glarus, wybierają oni kantony o tym samym języku urzędowym, tej samej religii i graniczące z nim, a więc: Gryzonia, Saint – Gallen czy Zurych. Najbardziej atrakcyjnymi kantonami dla przybyszów są miejskie kantony graniczne, takie jak, Bazylea – Miasto, Neuchatel czy Genewa. Biorąc pod uwagę, że mieszkaniec innego kantonu był w tym czasie uważany za cudzoziemca (co zdarza się również dzisiaj, jak zobaczymy w rozdziałach poświęconych kantonowi Valais), można stwierdzić, jak Georges Andrey, że kanton Bazylea – Miasto notował w tych czasach nadpopulację cudzoziemców, to

⁵ źródło: Gierowski Józef Andrzej: *Historia Polski od 1764 do 1864*, PWN, Warszawa, wyd.II, str. 295

⁶ Andrey Georges: *La Quête d'un Etat national 1798 – 1848*, op. cit., str. 507

⁷ źródło: tamże, str. 507

znaczy *cudzoziemcy i Szwajcarzy pochodzenia innego niż z Bazylei – Miasta stanowili razem 56,4% całkowitej liczby ludności zamieszkałej w kantonie.*⁸

Wnioskując, należy powiedzieć, że przed 1848 rokiem, chociaż fale imigracji były bardzo istotne, Szwajcaria pozostawała raczej krajem emigracji, a imigracja nie mogła być uważana za problem dla władz federalnych. W ten sposób, w tej epoce, nie było jeszcze prawdziwej polityki imigracyjnej w Szwajcarii, ani ustawodawstwa w tej dziedzinie.

4.1.2 PRZED I WOJNĄ ŚWIATOWĄ.

Pod koniec XIX wieku *Szwajcaria przeszła od statusu kraju emigracji do statusu kraju imigracji.*⁹ W 1850 roku populacja cudzoziemców stanowiła 3% mieszkańców Szwajcarii, jednakże w 1915 roku było ich już 15%.¹⁰ Trzeba powiedzieć, że w tym czasie, w przeciwieństwie do lat przed 1848 rokiem, kwestia cudzoziemców w Szwajcarii stanowiła już dosyć poważny problem. Chociaż w drugiej połowie XIX wieku polityka imigracyjna pozostawała całkowicie w kompetencjach gmin i kantonów (które zresztą praktykowały politykę dosyć restrykcyjną), Rada Federalna i Parlament czyniły pewne wysiłki aby kontrolować, a nawet ograniczać liczbę imigrantów. Dominującą ideą w tej epoce było przekonanie, że najlepszym rozwiązaniem jest asymilacja cudzoziemców poprzez ich naturalizację. W 1866 roku przeprowadzono nawet głosowanie powszechne w sprawie równości Żydów i obywateli naturalizowanych, projekt został przyjęty większością 53,2%, przeciwko 46,8%.¹¹ Regulacje zapisane w Konstytucji Federalnej w roku 1876 dążyły do nieograniczania wolności osiedlania się cudzoziemców, ale wręcz przeciwnie, do rozpowszechniania ich naturalizacji.¹² Kantony, od których zależała polityka wobec cudzoziemców, były przychylne tym nowym regulacjom. Niektóre postulowały nawet wprowadzenie "jus soli", które to prawo było zresztą stosowane w ograniczony

⁸ tamże, str. 509

⁹ Wicker Hans – Rudolf: *Introduction: migration, politique de migration. (Wstęp: migracja, polityka migracyjna)* [w:] *Les migrations et la Suisse (Migracje i Szwajcaria)*, pod redakcją Wickera Hansa – Rudolfa, Fibbi Rosity, Hauga Wernera, Editions Seismo, Zurych 2003, str. 23

¹⁰ źródło: tamże, str. 23

¹¹ źródło: www.admin.ch

¹² źródło: Wicker Hans – Rudolf: *Introduction: migration, politique de migration. (Wstęp: migracja, polityka migracyjna)*, op. cit., str. 24

sposób przez niektóre kantony od 1903 roku.¹³ W ten sposób, w latach 1800 – 1910 liczba ludności szwajcarskiej podwoiła się, pomimo spadku wzrostu gospodarczego w drugiej połowie XIX wieku, spowodowanego kryzysem. Jednakże coraz większa imigracja w ostatnich latach przed I Wojną Światową spowodowała pozytywny bilans demograficzny w Szwajcarii. W latach 1850 – 1910 populacja szwajcarska zwiększyła się z około 2,4 milionów do ponad 3,8 milionów osób.¹⁴

4.1.3 OKRES MIĘDZYWOJENNY.

I Wojna Światowa spowodowała gwałtowną zmianę w postawie władz federalnych wobec problemu cudzoziemców. W ostatnich latach przed wojną, podczas I Wojny Światowej i w okresie międzywojennym, liczba cudzoziemców w Szwajcarii zmniejszyła się. Było to spowodowane, między innymi, polityką Konfederacji, która zmieniała się i zamiast rozwiązywać problem poprzez integrację, Szwajcaria przyjęła postawę obrony przed napływem cudzoziemców. Przed I Wojną Światową liczba cudzoziemców wynosiła 15% populacji i w społeczeństwie nie było kwestii poprawy stosunków z imigrantami, jak również w ogóle z zagranicą. Podczas wojny i w latach powojennych, proporcja cudzoziemców zmniejszyła się, aby osiągnąć 5% populacji w 1940 roku.¹⁵ Cudzoziemcy mieszkający w Szwajcarii w tym okresie byli w większości robotnikami pochodzenia włoskiego, niemieckiego i austriackiego. Pomimo zmniejszenia się populacji cudzoziemców, nie brakowało ruchów i inicjatyw ksenofobicznych. 11 czerwca 1922 roku została zgłoszona inicjatywa ludowa przeciwko nadmiernej liczbie cudzoziemców w Szwajcarii. Miała ona na celu uczynienie trudniejszym dostęp do naturalizacji cudzoziemcom mieszkającym w Szwajcarii: *cudzoziemiec uzyskuje narodowość szwajcarską, jeśli uzyska obywatelstwo gminy lub kantonu. Musi on, w tym celu poprosić o zezwolenie Radę Federalną. To zezwolenie będzie przyznane, jeśli w przeciągu piętnastu lat poprzedzających tę prośbę, cudzoziemiec posiadał stały adres w Szwajcarii przez co*

¹³ źródło: tamże, str. 24

¹⁴ źródło: Ruffieux Roland: *La Suisse des Radicaux (Szwajcaria Radykałów)*, [w:] *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses (Nowa Historia Szwajcarii i Szwajcarów)*, op. cit., str. 668

¹⁵ źródło: Jost Hans – Ulrich: *Menace et repliement (Zagrożenie i wycofanie się)*, [w:] *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses (Nowa Historia Szwajcarii i Szwajcarów)*, op. cit., str. 695

*najmniej dwanaście lat, z czego dwa lata przed złożeniem prośby.*¹⁶ Trzeba podkreślić, że inicjatywa ta została odrzucona podczas głosowania przez większość 84,1% przeciwko 15,9%.¹⁷ Jednocześnie Szwajcarzy głosowali nad inną inicjatywą ludową zmierzającą do wydalenia cudzoziemców, którzy zagrażaliby bezpieczeństwu i dobrobytowi Konfederacji: *Konfederacja ma prawo i obowiązek wydrzeć ze swojego terytorium cudzoziemców, którzy zagrażają spokojowi wewnętrznemu lub zewnętrznemu Szwajcarii lub dobrobytowi obywateli szwajcarskich. Dyspozycja ta jest wycelowana w szczególności w osoby będące członkami ruchów antykonstytucyjnych, jak również w przedsięwzięcia polityczne mogące zaburzyć dobre stosunki Szwajcarii z innymi państwami i w osoby prowadzące działalność ekonomiczną sprzeczną z zasadami lojalności handlowej i ogólnymi interesami gospodarki narodowej.*¹⁸ Inicjatywa ta również została odrzucona przez naród przez większość 61,9% przeciwko 38,1%.¹⁹

Ale trzeba zauważyć, że do tych wrogich wobec cudzoziemców postaw, dochodzą fale bezrobocia, które dotknęły przedsiębiorstwa w latach dwudziestych. Chociaż osiągnęło ono zaledwie 4,5% pracowników i populacja odczuła niewielki spadek poziomu stopy życiowej, sytuacja ta wzmocniła atmosferę "anty – cudzoziemską". Ta atmosfera ksenofobii była bliska silnemu antysemityzmowi policji do spraw cudzoziemców, wyrażonemu przez jej szefa H. Rothmunda w 1938 roku: *"Przyjęliśmy wyraźną postawę od samego początku istnienia policji do spraw cudzoziemców. Żydzi, jak również inni cudzoziemcy są uważani za zagrożenie jeśli chodzi o nadmierną liczbę cudzoziemców. Poprzez systematyczne i przezorne kroki udało nam się uniknąć nadmiernej liczby Żydów w Szwajcarii."*²⁰

Kwestią o bardzo istotnym znaczeniu, która pojawiła się w okresie II Wojny Światowej było zjawisko napływu uchodźców. Trzeba powiedzieć, że szwajcarska polityka względem cywilnych uchodźców była szczególnie nieprzyjazna już przed II Wojną Światową, *ale polityka helwetycka przyjmuje coraz bardziej administracyjną i niehumanitarną postawę wraz z wybuchem wojny. Żydzi nie są uważani za uchodźców politycznych i nie są przyjmowani w Szwajcarii. W 1942 roku Rada*

¹⁶ Źródło: www.admin.ch

¹⁷ Źródło: tamże

¹⁸ Źródło: tamże

¹⁹ Źródło: tamże

²⁰ Jost Hans – Ulrich, op. cit., str. 693

*Federalna decyduje wręcz o odesłaniu uchodźców, których życie było wyraźnie zagrożone.*²¹ Taka polityka odsyłania uchodźców ukazywała mało chwalebny obraz Szwajcarii za granicą, ponieważ polityka hitlerowskiej Europy wobec Żydów była powszechnie znana. Tymczasem, nawet przy najbardziej restrykcyjnej polityce wobec uchodźców, było ich 10 000 w 1942 roku, pod koniec 1943 roku liczba ta wyniosła 75 000, a na koniec wojny – 100 000.²² Podkreślić należy również, że naród szwajcarski był raczej przeciwny polityce federalnej wobec imigrantów, mogli oni liczyć na pomoc miejscowej ludności, chociaż, jak mówi Hans Ulrich Jost, *nie można jednakże powiedzieć, że większość populacji okazała się godna tradycji humanitarnej, tak często wspominanej podczas świąt patriotycznych.*²³

4.1.4 PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ.

Mówiąc o imigracji po II Wojnie Światowej, jak również o polityce Konfederacji wobec imigracji, wyróżnić należy trzy jej fazy:

- fazę federalnej polityki liberalnej w latach 1950',
- fazę prób ograniczenia imigracji przez rząd szwajcarski w latach 1960': etapy "limitu prostego", "podwójnego limitu" i "globalnego limitu" lub "kontyngentu globalnego",
- kwotową politykę imigracji, która została rozpoczęta w latach 1970' i, w pewnej formie, obowiązuje do dzisiaj.

4.1.4.1 IMIGRACJA I POLITYKA IMIGRACYJNA SZWAJCARII W LATACH 1950'.

Pierwsza faza współczesnej polityki imigracyjnej rozpoczęła się po II Wojnie Światowej, której Szwajcaria uniknęła, dzięki federacyjnej polityce neutralności. W konsekwencji, jej przemysł i aparat produkcyjny pozostały nietknięte, w przeciwieństwie do innych państw europejskich, i w okresie powojennym, Szwajcaria odczuwała ogromną potrzebę siły roboczej. W ten sposób imigracja uchodźców

²¹ ibidem, str. 759

²² ibidem, str. 760

²³ ibidem, str. 760

ustąpiła miejsca imigracji pracowników, w dużej części z Włoch. W 1948 roku rząd szwajcarski podpisał porozumienie o rekrutacji siły roboczej z rządem Włoch.²⁴ Wydarzenie to otworzyło okres masowych imigracji. *Z 271 000 osób w 1950 roku, czyli 5,8% populacji, liczba cudzoziemców mieszkających w Szwajcarii wzrasta do 476 000 w roku 1960, czyli 9,1%.*²⁵ Federalna polityka wobec cudzoziemców opierała się zawsze na hipotezie, że imigracja ta jest jedynie czasowa i zatem obowiązującym prawem w tej kwestii, była ciągle ustawa z roku 1924, czyli "prawo federalne o pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców – LSEE", które mówiło, że *nie będzie (...) nic do zarzucenia napływowi cudzoziemców, ale pod warunkiem, że nie będą oni mieli zamiaru osiedlenia się na stałe.*²⁶ Inna hipoteza mówiła o tym, że cudzoziemcy, jak już zarobią określoną sumę pieniędzy, powrócą do swojego kraju. Nawet to porozumienie podpisane z Włochami przewidywało okres dziesięciu lat dla włoskich obywateli przed osiedleniem się na stałe w Szwajcarii.

Jednakże już na początku lat 1960' okazało się, że ta liberalna polityka zaczęła być powodem napięć społecznych. Cudzoziemcy nie tylko nie wracali zbyt chętnie do swojej ojczyzny, ale zamierzali się osiedlić w Szwajcarii na wiele lat. Władze federalne poczuły się zmuszone interweniować i, jak twierdzą Hans Mahnig i Etienne Piguet *trzy najważniejsze czynniki wyjaśniają tę zmianę [polityki federalnej]: problem przegrzania gospodarki, naciski Włoch w celu uzyskania lepszego statusu dla swoich obywateli (skrócenie okresu oczekiwania na uzyskanie pozwolenia na osiedlenie się, ułatwienie łączenia rodzin) i pojawienie się nurtu ksenofobicznego w opinii publicznej.*²⁷

²⁴ źródło: Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty)*, [w:] *Les migrations et la Suisse (Migracje i Szwajcaria)*, op. cit., str. 65

²⁵ tamże, str. 66

²⁶ Piguet Etienne et Mahnig Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] www.ilo.org, str. 4

²⁷ tamże, str. 4

4.1.4.2 IMIGRACJA I POLITYKA IMIGRACYJNA SZWAJCARII W LATACH 1960'.

Druga faza federalnej polityki wobec imigracji zaczęła się od zamiaru pozostawienia kwestii rozwiązania problemu *siłom samoregulującym rynku*,²⁸ władze jednak zdały sobie sprawę z tego, że imigracja nie jest problemem przejściowym. Imigracyjna siła robocza zaczyna być strukturalna. Obok nowej polityki ograniczenia imigracji zrodziła się teoria asymilacji tych cudzoziemców, którzy pragnęli osiedlić się na stałe w Szwajcarii. Rozważano również perspektywę naturalizacji. Aby zrealizować ten cel, rząd szwajcarski ułatwiał łączenie się rodzin cudzoziemców. Ale, mając na uwadze przegrzanie gospodarki, jak również duży wzrost inflacji, nie było już możliwe pozostawienie kwestii rozwiązania problemu samej gospodarce. Tym bardziej, że ceny i ekspansja gospodarcza rosły. W 1963 roku liczba imigrantów wynosiła około 750 000 osób. W ten sposób, w roku 1963 państwo zainterweniowało poprzez uchwałę federalną, która, opierając się na Prawie federalnym o pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców z 1931 roku, zobligowała przedsiębiorstwa *do brania pod uwagę społecznych i gospodarczych interesów kraju, jak również liczby cudzoziemców*²⁹ przy zatrudnianiu pracowników z zagranicy. Ta polityka została nazwana polityką "limitu prostego". Prawo z 1931 roku ma na celu nie tylko ustanowienie limitów w zatrudnianiu cudzoziemców, ale również zatrzymanie wzrostu gospodarczego. Jednakże wszystkie te próby nie dają oczekiwanych rezultatów. Liczba imigrantów nie zmniejsza się, wręcz przeciwnie, na początku 1964 roku zanotowano obecność 50 000 nowych pracowników z zagranicy, jest to wzrost o 7%, w sierpniu 1964 roku do Szwajcarii napłynęło 30 000 imigrantów, czyli 4.5%.³⁰ Trzeba również powiedzieć, że w pierwszych latach tego dziesięciolecia proporcja Włochów w liczbie imigrantów zmniejszyła się na rzecz Hiszpanów, Portugalczyków, Jugosłowian i Turków. Przyczyną tego był fakt, że w 1964 roku, kraje Wspólnoty Europejskiej ustanowiły swobodny przepływ

²⁸ tamże, str. 5

²⁹ Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty)*, op. cit., str. 69

³⁰ Piguet Etienne et Mahning Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] op. cit., str. 7

pracowników i Szwajcaria stała się mniej atrakcyjna dla obywateli włoskich. Z drugiej strony, jeśli chodzi o włoskich pracowników w Szwajcarii, w sierpniu 1964 roku, rządy szwajcarski i włoski podpisały nowy układ, który faworyzował Włochów na szwajcarskim rynku pracy w trzech dziedzinach:

- *pracownicy zamieszkali w Szwajcarii od co najmniej 5 lat, nawet jeśli nie posiadają prawa osiedlenia się, mogą zmienić zatrudnienie lub zawód i uzyskują gwarancję pobytu;*
- *pracownicy sezonowi, którzy, przez kolejnych 5 lat przepracowali co najmniej 45 miesięcy w Szwajcarii, mają prawo do niesezonowego pozwolenia na pobyt;*
- *okres oczekiwania na łączenie rodzin zmniejszony zostaje z 36 do 18 miesięcy.³¹*

Zmiany te spowodowały były one postrzegane jako zagrożenie nadmierną liczbą cudzoziemców w Szwajcarii. W społeczeństwie szwajcarskim dało się zauważyć wzrost ksenofobii i powstawanie różnych organizacji mających na celu zahamowanie imigracji. W takiej sytuacji, aby uspokoić obawy społeczne, Rada Federalna wydała w 1965 roku uchwałę w której ustalała "podwójny limit" cudzoziemców. Oznaczało to, że zagraniczny personel w przedsiębiorstwie nie mógł przekraczać 95% ogółu zatrudnionych z 1 marca 1965 roku i, jednocześnie, nie wolno było zwiększyć poziomu zatrudnienia.³² Ponadto, aby wjechać do Szwajcarii, pracownik zagraniczny musiał posiadać zapewnienie o późniejszym otrzymaniu pozwolenia na pobyt. Gwarancja zatrudnienia, czy nawet umowa o pracę już nie wystarczały.

Za pomocą tej, coraz bardziej restrykcyjnej polityki wobec imigrantów, rząd szwajcarski próbował osiągnąć politykę "globalnego limitu", to znaczy, ograniczenia liczby pracowników nie tylko na poziomie przedsiębiorstwa, ale całego kraju. Tymczasem liczba cudzoziemców nie przestawała rosnąć i spowodowało to powstanie nowego nurtu ksenofobii na scenie politycznej i w społeczeństwie szwajcarskim. 30 czerwca 1965 roku została złożona nowa inicjatywa ludowa przeciwko napływowi

³¹ tamże, str. 7

³² tamże, str. 8

cudzoziemców, chodziło o wpisanie czwartego punktu do artykułu 69 Konstytucji Federalnej:

Artykuł 1

Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 29 maja 1874 zostaje uzupełniona jak następuje:

Artykuł 69

4. Liczba cudzoziemców zamieszkałych lub przebywających na terenie Konfederacji nie może przekraczać, w całości 10% zamieszkałej ludności. Aby zapobiec niebezpieczeństwu nadmiernej liczby cudzoziemców, liczba obcokrajowców przebywających na terenie Konfederacji musi być, od wejścia w życie tego przepisu, zmniejszana o co najmniej 5% każdego roku, aż do osiągnięcia dozwolonego maksimum, biorąc pod uwagę względy humanitarne. Potrzeby gospodarki zostaną również wzięte pod uwagę. Rada Federalna zadecyduje każdego roku o redukcji do przeprowadzenia w każdym kantonie. Instytucja federalna wyznaczona przez nią, będzie unieważniała, w miarę potrzeb, zezwolenia na pobyt.³³

Jednakże Rada Federalna zdołała przekonać autorów tej inicjatywy do wycofania jej, zapowiadając jednocześnie poprzez uchwałę federalną o redukcji liczby cudzoziemców z dnia 28 lutego 1968, zmniejszenie tej liczby o 3% na koniec 1968 roku i o 2% na koniec roku następnego.³⁴

Jednakże ta uchwała, jak wszystkie poprzedzające ją próby ograniczenia liczby imigrantów, była porażką, ponieważ liczba cudzoziemców z pozwoleniem B lub C wzrosła z 891 000 do 933 000, czyli o 4,8%. W ten sposób, populacja cudzoziemców osiągnęła ponad 16% liczby mieszkańców Szwajcarii.³⁵ Ten nieprzerwany wzrost liczby obcokrajowców doprowadził do nowych napięć społecznych i do przedstawienia drugiej inicjatywy ludowej przeciwko nadmiernej liczbie cudzoziemców. Inicjatywa ta została złożona 20 maja 1969 roku przez komitet

³³ źródło: www.admin.ch

³⁴ Piguet Etienne et Mahnig Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] op. cit., str. 10

³⁵ źródło: tamże, str. 11

Narodowej Akcji przeciwko nadmiernej liczbie cudzoziemców. Ta inicjatywa jest również nazywana "inicjatywą Schwarzenbacha" od nazwiska jej autora, charyzmatycznego wydawcy i dziennikarza związanego z Akcją, która nazywała się na początku "Mouvement national contre la surpopulation étrangère du peuple et de la patrie".³⁶ Inicjatywa Schwarzenbacha była jeszcze bardziej restrykcyjna niż poprzednia z roku 1968, mająca na celu, przypomnijmy, zmniejszenie liczby cudzoziemców. W inicjatywie tej żądano bowiem tego aby liczba obcokrajowców nie przekraczała 10% na kanton (za wyjątkiem kantonu Genewa gdzie dopuszczano 25% cudzoziemców).

Rada Federalna znów próbowała przekonać autorów inicjatywy do jej wycofania, ponieważ ewentualne konsekwencje jej wejścia w życie byłyby katastroficzne dla Konfederacji, to znaczy *wprowadzenie tego zapisu prawnego spowodowałoby wydalenie ze Szwajcarii około 260 000 osób*³⁷ posiadających pozwolenie na pobyt, co oznaczałoby nie tylko pogwałcenie układów dwustronnych, ale również sprzeciwienie się *zasadom Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w kwestii łączenia rodzin*.³⁸ Trzeba jednak podkreślić, że sytuacja społeczna, jak również postawa Szwajcarów wobec problemu imigracji zmieniły się od roku 1968 i inicjatywa miała duże szanse bycia poddaną pod głosowanie. Chociaż władze federalne zdołały, pomimo krytyki ze strony kantonów i organizacji właścicieli przedsiębiorstw, narzucić politykę zaproponowaną przez OFIAMT³⁹, czyli "globalnego limitu" lub "globalnego kontyngentu", która *przewiduje, że na podstawie szacunku liczby wyjeżdżających, każdego roku zostanie ustalony nowy kontyngent pracowników z zagranicy. Aby w przyszłości taki kontyngent mógł zostać wyliczony*

³⁶ "Narodowy Ruch przeciwko nadmiernej liczbie cudzoziemców w narodzie i ojczyźnie"; source: Mazzoleni Oscar: *Nationalisme et populisme en Suisse (Nacjonalizm i populizm w Szwajcarii)*, Presses polytechniques et universitaires romandes, Lozanna, 2003, str. 16

³⁷ tamże, str. 16

³⁸ Piguet Etienne et Mahnig Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] op. cit., str. 11

³⁹ Office fédéral des arts et métiers et du travail (Federalny Urząd Rzemiosła i Pracy); aktualnie: Państwowy Sekretariat do spraw gospodarczych.

*jak najdokładniej, musi powstać centralny rejestr obcokrajowców kontrolowany przez policję federalną do spraw cudzoziemców.*⁴⁰

Podkreślić należy również, że polityka "globalnego limitu" ustanawiała ogólnokrajowy system kontroli cudzoziemców, co było sprzeczne z humanitarnym obrazem Konfederacji Szwajcarskiej tak chętnie wspominanym podczas świąt ludowych.

Jednakże, pomimo wszystkich tych prób, inicjatywa Schwarzenbacha została poddana pod głosowanie powszechne 7 czerwca 1970 roku. Głosowanie to wzbudziło ogromne zainteresowanie w społeczeństwie, co było zresztą widoczne we frekwencji, która wyniosła 74,7%. Projekt został odrzucony 654 844 głosami (54%) przeciwko 557 517 głosom (46%).⁴¹ Został on zaakceptowany jedynie przez sześć kantonów i dwa pół – kantony.

Ta porażka inicjatywy Schwarzenbacha może jednak być postrzegana w kategoriach pewnego sukcesu. Projekt został odrzucony większością dosyć słabą, a ponadto unaoczniał on głęboki kryzys w łonie społeczeństwa, jak również znaczną ksenofobię. Inicjatywa ta zmusiła również Radę Federalną do przyjęcia nowej polityki wobec obcokrajowców, kwotową politykę migracyjną.

4.1.4.3 IMIGRACJA I POLITYKA IMIGRACYJNA SZWAJCarii W LATACH 1970' – POLITYKA STABILIZACJI.

16 marca 1970 roku Rada Federalna wydała uchwałę, która po raz pierwszy ustala liczbę cudzoziemców, którzy mogą zostać przyjęci przez Konfederację w danym roku kalendarzowym. Kwota ta jest wyliczna na podstawie liczby cudzoziemców, którzy opuścili terytorium Konfederacji, jak również tych, którzy uzyskali obywatelstwo szwajcarskie. Aby móc dysponować bazą w celu wyliczenia liczby zezwoleń na pobyt dla cudzoziemców, stworzono centralny rejestr obcokrajowców przebywających w Szwajcarii. Rejestr ten jest prowadzony przez

⁴⁰ Piguet Etienne et Mahnig Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] op. cit., str. 12

⁴¹ źródło: www.admin.ch

Federalne Biuro do spraw Cudzoziemców (OFE)⁴² utworzone pod koniec roku 1973. W tym rejestrze znajdują się dane wszystkich obcokrajowców: posiadających sezonowe, pozwolenie na pobyt, roczne, jak również posiadających prawo do osiedlenia się.

Kwotowa polityka okazała się, przynajmniej na początku, dosyć skuteczna w kwestii zmniejszenia liczby przyjeżdżających cudzoziemców. Jak twierdzą Hans Mahnig i Etienne Piguet: *w okresach 1970 / 1971 i 1971 / 1972 zostało wydanych około 20 000 nowych rocznych pozwoleń na pobyt. Kwoty te okazują się być dużo niższe od liczby przybyłych pracowników w poprzednim dziesięcioleciu.*⁴³ Ale, chociaż liczba zagranicznych pracowników w Szwajcarii była niższa w stosunku do liczby tej w przeszłości, jak również niższa od zapotrzebowania na pracowników zgłaszanego przez przedsiębiorstwa, faktyczna imigracja była wciąż większa od ogłoszonych kwot. Ta sytuacja była spowodowana łączeniem rodzin, zmianami zezwoleń sezonowych na niesezonowe, jak również dosyć wysoką liczbą urodzeń wśród cudzoziemców przebywających w Szwajcarii. W ten sposób, liczba cudzoziemców wzrosła z 17% do ponad 18% w roku 1973.⁴⁴ Trzeba również powiedzieć, że stosowanie limitów przewidzianych przez Zarządzenie ograniczające liczbę cudzoziemców (OLE)⁴⁵, publikowane każdego roku na podstawie federalnego prawa o pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców - LSEE⁴⁶, nie było zbyt restrykcyjnie przestrzegane w kantonach.

Ciągły wzrost populacji cudzoziemców leżał u źródeł trzeciej ksenofobicznej inicjatywy przeciwko nadmiernej liczbie cudzoziemców w Szwajcarii (wciąż chodzi o punkt 4 artykułu 69 Konstytucji Federalnej):

Artykuł 69, punkt 4

- a. Konfederacja podejmuje odpowiednie kroki w celu przeciwdziałania nadmiernej liczbie cudzoziemców i przeludnieniu Szwajcarii.*
- b. Liczba nowych naturalizacji nie może przekraczać 4000 rocznie.*

⁴² Office fédéral des étrangers, dzisiaj: Office fédéral des migrations (Federalne Biuro do spraw Migracji)

⁴³ Piguet Etienne et Mahnig Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] op. cit., str. 79

⁴⁴ źródło: tamże, str. 79

⁴⁵ Ordonnance limitant le nombre des étrangers

⁴⁶ Loi fédérale sur le séjour et l'établissement des étrangers

- c. Rada Federalna dba o to aby liczba cudzoziemców przebywających w Szwajcarii nie przekroczyła 500 000. W każdym kantonie, proporcja cudzoziemców wyniesie najwyżej 12% populacji, za wyjątkiem kantonu Genewy, gdzie wyniesie ona najwyżej 25%.
- d. Nie znajdują się w liczbie cudzoziemców według zapisu c i są zwolnieni z podlegania zapisom przeciwko nadmiernej liczbie cudzoziemców i przeludnieniu Szwajcarii: 150 000 pracowników sezonowych (przebywających nie dłużej niż 10 miesięcy w Szwajcarii i nieposiadający w Szwajcarii rodziny), 70 000 mieszkańców terenów przygranicznych pracujących w Szwajcarii, personel obiektów szpitalnych i członkowie misji dyplomatycznych i konsularnych.

Kroki do podjęcia według zapisu c:

Zmniejszenie liczby cudzoziemców ma zostać przeprowadzone do 1 stycznia 1978 roku. Ta liczba cudzoziemców zostanie pomniejszona o liczbę obcokrajowców naturalizowanych po 1 grudnia 1970 roku.⁴⁷

Inicjatywa została złożona już 3 listopada 1972 roku przez Akcję Narodową. Rząd przyjął podobną strategię, jak w 1965 roku, próbował przekonać tym razem naród szwajcarski, że *polityka stabilizacji liczby cudzoziemców jest jedyną możliwą opcją i, że wejście w życie tej inicjatywy miałyby katastrofalne skutki zarówno dla gospodarki jak i dyplomacji*.⁴⁸ Ruch ksenofobiczny poniósł totalną porażkę podczas głosowania 20 października 1974 roku: przy frekwencji 70,3% Szwajcarzy odrzucili projekt większością 1691632 głosów przeciwko 878891 (czyli 65,8% przeciwko 34,2%).⁴⁹ Ta porażka może być również postrzegana w kategoriach sukcesu federalnej polityki stabilizacji. Podkreślić należy, że w połowie lat 1970' dało się zauważyć zmniejszenie się populacji cudzoziemców w Szwajcarii. Jednakże głównym tego powodem jest, bardziej niż polityka Konfederacji, międzynarodowy kryzys

⁴⁷ Źródło: www.admin.ch

⁴⁸ Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets* (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty), op. cit., str. 81

⁴⁹ Źródło: www.admin.ch

gospodarczy. Efekty kryzysu naftowego dotarły do Szwajcarii z pewnym opóźnieniem, ale były równie silnie odczuwalne. *W latach 1974 – 1977 zlikwidowano 15,8% miejsc pracy w przemyśle, i około 10% w całej gospodarce.*⁵⁰ Ale pracodawcy szwajcarscy zdolali wykorzystać imigrantów jako pewien rodzaj "amortyzatora koniunkturalnego" zwalniając przede wszystkim pracowników zagranicznych. W ten sposób na 340 000 osób, które straciły zatrudnienie, 228 000 (67%) stanowili cudzoziemcy. W tym okresie procent obcokrajowców w Szwajcarii zmniejszył się z ponad 18% do poniżej 16%.⁵¹ Szwajcaria odniosła w ten sposób sukces w dwóch dziedzinach: stopa bezrobocia nie wzrosła zbyt i całkowita liczba pracowników z zagranicy (zarówno sezonowych, jak i rocznych) znacznie się zmniejszyła.

Kiedy kryzys gospodarczy minął, roczne kwoty zostały podniesione, ale aż do końca lat 1980' liczba nowych pracowników na rok nie przekroczy 10 000.

4.1.4.4 POLITYKA IMIGRACYJNA SZWAJCARII W LATACH 1990'.

Lata 1990' są okresem trzech zjawisk w imigracji:

- progresywnej stabilizacji populacji cudzoziemców,
- dywersyfikacji motywów przyjazdu do Szwajcarii,
- transformacji kontekstu politycznego.⁵²

Jeśli chodzi o pierwsze zjawisko, powiedzieć należy, że w latach 1990' imigracja w Szwajcarii zaczęła się różnicować pod względem narodowości przyjeżdżających. Obok Włochów, którzy wciąż przybywali w poszukiwaniu pracy, pojawili się również Hiszpanie i Portugalczycy, którzy, na podstawie uzgodnień podpisanych najpierw w 1988 roku z Hiszpanią i w 1990 roku z Portugalią, zaczęli uzyskiwać pozwolenia na pobyt. Populacja cudzoziemców stopniowo stabilizowała się, było to bezpośrednią konsekwencją transformacji, jak również wydłużającego się okresu pobytu cudzoziemców w Szwajcarii. Stabilizacja ta była również widoczna w zmniejszeniu liczby rocznych zezwoleń na rzecz pozwoleń na osiedlenie się.

⁵⁰ Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty)*, op. cit., str. 82

⁵¹ źródło: tamże, str. 82

⁵² Piguet Etienne et Mahning Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse (Kwoty imigracji: doświadczenie szwajcarskie)*, [w:] *Cahiers de Migrations Internationales (Zeszyty Międzynarodowych Migracji)*, [w:] op. cit., str. 22

To również w tym czasie pojawiły się nowe motywy przyjazdu cudzoziemców do Szwajcarii, wymykające się kwotom ustalonym jeszcze w latach 1970', jak na przykład kwestia azylu politycznego. *Z kilku tysięcy rocznie na początku lat osiemdziesiątych, liczba ubiegających się o azyl wzrosła do ponad 35 000 w roku 1990 i 41 000 w roku 1991.*⁵³ Taki wzrost liczby próśb o azyl zweryfikował dotychczasową politykę i doprowadził do upolitycznienia problemu, imigracja przestała więc być kwestią jedynie ekonomiczną.

Trzecia zmiana w polityce imigracyjnej jest związana z sytuacją międzynarodową i jej ewolucją. Stopniowa integracja państw w łonie Wspólnoty Europejskiej wzmacnia w Szwajcarii idee zbliżenia się do tej instytucji. Jednakże, podczas głosowania 6 grudnia 1992 roku nad uchwałą federalną dotyczącą przystąpienia Konfederacji Szwajcarskiej do Wspólnoty Europejskiej, naród szwajcarski powiedział "nie", większością zaledwie 50,3% przy dosyć wysokiej frekwencji, 78,7%. Trzeba również podkreślić, że czternaście kantonów i cztery pół – kantony zagłosowały przeciwko przystąpieniu Szwajcarii do Wspólnoty Europejskiej.⁵⁴ Według Hansa Mahniga i Etienne Pigueta, przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej było postrzegane jako cel polityki szwajcarskiej, ale obawa przed swobodnym przepływem ludności przeważała i Szwajcarzy, jak również większość kantonów powiedzieli "nie" przystąpieniu. Uchwała federalna o zaakceptowaniu porozumień branżowych pomiędzy, Konfederacją Szwajcarską z jednej strony, i Wspólnotą Europejską, jak również jej państwami członkowskimi lub Europejską Wspólnotą Energii Atomowej z drugiej strony, była głosowana dopiero w 2000 roku. Trzeba również podkreślić, że wynik głosowania był pozytywny, Szwajcarzy zaakceptowali podpisanie porozumień większością 67,2% przeciwko 32,8% i z frekwencją, która wyniosła 48,3%.⁵⁵ Jest zatem oczywistym, że obawa przed imigrantami, którzy według Szwajcarów mieliby napłynąć masowo do ich kraju, jak również zaczynające się odradzać ruchy ksenofobiczne nie były łatwe do pokonania.

W ten sposób, w połowie lat dziewięćdziesiątych w łonie rządu zrodziły się dwie idee nowej polityki imigracyjnej, z jednej strony była to idea odseparowania

⁵³ Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty)*, op. cit., str. 87

⁵⁴ Źródło: www.admin.ch

⁵⁵ Źródło: tamże

polityki przyznawania azylu i imigracji zarobkowej, a z drugiej strony – idea przyjęcia koncepcji "ograniczonej zdolności przyjęcia cudzoziemców".⁵⁶ W ten sposób, pojawiła się koncepcja "salda migracyjnego". Chodziło o coroczne wyznaczenie przez Radę Federalną liczby cudzoziemców mających prawo do uzyskania pozwolenia na pobyt w Szwajcarii. Następnie, kwota ta byłaby dzielona pomiędzy różne kategorie cudzoziemców (osoby poszukujące pracy i ubiegające się o azyl byłyby zatem traktowane w ten sam sposób). Jednakże polityka ta była mocno krytykowana przez różne grupy interesu, stowarzyszenia, OFIAMT, jak również w samej administracji federalnej. Po porażce polityki "salda migracyjnego", została ona zastąpiona polityką trzech kręgów. Polityka ta opierała się na twierdzeniu, że Szwajcaria jest zagrożona "nadmierną liczbą cudzoziemców" nie tylko ze względu na liczbę osób przybywających do tego kraju, ale również "dystansem kulturowym" jaki dzieli Szwajcarów i imigrantów. Na bazie tego twierdzenia zostały ustalone trzy kręgi państw:

- Pierwszy krąg, "krąg wewnętrzny" obejmował państwa Unii Europejskiej. Według tej koncepcji, obywatele państw należących do tego kręgu cieszyli się możliwością swobodnego przepływu.
- Drugi krąg, "krąg pośredni" obejmował Stany Zjednoczone, Kanadę i państwa Europy Wschodniej, obywatele tych państw byli poddani *restrykcyjnej i prowizorycznej polityce przyjęcia*.⁵⁷
- Trzeci krąg, "krąg zewnętrzny" obejmował wszystkie pozostałe państwa, których obywatele byli poddani szczególnemu systemowi rekrutacji, według Jean – Michel Bonvina, jedyną możliwością legalnej imigracji dla tych osób pozostawało złożenie prośby o azyl.⁵⁸ Jednakże nie można zapominać, że obywatele krajów gdzie miały miejsce naruszenia praw człowieka mogli przyjechać do Szwajcarii jedynie jako ubiegający się o azyl, wjazd na terytorium Konfederacji w poszukiwaniu pracy nie był w ich przypadku możliwy.

⁵⁶ Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty)*, op. cit., str. 89

⁵⁷ Bonvin Jean – Michel: *La politique de l'immigration en Suisse, (Polityka imigracji w Szwajcarii)*, [w:] *Commentaire*, nr 84/zima 1998 – 1999, Editions Plon, Paryż, str. 1034

⁵⁸ źródło: tamże, str. 1034

Stosując jednocześnie politykę kwotową, Szwajcaria wypełniała warunki swobodnego przepływu z krajami pierwszego kręgu, na szkodę obywateli pochodzących z państw drugiego i, w większym jeszcze stopniu, trzeciego kręgu. *W ten sposób otwarciu na Europę towarzyszy zamknięcie na resztę świata, które pozwala na wypełnienie głównego celu szwajcarskiej polityki migracyjnej, czyli utrzymania danej liczby obcokrajowców.*⁵⁹ Polityka kręgów nie odniosła dużego sukcesu, tym bardziej, że tradycyjne kraje rekrutacji siły roboczej, jak Włochy, Hiszpania i Portugalia miały ujemne saldo migracyjne ze Szwajcarią, to znaczy, więcej ich obywateli wyjeżdżało ze Szwajcarii niż do niej przybywało. Polityka ta była również obiektem krytyk ze strony Federalnej Komisji przeciwko rasizmowi (CFR)⁶⁰, utworzonej w 1995 roku, po przystąpieniu Szwajcarii do Międzynarodowej Konwencji przeciwko dyskryminacji rasowej, jako *polityka rasowo dyskryminująca*.⁶¹

Zważywszy na porażkę polityki kręgów, Rada Federalna szukała innych środków kontroli imigracji i zobowiązała komisję ekspertów do przygotowania przyszłych celów polityki imigracyjnej. W ten sposób, pa 1997 roku polityka trzech kręgów miała być zastąpiona "systemem punktowym". W tym systemie narodowość imigranta nie miała już być brana pod uwagę, ważnymi stawały się jego indywidualne kwalifikacje. W tym projekcie osoby pragnące zamieszkać w Szwajcarii *będą mogły być kandydatami do imigracji na podstawie pewnej liczby punktów, które zostaną im naliczone w zależności od wykształcenia, doświadczenia zawodowego, wieku, znajomości języków obcych i zdolności do zawodowego przystosowania się.*⁶²

Jednakże, pomimo tego, że w 1998 roku Rada Federalna zaniechała polityki trzech kręgów, nie wprowadziła ona systemu punkowego. W ten sposób obowiązujący dzisiaj system to polityka dwóch kręgów, po to aby przygotować system swobodnego przepływu osób, przyjęty przez naród w głosowaniu powszechnym dnia 21 maja 2000 dotyczącym uchwały federalnej o akceptacji branżowych porozumień pomiędzy, z jednej strony Konfederacją Szwajcarską, a, z drugiej strony, Unią Europejską i jej krajami członkowskimi, jak również Europejską

⁵⁹ tamże, str. 1034

⁶⁰ CFR – Commission fédérale contre le racisme

⁶¹ Mahning Hans et Piguet Etienne: *La politique suisse d'immigration de 1948 à 1998; évolutions et effets (Szwajcarska polityka imigracyjna w latach 1948 – 1998, ewolucja i efekty)*, op. cit., str. 95

⁶² tamże, str. 97

Wspólnotą Energii Atomowej. Do tego należy dodać głosowanie z 25 września 2005 roku w sprawie uchwały federalnej dotyczącej akceptacji i wejścia w życie protokołu odnoszącego się do rozszerzenia tych porozumień branżowych o nowe kraje członkowskie Unii Europejskiej. Pierwsza uchwała z roku 2000 została przyjęta większością 67,2% przeciwko 32,8%, przy frekwencji 48,2%; druga została przyjęta przez większość 56% przeciwko 44%, przy frekwencji 54,5%.⁶³

4.2 OBECNA SYTUACJA NA POZIOMIE KONFEDERACJI I PRAWODAWSTWO DOTYCZĄCE IMIGRACJI.

Na koniec grudnia 2005 roku całkowita liczba cudzoziemców przebywających na stałe w Szwajcarii, nie licząc międzynarodowych funkcjonariuszy i członków ich rodzin, posiadaczy prawa pobytu na krótki okres (< 12 miesięcy), jak również ubiegających się o azyl, wynosiła 1 511 937 osób, czyli 20,3% całości populacji. Liczba międzynarodowych funkcjonariuszy i członków ich rodzin wynosiła w tym samym czasie 27 248 osób, ubiegających się o azyl – 48 193 osoby, posiadaczy prawa pobytu na krótki okres – 51 329 osób. Wśród cudzoziemców mieszkających w Szwajcarii najliczniejszą grupę stanowią posiadacze pozwolenia na osiedlenie się (pozwolenie C), w grudniu 2005 ich liczba wynosiła 1 087 464 osoby. Liczba posiadaczy pozwolenia na pobyt (pozwolenie B) wynosiła 396 161 osobę. Kantonami z najwyższym procentem ludności z zagranicy są: Genewa (34,6%), Bazylea – Miasto (29,2%) i kanton Vaud (28,2%), natomiast kantonami, w których mieszka najmniej cudzoziemców są: Uri (8,5%), Nidwalden (9,4%) i Appenzell – Inner – Rhoden (9,5%), zatem kantony Szwajcarii pierwotnej.⁶⁴ Miasta przygraniczne, najbardziej kosmopolityczne, jak Genewa i Bazylea zawsze były celem imigrantów.

Jesli chodzi o cudzoziemców mieszkających w Szwajcarii ze względu na ich narodowość, zobaczmy jak przedstawiają się dane Federalnego Biura Statystyki⁶⁵ w tej dziedzinie:

⁶³ źródło: www.admin.ch

⁶⁴ źródło: Federalne Biuro Migracji, dział statystyk, [w:] www.bfm.mit.ch

⁶⁵ Office fédéral de la statistique

Populacja cudzoziemców mieszkających w Szwajcarii na stałe, według narodowości, na koniec roku, w tysiącach:

	2002	2003	2004
W sumie	1477,0	1500,9	1524,7
Państwa UE	826,2	840,4	859,5
Niemcy	126,0	134,7	146,0
Francja	65,1	66,9	68,9
Włochy	309,9	305,4	301,7
Austria	31,4	31,9	32,7
Portugalia	142,0	150,4	160,2
Hiszpania	79,7	77,6	75,1
Inne państwa Europy	462,4	463,8	462,4
Serbia i Czarnogóra	198,7	200,3	199,7
Turcja	79,3	78,1	77,1
Afryka	41,7	44,3	46,6
Ameryka	55,9	57,6	59,3
Azja	87,3	91,4	93,3
Australia i Oceania	3,3	3,3	3,3
Apatrydzi, narodowość nieznana	0,3	0,2	0,2

Źródło: Federalne Biuro Statystyki [w:] www.bfs.admin.ch

Jednakże, należy absolutnie podkreślić fakt, że żadna statystyka nie wylicza nielegalnych imigrantów. A, jak mówi dziennikarka "L'Hebdo"⁶⁶, Anne – Frédérique Widmann: *nielegalna imigracja jest najbardziej ukrywaną w Szwajcarii tajemnicą Poliszynela. Ich liczba [nielegalnych imigrantów] wynosi około 8000 w Genewie, mniej więcej tyle samo w kantonie Vaud, 150 000 dla całej Szwajcarii, szacuje Oscar*

⁶⁶ tygodnik ukazujący się w Szwajcarii francuskojęzycznej, poświęcony sprawom społeczno - ekonomicznym

*Tosato, ze społecznego centrum protestanckiego.*⁶⁷ Na temat nielegalnych inigrantów będzie mowa jeszcze w podrozdziale 4.2.3. poświęconym nielegalnej imigracji.

Z jednej strony, imigracja wciąż stanowi problem dla władz szwajcarskich, ale z drugiej strony coraz częściej słychać głosy o konieczności imigracji w celu utrzymania wzrostu liczby ludności. W roku 1998, liczba zgonów przekroczyła liczbę narodzin. Szwajcarki rodzą średnio 1,3 dziecka, a liczba kobiet w wieku prokreacyjnym maleje. Jeżeli zanotowano wzrost liczby ludności o 0,3% w roku 1998, to tylko dzięki naturalizacjom. *Szwajcar, na wzór koali, jest gatunkiem na wymarcie. I jedynie napływ świeżej krwi, z zagranicy, mógłby przywrócić go formy i zapewnić jego gospodarce wystarczającą siłę roboczą. Ale, jak twierdzi Bernerńczyk Thomas Straubhaar, profesor ekonomii na uniwersytecie w Hamburgu: "Politycy prawicy i lewicy unikają debaty na ten temat, aby nie straszyć swojego elektoratu. Ich horyzont ogranicza się do następnych wyborów".*⁶⁸ Zatem to przede wszystkim w środowiskach ekonomicznych podnoszony jest temat konieczności imigracji, ponieważ w pewnych działach gospodarki brakuje siły roboczej. Johannes Matyassy, sekretarz generalny Partii Radykalnej jest przekonany, że na dłuższą metę Szwajcaria znajdzie się przed prostym wyborem: *"Albo wydłużymy czas pracy, przesuwając, na przykład, granicę wieku emerytalnego, albo otworzymy granice".*⁶⁹

Jeśli chodzi o prawodawstwo dotyczące dziedziny imigracji, 16 grudnia 2005 roku zostało uchwalone nowe prawo o cudzoziemcach, które zastąpiło prawo z roku 1931. To nowe prawo *reguluje wjazd i wyjazd ze Szwajcarii, pobyt cudzoziemców i łączenie rodzin. Reguluje ono ponadto integrację cudzoziemców.*⁷⁰

4.2.1. PROŚBY O AZYL.

Problem osób ubiegających się o azyl pojawił się już w latach osiemdziesiątych XX wieku. Przed tym okresem kwestia ubiegających się o azyl nie stanowiła

⁶⁷ Widmann Anne – Frédérique: *Clandestins, nos bonnes à tout faire, nos voisins (Nielegalni imigranci, nasze bony do wszystkiego, nasi sąsiedzi)*, [w:] l'Hebdo z dnia 22 czerwca 2000, [w:] www.webdo.ch

⁶⁸ Abbet Marie: *Suisse: l'immigration ou la mort (Szwajcaria: imigracja lub śmierć)*, [w:] l'Hebdo z 18 maja 2000, str. 24

⁶⁹ tamże, str. 25

⁷⁰ *Loi fédérale sur les étrangers (Federalne prawo o cudzoziemcach) (LEtr)* z dnia 16 grudnia 2005, [w:] www.admin.ch

problemu, ponieważ przybywający do Szwajcarii szukali tutaj przede wszystkim pracy. Trzeba jednak powiedzieć, że po roku 1947 w Szwajcarii chronili się uchodźcy polityczni zwłaszcza z państw Europy Wschodniej. W 1956 roku, *po powstaniu węgierskim i interwencji sowieckiej, Szwajcaria przyjęła czasowo 14 000 uchodźców węgierskich, z których 7000 definitywnie pozostanie w kraju.*⁷¹ Sytuacja powtórzyła się w latach 1968 – 1969, po interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji (wtedy Konfederacja przyjęła 11 108 uchodźców), napływ cudzoziemców z tej części Europy trwał aż do początku lat 1990', ze średnio 500 – 1000 próśb o azyl rocznie i ze wzrostem liczby tych próśb po wydarzeniach roku 1981 w Polsce (2500 próśb o azyl).⁷²

Przed rokiem 1990 Szwajcaria przyjmowała również uchodźców z Azji Południowo – Wschodniej (w latach 1975 – 1983 przyjęto oficjalnie 8200 uchodźców z tej części świata), z Ameryki Południowej (zwłaszcza z Chili, po obaleniu reżimu socjalistycznego prezydenta Allende) i z Afryki. Jeżeli aż do lat osiemdziesiątych uchodźcy byli chętnie przyjmowani i akceptowani przez społeczeństwo szwajcarskie, na początku lat dziewięćdziesiątych zaczęły pojawiać się reakcje negatywne w stosunku do nich. Szwajcarzy przyzwyczaili się już do obecności "klasycznych" pracowników z zagranicy, czyli Włochów, Hiszpanów czy Portugalczyków, którzy zresztą bardzo dobrze zaadaptowali się w społeczeństwie szwajcarskim, i ponadto, nie przybywali już tak masowo. *Byli to zatem nowi przybywający, uchodźcy, którzy tym razem wzbudzali niechęć i wypełniali w pewnym sensie rolę kozła ofiarnego, stanowiąc główną przyczynę wzburzenia różnych polityków i ugrupowań prawicowych.*⁷³

Lata dziewięćdziesiąte to okres, w którym imigracja ubiegających się o azyl znacznie wzrosła. Wraz z wprowadzeniem polityki trzech kręgów, o której była już mowa w tym rozdziale, jak również z wieloma konfliktami, które rozpoczęły się właśnie w latach dziewięćdziesiątych, do Szwajcarii zaczęła napływać duża liczba uchodźców, pochodzących z różnych stron świata. Nastroje ksenofobiczne, już istniejące w łonie społeczeństwa, dają znów o sobie znać, wzmacniane wciąż przez

⁷¹ Vuilleumier Marc: *Immigrés et réfugiés en Suisse (Imigranci i uchodźcy w Szwajcarii)*, Aperçu historique Pro Helvetia, Zurych, 1987, str. 106

⁷² źródło: tamże, str. 106

⁷³ tamże, str. 108

UDC, nacjonalistyczną partię prawicową. Jednakże istniał w społeczeństwie również nurt opinii publicznej, który nie akceptował ograniczeń w wydawaniu pozwoleń na pobyt uchodźcom, jak mówi Marc Vuilleumier *niektórzy Szwajcarzy deklarowali nawet gotowość do ukrywania uchodźców, i czasem to robili, tak aby uniemożliwić ich wydalenie*.⁷⁴ Powrócimy do problemu wydalenia cudzoziemców w podrozdziale poświęconym tematowi repatriacji.

Trzeba również powiedzieć, że obecnie Szwajcaria nie jest już tak hojna w kwestii oficjalnego uznania uchodźców. W roku 2005 Konfederacja oficjalnie przyjęła zaledwie 993 uchodźców.⁷⁵

Oto jak przedstawia się statystyka osób, które uzyskały azyl polityczny w Szwajcarii według narodowości (na koniec roku, w tysiącach):

	2002	2003	2004
W sumie	66,5	64,6	55,1
W tym:			
Serbia i Czarnogóra	15,3	13,4	11,4
Bośnia i Hercegowina	5,6	5,0	4,0
Turcja	4,0	3,8	3,2
Sri Lanka	5,6	3,9	3,0
Irak	3,1	3,8	3,9
Angola	3,3	3,2	2,9
Etiopia	1,6	1,8	1,7
Algieria	1,5	1,6	1,1
Iran	1,2	1,2	1,2

Źródło: Federalne Biuro statystyki [w:] www.bfs.admin.ch

Należy również powiedzieć kilka słów na temat prawodawstwa dotyczącego kwestii azylu w Szwajcarii. Obecnie obowiązuje prawo dotyczące zylu z 26 czerwca 1998 roku, zmodyfikowane, w kilku punktach przez prawo o cudzoziemcach z 16

⁷⁴ tamże, str. 110

⁷⁵ źródło: Federalne Biuro Migracji, dział statystyk, [w:] www.bfm.mit.ch

grudnia 2005 roku. Prawo to reguluje *przyznanie azylu i statusu uchodźcy w Szwajcarii; ochronę przyznaną w Szwajcarii tym, którzy jej potrzebują (osoby potrzebujące ochrony), jak również ich powrót do kraju pochodzenia lub do kraju trzeciego*.⁷⁶ Prawo to definiuje również termin uchodźcy, jako osoby, która *w swoim państwie lub w ostatnim kraju swojego pobytu, jest wystawiona na poważne niebezpieczeństwo i ma przesłanki do obaw o własne życie, ze względu na swoją rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub ze względu na przekonania polityczne*.⁷⁷ Przez "obawy o własne życie" należy rozumieć bezpośrednie zagrożenie życia, jak również integralności cielesnej, wolności i presję psychiczną wywieraną na niego. Obecne prawo zabrania jednocześnie repatriacji osób pozostających w sytuacjach wyżej wymienionych, do ich kraju pochodzenia.

Ubiegający się o azyl muszą udowodnić, że są uchodźcami. Państwo szwajcarskie pozostawia sobie prawo oceny wiarygodności ich deklaracji. Ubiegający się o azyl są również zobowiązani do współpracy z Konfederacją, poprzez dostarczenie wszystkich koniecznych dokumentów w celu stwierdzenia stanu faktycznego. W czasie trwania całej procedury, ubiegający się o azyl musi pozostawać do dyspozycji władz federalnych i kantonalnych.

Prawo o azylu definiuje również prośbę o azyl, jako *każdy sposób za pomocą którego osoba składa w Szwajcarii prośbę o ochronę jej przed prześladowaniami*.⁷⁸ Możemy zatem stwierdzić, że definicja ta jest dosyć pojemna, jednak prawo precyzyjnie definiuje gdzie taka prośba o azyl powinna zostać złożona, w szwajcarskim przedstawicielstwie za granicą, lub w przypadku wjazdu na teren Konfederacji, w wyznaczonym miejscu na granicy państwa lub w centrum rejestracji. Jeżeli dana osoba wjechała na teren Konfederacji w sposób nielegalny i pragnie uzyskać tam azyl polityczny, kantonalne organa policji wskazują jej miejsce, w którym może ona złożyć swoją prośbę. Osoba taka nie jest odsyłana do jej kraju pochodzenia. Uchodźcy, jeżeli nie istnieje żaden powód do wydalenia, uzyskują azyl w Szwajcarii. Azyl jest również przyznawany współmałżonkom i nieletnim dzieciom uznanych uchodźców.

⁷⁶ *Loi sur l'asile (Prawo o azylu)*, [w:] www.admin.ch, art. 1

⁷⁷ tamże, art. 2

⁷⁸ tamże, art. 18

Jednakże obowiązuje wciąż przepis, który pozwala władzom na nieprzyznanie azylu w przypadku, kiedy uchodźca *jest tego niegodny z powodu karygodnych czynów, których się dopuścił, lub jeśli przyczynił się do stworzenia zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego lub zewnętrznego Szwajcarii*.⁷⁹

Aby zamknąć kwestię uchodźców i starających się o uzyskanie azylu politycznego w Szwajcarii, trzeba zacytować raport Europejskiej Komisji przeciwko rasizmowi i nietolerancji, na temat Szwajcarii z dnia 27 czerwca 2003 w którym zaleca się, między innymi, *władzom szwajcarskim podjęcie odpowiednich kroków, w celu złagodzenia negatywnego klimatu opinii publicznej w stosunku do starających się o azyl polityczny i w stosunku do uchodźców*.⁸⁰ Zatem, to nie sama polityka przydzielania azylu, która jest krytykowana, ale raczej atmosfera panująca wokół problemu, wzmacniana jeszcze poprzez pewne siły prawicowe, jak na przykład Unia Demokratyczna Centrum (UDC).

4.2.2. REPATRIACJE.

Kwestia repatriacji jest bezpośrednio związana z odmową przyznania azylu ubiegającemu się, dotyczy ona również cudzoziemców, którzy, na przykład nie uzyskali pozwoleń, które są zobowiązani posiadać. Kiedy prośba o azyl zostaje odrzucona, lub przybywający cudzoziemiec nie spełnia wymaganych warunków, władze decydują o jego wydaleniu ze Szwajcarii i nakazują wykonanie tegoż wydalenia, biorąc jednakże zawsze pod uwagę jedność rodziny. Repatriacje są regulowane przez prawo o azylu, jak również przez prawo o cudzoziemcach. Jak już zostało powiedziane w poprzednim podrozdziale, poświęconym prośbom o azyl i uchodźcom, osoby, których życie, integralność cielesna lub wolność są zagrożone, lub które podlegają presji psychicznej w ich kraju, nie mogą zostać wydalone do kraju ich pochodzenia lub kraju ich ostatniego zamieszkania. Jednakże biuro odpowiedzialne za uchodźców może nie zezwolić ubiegającemu się o azyl na wjazd do Szwajcarii już na lotnisku, *może ono go odesłać prewencyjnie, jeżeli kontynuacja*

⁷⁹ tamże, art. 52

⁸⁰ *Troisième rapport sur la Suisse (Trzeci raport o Szwajcarii)* de la Commission européenne contre le racisme et l'intolérance (Europejskiej Komisji przeciwko rasizmowi i nietolerancji), przyjęty 27 czerwca 2003, [w:] www.coe.int

*jego podróży do kraju trzeciego jest możliwa i legalna i może ona być od danej osoby wymagana.*⁸¹ Prawo o cudzoziemcach definiuje cztery rodzaje wydalenia obcokrajowców, którzy nie mogą zostać przyjęci w Szwajcarii:

- odesłanie z lotniska: jest ono stosowane jeśli cudzoziemcowi zostanie odmówione prawo wjazdu na teren Konfederacji, odesłanie ma miejsce natychmiast lub w przeciągu maksimum piętnastu dni;
- odesłanie w trybie zwykłym: dotyczy każdego cudzoziemca *któremu zostało odmówione przyznanie pozwolenia na pobyt, którego zezwolenie zostało odwołane, lub nie zostało przedłużone. Odesłaniu w trybie zwykłym towarzyszy rozsądny termin wyjazdu.*⁸²
- zakaz wjazdu na teren Konfederacji: dotyczy cudzoziemców, którzy stanowią niebezpieczeństwo dla publicznego porządku w Szwajcarii lub za jej granicami, którzy już zostali odesłani lub wydalen, lub, którzy spowodowali koszty dla opieki społecznej;
- wydalenie: jest stosowane wobec cudzoziemców, którzy stanowią niebezpieczeństwo dla wewnętrznego i zewnętrznego porządku w Szwajcarii, towarzyszy mu rozsądny termin wyjazdu, jak również zakaz wjazdu na teren Konfederacji, ograniczony lub nieograniczony w czasie. Jeżeli cudzoziemiec naruszył w poważny lub powtarzający się sposób porządek publiczny, zostaje on wydany natychmiastowo.

W 2000 roku Szwajcaria przeżyła wielki problem związany z repatriacją ponad trzydziestu tysięcy mieszkańców Kosowa, przybyłych do Szwajcarii w wyniku konfliktu w Albanii. Dla wszystkich osób pochodzących z Kosowa, przybyłych po 1993 roku, wyjazd był nieunikniony. Federalne Biuro do spraw Uchodźców (ODR)⁸³ oceniło, że istnieją trzy kategorie uchodźców do natychmiastowej repatriacji: przybyli po roku 1999, ci, którzy popełnili przestępstwo lub wykroczenie i "aspołeczni". Zwłaszcza ta trzecia kategoria wydaje się być bardzo płynną. *ORD kwalifikuje jako "aspołeczne" osoby, które "tworzą problemy, uchylają się od prac porządkowych w centrum, w którym mieszkają, powodują bójkę, lub nie pojawiają się na spotkaniach". Jak*

⁸¹ tamże, art. 23

⁸² *Loi sur les étrangers (Prawo o cudzoziemcach)*, [w:] www.admin.ch, art. 66

⁸³ Office fédéral des réfugiés

wyjaśnia Christian Levrat, rzecznik prasowy, Szwajcarskiej Organizacji niosącej pomoc uchodźcom, "ocena «aspółeczności» zmienia się bardzo w zależności od kantonu. W Saint – Gallen, deklaruje się, że 57% ubiegających się o azyl jest aspołecznych, podczas gdy kantony romańskie oceniają, że ta kategoria stanowi zaledwie 2 – 3% ubiegających się o azyl".⁸⁴ Powiedzieć należy, że wśród repatriantów znaleźli się nie tylko bezrobotni i osoby w niejasnej sytuacji społecznej, ale również ludzie, którzy pracowali legalnie od lat w Szwajcarii, którzy prowadzili tam działalność lukratywną, których dzieci chodziły do szkoły i którzy byli często bardzo dobrze dostosowani do życia w społeczeństwie szwajcarskim. Część tych osób została odesłana do Kosova, część otrzymała prawo pobytu, ale były również osoby, które wybrały status nielegalnego imigranta.

4.2.3. KWESTIA NIELEGALNYCH IMIGRANTÓW.

Szwajcaria jest bardzo atrakcyjnym krajem dla cudzoziemców, zarówno dla zagranicznej siły roboczej, uchodźców, jak i dla osób, które nie mają możliwości legalnego wjazdu na terytorium Konfederacji i, które w ten sposób stają się nielegalnymi imigrantami. Jednakże, jak już zostało powiedziane, według Federalnego Biura do spraw Cudzoziemców, nielegalny imigrant nie jest kategorią w statystyce. To tak jakby nie istniał.

Z jednej strony, obecność nielegalnych imigrantów jest ignorowana przez władze, ale z drugiej strony, szwajcarska gospodarka, rolnictwo, przemysł, ale również prywatne gospodarstwa domowe nie mogłyby funkcjonować tak jak funkcjonują dzisiaj. Jak mówią autorzy artykułu "Clandestins, nos bonnes à tout faire, nos voisins"⁸⁵ opublikowanego w "L'Hebdo" dnia 22 czerwca 2000, *hotelarstwo jest pierwszym sektorem korzystającym z tej podziemnej siły roboczej, gotowej uśmiechać się i harować za 2000 franków miesięcznie. Następnymi w kolejce są*

⁸⁴ Bellini Catherine: *Kosovars: le grand nettoyage (Mieszkańcy Kosova, wielkie porządki)*, [w:] *L'Hebdo* z 16 marca 2000, str. 31

⁸⁵ "Nielegalni imigranci, nasze bony do wszystkiego, nasi sąsiedzi"

*rolnictwo i prace domowe, krótko mówiąc, sektory, które potrzebują dużo pracowników fizycznych.*⁸⁶

Imigranci nie zawsze pozostają niezauważeni. Od czasu do czasu wybucha skandal związany z ich obecnością i powoduje on żywe emocje. Tak było w przypadku sprawy osób bez dokumentów z sierpnia 2001 roku. Grupa osób pochodzących z Kosowa, nielegalnych imigrantów schroniła się w kościele Świętego Pawła we Fryburgu. Fakt ten najpierw podzielił parafian i kościół. *"Jest oczywistym, że ta sprawa ukazuje schizofreniczny obraz Kościoła podzielonego pomiędzy swoje zadania dotyczące zarządzania wiernymi i tradycję pasterską", mówi Jacques Berset, naczelny redaktor Katolickiej Agencji Prasowej APIC*⁸⁷ cytowany przez Cathy Macheral w jej artykule "Fribourg joue à l'Eglise contre l'Eglise" opublikowanym w "L'Hebdo" z dnia 23 sierpnia 2001. Ten incydent spowodował wielką dyskusję na temat nielegalnej imigracji na poziomie federalnym. Christiane Brunner, prezydent Partii Socjalistycznej, cytowana przez "L'Hebdo" z 23 sierpnia 2001, zażądała legalizacji wszystkich nielegalnych imigrantów. Stwierdziła ona, że jako, że Szwajcaria od lat toleruje pracę na czarno i nielegalność imigrantów, tego dnia można by wszystko uregulować. Jednakże Pascal Couchepin, członek Rady Federalnej, szef Fedrelanego Departamentu do spraw Gospodarki w latach 1998 – 2001 i prezydent Rady Federalnej w 2003 roku, potwierdził w dzienniku wydawanym w kantonie Valais "Le Nouvelliste" z dnia 27 sierpnia 2001, *politykę Rady Federalnej (...) odrzucającą generalną amnestię, jak również legalizację pewnych kategorii społecznych (...). Według niego, losy osób z nieuregulowaną sytuacją, są bardzo różne i za każdym razem muszą być oceniane indywidualnie. Minister Gospodarki wyjaśnił, że Rada Federalna dąży do utrzymania polityki będącej ponad czasowymi koniunkturami i musi szanować Państwo prawa.*⁸⁸ Problem nielegalnej imigracji jest wciąż dyskutowany, ale wydaje się być daleki od rozwiązania.

4.2.3. NATURALIZACJE.

⁸⁶ Widmann Anne – Frédérique: *Clandestins, nos bonnes à tout faire, nos voisins (Nielegalni imigranci, nasze bony do wszystkiego, nasi sąsiedzi)*, [w:] L'Hebdo z 22 czerwca 2000

⁸⁷ Macherel Cathy: *Fribourg joue à l'Eglise contre l'Eglise (Fryburg bawi się w Kościół przeciwko Kościołowi)*, [w:] L'Hebdo z 23 sierpnia 2001, str. 24

⁸⁸ W artykule *La lutte continue (Walka kontynuuje)*, [w:] Le Nouvelliste z 27 sierpnia 2001, str. 5

Naturalizacja, czyli nabycie narodowości szwajcarskiej przez osobę pochodzenia zagranicznego jest regulowana przez federalne prawo o nabyciu i utracie obywatelstwa szwajcarskiego z dnia 29 września 1952 roku. Obywatelstwo można nabyć poprzez procedurę zwykłą lub ułatwioną. Jeśli chodzi o naturalizację zwykłą, może o nią poprosić każdy, *Konstytucja Federalna przewiduje, że naturalizacja osoby przechodzi przez uznanie trzech stopni obywatelstwa: gminnego, kantonalnego i wreszcie, federalnego, które razem przyznają narodowość helwetycką. Procedura przyznania narodowości szwajcarskiej jest długa, skomplikowana i często kosztowna.*⁸⁹ O naturalizację ułatwioną, natomiast, mogą ubiegać się cudzoziemcy, będący współmałżonkami osoby pochodzenia szwajcarskiego, pod warunkiem, że zamieszkiwali oni w Szwajcarii w sumie od pięciu lat, mieszkają tam od roku i od trzech lat żyją w związku małżeńskim z osobą posiadającą obywatelstwo Szwajcarii.⁹⁰ Narodowość szwajcarska może być *przyznana pod warunkiem, że ubiegający się o nią:*

- *jest zintegrowany ze społeczeństwem szwajcarskim;*
- *poddaje się prawu szwajcarskiemu,*
- *nie zagraża wewnętrznemu i zewnętrznemu bezpieczeństwu Szwajcarii.*⁹¹

Z jednej strony, jest to całkowicie zrozumiałe, w Szwajcarii jest ponad 20% cudzoziemców i ta liczba może wzbudzać uczucie nie tyle ksenofobii, ile po prostu niepewności i obawy przed obcokrajowcem, jak również przed utratą tożsamości szwajcarskiej. Ale z drugiej strony, w ten sposób, status tych 20% obywateli mieszkających w Szwajcarii pozostaje bardzo szczególny, podlegają oni prawu, jak wszyscy Szwajcarzy, ale nie mogą decydować o własnym losie, jako że nie mają prawa udziału w głosowaniach. Podlegają oni federalnemu prawu o cudzoziemcach z 16 grudnia 2005 roku, chociaż czasami żyją w Szwajcarii od wielu lat i czują się doskonale zintegrowani ze społeczeństwem.

⁸⁹ Chaudet Isabelle i inni: *Les réponses aux problèmes sociaux des personnes de nationalité étrangère (Odpowiedzi na społeczne problemy osób pochodzenia obcego)*, [w:] *Les migrations et la Suisse (Migracje i Szwajcaria)*, op. cit., str. 358

⁹⁰ źródło: *Loi fédérale sur l'acquisition et la perte de la nationalité suisse (Federalne prawo o nabyciu i utracie obywatelstwa szwajcarskiego)* z 29 września 1952, [w:] www.admin.ch, art. 27

⁹¹ tamże, art. 26

Jednakże, powiedzieć należy, że rząd szwajcarski, jak również parlament, próbują zaproponować pewne inicjatywy przychylne cudzoziemcom, zwłaszcza drugiego i trzeciego pokolenia, ale siłom nacjonalistycznym i ksenofobicznym wciąż udaje się przekonać naród do odrzucenia tych inicjatyw. Był to przypadek dwóch uchwał federalnych z 2003 roku, czyli głosowania powszechnego w sprawie uchwały federalnej z 3 października 2003 roku o naturalizacji w trybie zwykłym i o naturalizacji w trybie ułatwionym młodych cudzoziemców drugiego pokolenia. Podczas głosowania 26 września 2004 roku projekt ten został odrzucony większością 56,8%, przy frekwencji 53,8%. Podczas tego samego głosowania, naród szwajcarski odrzucił również uchwałę federalną z 3 października 2003 o nabyciu narodowości przez cudzoziemców trzeciego pokolenia, większością 51,6%.⁹² W ten sposób zalecenia Europejskiej Komisji przeciwko rasizmowi i nietolerancji wyrażone w Trzecim raporcie o Szwajcarii, cytowanym już w tym rozdziale, w kwestii ułatwienia naturalizacji imigrantów drugiego i trzeciego pokolenia⁹³ nie zostały wprowadzone w życie, co oznacza, że Szwajcarzy nie są jeszcze gotowi do całkowitego otwarcia na ludzi innego pochodzenia niż ich własne. Aby zakończyć ten temat zacytujmy jeszcze dane statystyczne dotyczące naturalizacji w ostatnich latach:

Nabycie narodowości szwajcarskiej (liczba osób w tysiącach)

	2002	2003	2004
W sumie	36,5	35,4	35,7
Mężczyźni	17,5	16,8	17,0
Kobiety	19,0	18,6	18,7
W tym:			
Europa	28,1	27,6	27,7
Państwa Unii Europejskiej	11,6	10,1	9,1
Afryka	2,2	2,0	1,8
Ameryka	2,2	2,1	2,0
Azja	4,0	3,7	4,1

⁹² źródło: www.admin.ch

⁹³ źródło: *Troisième rapport sur la Suisse (Trzeci raport o Szwajcarii)* Europejskiej Komisji przeciwko rasizmowi i nietolerancji, przyjęty 27 czerwca 2003, [w:] www.coe.int

Sposób nabycia obywatelstwa:			
Naturalizacja w trybie zwykłym	27,2	27,0	27,3
Naturalizacja w trybie ułatwionym	8,5	7,6	7,5

Źródło: Federalne Biuro Statystyki [w:] www.bfs.admin.ch

4.3. OBECNA SYTUACJA I PRAWODAWSTWO W KANTONIE VALAIS.

Ze statystyk Federalnego Biura do spraw Migracji wynika, że w grudniu 2005 roku w kantonie Valais mieszkało 52 697 cudzoziemców, co stanowiło 18,1% ludności. Procent ten jest nieco niższy niż dla całości Szwajcarii (1 511 937 czyli 20,3%).⁹⁴ Kanton Valais jest więc w podobnej sytuacji do Konfederacji Szwajcarskiej. Trzeba jednakże powiedzieć, że w Valais nie ma dużych miast, a pracę można znaleźć jedynie w sektorze turystycznym lub w rolnictwie, zatem kanton ten może nie wydawać się szczególnie interesującym dla imigrantów.

Powiedzieć należy, że kantonalne władze Valais czynią wysiłki w celu integracji cudzoziemców mieszkających na terenie kantonu. Od 2002 roku w kantonie istnieje funkcja delegata do spraw integracji, jest to stanowisko zależne od Urzędu do spraw Cudzoziemców, utworzonego przez Rząd Valais. Kanton utworzył również międzydyscyplinarną grupę ekspertów, która ma za zadanie wypracować sposób integracji cudzoziemców mieszkających na terenie kantonu Valais. W tej grupie znajdują się politycy, deputowani, członkowie Rad Gminnych i inne osoby będące aktywnymi w projektach dotyczących integracji, jak na przykład dyrektor Szwajcarskiego Centrum wzajemnej pomocy Robotnikom⁹⁵, Yves Ecoeur, prezydent Partii Socjalistycznej Valais⁹⁶. W kantonie funkcjonuje również filia Centrum Szwajcarzy – Imigranci (CSI)⁹⁷, jego rolą i zasługą jest zwłaszcza integracja językowa, to znaczy kursy językowe prowadzone dla imigrantów, przez nauczycieli pracujących w systemie wolontariatu. Centrum organizuje również kursy "zdrowie /

⁹⁴ źródło: Federalne Biuro do spraw Migracji, dział statystyk, [w:] www.bfm.mit.ch

⁹⁵ dosłowne tłumaczenie nazwy w języku francuskim: *L'Œuvre suisse d'entraide ouvrière*

⁹⁶ źródło: Pralong Charles: *Valais. Le canton a nommé un délégué à l'intégration. Un poste pour la façade ou une réelle volonté d'agir? (Valais. Kanton nominował delegata do spraw integracji. Stanowisko fasadowe czy prawdziwa wola działania?)*, artykuł opublikowany 17 października 2002 w: www.lecourrier.ch

⁹⁷ dosłowne tłumaczenie nazwy w języku francuskim: *Centre Suisses - Immigrés*

dobrze samopoczucie", które mają pomóc kobietom w poprawie ich stosunków ze swoimi dziećmi, często bardzo dobrze zintegrowanymi ze społeczeństwem, jak również w integracji ich samych.

Jeśli chodzi o prawo o imigracji w kantonie Valais, obowiązującym jest wciąż ustawa o wprowadzeniu w życie prawa federalnego o pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców z dnia 1 lutego 1967. Prawo to określa konieczne dyspozycje do wprowadzenia na terytorium kantonu wyżej cytowanego prawa. Reguluje ono kompetencje Departamentu Policji Kantonalnej w dziedzinie, między innymi, wydalenia cudzoziemców z terytorium Szwajcarii, lub kantonu Valais, wydania opinii w przypadku prośby o azyl. Departamentowi Policji Kantonalnej podlega również Kantonalny Urząd do spraw Cudzoziemców, który jest organem odpowiedzialnym za kontrolę cudzoziemców, wydaje on zezwolenia: przygraniczne, czasowe lub osiedlenia się, jak również posiada kompetencje odmowy wydania takiego zezwolenia. Prawo ustala kompetencje kantonu w dziedzinie pobytu i osiedlania się cudzoziemców i ich rodzin. Jeśli chodzi o uchodźców, *Kantonalny Urząd do spraw cudzoziemców jest organem kompetentnym w kwestii złożenia w Federalnym Departamencie Sprawiedliwości i Policji, propozycji przyjęcia i uzgodnienia warunków pobytu cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy w Szwajcarii*.⁹⁸ Jeśli chodzi o naturalizację, mając na uwadze, że przechodzą one przez trzy etapy: nadanie obywatelstwa przez gminę, kanton i Konfederację, kanton spełnia dosyć istotną rolę. Powiedzieć należy, że w kantonie Valais uzyskanie obywatelstwa nie jest łatwe. Nie jest również łatwo uzyskać azyl polityczny. Zobaczmy co powiedzieli mieszkańcy Valais podczas głosowań 26 września 2004 w sprawie naturalizacji w trybie zwykłym młodych imigrantów drugiego pokolenia, jak również w sprawie nabycia obywatelstwa przez cudzoziemców trzeciego pokolenia. Jeśli chodzi o pierwszą kwestię, mieszkańcy Valais odrzucili ten projekt większością 59%, przy frekwencji 46,3%. W drugim przypadku, odpowiedź również była "nie", większością 53%.⁹⁹ Można zatem stwierdzić, że mieszkańcy kantonu Valais, podobnie jak większość Szwajcarów, nie są jeszcze otwarci na cudzoziemców. Do tej kwestii powrócimy

⁹⁸ *Loi d'application de la loi fédérale sur le séjour et l'établissement des étrangers (Ustawa wprowadzająca w życie prawo federalne o pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców)*, [w:] www.admin.ch, art. 29

⁹⁹ źródło: www.admin.ch

jeszcze w rozdziale poświęconym opisowi wywiadów przeprowadzonych wśród mieszkańców kantonu Valais.

5. METODOLOGIA BADAŃ W KANTONIE VALAIS.

Rzeczywistość społeczna stanowi przedmiot zainteresowania wielu dziedzin naukowych, takich jak historia, ekonomia, etnologia, socjologia, itp, z których każda zajmuje się jednym z jej fragmentów, w zależności od jego specyfiki.¹ Jednakże to właśnie socjologia daje najlepsze podstawy dla badań społecznych w dziedzinie tożsamości narodowej i jej ewolucji.

5.1 PRZEDMIOT I CEL BADAŃ.

Przedmiot badań naukowych w dziedzinie socjologii jest bardzo złożony, ponieważ obejmuje on różne formy, twory życia społecznego, materialne (takie jak na przykład grupy etniczne) lub idealne (idee, wierzenia, itp.). *Przedmiotem tych badań jest wszystko to, co składa się na rzeczywistość społeczną.*² Najważniejszymi elementami rzeczywistości społecznej są: zbiorowości społeczne, instytucje społeczne, procesy i zjawiska społeczne. Zbiorowościami społecznymi są grupy ludzi, pomiędzy którymi istnieją więzy, wpływy, wzajemne reakcje wynikające z faktu przynależności do tej zbiorowości. W mojej pracy doktorskiej, studiuję zbiorowość społeczną jaką jest populacja jednego z kantonów romańskiej części Szwajcarii, kantonu Valais, a dokładniej jego francuskojęzycznej części (kanton Valais dzieli się na dwie części: francusko i niemieckojęzyczną). Więzem, które najsilniej łączy mieszkańców kantonu Valais jest przynależność geograficzna, szczególnie silna w Szwajcarii. Przypomnijmy, że kantony szwajcarskie funkcjonują na zasadzie państw, mieszkańcy Valais czują przede wszystkim przynależność do swojego kantonu, i dopiero potem do Konfederacji, której to symbol znajduje się na wszystkich paszportach. Natomiast termin "instytucja społeczna" nie jest, według Janusza Sztumskiego, jednoznaczny.³ Jest on używany dla określenia, z jednej strony formy organizacji, prawnej lub politycznej, a z drugiej strony, aby móc mówić o formach antropologicznych lub kulturowych. W mojej pracy doktorskiej zajmuję się

¹ źródło: Sztumski Janusz: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, "Śląsk", Katowice 1999, str. 19

² tamże, str. 19

³ źródło: tamże, str. 21

instytucjami politycznymi kantonu Valais, nie tylko takimi jak parlament czy konstytucja, ale również instytucjami, takimi jak referendum czy inicjatywa ludowa, jak również poziom partycypacji obywateli, czyli ich poziomu integracji politycznej, ich zainteresowania dla polityki w ogóle. Studiuję również postawę mieszkańców kantonu Valais wobec historii Konfederacji, jej mitologii, jak również wobec mieszkańców innych kantonów i wobec samych siebie. Interesuje mnie również jaką postawę przyjmują mieszkańcy Valais wobec trzech części składowych "szwajcarskości", czyli neutralności, federalizmu i demokracji bezpośredniej. Kwestią związaną z powyższym jest postrzeganie przez mieszkańców kantonu Valais szwajcarskiej polityki zagranicznej, otwarcia tego kraju na resztę świata (przystąpienie do Organizacji Narodów Zjednoczonych, ewentualne przystąpienie Szwajcarii do Unii Europejskiej). Ostatnią istotną kwestią jest postrzeganie cudzoziemców mieszkających w Valais, postawa mieszkańców kantonu wobec zjawiska imigracji. Wreszcie, procesy społeczne są zmianami, które następują po sobie i które dotyczą wszystkich dziedzin życia społeczeństwa. W mojej pracy doktorskiej próbuję zastanowić się nad ewolucją tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais, nad zmianami w ich mentalności, jeśli one zachodzą, jak również nad ich postawami. Porównuję mieszkańców Valais, takich jakimi są opisani w wielu dziełach naukowych lub quasi – naukowych, z tymi, których spotkałam i z którymi mogłam porozmawiać.

Celem mojej pracy doktorskiej jest próba odpowiedzi na pytanie, czy, i jeśli tak, to w jaki sposób, zmienia się tożsamość narodowa i mentalność mieszkańców tego kantonu Szwajcarii romańskiej.

5.2 METODY BADAWCZE.

Aby móc rozwiązać jakikolwiek problem należy posłużyć się adekwatną metodą. Termin "metoda" może być rozumiany w szerokim lub wąskim znaczeniu. W szerokim znaczeniu, można go rozumieć jako generalną definicję charakteru i zakresu badań, które naukowcy starają się przeprowadzić. W tym przypadku chodzi o metodę monograficzną, historyczną czy metodę badania dokumentów osobistych, itp. W wąskim znaczeniu, termin "metoda" wskazuje na powtarzalne sposoby

rozwiązywania danych kwestii, związanych ze realizacją badań poprzez metodę w szerokim znaczeniu.⁴

Wśród metod rozumianych w wąskim znaczeniu znajdujemy na przykład: obserwację, wywiad, ankietę, studiowanie dokumentów, socjometrię lub sondaż.

Biorąc pod uwagę specyfikę kwestii omawianej w mojej pracy doktorskiej, zdecydowałam się użyć dwóch metod badań socjologicznych: wywiadu i studiowania dokumentów.

5.2.1 WYWIAD.

Wywiad, według socjologa Janusza Sztumskiego, jest *rozmową kierowaną, w której biorą udział co najmniej dwie osoby: prowadzący wywiad i respondent. Nie jest to po prostu konwersacja, lecz taka rozmowa, poprzez którą badający chce uzyskać od respondenta dane określone celem badań.*⁵ Jest to zatem metoda zakładająca współpracę dwóch osób: badacza i respondenta. Znamy wiele rodzajów wywiadu: ustny i pisemny, jawny i ukryty, indywidualny i zbiorowy, skategoryzowany i nieskategoryzowany, itd.

Jeśli chodzi o wybór rodzaju wywiadu, zależy on od osoby przeprowadzającego go, jak również od charakteru kwestii będącej przedmiotem badań. Biorąc pod uwagę specyfikę problematyki opisanej w mojej pracy doktorskiej, zdecydowałam o wyborze wywiadu otwartego, ustnego, indywidualnego i częściowo skategoryzowanego.

Wywiad ustny polega na ustnym zadawaniu pytań, to znaczy na przeprowadzeniu rozmowy. Taki wywiad może zostać również nagrany aby móc go później dokładnie przestudiować. Wywiad jest otwarty kiedy osoba, z którą jest on przeprowadzany zostaje poinformowana o tym, że bierze udział w wywiadzie. Wywiad indywidualny jest przeprowadzany z jedną osobą na raz. W jednym przypadku wywiad został przeprowadzony z dwiema osobami jednocześnie i było to uzasadnione faktem, że chodziło o osobę w podeszłym wieku i jej córkę. Wywiad skategoryzowany, lub wywiad na podstawie kwestionariusza jest przeprowadzany

⁴ źródło: tamże, str. 74

⁵ tamże, str. 131

według uprzednio przygotowanych pytań. Podczas takiego wywiadu, badacz nie może nic zmieniać w treści pytań, ani nawet kolejności ich zadawania. Wywiad częściowo skategoryzowany zezwala na zmiany, to znaczy, badacz dysponuje listą problemów do dyskusji z respondentem, ale jest wolny w wyborze kolejności czy formy pytań. Ten rodzaj wywiadu pozwala na większą wolność i możliwość manewru w zależności od odpowiedzi respondenta.⁶

Podczas moich badań w kantonie Valais, prowadzonych w lipcu 2004 i w lipcu 2005, przeprowadziłam wywiady z dwudziestoma ośmioma osobami o różnym poziomie wykształcenia, różnej przynależności politycznej, lub z osobami bez przekonań politycznych, o różnej religii (lub niewierzącymi), w różnym wieku, urodzonych w Valais lub w innych kantonach (czy za granicą w jednym przypadku) i o różnych zawodach.

Przeprowadziłam wywiady z 15 kobietami i 13 mężczyznami, z jedną osobą z wykształceniem podstawowym + przyuczenie do zawodu, 15 osobami z wykształceniem średnim zawodowym lub średnim + matura, 11 osobami z wykształceniem wyższym uniwersyteckim (licencjat lub magisterium) i z jednym studentem. 24 respondentów zadeklarowało bycie katolikami, 2 osoby – protestantami i jedna osoba zadeklarowała się jako niewierząca. Fakt, że miałam okazję rozmawiać z tyloma katolikami i tylko z dwoma protestantami jest związany z katolicyzmem kantonu Valais, w rzeczywistości, ta religia jest dominująca w kantonie. Ale, z drugiej strony, jak już było podkreślane w trzecim rozdziale, religia traci swoje znaczenie i swoją decydującą rolę w wyborach i postawach Szwajcarów. Następnie, rozmawiałam z trzema osobami w wieku pomiędzy 20 i 30 lat, z dwiema osobami w wieku pomiędzy 31 i 40 lat, z dziewięcioma osobami w wieku pomiędzy 41 i 50 lat, ośmioma osobami w wieku pomiędzy 51 i 60 lat i z sześcioma osobami w wieku powyżej 60 lat; z jednym księdzem, 3 emerytami, 1 nauczycielką, 1 recepcjonistką – telefonistką, 1 dziennikarzem, 1 pracownicą socjalną zatrudnioną w więziennictwie, 3 osobami pracującymi jako wyższe kadry w przedsiębiorstwach, 2 sprzedawcami, 1 członkiem rządu Valais i prezydentem rządu tegoż kantonu na kadencję 2005 / 2006, 5 osobami prowadzącymi własną działalność gospodarczą (2 osoby pracujące w handlu, 1 w uprawie roślin, 1 właścicielką winnicy i winiarni, 1

⁶ źródło: tamże, str. 131 - 132

właścicielką restauracji), 1 sędzią na poziomie gminy, 1 stolarzem (ale posiadającym licencjat z geologii), 1 prezydentem gminy, 1 sekretarką, 1 studentem, 1 mechanikiem (ale na kierowniczym stanowisku), 1 pielęgniarką, 1 osoba pracującą w pomocy społecznej i z 1 przedstawicielem handlowym. Przeprowadziłam wywiady w 19 osobami urodzonymi w kantonie Valais, z 18 osobami urodzonymi w innych kantonach i z 1 osobą urodzoną w Portugalii. Prawie wszystkie te osoby mieszkają od lat w kantonie Valais, imigranci z innych kantonów i z zagranicy są tutaj dobrze zaadaptowane, twierdzą, że stały się prawdziwymi mieszkańcami Valais i, że nie mają zamiaru powracać do swojego miejsca urodzenia. Wyjątek stanowi osoba studiująca w Bernie (ale, która powraca chętnie we wszystkie soboty i niedziele do domu), jak również osoba mieszkająca aktualnie w kantonie Vaud, ale która, jak sama mówi, zbudowała sobie tam "swoje małe Valais".

5.2.2 BADANIE DOKUMENTÓW.

Socjolog Janusz Sztumski wymienia dwa znaczenia terminu "dokument". Pojęcie to rozumiane w szerokim znaczeniu to *występujący w dowolnej postaci dowód istnienia określonych faktów i wydarzeń społecznych*.⁷ Jest to każdy ślad, który może świadczyć o przeszłości i jej wydarzeniach, jak również o wydarzeniach współczesnych. Wymienić należy tutaj narzędzia, przedmioty codziennego użytku, dzieła sztuki, filmy, nagrania, itp. Takie przedmioty mogą stanowić źródło wiedzy dla badaczy w wielu dziedzinach. Janusz Sztumski podaje przykład obrazów Rembrandta, które, będąc wielkimi dziełami sztuki, są jednocześnie źródłem wiedzy na temat ubrań z epoki, warunków życia, mody, itp.⁸ Dokument w wąskim znaczeniu, natomiast, oznacza wszystkie źródła pisemne, które dotyczą zjawisk społecznych, przedmiotu badań. Mogą to być różne napisy na pomnikach, nagrobkach, jak również manuskrypty, książki, prasa, itp. Janusz Sztumski dzieli dokumenty pisemne na dwie kategorie, dokumenty zebrane w sposób systematyczny i dokumenty okolicznościowe.⁹ Te pierwsze to są dokumenty naukowe (artykuły opublikowane w czasopiśmie naukowych, raporty naukowe, opisy

⁷ tamże, str. 153

⁸ źródło: tamże, str. 153

⁹ źródło: tamże, str. 154

przeprowadzonych badań), statystyki. Te drugie – dokumenty okolicznościowe to dokumenty osobiste (listy, pamiętniki, dzienniki intymne, wywiady), notatki (protokoły, nagrania).

W mojej pracy doktorskiej studiuję dokumenty oficjalne, będące świadectwem rzeczywistości politycznej i społecznej w kantonie Valais, czyli, Konstytucję Kantonalną, Regulamin Wielkiej Rady (parlamentu kantonalnego), obowiązujące prawa w kantonie, jak na przykład ustawę wprowadzającą w życie uchwałę federalną o pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców czy o prawie o obywatelstwie kantonu Valais. Cytuję prasę lokalną ("Le Nouvelliste"). Studiuję również wywiad, który Jean Romain przeprowadził z Pascalem Couchepin, członkiem Rady Federalnej pochodzącym z Valais i prezydentem Konfederacji na rok 2003. Wreszcie, opieram się na wielu stronach internetowych (www.admin.ch, www.vs.ch, itp) i dwóch książkach quasi – naukowych: "Le portrait des Valaisans. En légende et en vérité."¹⁰ Maurice Chappaza i "Le peuple du Valais"¹¹ Louisa Courthiona. Próbuję sprawdzić czy portret mieszkańca Valais sporządzony przez tych dwóch autorów jest wciąż aktualny.

5.3 PREZENTACJA KANTONU VALAIS.

Kanton Valais jest, obok Gryzonii czy Berna, największym kantonem Szwajcarii. Od północy graniczy z Bernem, od zachodu z kantonem Vaud, od wschodu z Uri i Ticino. Od południa i południowego zachodu graniczy również z Włochami i z Francją. Jego powierzchnia wynosi 5225 km², 31 grudnia 2001 roku liczył 278 200 mieszkańców.¹² Mieszkańcy kantonu są w większości katolikami. W Valais obowiązują dwa języki: francuski i niemiecki. Granica pomiędzy wspólnotami językowymi przebiega wzdłuż rzeki Rospille w linii północ – południe pomiędzy stolicą kantonu – Sion (27 145 mieszkańców w 2005 roku¹³) i miastem Sierre, na wschodzie. Górne Valais jest niemieckojęzyczne, chociaż językiem używanym tam jest dialekt Górnego Valais, niewiele przypominający standardowy język niemiecki. W

¹⁰ *Portret mieszkańców Valais. W legendzie i na prawdę.*

¹¹ *Naród Valais*

¹² Źródło: www.statistik.admin.ch

¹³ Źródło: www.vs.ch

Dolnym i Centralnym Valais mieszkańcy mówią po francusku (jest to język standartowy francuski z niewieloma naleciałościami lokalnymi, a dialekty powoli zanikają w tej części kantonu Valais). Kanton jest częścią Konfederacji od 1814 lub 1815 roku, według różnych źródeł. Fritz – René Allemann, w swojej książce "Vingt – six fois la Suisse"¹⁴ opisuje Valais jako kraj przełęczy i, jednocześnie, kraj – dolinę¹⁵, przydzielając kantonowi rolę strażnika przełęczy alpejskich (Saint – Bernard, Le Simplon). Dolina Rodanu, natomiast, tworzy jedność kantonu. Jest prawdą, że Rodan i jego dolina tworzą rodzaj centrum doliny, oś, na której opiera się cały transport kantonu. Na północ i na południe od Rodanu znajduje się bardzo wiele małych dolin rozdzielonych wysokimi górami. Ale *te poprzeczne doliny nie wiodą autonomicznej egzystencji (...), nawet te najbardziej oddalone nie są odcięte od głównej arterii, która przebiega przez kraj*.¹⁶ Zatem to właśnie równinie Rodanu kanton zawdzięcza swoją spójność. Jest on również krajem bardzo zróżnicowanym dzięki tej dużej liczbie dolin poprzecznych. W ten sposób Valais jest krajem gór, którego życie koncentruje się wokół jego równiny. Ze względu na tę różnorodność w jednolitości, Valais jest często uważany za Szwajcarię w miniaturze. Jak mówi Allemann: *różnorodność nie przeszkadza jednolitości, wręcz przeciwnie, wzajemnie się uzupełniają*.¹⁷ Jest możliwym spotkać w Valais rolników, którzy utrzymują pastwiska na wysokości 3000 metrów nad poziomem morza, uprawiając jednocześnie winorośl w niższych częściach doliny, którzy żyją więc jednocześnie jak górale alpejscy i mieszkańcy wybrzeża Morza Śródziemnego. Ta kwestia będzie jeszcze poruszona w podrozdziale poświęconym portretowi mieszkańców kantonu Valais.

Jako, że historia kantonu miała duży wpływ na obecną sytuację, wydaje się koniecznym powiedzieć kilka słów na jej temat. Pierwsze ślady człowieka odnalezione na terenie kantonu sięgają neolitu i *świadczą o istnieniu nieprzerwanych wędrówek*¹⁸ na przełęczach górskich. Były to trasy handlarzy liguryjskich, celtyckich i germańskich, jak również wojowników tych plemion. W czasach antycznych, dolina stanowiła część imperium rzymskiego, którego ślady odnajdujemy na przykład w

¹⁴ *Dwadzieścia sześć razy Szwajcaria*

¹⁵ Allemann Fritz – René: *Vingt – six fois la Suisse (Dwadzieścia sześć razy Szwajcaria)*, Editions de l'Aire et Ex Libris, Lozanna, 1985, str. 387

¹⁶ tamże, str. 389

¹⁷ tamże, str. 388

¹⁸ tamże, str. 390

mieście Martigny. Po kolonizacji rzymskiej, nadeszły czas chrystianizacji. Zresztą to właśnie w Valais zrodziła się legenda Świętego Maurycego, żołnierza i męczennika (ponieważ został on ochrzczony) rzymskiego, i w miasteczku Saint – Maurice do dziś można zwiedzać opactwo pod jego wezwaniem, założone 515 roku. Biskupstwo w Martigny, które zostało potem przeniesione do Sion, jest wspominane już w roku 381. W kolejnych latach, ziemie dzisiejszego Valais były terenami wielu inwazji. W V wieku, na ziemie Valais najechali Burgundczycy, którzy zresztą szybko zasymilowali się z miejscową ludnością. Ta burgundzka "przygoda" nie pozostała bez znaczenia dla historii Valais, ponieważ, najpierw po upadku cesarstwa Karolingów, królestwo Górnej Burgundii zostało proklamowane w 888 roku właśnie w Saint – Maurice a jeden wiek później jego król, Rudolf III stworzył *po raz pierwszy niezależną potęgę państwową, obejmującą całą górną dolinę Rodanu: w 999 roku, przeniósł on całość przywilejów książęcych na biskupa Sion, tworząc w ten sposób solidną strukturę, która chroniła jedność Valais aż do czasów współczesnych, pomimo feudalnego roczłonkowania ziem, dominacji zagranicznych i różnych antagonistycznych ruchów demokratycznych.*¹⁹

Czasy pomiędzy VIII i XII wiekiem były epoką najazdu plemion germańskich i germanizacji Górnego Valais. Zasięg tej ekspansji świadczy o ogromnej witalności mieszkańców Górnego Valais, ludu bezlitosnego, energicznego, ale z drugiej strony, mniej ucywilizowanego i bardziej prostackiego, trudnego jak góry w których żyli. Jest to widoczne również w naszych czasach. W oczach francuskojęzycznych mieszkańców Valais, mieszkańcy Górnego Valais są innym narodem, bardziej twardym, archaicznym, bardziej zamkniętym niż mieszkańcy Dolnego Valais i centrum doliny. Powrócimy do tej kwestii w rozdziale poświęconym ewolucji tożsamości narodowej mieszkańców kantonu Valais.

Ale nie należy zapominać, że charakter mieszkańców Górnego Valais powoduje, że są oni niezależni, zresztą tego ducha niezależności rozwinęli już w XIII wieku. To właśnie w XIII wieku odepchnęli oni książąt Sabaudzkich, którzy dążyli do podbicia i podporządkowania sobie biskupa Sion. Od 1392 roku Górne Valais jest niezależne w ramach państwa biskupiego. *W latach 1475 – 1476, wróg został odepchnięty aż do Saint – Maurice i, w roku 1536 wreszcie całe terytorium*

¹⁹ tamże, str. 391

*usytuowane na lewym brzegu Rodanu, aż do jeziora Lemman, było w rękach mieszkańców Valais.*²⁰ W następnych latach państwo uległo wielu zmianom, przedstawiciele władzy świeckiej²¹ odzyskiwali powoli przywileje biskupów, zmuszając ich do zaakceptowania nowej władzy. Od 1445 roku to landrat (instancja władzy dziesiętników) nominował biskupów. Dopiero o roku 1919 biskup Sion jest nominowany przez papieża.²² W tych czasach mieszkańcy Valais byli narodem, dosyć luźno związanym z Konfederacją, pomimo wielu prób zawarcia aliansu z innymi kantonami. Najbardziej znaną z tych prób, były starania Schinera, biskupa – kardynała, który pragnął uzyskać formalne przyjęcie swojego kraju do aliansu helwetyckiego w XVI wieku. Jednakże nie zdołał on narzucić swoich idei narodowi Valais, zwłaszcza po przegranej bitwie pod Marignan. W ten sposób, według słów Allemanna, *Valais popadło stopniowo w izolację.*²³ Ta izolacja była stopniowo wzmacniana poprzez Reformację, kiedy ostatnie więzy z kantonami Szwajcarii środkowej rozluźniły się po wygnaniu protestantów w 1655 roku. Do dzisiaj Valais pozostaje kantonem o ogromnej większości katolickiej.

Podział kantonu na dwie części językowe, dosyć silny dzisiaj, ma swoje źródła w XV wieku, kiedy dziesiętnicy dystryktów germańskich, zamiast porozumieć się w łonie federacji z dystryktami francuskimi, zdominowali je narzucając wszędzie język niemiecki. W ten sposób zasiali oni wielką polityczną niezgodę w dolinie. Język łaciński utrzymał się do XVIII wieku dzięki szkołom, w których nauczano w tym języku. Szkoły takie znajdowały się nawet w małych miasteczkach. Jednakże, język francuski uznawany był za *"język poddanych"*²⁴ i władze uważały jego używanie za konieczne jedynie w wyjątkowych sytuacjach. Pod koniec XVIII sytuacja pogorszyła się, prawdziwa wojna językowa mogła w każdej chwili wybuchnąć, kiedy zakazano używania języka francuskiego podczas przerw w szkołach średnich w Sion i kiedy *landrat nakazał aby jego dekrety "były redagowane i komunikowane radnym i gminom jedynie w języku niemieckim"*.²⁵ W ten sposób Francuzi, którzy w roku 1798 przyłączyli siłą Valais do Republiki Helwetyckiej, zostali porakutowani w Dolnym Valais

²⁰ tamże, str. 392

²¹ w języku francuskim: *dizain* - dziesiętnik

²² źródło: tamże, str. 392

²³ tamże, str. 383

²⁴ tamże, str. 394

²⁵ tamże, str. 394

jak wybawcy, Górne Valais odpowiadało natomiast na te aneksję serią rewolt. Aż do dzisiaj w Dolnym Valais Napoleon Bonaparte jest uważany za bohatera, niemalże narodowego. Prawdą jest, że zbudował wiele obiektów w Valais: drogi (na przykład pierwszą nowoczesną drogę przez przełęcz Simplon), mosty (most Napoleona w Monthey pozostaje dzisiaj jednym z najważniejszych zabytków).

W 1802 roku kraj został zreorganizowany i stał się autonomiczną republiką pod protektorem francuskim, w 1810 roku, został natomiast włączony do Cesarstwa jako Departament Simplon. Wreszcie w 1814²⁶ roku Valais stał się jednym z kantonów Konfederacji Szwajcarskiej.

Jednakże, nawet po przystąpieniu do Konfederacji, wewnętrzny problem języków nie został rozwiązany. Aż do roku 1848, mieszkańcy Dolnego Valais byli zaniedbywani, na przykład, jeśli chodzi o liczbę mandatów niższą niż liczba mandatów przyznana Górnemu Valais, pomimo większej liczby mieszkańców w dolnej części kantonu. Po roku 1830 Valais było nawet zagrożone podziałem na dwa półkantony. Wraz z Konstytucją Federalną z roku 1848 nastąpiły głębokie przemiany w kantonie. Przede wszystkim, od 1848 roku, Valais stanowi wspólnotę o większości francuskojęzycznej, stolica kantonu, Sion i miasto Sierre (Sitten i Siders, w języku niemieckim, miasta te były uprzednio zgermanizowane) ponownie stały się francuskojęzyczne. Jeśli chodzi o miasto Sierre, obecnie sytuacja jest dosyć skomplikowana, ponieważ miasto to znajduje się na terytorium Valais niemieckojęzycznego, ale językiem w nim dominującym pozostaje francuski.

Nawet dzisiaj, prawie 160 lat po wejściu w życie Konstytucji Federalnej, różnice pomiędzy dwiema częściami kantonu są wciąż widoczne. Nie chodzi jedynie o różnice językowe, które są oczywiste, czy o różnice w mentalności mieszkańców różnych części kantonu, ani nawet o postawę mieszkańców Valais wobec kościoła katolickiego, czy o ich przekonania polityczne bardzo różne po obydwu stronach "fosy" językowej, jak nazywana jest granica, która rozdziela dwa regiony językowe. (O tych wszystkich zjawiskach będzie mowa w rozdziale poświęconym portretowi mieszkańców Valais.) Chodzi o różnice w poziomie gospodarki dwóch regionów. Jeśli chodzi o ekonomiczną sytuację kraju, trzeba powiedzieć, że jest ona dużo lepsza w Dolnym Valais. Jakie są przyczyny tej sytuacji? Jak mówi Fritz – René Allemann:

²⁶ lub w 1815, jak podają różne źródła

właściciele winnic, sadów i upraw warzywnych z doliny środkowego, i zwłaszcza dolnego, Rodanu skutecznie tworzą grupę nacisku, są zawsze gotowi do manifestacji, które są w stanie zainteresować rząd ich problemami, w przeciwieństwie do górali – rolników i pasterzy z Górnego Valais.²⁷ Jednakże, nie należy zapominać, że, z przyczyn czysto geograficznych, mieszkańcy Centralnego i Dolnego Valais mają ułatwioną sprawę. Jest im po prostu łatwiej zorganizować się, jak również komunikować się. Należy szukać przyczyn współpracy pomiędzy mieszkańcami regionu również w historii. Kiedyś, kiedy nie było jeszcze systemów nawadniania, mieszkańcy wiosek byli zmuszeni do podejmowania wspólnych działań i do budowy kilometrów kanałów nawadniających²⁸, aby winnice mogły rosnąć. Fermy alpejskie położone wysoko w górach były w tych czasach samowystarczające i całkowicie niezależne od siebie nawzajem. Nie należy również zapominać o innym czynniku, który połączył ludność Dolnego i Centralnego Valais, o którym wspomina Henri Maître w swojej książce "Mosaïque du pays valaisan"²⁹, czyli o walce z Rodanem i bagnami pokrywającymi równinę.³⁰ Kiedy Rodan został pokonany i "udomowiony", równina Valais stała się "*Szwajcarską Kalifornią*", według słów Maurycego Zermattena, cytowanego przez Henri Maître.³¹ Dzisiaj równina kantonu jest centrum uprawy morel, jak również miejscem, gdzie znajduje się wiele winiarni. Wina i morele z Valais są obecnie podstawą gospodarki kraju. W ten sposób Dolne i Centralne Valais pozostają dzisiaj bardziej zaawansowane gospodarczo, w dziedzinie rolnictwa, jak również przemysłu.

Jednakże istnieje czynnik, który powoduje, że różnice pomiędzy dwoma regionami językowymi kantonu stają się mniej istotne. Jest to przemysł turystyczny, który zrodził się pod koniec XIX wieku. Według Henri Maître, *turystyka ma podłoże kulturowe*.³² Jest prawdą, że już Jean – Jacques Rousseau wychwalał zdrowie ludu żyjącego w górach, a Johanna Spyri, w swojej książce "Heidi" – zdrowy klimat gór. Przemysł turystyczny nie rozróżniał Górnego i Dolnego Valais, rozwijał się równie

²⁷ tamże, str. 395

²⁸ kanały te, pobierające wodę z lodowców i górskich potoków, biegnące wzdłuż stoków górskich, w języku francuskim nazywają się *les bisses*

²⁹ *Mozaika kraju Valais*

³⁰ Maître Henri: *Mosaïque du pays valaisan (Mozaika kraju Valais)*, Editions La Matze, Sion, 1997, str. 11 - 13

³¹ tamże, str. 13

³² tamże, str. 19

dobrze w Verbier, jak w Zermatt czy Saas Fee. Dzięki temu rozwojowi i modzie na górskie wycieczki zrodziło się w Valais wiele stacji turystycznych i później narciarskich. Powstały wielkie sieci hotelowe, takie jak sieć hoteli będąca własnością rodziny Seiler z Zermatt. W tym okresie César Ritz, syn rolnika z Górnego Valais stworzył nowy styl w hotelarstwie, nawet nie tyle w Valais, jak w wielkich stolicach za granicą.³³ Obok światowej turystyki, od lat osiemdziesiątych XIX wieku silnie rozwijał się alpinizm. Stacje turystyczne, które narodziły dzięki niemu to: Evolène, Arolla, Champéry, ale również Zermatt. Według Henri Maître, era narciarstwa rozpoczęła się w Valais na początku XX wieku, kiedy pojawiła się moda na "łyżwy norweskie".³⁴

Omawiając zjawiska, które zmieniły Valais, obok winnic, uprawy moreli, turystyki i alpinizmu, jak również walki z Rodanem, należy absolutnie wspomnieć o wodzie i budowie zapór, które wpłynęły nie tylko na gospodarkę i rolnictwo kantonu, ale również na mentalność mieszkańców doliny. Na początku, dolina Rodanu była jednym z najbardziej suchych regionów Szwajcarii. Zmiany w dziedzinie wody zaczęły się przy budowie kanałów nawadniających winnice, o których była już mowa w tym rozdziale. Jednakże w budowie zapór nie chodziło jedynie o wodę i jej rozdzielanie, ale również o energię. *Valais znajduje się (...) na początku linii wysokiego napięcia: pierwsza wodna koncesja została przyznana w 1891 roku; będzie ich 93 w roku 1910 i 152 w 1940 roku. Obecnie Valais produkuje około 10 miliardów KWh rocznie.*³⁵ Budowa zapór sama się narzucała, biorąc pod uwagę ukształtowanie terenu. Wśród wielu zapór w Valais, koniecznym jest zacytować te najważniejsze, które produkują третią część energii wodnej w Szwajcarii: Mauvoisin, Cleuson, Grand – Emosson, i ta najbardziej imponująca – la Grande – Dixence. Zbudowana w latach 1951 – 1962, zapora, której wysokość wynosi prawie 300 metrów, produkuje około 16 milionów KWh energii elektrycznej rocznie. W czasach jej konstrukcji, była najwyższą na świecie. Budowa tej zapory wzbudziła wiele emocji w kantonie, wpłynęła ona również na zmiany w mentalności mieszkańców kantonu. Powrócimy do tej kwestii w podrozdziale poświęconym portretowi mieszkańców Valais. Wydaje się zatem uzasadnionym sądzić, jak Uli Windisch, autor "Relations quotidiennes entre Romands

³³ źródło: Allemann René – Fritz, op. cit., str. 398

³⁴ źródło: Maître Henri, op. cit., str. 23

³⁵ tamże, str. 25

et Alémaniques"³⁶, że, pomimo geografii i dzięki turystyce i rozwojowi przemysłowemu w drugiej połowie XX wieku, granice, wśród których również granica językowa, nie mają żadnego lub niewielkie znaczenie dla gospodarczego rozwoju kantonu.³⁷

5.3.1.KONSTYTUCJA KANTONU VALAIS.

Konstytucja Valais powstała w roku 1807, więc jeszcze przed przystąpieniem tego kraju do Konfederacji, jako jeden z jej kantonów. Obecny tekst tego dokumentu pochodzi z 28 grudnia 2001 roku i liczy 109 artykułów, pogrupowanych w IX tytułów, to znaczy:

- Główne zasady,
- Podział kantonu,
- Kondycja polityczna obywateli,
- Wykonywanie praw powszechnych (z dwoma rozdziałami: prawo do referendum i prawo do inicjatywy),
- Władze publiczne (z rozdziałami: władza ustawodawcza, władza wykonawcza, władza sądownicza),
- Ustrój dystryktu i gminy (z rozdziałami: rada dystryktu, rada gminy i dwa typy gmin: miejska i obywatelska),
- Sposób wyboru, warunki wyboru, czas trwania mandatu,
- Zmiana Konstytucji,
- Przepisy przejściowe (prawa powszechne i władze publiczne, zasada niepołączalności).

Kanton określa się, jako demokratyczna i suwerenna republika w ramach Konstytucji Federalnej. Jest na ten temat kwestia już w pierwszym rozdziale Konstytucji Valais.³⁸ Artykuł 1 mówi również o suwerenności narodu, która jest wykonywana bezpośrednio przez wyborców i pośrednio przez wybrane władze. W następnych artykułach pierwszego tytułu: główne zasady, jest poruszana kwestia

³⁶ *Codienne relatione pomiedzy francusko – i niemieckojęzycznymi mieszkańcami Valais*

³⁷ źródło: Windisch Uli: *Les Relations quotidiennes entre les Romands et les Alémaniques (Codienne relatione pomiedzy francusko – i niemieckojęzycznymi mieszkańcami Valais)*, Editions Payot, Lozanna, 1992, str. 143

³⁸ źródło: Konstytucja Valais [w:] www.vs.admin.ch

wolności sumienia, wiary i swobodnego jej wyznawania. Tak jak na poziomie Konfederacji, w kantonie Valais, są obecne dwa kościoły: Kościół rzymsko – katolicki i Kościół ewangelicki reformowany, którym państwo przyznało status osoby prawnej prawa publicznego. Oznacza to, że kościoły te są dwoma oficjalnymi kościołami w kantonie i, że kanton może przyznać im subwencje. Inne kościoły podlegają przepisom prawa prywatnego. Następnie, znajdujemy przepisy poświęcone równości wszystkich obywateli wobec prawa, wolność osobistą i nienaruszalność domostwa.

Pierwszy tytuł poświęca tylko jeden artykuł kwestii języków w kantonie:

Artykuł 12

1. *Język francuski i język niemiecki są językami narodowymi.*
2. *Równość traktowania obydwóch języków musi być przestrzegana w prawodawstwie i w administracji.*³⁹

Jednakże, powiedzieć należy, że tak samo jak w przypadku Konfederacji Szwajcarskiej, równość tych dwóch języków jest dobrze wyrażona w tym artykule, do bardziej szczegółowych ustaw należy regulacja w konkretnych sytuacjach w których jeden lub drugi język mógłby być nodoszacowany.

W dalszej części tytułu I znajdujemy artykuły mówiące o systemie szkolnictwa, z obowiązkową szkołą podstawową, o ochronie rodziny, robotnikach, subwencjach kantonalnych dla wszystkich gałęzi gospodarki interesujących dla kantonu. Jest tam również jeden artykuł poświęcony dotacjom do ubezpieczeń bydła (Valais jest bardzo znanym kantonem ze względu na swoje krowy, zwłaszcza rasy *Reines*, jedynej rasy, której zwierzęta toczą walki pomiędzy sobą. Zresztą wielu mieszkańców kantonu pasjonuje się tymi walkami krów).

W tym samym tytule znajdziemy również źródła dochodów kantonu, którymi są, między innymi: dochody z podatków od ludności, subwencje federalne, przychody z własności państwowej.⁴⁰

Tytuł II jest poświęcony podziałowi kantonu. Zawiera on zaledwie dwa artykuły, mówi o tym, że kanton jest podzielony na dystrykty, a dystrykty na gminy i

³⁹ www.vs.ch

⁴⁰ Źródło: Konstytucja Valais [w:] www.vs.admin.ch, art. 23

wskazuje na miasto Sion, jako na stolicę kantonu. Wrócimy do tej kwestii w podrozdziale 5.3.2., w którym będzie mowa o strukturze władzy w kantonie i systemie administracyjnym.

Trzeci tytuł mówi o kondycji politycznej obywateli i o ich narodowości. Według tego artykułu obywatelem Valais są *obywatele, poprzez prawo narodzin, gminy lub Kantonu, jak również ci, którym zostało przyznane obywatelstwo prawem lub decyzja Wielkiej Rady*.⁴¹

Tytuł IV podejmuje temat praw powszechnych: prawa do referendum (artykuły 31 i 32) i do inicjatywy (artykuły 33 – 35). Interesującym jest, że te prawa powszechne zajmują cały tytuł Konstytucji. Zostaną one dokładnie opisane w podrozdziale poświęconym praktykom politycznym w kantonie.

Piąty tytuł dotyczy władz: władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej.⁴² Tytuł V jest podzielony na trzy rozdziały, każdy mówiący o jednej z tych władz. Będzie mowa o tym tytule w podrozdziale 5.3.2.

Szósty tytuł powraca do kwestii dystryktu i gminy, ale w dużo bardziej szczegółowy sposób. Jest w nim kwestia Rady Dystryktu, jak również Rady Gminy. Waga jaką przywiązuje się do gminy w systemie politycznym i administracyjnym jest dobrze widoczna w liczbie artykułów jej poświęconych. W tytule VI znajdują się trzy artykuły (66 – 68) dotyczące dystryktu i czternaście artykułów (69 – 82), które dotyczą gminy. Artykuły poświęcone gminie są podzielone na trzy rozdziały: A. Przepisy Ogólne; B. Gminy miejskie; C. Gminy obywatelskie. Kwestia ta będzie poruszona również w podrozdziale 5.3.2.

Tytuł VII definiuje w bardzo dokładnie sposób wyborów, warunki wybieralności i czas trwania mandatu. Dotyczy deputowanych do Wielkiej Rady, do Rady Państwa i do Rad gminnych i obywatelskich, jak również członków Rady Kantonów, izby wyższej Parlamentu Federalnego, którzy są wybierani w kantonach.

Tytuł VIII dotyczy zmiany Konstytucji i sposobów wniesienia o nią. Rewizja całkowita Konstytucji może zostać przeprowadzona na żądanie 6000 aktywnych obywateli, poprzez inicjatywę ludową. Taka inicjatywa, aby Wielka Rada nie ogłosiła jej nieważności, musi spełniać pewne wymagania. Nie może być sprzeczna z prawem

⁴¹ tamże, art. 28

⁴² źródło: tamże, art. 36

federalnym, nie może dotyczyć więcej niż jednej dziedziny, musi respektować jednolitość formy, dotyczyć dziedziny będącej w zakresie kompetencji Konstytucji i musi być możliwa do realizacji.⁴³ Taka inicjatywa musi zostać poddana pod głosowanie narodowi i jeśli zostanie zaakceptowana, *Wielka Rada jest zobowiązana nadać jej bieg, bez zwłoki*.⁴⁴ Żądanie rewizji częściowej natomiast, które może mieć formę projektu, wymaga bardziej skomplikowanej procedury. Wielka Rada sugeruje akceptację, odrzucenie rewizji, lub proponuje kontrprojekt. Jeżeli zostanie on zaakceptowany podczas sesji Wielkiej Rady, obywatele, zamiast jednego, znajdują trzy pytania na swojej karcie do głosowania, czyli: *A. Czy akceptuje pan/i inicjatywę ludową? B. Czy akceptuje pan/i kontrprojekt? C. W przypadku uzyskania bezwzględnej większości głosów przez obydwa projekty, czy inicjatywa czy kontrprojekt ma wejść w życie?*⁴⁵ Ten sam tytuł Konstytucji mówi również o możliwości rewizji Konstytucji przez Wielką Radę. Ale tekst w ten sposób zmieniony musi zostać poddany pod głosowanie narodowi. Z jednej strony, ewentualna rewizja Konstytucji jest, jak można zobaczyć, bardzo skomplikowana, ale z drugiej strony, mało obywateli jest zainteresowanych tekstem tego dokumentu, a jeszcze mniej jego zmianą. Wrócimy do tej kwestii w następnym rozdziale poświęconym opisowi wywiadów przeprowadzonych z mieszkańcami kantonu Valais.

Wreszcie, ostatni, dziewiąty tytuł mówi o przepisach przejściowych Konstytucji.

5.3.2 STRUKTURA WŁADZY W KANTONIE I SYSTEM ADMINISTRACJI.

Pierwszy artykuł Konstytucji Valais przypomina nam, że ten kanton jest republiką demokratyczną.⁴⁶ Oznacza to, że posiada on system władzy właściwy państwu demokratycznemu, z podziałem władzy na ustawodawczą, wykonawczą (i administracyjną) i sądowniczą. W Konstytucji kantonu Valais cały V tytuł poświęcony jest władzy. W tym rozdziale będzie mowa o systemie władzy w kantonie, jak również o systemie administracyjnym. Przypomnijmy, że w systemie politycznym i

⁴³ źródło: tamże, art. 100

⁴⁴ tamże, art. 101

⁴⁵ tamże, art. 102

⁴⁶ tamże, art. 1

administracyjnym Szwajcarii gmina odgrywa zasadniczą rolę. Z taką samą sytuacją mamy do czynienia w kantonie Valais, co jest widoczne w liczbie artykułów Konstytucji poświęconych właśnie gminie.

5.3.2.1 STRUKTURA WŁADZY W KANTONIE VALAIS.

Jak już było wspomniane, władza w Valais dzieli się na: władzę ustawodawczą, wykonawczą i administracyjną i władzę sądową.

Władza ustawodawcza leży w kompetencjach Wielkiej Rady, czyli parlamentu kantonalnego, który wypracowuje uchwały konstytucyjne, prawa i dekrety.⁴⁷ Wielka Rada kantonu Valais jest parlamentem jednoizbowym, składającym się ze 130 mandatów: mandaty te otrzymuje 90 deputowanych francuskojęzycznych i 40 deputowanych niemieckojęzycznych wybranych w wyborach powszechnych w systemie proporcjonalnym. Czynne i bierne prawo wyborcze uzyskuje się w wieku osiemnastu lat. Czas trwania mandatu wynosi cztery lata.⁴⁸ Obok funkcji ustawodawczej, parlament pełni funkcję kontrolną, to znaczy, akceptuje budżet, rozliczenia, plany finansowe, jak również nadzoruje pracę rządu, administracji i władz sądowych. Sesje parlamentu mają miejsce każdego miesiąca, oprócz lipca i sierpnia i czas ich trwania wynosi trzy dni, to znaczy: dwa popołudnia i jeden cały dzień. Parlament ma siedzibę w mieście Sion, w stolicy kantonu.

Rząd (Rada Państwa) składa się z pięciu członków, wybranych przez wyborców w kantonie w systemie większościowym. Rada Państwa, tak jak Rada Federalna jest władzą kolegiatną⁴⁹ i każdy z jej członków jest zobligowany do obrony decyzji Rady. Rada wybiera prezydenta i wice – prezydenta spośród swoich członków. Jak już było wspomniane, prezydentem Rady na kadencję 2005 / 2006 jest Claude Roch z Partii Radykalno – Demokratycznej. Rada Państwa podejmuje decyzje absolutną większością głosów, a głos prezydenta jest decyzyjny jedynie w przypadku kiedy Rada *jest zobowiązana podjąć decyzję*.⁵⁰ Rada Państwa posiada

⁴⁷ Źródło: Konstytucja Valais [w:] www.vs.admin.ch, art. 38

⁴⁸ Źródło: http://apf.pcf.be/ROOT/apf/parlement_sections/Valais

⁴⁹ Źródło: La loi sur l'organisation des Conseils et les rapports entre les pouvoirs (Prawo o organizacji Rad i stosunkach pomiędzy władzami). [w:] www.vs.admin.ch, część 3: Conseil d'Etat (Rada Państwa)

⁵⁰ Źródło: tamże, część 3: Rada Państwa, [w:] www.vs.admin.ch, art. 62

kompetencje władzy wykonawczej i administracyjnej w kantonie, kieruje polityką państwa, posiada również kompetencje w sprawach finansowych, *ustalone poprzez prawo o zarządzaniu i kontroli administracyjnej i finansowej kantonu*.⁵¹ Rada Państwa zapewnia również współpracę pomiędzy kantonem Valais i innymi kantonami, pomiędzy kantonem i Konfederacją, jak również współpracę pomiędzy kantonami przygranicznymi.

Władza sądownicza w kantonie Valais jest wykonywana przez Trybunał Kantonalny, o którym jest mowa w rozdziale III Tytułu V Konstytucji kantonu Valais. *Członkowie Trybunału Kantonalnego muszą znać obydwa języki urzędowe*.⁵² Trybunał Kantonalny składa się z jedenastu sędziów zwyczajnych, dwóch sędziów zastępczych i dwudziestu kancelistów. Sędziowie Trybunału Kantonalnego są wybierani na czas trwania legislatury i zaprzysięgani przez Wielką Radę. Kanceliści są nominowani i zaprzysięgani na taki sam okres czasu przez Trybunał Kantonalny.⁵³

W kantonie Valais obowiązuje następująca organizacja władzy sądowniczej: Trybunał Kantonalny, trybunały dystryktów, sędziowie i wice – sędziowie gminni. W kantonie jest dziewięć trybunałów dystryktów (trzy z obowiązującym językiem niemieckim i sześć z językiem francuskim), które liczą od jednego do trzech sędziów. Sędziowie dystryktów są nominowani przez Trybunał Kantonalny na odnawialną kadencję czteroletnią i są oni sędziami zawodowymi, muszą posiadać licencjat z prawa i tytuł adwokata lub notariusza.

Prawo o organizacji władz sądowniczych w kantonie przewiduje nominacje sędziego i sędziego zastępczego przez gminę. Sposób nominacji jest ustalony przez Konstytucję i przez prawo o wyborach i głosowaniach.

Sędziowie i sędziowie zastępczy są zaprzysięgani przez sędziego dystryktu, który stanowi władzę kontrolną nad sędziami gminnymi. Sędziowie gminni i ich zastępcy nie są sędziami zawodowymi. Są oni wybierani co cztery lata przez miaszekańców gminy. Ich mandat jest odnawialny. Głównym zadaniem sędziego gminnego jest mediacja w sporach i ich polubowne zakończenie. Jednakże, jeśli mediacja nie powiedzie się, sędzia gminny nie posiada uprawnień w materii prawa karnego a jego kompetencje w materii prawa cywilnego są ograniczone. Sędzia

⁵¹ tamże, art. 92

⁵² Konstytucja kantonu Valais, [w:] www.vs.admin.ch, art. 62

⁵³ źródło: www.vs.ch

gminny może sądzić w sprawach, w których wartość sporu nie przekracza 5000 franków. Musi mu towarzyszyć kancelista – prawnik. Natomiast, sędzia gminny posiada liczne kompetencje w kwestiach notarialnych. Ma prawo do otwarcia testamentu, podejmuje pierwsze decyzje w kwestiach spadkowych, w kwestii zachowka i wydaje zaświadczenie spadkobiercy.⁵⁴

Decyzje sędziów gminnych są zaskarżalne przed sędzią dystryktu, a większość decyzji sędziego dystryktu przed Trybunałem Kantonalnym, czy nawet, w wyjątkowych sytuacjach, przed Trybunałem Federalnym. Wreszcie, decyzje Trybunału Kantonalnego również są zaskarżalne przed Trybunałem Federalnym.

5.3.2.2 SYSTEM ADMINISTRACJI W KANTONIE VALAIS.

Każdy kanton jest podzielony na dystrykty, które dzielą się na gminy. Kanton Valais liczy trzynaście dystryktów: Monthey, St – Maurice, Martigny, Entremont, Conthey, Sion, Hérens, Sierre, Leuk, Westlich Raron, Oestlich Raron, Visp, Brig i Goms, jak również 153 gminy. Siedem pierwszych wymienionych dystryktów jest francuskojęzycznych, kolejnych siedem – niemieckojęzycznych. Konstytucja kantonu Valais poświęca Tytuł VI ustrojowi dystryktów i gmin, ale jest dobrze widocznym, że gmina zajmuje dużo ważniejsze miejsce w administracji kantonu. Konstytucja kantonu Valais poświęca trzy artykuły dystryktowi (artykuły 66 – 68) i czternaście artykułów gminie (artykuły 69 – 82). W każdym dystrykcie jest Rada Dystryktu nominowana na cztery lata, której członkowie są oddelegowani przez gminy, w liczbie jeden delegat na trzystu mieszkańców. Każda gmina wysyła co najmniej jednego delegata, niezależnie od liczby swoich mieszkańców. Wśród kompetencji dystryktu mamy rozliczenie finansowe dystryktu i rozdział pomiędzy gminy (zaskarżalny przez Radę Państwa) zadań przydzielonych dystryktowi. Inną ważną i specyficzną dla Valais kompetencją jest czuwanie nad rozwojem gospodarczym dystryktu i nad sprzedażą jego produktów rolniczych.⁵⁵

⁵⁴ źródło: www.vs.ch

⁵⁵ źródło: Konstytucja kantonu Valais [w:] www.vs.admin.ch, art. 66 - 67

Artykuł 69 Konstytucji kantonu Valais mówi, że *gminy są autonomiczne w ramach Konstytucji i praw*.⁵⁶ Gminy stanowią podstawę systemu administracyjnego kantonu i Konfederacji. Wypełniają one swoje własne zadania, jak również zadania przydzielone im porzez prawo, mogą wykonywać je same lub łącząc się z innymi gminami. Jedynie pod pewnymi warunkami, dokładnie określonymi prawem, Rada Państwa może zobligować gminy do połączenia się. W każdej gminie funkcjonuje zgromadzenie obywateli mających prawa wyborcze. W gminach liczących ponad siedmuset mieszkańców, zgromadzenie obywateli może wybrać Radę Generalną – rodzaj parlamentu gminnego. W gminach, gdzie nie ma Rady Generalnej, mamy do czynienia ze Zgromadzeniem Pierwotnym, składającym się z obywateli posiadających prawo wyborcze w gminie. Zgromadzenie Pierwotne częściej występuje w niemieckojęzycznej części kantonu. W tej bowiem części kantonu (jak również w całej niemieckojęzycznej Szwajcarii) mieszkańcy, jak już było podkreślane, chętniej decydują osobiście w sprawach ich dotyczących, nie chcą być kierowani, nawet przez lokalnych liderów. W gminach, w których istnieje Rada Generalna, obywatele posiadają prawo do referendum fakultatywnego aby zaprotestować przeciwko decyzjom podjętym przez Radę Generalną. Gminy mogą również wprowadzić prawo do inicjatywy ludowej.

Szwajcarski system administracyjny przewiduje dwa rodzaje gmin: komunalne i obywatelskie. *Gmina komunalna składa się z osób mieszkających na terenie gminy. (...) Terytorium gmin komunalnych jest gwarantowane*.⁵⁷ Zgromadzenie Pierwotne lub Rada Generalna (jeśli taka istnieje) wybiera Radę Komunalną, złożoną z trzech do piętnastu członków, prezydenta i wice – prezydenta. Do Rady Komunalnej należy wypracowanie i stosowanie regulaminów gminnych, stosowanie legislacji kantonowej, nominowanie urzędników, ustalenie budżetu i rozliczenia.⁵⁸ Obok gmin komunalnych, w niektórych kantonach szwajcarskich, jak na przykład w Valais, istnieją gminy obywatelskie. Jest to *lokalna wspólnota do której należą mieszkańcy pochodzący z gminy lub jej dawni obywatele, w przeciwieństwie do nowych mieszkańców*.⁵⁹ Gmina obywatelska jest instytucją, której początki sięgają prawa o

⁵⁶ tamże, art. 69

⁵⁷ tamże, art. 77

⁵⁸ źródło: tamże, art. 79

⁵⁹ źródło: www.bourgeoisie-de-veyraz.ch

gminach z roku 1866, obecnie straciła na ważności, ale zależą od niej jeszcze takie obiekty jak szpitale, budynki, ziemie czy cieki wodne. W kilku kantonach nadaje ona "obywatelstwo gminne" poprzedzające i konieczne do uzyskania naturalizacji. Każdy obywatel Szwajcarii, lub taki który uzyskał obywatelstwo szwajcarskie przed rokiem 1996, jest obywatelem jednej lub wielu gmin obywatelskich, a prawo do obywatelstwa w takiej gminie jest dziedziczne. W ten sposób, osoba może być, jednocześnie obywatelem jednej gminy komunalnej i innej obywatelskiej. Gmina obywatelska (lub gmina pochodzenia) jest wymieniona na dokumentach tożsamości. Przynależność do gminy obywatelskiej jest czasami związana z pewnymi prawami i obowiązkami (takimi jak obowiązek utrzymywania pastwisk, winnic, płacenia podatków, itp). Jest również istotnym, że kanton Valais *w odróżnieniu od innych kantonów, zdecydował o pozostawieniu gminy obywatelskiej obok gminy komunalnej. W ten sposób istnieją dwie gminy, z dwiema oddzielnymi administracjami, każda z nich jest wyposażona w Zgromadzenie Pierwotne i we własną radę.*⁶⁰ Zgromadzenie Pierwotne nazywa się tym razem Zgromadzenie Obywatelskie i posiada takie same kompetencje jak Zgromadzenie Pierwotne gminy komunalnej. Decyduje ono również o przyjęciu nowych obywateli i może zażądać utworzenia Rady Obywatelskiej, która składa się z trzech do dziewięciu członków.⁶¹ Działalność gminy obywatelskiej często uzupełnia działalność gminy komunalnej, szczególnie w dziedzinie gospodarczej, społecznej, ekologicznej, kulturowej, naukowej, sportowej, i, szczególnie, jeśli chodzi o rozrywkę i czas wolny. Fakt istnienia tych dwóch typów gmin jest bardzo interesujący z punktu widzenia socjologicznego. Jest dobrze widocznym, że w przypadku mieszkańców Valais, kiedy mówią o gminie do której są przywiązani emocjonalnie, czy jest to gmina z której pochodzą czy gmina w której mieszkają, myślą zawsze o gminie obywatelskiej. Nie należy również zapominać, że aby uzyskać obywatelstwo Valais, najpierw trzeba zostać obywatelem gminy w kantonie. I to właśnie gmina obywatelska nadaje decyzją Zgromadzenia Obywatelskiego, "prawo do obywatelstwa" które jest w Valais niezbędne w celu uzyskania naturalizacji. Artykuł 2 Prawa o obywatelstwie Valais mówi jasno: *Nikt nie może uzyskać obywatelstwa kantonu Valais nie będąc*

⁶⁰ www.fr.wikipedia.org

⁶¹ źródło: Konstytucja kantonu Valais, [w:] www.vs.admin.ch, art. 80 - 82

*obywatelem gminy w kantonie. Nikt nie może być obywatelem gminy w kantonie, nie posiadając obywatelstwa kantonu Valais. Obywatelstwo nadawane przez Zgromadzenie Obywatelskie cudzoziemcowi lub Szwajcarowi z innego kantonu nabywa się po uzyskaniu obywatelstwa kantonalnego.*⁶² Interesującym jest, że to prawo działa w dwóch kierunkach, z jednej strony jest niemożliwym stać się obywatelem kantonu Valais nie będąc obywatelem gminy obywatelskiej, ale z drugiej strony, aby stać się obywatelem gminy obywatelskiej, trzeba być obywatelem Valais. W ten sposób jest naprawdę trudno uzyskać obywatelstwo kantonu. Jest to również związane z polityką federalną i kantonalną w kwestii naturalizacji cudzoziemców, o której była mowa w czwartym rozdziale poświęconym postawie Szwajcarii wobec problemu imigracji.

5.3.3 SYSTEM PARTYJNY.

System partii politycznych w kantonie Valais odzwierciedla system partyjny Konfederacji. Wszystkie wielkie partie (nie tylko partie "formuły magicznej" rządu Konfederacji, czyli Partia Demokratyczno – Chrześcijańska, Partia Radykalno – Demokratyczna, Unia Demokratyczna Centrum i Partia Socjalistyczna) obecne na scenie politycznej Konfederacji są również obecne na scenie politycznej kantonu Valais. Dawna opozycja Partii Demokratyczno – Chrześcijańskiej i Partii Radykalno – Demokratycznej nie jest już tak znacząca, jak również pozycja największej partii w kantonie, którą zajmowała Partia Demokratyczno – Chrześcijańska. Nie jest zatem już tak jak mówił Uli Windisch na początku lat dziewięćdziesiątych w "Les Relations Quotidiennes entre Romands et Alémaniques": *cechą charakterystyczną systemu politycznego [jest] centralna pozycja Partii Demokratyczno – Chrześcijańskiej (PDC), partii dominującej i większościowej.*⁶³ Obecnie, w parlamencie kantonu Valais mamy następujące partie:

- Partia Chrześcijańsko – Społeczna Górnego Valais z 15 deputowanymi;
- Partia Demokratyczno – Chrześcijańska Górnego Valais z 17 deputowanymi;

⁶² Prawo o obywatelstwie kantonu Valais, [w:] www.vs.admin.ch

⁶³ Windisch Uli, op.cit., str. 35

- Partia Radykalno – Demokratyczna Górnego Valais z 2 deputowanymi;
- Zieloni / Partia Ekologiczna Valais z 1 deputowanym;
- Zieloni / Partia Socjalistyczna Górnego Valais z 1 deputowanym;
- Partia Demokratyczno – Chrześcijańska Dolnego Valais z 18 deputowanymi;
- Partia Demokratyczno – Chrześcijańska Centrum z 23 deputowanymi;
- Partia Liberalna Valais z 3 deputowanymi;
- Partia Radykalno – Demokratyczna Valais z 25 deputowanymi;
- Partia Socjalistyczna Valais Romańskiego z 14 deputowanymi;
- Partia Socjalistyczna Górnego Valais z 4 deputowanymi;
- Unia Demokratyczna Centrum Górnego Valais z 1 deputowanym;
- Unia Demokratyczna Centrum Valais Romańskiego z 5 deputowanymi.⁶⁴

Interesującym jest również, że każda ważna partia dzieli się w kantonie na partię Górnego i Romańskiego Valais. Ponadto, istnieją również partie reprezentujące centrum doliny, jak na przykład Partia Demokratyczno – Chrześcijańska Centrum lub jej dolną część (Partia Demokratyczno – Chrześcijańska Dolnego Valais). Podział pomiędzy partią Górnego i Romańskiego Valais jest spowodowany podziałem językowym kantonu. Natomiast podział na trzy grupy polityczne: Górnego Valais, Dolnego Valais i Centrum, zależy od podziału kantonu na trzy regiony socjo – ekonomiczne. Wynika z tego, że partie polityczne w kantonie nie są jednolite, jak zresztą w całej Konfederacji.

Jeśli chodzi natomiast o rząd kantonalny, stanowiska są rozdzielone, tak jakby "stara reguła" dominującej partii – Partii Demokratyczno – Chrześcijańskiej wciąż obowiązywała. Sześć stanowisk jest rozdzielonych następująco:

- Claude Roch (prezydent Rady Państwa na rok 2005 / 2006): Partia Radykalno – Demokratyczna;
- Thomas Burgener: Partia Socjalistyczna;
- Jean – Jacques Rey – Bellet: Partia Demokratyczno – Chrześcijańska;
- Jean – René Fournier: Partia Demokratyczno – Chrześcijańska;
- Jean – Michel Cina: Partia Demokratyczno – Chrześcijańska;
- Henri von Roten: Partia Demokratyczno – Chrześcijańska.⁶⁵

⁶⁴ źródło: www.vs.ch

Interesującym jest również, że stanowisko prezydenta Rady Państwa należy do przedstawiciela Partii Radykalno – Demokratycznej.

Uli Windisch poświęca cały rozdział swojej cytowanej już książki "Les relations Quotidiennes entre Romands et Alémaniques" wymiarowi politycznemu tych relacji. Prawdą jest, że polityka zajmuje istotne miejsce w życiu mieszkańców Valais, zobaczymy to również w rozdziale poświęconym opisowi wywiadów przeprowadzonych z mieszkańcami kantonu Valais. Polityka w kantonie jest sprawą rodzinną, przynależność do danej partii politycznej, lub choćby sympatia dla niej jest dziedziczona z ojca na syna. Jest bardzo rzadkim, żeby syn należał do innej partii, ryzykuje on bowiem w takiej sytuacji konflikt z całą rodziną. Ponadto, jak twierdzą sami mieszkańcy Valais, trudno jest wystartować w wyborach, czy gminnych czy kantonalnych z pozytywnym wynikiem nie posiadając poparcia jakiejś partii politycznej, rodziny czy wręcz klanu. Życie polityczne Valais jest życiem klanów. Jednakże sytuacja zmienia się w zależności od części kantonu, a różnice są bardzo widoczne pomiędzy Górnym i Romańskim Valais, już na poziomie organizacji gminnej: *w sześciu gminach Dolnego Valais, Rada Generalna reprezentuje władzę ustawodawczą miasta, podczas gdy, wszędzie w Górnym Valais, obywatele pozostali bardzo przywiązani do Zgromadzenia Pierwotnego obywateli.*⁶⁵ W ten sposób możemy zauważyć dużo większą autonomię i chęć utrzymania jej u mieszkańców Górnego Valais. Jak już było wspomniane w tym rozdziale, przez wiele lat, to mieszkańcy Górnego Valais stanowili większość, obecnie są mniejszością na poziomie kantonu, zatem chcą aby o nich słyszano, nie chcą być reprezetowani, nawet przez lokalnych przywódców. Niemieckojęzyczny mieszkaniiec Valais, cytowany przez Uli Windischa twierdzi: *W Górnym Valais najpierw zadajemy sobie dużo pytań. Tutaj kłóci się od czasu do czasu, czasami również się oberwie. W Dolnym Valais jest więcej liderów, wielka masa idzie za nimi.*⁶⁷

Należy również podkreślić fakt, że jeżeli Partia Demokratyczno – Chrześcijańska (PDC) utrzymuje pewną dominację, odbywa się to dzięki Górnemu Valais. Partia Demokratyczno – Chrześcijańska nie jest jednolita, łączy w sobie, obok Partii Demokratyczno – Chrześcijańskiej Dolnego, Górnego i Centralnego Valais,

⁶⁵ źródło: www.vs.ch

⁶⁶ Windisch Uli, op. cit., str. 32

⁶⁷ tamże, str. 32

Partię Chrześcijańsko – Społeczną (Żółci) Górnego Valais. Jeżeli, na poziomie niemieckojęzycznej części kantonu, istnieją konflikty pomiędzy Żółtymi i Czarnymi (konserwatyści), na poziomie kantonu, wszyscy oni są PDC. W Romańskiej części Valais PDC jest partią mniejszościową, traci swoje miejsce na rzecz Partii Radykalno – Demokratycznej i Partii Socjalistycznej. Nie można również zapominać o obecności, jeszcze nie tak znacznej, ale już widocznej, Unii Demokratycznej Centrum (UDC). UDC Valais Romańskiego ma w parlamencie kantonalnym pięciu deputowanych, podczas gdy UDC Górnego Valais zaledwie jednego.⁶⁸ Wzrost siły tej partii (skrajnie nacjonalistycznej i ksenofobicznej) zaczyna być niepokojący na poziomie Konfederacji, ale również kantonu. Powrócimy do tej kwestii opisując wywiady przeprowadzone z mieszkańcami Valais.

5.3.4 PRAKTYKI POLITYCZNE.

Jak już zostało powiedziane, kanton Valais posiada system władzy właściwy dla niezależnego państwa. W kantonie mamy więc do czynienia z praktykami politycznymi właściwymi dla tego systemu. Obywatele posiadają czynne i bierne prawa wyborcze zapisane w Konstytucji kantonu (Tytuł IV), jak również prawo do inicjatywy ludowej i do referendum fakultatywnego. Należy zauważyć, że biernemu i czynnemu prawu wyborczemu Konstytucja poświęca bardzo mało miejsca, wspomina je przy okazji praw wynikających z demokracji bezpośredniej: *poza kompetencjami w dziedzinie wyborów, głosowań i referendum obligatoryjnego w dziedzinie konstytucyjnej, obywatele cieszą się prawem do inicjatywy i referendum fakultatywnego.*⁶⁹ Referendum i inicjatywa ludowa zajmują natomiast pięć, dosyć obszernych artykułów. Wynika z tego, że prawo do referendum i inicjatywy stanowią bardzo istotne prerogatywy obywateli.

⁶⁸ Źródło: www.vs.ch

⁶⁹ Konstytucja Valais [w:] www.vs.admin.ch

5.3.4.1 REFERENDUM.

W kantonie Valais, jak w całej Szwajcarii, obywatele mają możliwość głosowania w dwóch typach referendum: obligatoryjnym (konstytucyjnym) i fakultatywnym. Referendum obligatoryjne dotyczy całkowitej zmiany konstytucji, natomiast referendum fakultatywne może dotyczyć praw, dekretów, konkordatów, traktatów, jak również decyzji Wielkiej Rady, które pociągają za sobą nadzwyczajne wydatki wynoszące jednorazowo powyżej 0,75% całkowitego kosztu funkcjonowania kantonu i kosztu ostatniego projektu.⁷⁰ Są jednak takie prawa, które nie mogą być poddane pod głosowanie, jak na przykład: absolutnie niezbędne przepisy dla zapewnienia wykonania przepisów wyższej rangi⁷¹, jak również wydatki zwykłe. Referendum fakultatywne odgrywa bardzo ważną rolę w systemie demokratycznym, ponieważ pozwala obywatelom na wyrażenie ich opinii w sprawach istotnych dla państwa. Mieszkańcy Valais wypowiadają się, poprzez referendum, w kwestiach dotyczących nie tylko ich gminy, ale również kantonu i Konfederacji. Biorąc pod uwagę liczbę głosowań, jak również dosyć niską frekwencję, władze grupują pytania, tak żeby ograniczyć liczbę głosowań. Mieszkańcy kantonu Valais, jak sami twierdzą, są narodem bardzo "politycznym", interesują się sytuacją polityczną w ich kraju, czasem należą do jakiejś partii politycznej, lub, częściej, deklarują się sympatykami danej partii. Jednakże, jeśli chodzi o głosowanie w referendum, nie uczestniczą w nim tak chętnie, jak można by myśleć. Zazwyczaj frekwencja wynosi poniżej 50%. Jeśli jednak chodzi o kwestie dużej wagi, frekwencja jest wyższa, tak było, na przykład, w przypadku głosowania 27 września 2005 dotyczącego rozszerzenia porozumienia pomiędzy Konfederacją Szwajcarską i Unia Europejską o wolnym przepływie osób, o nowe kraje członkowskie UE, frekwencja wyniosła wtedy 56,8%.⁷² Wyjaśnienia tej niskiej frekwencji są różne, albo bezsilność, obywatele czują, że ich głos niczego nie zmieni, ponieważ "i tak, Berno robi tak jak chce", lub nie rozumieją zadanego pytania (pomimo wielu wyjaśnień władz), lub, po prostu, nie interesuje ich dana kwestia. Powiedzieć należy, że mieszkańcy Valais głosują chętniej w kwestiach kantonalnych i gminnych, ponieważ są to problemy im bliskie. Czasami,

⁷⁰ Źródło: tamże, art. 31

⁷¹ Źródło: tamże, art. 42

⁷² Źródło: www.vs.ch

jest to kwestia sprzeciwienia się polityce Berna federalnego, zatem obywatele głosują, ale tylko po to, żeby powiedzieć "nie". Jednakże, jak wynika z przeprowadzonych wywiadów z mieszkańcami Valais, nie są oni takimi "buntownikami". Wydają się być dosyć otwarci na Unię Europejską, zwłaszcza mieszkańcy francuskojęzycznej części Valais. Zacytujmy jeszcze raz głosowanie dotyczące rozszerzenia porozumień pomiędzy Konfederacją i Unią Europejską o swobodnym przepływie osób, o nowe kraje członkowskie UE. Wszystkie dystrykty francuskojęzyczne powiedziały "tak", podczas gdy znalazły się dystrykty niemieckojęzyczne, w których odpowiedź była negatywna. Jest więc dobrze widoczne, że mieszkańcy Górnego Valais postępują, w kwestiach związanych z otwarciem kraju, tak jak Szwajcarzy niemieckojęzyczni. Zobaczmy wyniki głosowania z 27 września 2005, według dystryktów:

Dystrykt	tak (w %)	Nie (w %)
Monthey (fr)	50,6	49,4
St – Maurice (fr)	56,1	43,9
Martigny (fr)	51,1	48,9
Sierre (niem)	56,4	43,6
Goms (niem)	52,8	47,2
Oestlich Raron (niem)	54,8	45,2
Brig (niem)	50,3	49,7
Visp (niem)	48,9	51,1
Westlich Raron (niem)	49,3	50,7
Leuk (niem)	45,3	54,7
Hérens (fr)	56,8	43,8
Sion (fr)	59,8	40,2
Conthey (fr)	51,4	48,6
Entremont (fr)	52,3	47,7
Valais – suma	53,1	46,9

Jest więc dobrze widoczne, że, pomimo większości kantonalnej przychylniej otwarciu Szwajcarii na Europę, znalazły się trzy dystrykty niemieckojęzyczne

przeciwnie tej idei. Inne dystrykty niemieckojęzyczne osiągnęły rezultat zbliżony do wyniku w dystryktach francuskojęzycznych. Interesującym jest również, że wynik najbardziej przychylny otwarciu Szwajcarii wśród dystryktów niemieckojęzycznych został osiągnięty w dystrykcie Sierre, którego stolicą jest miasto sąsiadujące z Sion, gdzie było najwięcej odpowiedzi pozytywnych. Nie należy również zapominać, że Sierre jest miastem francuskojęzycznym.

5.3.4.2 INICJATYWA LUDOWA.

Konstytucja poświęca trzy artykuły (artykuły 33 – 35) prawu do inicjatywy. Tak jak referendum fakultatywne, inicjatywa ludowa odzwierciedla wagę demokracji bezpośredniej na poziomie kantonu Valais. Cztery tysiące obywateli mających prawo wyborcze, może zażądać, za pośrednictwem inicjatywy ludowej, wypracowania, przyjęcia, zmodyfikowania lub usunięcia prawa, dekretu czy każdej decyzji, która może być poddana pod referendum. Jednakże zdarzają się sytuacje, w których Wielka Rada stwierdza nieważność inicjatywy, takiej, która:

- *Nie respektuje prawa federalnego lub Konstytucji Kantonalnej;*
- *Dotyczy więcej niż jednej materii;*
- *Nie respektuje jednolitości formy;*
- *Jest niewykonalna;*
- *Nie wchodzi w zakres spraw, które mogą być regulowane aktem prawnym, mogącym stanowić przedmiot inicjatywy.*⁷³

Można zatem sądzić, że waga inicjatywy, jak również referendum, jest teoretyczna. Mieszkańcy kantonu Valais są bardzo zadowoleni i dumni z faktu posiadania w swoim kraju demokracji bezpośredniej, możliwości wypowiedzenia się i opozycji wobec polityki państwa, ale korzystają z niej dosyć rzadko. Mieszkańcy Valais mają również możliwość głosowania za pośrednictwem poczty, a w przyszłości, będą mogli głosować, jak w niektórych kantonach, za pośrednictwem Internetu. Głosowanie elektroniczne, jak również głosowanie za pośrednictwem SMS-

⁷³ Konstytucja kantonu Valais [w:] www.vs.admin.ch, art. 33

ów, jest jeszcze w fazie testów. Te sposoby głosowania, według samych mieszkańców Valais, powinny pomóc w podniesieniu frekwencji, która jest dosyć niska. W rozdziale poświęconym opisowi wywiadów przeprowadzonych z mieszkańcami Valais zostanie również poruszona kwestia frekwencji w głosowaniach.

5.4 NAUCZANIE JĘZYKÓW OBCYCH I NAUCZANIE DWUJĘZYCZNE W KANTONIE.

Konfederacja Szwajcarska jest specyficznym państwem, z jego czterema językami narodowymi: niemieckim, francuskim, włoskim i retoromańskim. Konstytucja Federalna gwarantuje istnienie i poszanowanie wszystkich języków, również tych mniejszościowych (język retoromański jest językiem ojczystym dla zaledwie 1% Szwajcarów). Valais jest kantonem dwujęzycznym, *język francuski i język niemiecki są określone jako języki narodowe. Równość w traktowaniu obydwu języków musi być przestrzegana w prawodawstwie i w administracji.*⁷⁴ Ta równość jest z pewnością respektowana we władzach kantonalnych. W Parlamencie kantonalnym jest 130 mandatów: 90 deputowanych francuskojęzycznych i 40 deputowanych niemieckojęzycznych.⁷⁵ Taka sama sytuacja występuje w Trybunale Kantonalnym, w artykule 62, Konstytucja Kantonalna wymaga od jego członków znajomości dwóch języków narodowych.⁷⁶

Biorąc pod uwagę tendencje występujące w Europie i na całym świecie, jak również specyfikę Szwajcarii, a szczególnie kantonu Valais, muszą zostać podjęte odpowiednie kroki. Teoretycznie, wszyscy mieszkańcy Valais są co najmniej dwujęzyczni: mówią po francusku i po niemiecku, a nawet trójjęzyczni: francusko – niemiecko – anglojęzyczni. Nie należy również zapominać, że o mieszkańcach Valais pochodzących z Hiszpanii, Portugalii czy Albanii, czy też o osobach pochodzących z Kosowa. W tych przypadkach, ludzie ci są, w większości przypadków dwujęzyczni: portugalski / hiszpański / albański – francuski (lub niemiecki w zależności od ich miejsca zamieszkania). Jest bardzo rzadkim przypadkiem, żeby taka osoba знаła drugi język kantonalny. System nauczania musi być dostosowany do tej sytuacji. Chodzi

⁷⁴ tamże, art. 12

⁷⁵ źródło: http://apf.pcf.be/ROOT/parlement_sections/Valais

⁷⁶ źródło: Konstytucja kantonu Valais, [w:] www.vs.admin.ch, art. 62

zwłaszcza o nauczanie drugiego języka narodowego, ale również o nauczanie imigrantów języka francuskiego lub niemieckiego, czy jeszcze nauczanie mieszkańców Valais języków imigrantów. Jak już było powiedziane w trzecim rozdziale, kwestia języków jest, w ostatnich latach, bardzo ważna i szeroko dyskutowana. Mamy do czynienia z taką sytuacją na terytorium kantonu Valais. Jest również bardzo interesującym, że w kantonie Valais nie ma prawa, ani ustawy, która dotyczyłaby nauczania dwujęzycznego, ale obowiązują wnioski Wielkiej Rady, jak również zalecenia CDIP (Konferencja Dyrektorów Edukacji Narodowej w Bernie, *która funkcjonuje jak namiastka ministerstwa edukacji*⁷⁷). W ten sposób, w kantonie Valais zostało wypracowanych wiele metod nauczania języków, wśród których Narodowa Koncepcja nauczania języków. Wśród jej głównych zasad *nauczanie języka ojczystego pozostaje priorytetowe*⁷⁸, ale nauczanie co najmniej dwóch języków obcych musi być zintensyfikowane i rozwinięte. Wśród projektów i doświadczeń, należy zacytować: *wymianę uczniów i nauczycieli, nauczanie pewnych dyscyplin w języku obcym, klasy dwujęzyczne*.⁷⁹ Jeśli chodzi o nauczanie drugiego języka, kanton przyznaje pierwszeństwo drugiemu językowi kantonalnemu, co jest uzasadnione geografią polityczną Valais, jak również troską o jedność kantonu. To co stanowi natomiast wielki problem, to fakt, że mieszkańcy Valais Romańskiego nie chcą uczyć się języka niemieckiego, tym bardziej, że w Górnym Valais, ludzie nie mówią po niemiecku, ale w dialekcie Górnego Valais. Ponadto mieszkańcy Dolnego Valais, jak również centrum doliny nie utrzymują zbyt wielu kontaktów ze swoimi rodakami z górnej części kantonu. Ta kwestia zostanie jeszcze poruszona w rozdziale poświęconym opisowi przeprowadzonych wywiadów. Należy powiedzieć, że mieszkańcy Dolnego Valais wolą spędzać wakacje w Hiszpanii, we Francji czy we Włoszech, niż w niemieckojęzycznej części swojego kraju.

Jeśli chodzi o naukę języków obcych, w części niemieckojęzycznej kantonu sytuacja jest nieco inna, mieszkańcy Górnego Valais uczą dosyć chętnie (nawet jeśli ta chęć może wydawać się nieco wymuszona) języka francuskiego. Jest to uzasadnione tym, że są oni w mniejszości w kantonie i tym, że stolica kantonu, Sion,

⁷⁷ Brohy Claudine: *L'enseignement bilingue en Suisse: des fondements institutionnels à la formation du corps enseignant (Nauczanie dwujęzyczne w Szwajcarii: instytucjonalne podstawy do kształcenia ciała pedagogicznego)*, [w:] www.irdp.ch/publicat/articles/2005/brohy_guepwiller.pdf

⁷⁸ źródło: Concept cantonal de l'enseignement des langues [dans:] www.vs.ch

⁷⁹ źródło: tamże

jest miastem francuskojęzycznym. Zatem, jeżeli chcą być wysłuchani, lepiej jest kiedy mówią po francusku.

Ale, jak już było wspomniane, uczniowie w części francuskojęzycznej kantonu uczą się języka niemieckiego, a uczniowie górnej części kantonu – języka francuskiego. Nauka drugiego języka zaczyna się dosyć wcześnie, od trzeciej lub czwartej klasy szkoły podstawowej. Zatem wszyscy uczniowie w wieku 9 / 10 lat uczęszczają na lekcje języka obcego, w wymiarze 100 – 130 minut tygodniowo. Pomiędzy siódmym i dziewiątym rokiem nauki, język obcy staje się jednym z głównych przedmiotów, któremu poświęca się 4 – 5 lekcji tygodniowo. W ten sposób, na koniec obowiązkowej edukacji, każdy uczeń ma za sobą sześć lat nauki języka niemieckiego, czy, odpowiednio, francuskiego w wymiarze setek godzin lekcyjnych.⁸⁰ Język angielski jest również nauczany, co jest uzasadnione rozwojem gospodarki światowej i postępującą globalizacją. Nauczanie tego języka zaczyna się już w szkole podstawowej, ale w formie zabawy. Jako przedmiot szkolny, język angielski pojawia się w szkole średniej.⁸¹

Oprócz nauczania drugiego języka w szkole, Narodowa Koncepcja Nauczania Języków przewiduje wymiany nauczycieli i uczniów, z których każdy ma okazję spędzenia roku nauki w innej części kantonu lub w innym kantonie (za pośrednictwem Fundacji CH), czy nawet za granicą.

Jednakże, ani "wzmocniona" nauka drugiego języka, ani wymiany nie dają oczekiwanych rezultatów. W ten sposób, CDIP i kantonalni dyrektorzy do spraw ekonomii zawodowej wydali w roku 1995 zalecenia w celu poprawy kompetencji językowych za pośrednictwem nauczania dwujęzycznego i "przez zanurzenie" na wszystkich poziomach.⁸² Te zalecenia dotyczyły wszystkich kantonów dwujęzycznych, ale nie tylko. Kanton Valais nie czekał na te zalecenia i już wcześniej wprowadził nauczanie dwujęzyczne w szkołach publicznych.⁸³ Już w 1992 roku, gmina Sierre otworzyła, jako pierwsza klasę dwujęzyczną, na prośbę Stowarzyszenia Rodziców. Inne gminy w kantonie uczyniły to samo: w roku szkolnym 1995 / 1996

⁸⁰ Le point sur la recherche. Bulletin d'information sur l'enseignement bilingue (Spojrzenie na badania. Biuletyn informacyjny na temat nauczania dwujęzycznego), styczeń 1998, [w:] www.irdp.ch/publicat/resume/pointbil.htm

⁸¹ odpowiednik polskiego gimnazjum

⁸² źródło: tamże

⁸³ źródło: tamże

gmina Sion otworzyła dwie klasy dwujęzyczne w przedszkolu. Gmina Monthey proponuje nauczanie dwujęzyczne począwszy od drugiego roku przedszkola. Gmina Brigue – Glis otworzyła klasę dwujęzyczną począwszy od piątej klasy szkoły podstawowej. Istnieją zatem różne modele nauczania "poprzez zanurzenie": wczesny, średni lub późny. Jak funkcjonuje nauczanie dwujęzyczne w tych klasach? 50% zajęć odbywa się w języku francuskim, 50% w języku niemieckim. W takiej klasie pracuje dwóch nauczycieli, z różnym językiem ojczystym, według zasady "jeden nauczyciel / nauczycielka – jeden język". Nauczyciele ci dzielą pomiędzy siebie nauczane przedmioty. Istnieją jednak różnice w rozdziale przedmiotów w zależności od części kantonu. W Górnym Valais, przedmioty nauczane w drugim języku są przedmiotami drugorzędnymi, w Dolnym Valais, niektóre główne przedmioty są również nauczane w drugim języku. Powiedzieć należy, że na przestrzeni lat, liczba uczniów, którzy pragną uczyć się w klasach dwujęzycznych rośnie, co daje dobrą perspektywę dla przyszłej jedności kantonu.

Jeśli chodzi o nauczanie w szkole średniej, gminy Monthey, St – Maurice, Vouvry, Sierre i Sion proponują nauczanie wielu przedmiotów w drugim języku. W gimnazjum w Sion, istnieje nawet możliwość uzyskania dwujęzycznej matury. W niektórych szkołach wyższych, takich jak Szkoła Inżynierów Kantonu Valais czy Szwajcarska Szkoła Turystyki⁸⁴, studenci są zobligowani do uczestnictwa w zajęciach odbywających się w dwóch językach, podczas dwóch ostatnich semestrów nauki.

Wreszcie w celu zapewnienia wysokiego poziomu nauczania dwujęzycznego, należy przygotować kadry. Nauczyciele pracujący już w klasach dwujęzycznych są zobligowani do ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji, pracując przy projektach dotyczących dydaktyki i pedagogiki nauczania dwujęzycznego, uczestnicząc w regularnych spotkaniach z innymi nauczycielami klas dwujęzycznych, jak również z ich kolegami z innego kantonu dwujęzycznego, z Fryburga. Jeśli chodzi o nowe kadry, w 2001 roku Wyższa Szkoła Pedagogiczna Valais⁸⁵ przyjęła pierwszych studentów. Misją tej szkoły jest, między innymi:

⁸⁴ dosłowne tłumaczenie nazw francuskich: Ecole d'Ingénieurs du Canton du Valais i Ecole Suisse du Tourisme

⁸⁵ dosłowne tłumaczenie nazwy francuskiej: Haute Ecole Pédagogique

- zapewnienie **początkowego wykształcenia zawodowego** kandydatów do nauczania w przedszkolach i szkołach podstawowych;
- organizacja **dodatkowych i ciągłych szkoleń** personelu szkół średnich pierwszego i drugiego stopnia, a nawet personelu pracującego w sektorze edukacji;
- rozwijanie **prac badawczych w sektorze edukacji**.⁸⁶

Ale najważniejszym jest, że ta szkoła zastąpiła dwie inne Szkoły Wyższe: Górno i Romańskiego Valais i, że ma jedną dyrekcję i dwie siedziby: w Saint – Maurice, we francuskojęzycznej części kantonu i w Brig w części niemieckojęzycznej (czyli w dawnych siedzibach dwóch zastąpionych szkół). Świadczy to o pewnej ewolucji w mentalności obywateli Valais, wcześniej każda część kantonu posiadała swoją własną szkołę. W Zarządzeniu dotyczącym przyjęć i początkowego kształcenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej (OHEP) z dnia 14 sierpnia 2002 znajdujemy bardzo interesującą argumentację przychylną dwóm lokalizacjom szkoły:

- *Geograficzna bliskość studentów z ich miejscem nauki teoretycznej i praktycznej.*
- *Dwujęzyczność przyszłych nauczycieli z dyplomem HEP (...).*
- *Poszanowanie obydwóch kultur (...).*
- *Troska o zagwarantowanie mniejszości kulturowej niemieckojęzycznej bycia usłyszaną.*
- *Chęć zbudowania jednej szkoły, która przyczyni się do wzmocnienia tożsamości Valais ponad różnicami kulturowymi i językowymi.*⁸⁷

Szkoła ta ma być zatem doskonale dwujęzyczna, studenci przez sześć lat nauki w niej, muszą odbyć staże i dwa semestry nauki w innym regionie językowym.

Można zatem stwierdzić, że, poprzez założenie tej szkoły, kanton Valais sprzyja ciągłemu tworzeniu się silnej tożsamości Valais i przyczynia się do

⁸⁶ Ordonnance concernant l'admission et la formation initiale à la Haute Ecole Pédagogique (OHEP) (Zarządzenie dotyczące przyjęć i początkowego kształcenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej) z dnia 14.08.2002, [w:] www.vs.ch

⁸⁷ tamże

wzmacniania jej opierając się na całym bogactwie językowym i kulturowym jego mieszkańców, jak również szanując różne kultury i mentalności regionalne.

Istnieje również w Valais "Biuro Valais do spraw kształcenia i wymian językowych"⁸⁸, które organizuje wymiany szkolne i pozaszkolne na terytorium kantonu, Szwajcarii, jak również za granicą. Biuro to przyczynia się do poznania różnych mentalności i kultur regionalnych kantonu Valais, innych kantonów i innych państw. Jest ono instytucją, która pomaga mieszkańcom kantonu poznać inne narody, innych Szwajcarów, i, wreszcie, innych mieszkańców Valais. Przyczynia się z pewnością do otwarcia się mieszkańców Valais na innych. W szóstym rozdziale powrócimy do kwestii tego otwarcia i jego ewentualnej ewolucji.

5.5 MENTALNOŚĆ I TOŻSAMOŚĆ MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS.

*Po II Wojnie Światowej obraz Valais pozostaje przede wszystkim obrazem kraju wiejskiego i górskiego.*⁸⁹ Portret mieszkańca Valais jest portretem istoty związanej ze swoją ziemią, swoimi krowami, swoją winnicą. Bardzo często, w życiu, zajmuje się on jednocześnie winnicą i krowami. Według słów pisarza, Maurice Chappaza *mieszkaniec Valais jest istotą pełną kontrastów. To jego wewnętrzny sekret czyni go tak gwałtownym. (...), pragnie wszystkiego. Pije. Jest Południowcem z lodowców.*⁹⁰ Jest istotą bardzo przywiązaną do swojej ziemi, swoich krów, które często stanowią cały jego majątek. Prawdą jest, że krowy, a zwłaszcza z rasy *Reines* (jedyne na świecie, które walczą pomiędzy sobą) mogą stanowić prawdziwe bogactwo, nie tylko materialne, mieszkańcy Valais są bardzo przywiązani do walk krów, jest to rodzaj sportu narodowego. *Winnica [również] odgrywa wielką rolę (...). Tutaj robotnicy chcą pozostać właścicielami winnic poza swoimi czarnymi fabrykami, a adwokaci i notariusze chcą posiadać swoje winnice i produkować własne wino, nawet jeśli staje się to luksusem.*⁹¹ Inną cechą charakterystyczną mieszkańców Valais jest ich zainteresowanie polityką, każdy na swój sposób zajmuje się tą

⁸⁸ dosłowne tłumaczenie nazwy francuskiej: Bureau valaisan de la formation et des échanges linguistiques

⁸⁹ źródło: www.shvr.ch

⁹⁰ Chappaz Maurice: *Portrait de Valaisans. En légende et en vérité. (Portret mieszkańca Valais. W legendach i na prawdę)*, Editions Slatkine, Genewa, 1998, str. 35

⁹¹ tamże, str. 36

dziedziną życia, rzadko natomiast ze względu na własne przekonania. Przynależność polityczna, czy nawet zwykłe sympatie polityczne zależą tutaj od rodziny i są dziedziczone z ojca na syna. Polityka kantonalna jest często nazywana polityką klanową. Inną cechą charakterystyczną polityki Valais jest, według dziennikarza Louisa Courthion, że jest ona *parafialna, w najczystszej formie, jaką spotyka się na świecie, uparta, zazdrosna i małostkowa, która nie przywiązuje wagi do zewnętrznych okoliczności. Górale z Dolnego Valais, którzy biją się o wybór do gminy, mało interesują się sprawami kantonu; jeśli głosują w wyborach do Wielkiej Rady, to tylko dlatego, że lepiej jest dać więcej miejsc swoim, niż innym, "nieznajomym".*⁹² W ten sposób, można również powiedzieć, że dla mieszkańców Valais, każdy jest nieznajomym, obcym, są oni bowiem bardzo nieufni wobec przybyszów. Aby zostać dobrze przyjętym, dobrze jest "zostać wprowadzonym". Jak twierdzi Louis Courthion, *w kwestii myśli (...) mieszkańiec Valais jest bardzo nieufny wobec obcych.*⁹³ Mieszkańcy Valais są w teorii również buntownikami, zawsze gotowymi powiedzieć "nie", według słów Maurice Chappaza, *każdy ma swoje "nie" do powiedzenia.*⁹⁴ "Nie" nowym podatkom, "nie" nowym prawom, i ogólnie "nie" decyzjom Berna, Maurice Chappaz nazywa mieszkańców Valais *mówiącymi "nie" z Valais.*⁹⁵ Inną cechą charakterystyczną mieszkańców tego kantonu jest ich przywiązanie do religii, według tego samego Maurice Chappaza *mieszkańcy Valais mają różaniec w ręku, jeśli to nie jest kieliszek.*⁹⁶ Jest prawdą, że dominującą religią w kantonie jest wciąż katolicyzm. Jednakże, jak na całym świecie, kościół, będący opoką tradycji i konserwatyzmu, wydaje się tracić swoją siłę, przynajmniej w miastach. W małych miasteczkach i wioskach, proboszcz pozostaje wciąż bardzo ważną osobistością, a niedzielna msza, po wypełnieniu swojej roli religijnej, pełni inną, zgromadzenia mieszkańców wokół kieliszka wina.

Szukając informacji na temat ludności kantonu Valais na różnych stronach internetowych (na przykład: www.valaisinfo.ch, www.vs.ch) można jednak stwierdzić, wraz z autorami tekstów, że *mieszkańcy kantonu nie identyfikują się już z*

⁹² Courthion Louis: *Le peuple du Valais. (Naród Valais)*, Editions de l'Aire, Lozanna, 1979, str. 233

⁹³ tamże, str. 212

⁹⁴ Chappaz Maurice, op. cit., str. 55

⁹⁵ tamże, str. 55

⁹⁶ tamże, str. 56

*tym stereotypem górali – rolników.*⁹⁷ Jest wiele powodów tych zmian. Nie należy zapominać, że pomimo tego, że Szwajcaria nie należy do Unii Europejskiej i, że dopiero niedawno przystąpiła do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Konfederacja nie jest państwem całkowicie niezależnym od świata. *Spółeczeństwo Valais jest dzisiaj postawione przed tymi samymi problemami jak całość społeczeństwa Europy.*⁹⁸ Liczba rozwodów i ponownych związków małżeńskich zmienia dawne społeczeństwo klanowe. Następnie, po II Wojnie Światowej, liczba mieszkańców kantonu prawie podwoiła się, rozwój gospodarczy Valais leżał u źródeł napływu wielu pracowników z zagranicy (zjawisko to trwa wciąż, jedyne co się zmieniło, to kraje z których pochodzą imigranci, nie przyjeżdżają już tak często z Włoch czy Hiszpanii, ale z państw dawnej Jugosławii czy z Europy Wschodniej), w Valais jest bardzo dużo mieszanych małżeństw. Rozwój sektora usług również wpływa na populację kantonu, jest coraz mniej rolników, mieszkańcy Valais są coraz lepiej wykształceni, i chociaż wciąż nie ma uniwersytetu w kantonie, istnieją już szkoły wyższe, takie jak, na przykład, cytowana już Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Wreszcie, Valais jest krajem turystycznym, każdego roku coraz więcej cudzoziemców przyjeżdża tutaj na wakacje latem i zimą. Ten rozwój turystyki przyczynia się nie tylko do rozwoju gospodarczego Valais, ale również do ewolucji mentalności mieszkańców.

Nie jest łatwym nakreślenie dzisiaj portretu typowego mieszkańca Valais. Z jednej strony, można dostrzec tendencje do utrzymania tradycji, jest to dobrze widoczne w liczbie fanfar (orkiestr folklorystycznych) czy chórów parafialnych. Przywiązanie do tradycji, czy raczej do chęci wyciągnięcia z niej korzyści finansowych jest widoczne w niedawno podjętej dyskusji (marzec 2006) na temat wykorzystania portretu krowy rasy *Herens* (typowej dla kantonu) w reklamie Banku Kantonalnego Valais i sera *Valdor*. Według Wincenta Fragniera, dziennikarza gazety "Le Nouvelliste" *hodowcy ocenili, że "wielka liczba reklam związanych przedstawiających krowę szkodzi". A ich prezydent [federacji hodowców] Jacques Pralong żąda porozumienia z federacją kiedy przedsiębiorstwo chce wykorzystać ich obraz.*⁹⁹ Prawdą jest, że krowa rasy *Herens* nazywana również rasą *Reines*, jest istotnym elementem tożsamości Valais, zatem wykorzystanie jej portretu może wydawać się

⁹⁷ źródło: www.valaisinfo.ch

⁹⁸ tamże

⁹⁹ źródło: *Le Nouvelliste* z dnia 7.03.2006, [w:] www.lenouvelliste.ch

niektórym prawie świętokradztwem. Jednakże, z drugiej strony, dzisiejsi mieszkańcy Valais stanowią część społeczeństwa konsumpcyjnego, które nie różni się od innych społeczeństw europejskich.

Wszystkie stereotypy na temat mieszkańców Valais (nazwijmy je obrazami tradycyjnymi, historycznymi, ale również bardziej współczesnymi) wydają się również tracić znaczenie i jest trudno mówić o prawdziwym, typowym mieszkańcu Valais. Uli Windisch, w swojej, już cytowanej książce "Les Relations Quotidiennes entre les Romands et les Alémaniques" mówi o różnicach pomiędzy mieszkańcami Górnego Valais i jego środkowej i dolnej części. Przedstawia on różne wymiary tych relacji, wymiar historyczny, polityczny, jak również gospodarkę i administrację wobec dwujęzyczności kantonu. Jest zatem słusznym szukanie różnic w sposobie myślenia, w opiniach, w mentalności pomiędzy mieszkańcami Górnego i Dolnego Valais, a nawet sądzić, że w kantonie mamy do czynienia z dwoma typami ludzi. Jednakże, z wywiadów przeprowadzonych w Valais wynika, że na terytorium kantonu, mentalność zmienia się wraz ze zmianą doliny.

W dzisiejszych czasach różnice pomiędzy mieszkańcami Górnego i Dolnego Valais są wciąż widoczne, opinie mieszkańców Dolnego Valais na temat ich sąsiadów z górnej części kantonu są jasne: to jest inna rasa, która nadaremnie próbuje pokonać swoje kompleksy i która przesadnie walczy w obronie swojego języka, upierając się na przykład aby miasto Martigny nazywać "Maritnach". Jest to uzasadnione faktem, że dzisiaj mieszkańcy Górnego Valais, kiedyś dominujący, stali się mniejszością językową w kantonie. Jak już było wspomniane, te różnice nie są już tak widoczne na poziomie gospodarki, ponieważ rozwój kantonu dotyczy całego jego terytorium. Ponadto, w epoce Internetu nie ma już kwestii niemożności dotarcia do jakiegoś miejsca. Wreszcie, władze kantonu robią wszystko, aby wyrównać poziom rozwoju na terytorium całego kantonu. Wynika z tego, że jedynymi różnicami pomiędzy Górnym i Dolnym Valais są różnice w mentalności, a język może je tylko wzmocnić z powodu niezrozumienia się, ponieważ pomimo wysiłku władz kantonu w dziedzinie nauczania, mieszkańcy Dolnego Valais uczą się języka niemieckiego bardzo niechętnie. Cytowany już Uli Windisch prowadził nawet badania w kantonie Valais, przepytał wielu mieszkańców, z obydwóch części kantonu. Stwierdza on, że *dwie wspólnoty językowe przywłaszczają sobie historię kantonu*,

*czasem w sposób antagonistyczny, a nawet polemiczny.*¹⁰⁰ Trzeba powiedzieć, że przedstawiciele obydwóch wspólnot językowych postrzegają mieszkańców drugiej części kantonu jako inną rasę, francuskojęzyczni mieszkańcy Valais twierdzą, że jeśli oni są z Valais, to niemieckojęzyczni mieszkańcy kantonu są jeszcze bardziej z Valais. Jak już zostało powiedziane, różnice w mentalności mają swoje korzenie w historii kantonu: *mieszkańcy Valais dwóch języków są jeszcze dzisiaj naznaczeni wspomnieniem dominacji Górnego Valais nad Dolnym.*¹⁰¹ Innym czynnikiem, który wpłynął na relacje pomiędzy dwiema wspólnotami językowymi jest rozwój gospodarczy, który, w przeszłości, był dużo większy w centrum doliny i w Dolnym Valais. Rozmówcy Uli Windischa wspominają również o barierze pomiędzy Górnym i Dolnym Valais, trochę na wzór "bariery Röstli" pomiędzy Szwajcarią Romańską i Niemiecką. Ale na poziomie kantonu Valais, to część francuskojęzyczna jest faworyzowana. Przyczyną istnienia tej bariery miałyby być wzajemne niezrozumienie: *istnieje problem mentalności, różnic w interpretacji. Poprzez te same zdania, dwie wspólnoty językowe nie rozumieją tych samych rzeczy. Język, pomimo tego, że obydwa języki są respektowane, pozostaje źródłem niezrozumienia.*¹⁰² To zwłaszcza mieszkańcy Górnego Valais twierdzą, że to przede wszystkim oni są prawdziwymi mieszkańcami Valais, mieszkańcy dolnej części kantonu postrzegają tę rzeczywistość w nieco inny sposób: *jesteśmy [mieszkańcami Valais] skazanymi na to aby żyć razem, ponieważ tworzymy wspólnie jedną dolinę i z przyczyn gospodarczych.*¹⁰³

Również w dziedzinie polityki istnieją różnice pomiędzy obydwoma częściami kantonu. Partia polityczna, kiedyś dominująca w całym kantonie, Partia Demokratyczno – Chrześcijańska (PDC) pozostaje dominującą jedynie w niemieckojęzycznej części Valais. Jednakże, nawet tracąc poparcie na terenie kantonu, partia ta posiada wciąż pewną wagę. Jest to, przede wszystkim, wynikiem solidarności mieszkańców Górnego Valais: *jeżeli, w Górnym Valais, Żółci (Partia Chrześcijańska – Społeczna) i Czarni (konserwatyści) zawzięcie rywalizują ze sobą, na poziomie kantonu, są oni wszyscy PDC.*¹⁰⁴ Podczas gdy mieszkańcy Dolnego

¹⁰⁰ Windisch Uli, op. cit., str. 9

¹⁰¹ tamże, str. 14

¹⁰² tamże, str. 23

¹⁰³ tamże, str. 25

¹⁰⁴ tamże, str. 25

Valais są bardziej indywidualistami, mieszkańcy górnej części kantonu są dużo bardziej solidarni.

Pomimo tych wszystkich różnic pomiędzy mieszkańcami dwóch części kantonu, jest wiele spraw, które ich łączą, zmieniają, powodują ich ewolucję. Najpierw, cytowana już turystyka, następnie rozwój przemysłowy (zwłaszcza budowa zapór i elektrowni wodnych), które spowodowały duży napływ cudzoziemców. (Zapora La Grande – Dixence, w dystrykcie Herens, zbudowana w latach 1951 – 1962, w ogromnej części przez Włochów, pozostaje jedną z największych w świecie). Wreszcie, otwarcie Szwajcarii na Europę nie pozostaje bez wpływu na kanton Valais, tym bardziej, że jest to kanton przygraniczny i, w konsekwencji, jest to kanton w którym jest bardzo wielu pracowników przygranicznych, którzy, mieszkając we Francji czy we Włoszech, przyjeżdżają do pracy do Szwajcarii. W następnym rozdziale zobaczymy jak przedstawia się obecna sytuacja w kantonie, jak jego mieszkańcy postrzegają siebie samych i innych Szwajcarów, wreszcie, jak widzą swoją pozycję w Europie i w zmieniającym się wciąż świecie.

6. OPIS WYWIADÓW.

Wywiady zostały przeprowadzone w lipcu 2004 i w lipcu 2005 w kantonie Valais, w jego francuskojęzycznej części, wszystkie odbyły się w języku francuskim. Jednakże osoby biorące w nich udział są różnego pochodzenia (również urodzone w innych kantonach i, w jednym przypadku, za granicą), to co je łączy, to fakt, że są wszystkie narodowości szwajcarskiej i, że czują się obywatelami Valais. Wywiady zostały przeprowadzone z następującymi osobami:

	płeć	wy- kształ- cenie	zawód wykony- wany	partia polityczna	wyznanie	obywatel- stwo	miejsce urodze- nia	wiek
1.	K	Ś	kasjerka - sprzedawczyni	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	62
2.	M	Ś	przedstawiciel handlowy	brak	protestanckie	szwajcarskie	Berno	52
3.	M	Ś	ksiądz	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	58
4.	K	Ś	pomoc społeczna	brak	katolickie	szwajcarskie	St-Gallen	55
5.	K	W	kontroler zarządzania	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	48
6.	K	P	emerytka	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	78
7.	K	Ś+	pielęgniarka nauczycielka	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	57
8.	K	Ś	emerytka	brak	katolickie	szwajcarskie	Vaud	63
9.	M	Ś	mechanik	socjaliści	katolickie	szwajcarskie	Valais	55
10.	M	-	student	zieloni	-	szwajcarskie	Valais	24
11.	K	Ś+	sekretarka	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	40
12.	K	Ś	księgowa	socjaliści	katolickie	szwajcarskie	Valais	46

13.	M	Ś+	handlowiec	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	60
14.	M	Ś+	urzędnik gminy (prezydent)	PRD	katolickie	szwajcarskie	Valais	49
15.	M	W	stolarz	Brak	katolickie	szwajcarskie	Vaud	27
16.	K	Ś+	sędzia gminy	PDC	protestanckie	szwajcarskie	Vaud	64
17.	M	Ś	rolnik	UDC	katolickie	szwajcarskie	Valais	68
18.	M	Ś+	handlowiec	PDC (sympatyk)	katolickie	szwajcarskie	Valais	51
19.	M	W	członek Rady Państwa	PRD	katolickie	szwajcarskie	Valais	60
20.	M	Ś	sprzedawca	Brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	40
21.	M	W	kadra	socjaliści	katolickie	szwajcarskie	Valais	38
22.	M	W	kadra	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	40
23.	K	W	pracownik społeczny	PDC	katolickie	szwajcarskie	Valais	42
24.	M	W	dziennikarz	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	28
25.	K	Ś	właścicielka restauracji	brak	katolickie	szwajcarskie	Portugalia	41
26.	K	W	repcjonistka	brak	katolickie	szwajcarskie	Berno	58
27.	K	W	emerytka	brak	katolickie	szwajcarskie	Jura	80
28.	K	W	nauczycielka	brak	katolickie	szwajcarskie	Jura	32

Wykształcenie: P – podstawowe, Ś – średnie, Ś+ – średnie drugiego stopnia, W – wyższe

Partia polityczna: PDC – Partia Demokratyczno – Chrześcijańska, PRD – Partia Radykalno – Demokratyczna

Płeć: M – mężczyzna, K – kobieta

Nie powinno dziwić, że prawie 100% respondentów jest wyznania katolickiego, ponieważ w kantonie jest to religia dominująca. Dwie osoby, które są wyznania protestanckiego, jako kanton, z którego pochodzą wskazały na Berno i Vaud, które są protestanckie. Interesującym jest natomiast, że jedynie dziewięć osób

zadeklarowało przynależność do partii politycznej i jedna osoba zadeklarowała się jako sympatyzująca z partią. Wiemy przecież, że Valais jest kantonem o silnych tradycjach politycznych, dobrze widocznych w społeczeństwie. Jednakże, jak zobaczymy w dalszej części tego rozdziału, mieszkańcy Valais bardzo interesują się kwestiami związanymi z polityką, nie angażując się w nie osobiście. Z drugiej strony, brak przynależności do partii politycznej może być związany, jak w większości dzisiejszych społeczeństw z ogólnym brakiem zainteresowania partycypacją polityczną. W ten sposób, jeśli chodzi o postawę wobec życia politycznego kantonu, społeczeństwo Valais ewoluuje podobnie jak inne współczesne narody.

Wywiady składają się z osiemnastu głównych pytań:

1. Jakie daty w historii Szwajcarii uważa pan(i) za istotne i dlaczego?
2. Co to znaczy mitologia szwajcarska?
3. Czym jest dla pana(i) być Szwajcarem/Szwajcarką? Czy bycie obywatelem/obywatelką Valais jest ważniejsze niż bycie Szwajcarem/Szwajcarką?
4. Jakie są cechy charakterystyczne obywateli Valais, czym różnią się oni od innych Szwajcarów?
5. Jak pan(i) postrzega obywateli spoza Unii Europejskiej?
6. Jak pan(i) postrzega obywateli innych państw europejskich?
7. Jak pan(i) postrzega mieszkańców innych kantonów?
8. Jak pan(i) postrzega innych mieszkańców Valais, mieszkańców innych dolin, innych gmin?
9. Jeśli mógłby pan (mogłaby pani) wybrać swoje miejsce zamieszkania, chciałby się pan (chciałaby się pani) przeprowadzić? Do jakiego kantonu?
10. Czy zna pan(i) główne zasady Konstytucji Federalnej / Konstytucji kantonu Valais? – jeśli tak, to które z nich są dla pana(i) najważniejsze?
11. Jaka jest pana(i) znajomość praw federalnych / kantonalnych / gminnych?
12. Jakie gazety pan(i) czyta?
13. Co oznacza dla pana(i) demokracja bezpośrednia?
14. Czy pan(i) głosuje w referendach / podpisuje listy inicjatyw ludowych? Jeśli tak, jakiego rodzaju (federalne, kantonalne, gminne) i dlaczego?

15. Dlaczego pan(i) należy / nie należy do partii politycznej (.....)?
16. Co pan(i) sądzi o imigrantach? Czy są oni zagrożeniem dla tożsamości narodowej szwajcarskiej? Jak przedstawia się ta kwestia na poziomie Valais?
17. Czy jest pan(i) zadowolony(a), z przystąpienia Szwajcarii do Organizacji Narodów Zjednoczonych?
18. Czy Szwajcaria powinna przystąpić do Unii Europejskiej?

Te wszystkie pytania były jedynie tematami poruszonymi podczas wywiadów, biorąc pod uwagę rodzaj wywiadu, jaki wybrałam do przeprowadzenia moich badań: wywiad otwarty (zatem respondent był poinformowany o tym, że bierze udział w wywiadzie nagrany na taśmę, wykorzystanym później w celach naukowych), ustny, indywidualny (poza jednym przypadkiem, kiedy wywiad został przeprowadzony z dwiema osobami jednocześnie, osobą w podeszłym wieku i jej córką) i częściowo skategoryzowany. Jeśli chodzi o wywiad częściowo skategoryzowany, jest on prowadzony według uprzednio przygotowanych pytań, ale badacz posiada pełną swobodę w kolejności zadawania pytań, jak również jeśli chodzi o ich formę. Pytania stanowią więc raczej listę tematów do dyskusji podczas spotkania. Ten rodzaj wywiadu pozwala również na pewną swobodę manewru w zależności od udzielanych odpowiedzi. Przeprowadzone wywiady i lista pytań pozwoliły mi podjąć próbę nakreślenia portretu mieszkańca dolnej części kantonu Valais, współczesnego, nowoczesnego, porównania go z portretem jaki odnajdujemy w książkach. Wywiady pozwoliły mi zobaczyć, jak zmienia się obywatel Dolnego Valais w zmieniającej się Europie, w zmieniającej się Szwajcarii, która przystępuje do Organizacji Narodów Zjednoczonych, która podpisuje porozumienia dwustronne z Unią Europejską, jak zmienia się on wobec migracji, trwającej nieprzerwanie od II Wojny Światowej. Wywiady pozwoliły mi podjąć próbę odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak definiuje się tożsamość narodowa mieszkańców kantonu Valais i jakie jest postrzeganie ich tożsamości narodowej?
2. Jak mieszkańcy kantonu Valais postrzegają innych: innych Szwajcarów, członków innych grup językowych?

3. Jaki jest wpływ imigracji na dynamikę ewolucji tożsamości?
4. Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec instytucji demokracji bezpośredniej: referendum i inicjatywy ludowej?
5. Jakie jest postrzeganie partii politycznych i przynależność polityczna?
6. Jakie jest postrzeganie neutralności Państwa?
7. Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowych (ONZ, UE)?

6.1 JAK DEFINIUJE SIĘ TOŻSAMOŚĆ NARODOWA MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS I JAKIE JEST POSTRZEGANIE ICH TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ.

Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba zadać sobie pytania: co to znaczy być obywatelem Valais, jakie są cechy charakterystyczne obywateli Valais, czy różnią się oni od innych Szwajcarów, co znaczy być Szwajcarem, czy bycie obywatelem Valais jest ważniejsze od posiadania obywatelstwa Szwajcarii, co może wzbudzać dumę w Szwajcarach:

- Szwajcaria – kraj neutralny,
- Szwajcaria – bardzo piękny kraj,
- Szwajcaria – kraj demokratyczny,
- Szwajcaria – kraj bogaty,
- dobra jakość życia w Szwajcarii.¹

Okazało się dosyć trudnym odpowiedzieć na pytanie co oznacza bycie Szwajcarem, co to jest tożsamość narodowa szwajcarska. Dla większości respondentów przynależność do narodu szwajcarskiego na poziomie emocjonalnym nie oznacza nic, lub nic szczególnego. Dla niektórych osób "szwajcarskość" w ogóle nie istnieje! Być Szwajcarem oznacza dla nich posiadać narodowość szwajcarską, którą wpisuje się w różne kwestionariusze, czerwony paszport z białym krzyżem. Jedynie cztery osoby zadeklarowały się być najpierw Szwajcarami, a dopiero później

¹ źródło: Melich Anna, op. cit., str. 20

obywatelami Valais (lub w jednym przypadku, obywatelem kantonu St – Gallen, ale dla tej osoby, kanton, z którego pochodzi nie jest istotny, tym bardziej, że go opuściła). Dla jednego respondenta być Szwajcarem to nie należeć do Unii Europejskiej, pozostać niezależną wysepką w środku Europy. Są również osoby, które deklarują bycie Szwajcarem za granicą, obywatelem Valais w Szwajcarii, a które na terenie kantonu podkreślają swoją przynależność do gminy. W ten sposób, tożsamość narodowa szwajcarska, przynależność do narodu szwajcarskiego definiuje się poprzez bycie innym, różnym w stosunku do Europejczyków, obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, posiadanie innego systemu politycznego, bardzo szczególnego. Być Szwajcarem to również należeć do narodu Wilhelma Tella, o którym będzie mowa w dalszej części tego rozdziału, czy, obecnie należeć do tego samego narodu co mistrz gry w tenisa, Roger Federer czy łyżwiarz figurowy, mistrz olimpijski i mistrz świata w roku 2006 Stéphane Lambiel (który w dodatku jest obywatelem Valais!). Dla dużej części respondentów bycie obywatelem Valais ma szczególne znaczenie. Potwierdzają oni swoją przynależność do kantonu z dumą. Zresztą, jak podkreślają respondenci, duma z kraju (przez kraj należy rozumieć Valais, a nie Szwajcarię) jest jedną z cech charakterystycznych mieszkańców Valais. Być obywatelem tego kantonu oznacza mieć w nim swoje korzenie, czuć się tutaj u siebie, mieć tutaj swoją rodzinę, swoich przyjaciół, swoje życie. To Valais jest ojczyzną większości moich respondentów, a nie Szwajcaria. W dalszej części tego rozdziału zostanie podjęta kwestia możliwości mieszkania poza kantonem, zobaczymy, że inne kantony (z kilkoma wyjątkami), a zwłaszcza Szwajcaria niemieckojęzyczna, to dla moich respondentów zagranica. Jednakże na pytanie: "Jest pan(i) szczęśliwy(a) z tego, że jest pan(i) Szwajcarem / Szwajcarką?" prawie wszystkie osoby odpowiedziały "tak", nikt nie powiedział wyraźnie, że nie jest z tego powodu zadowolony czy szczęśliwy. Dla większości respondentów, bycie Szwajcarem okazało się bardzo pozytywne. Oznacza to życie w pięknym, spokojnym, czystym kraju, nieznaną biedę, pewność przyszłości, dobra jakość życia. Innymi czynnikami, które powodują, że respondenci czują się zadowoleni z tego, że żyją w swoim kraju, są również: stabilność systemu politycznego, niezależność kantonów, demokracja, neutralność, która powoduje, że Szwajcarzy czują się trochę egoistami, ale która oszczędziła im wojen i konfliktów. Pięć osób natomiast zadeklarowało się

być dumnymi z przynależności do narodu szwajcarskiego. Większość respondentów mówi, że nie można być dumnym z czegoś co zostało im dane, czego nie nabyli poprzez własną pracę. Jednakże, kiedy pytanie zostało zadane w inny sposób: "co może uczynić człowieka dumnym z bycia narodowości szwajcarskiej:

- Szwajcaria – kraj neutralny,
- Szwajcaria – bardzo piękny kraj,
- Szwajcaria – kraj demokratyczny,
- Szwajcaria – kraj bogaty,
- dobra jakość życia w Szwajcarii".²

można było zaobserwować więcej dumy z słowach obywateli Valais z ich ojczyzny, którą, tym razem, jest Szwajcaria. Oto, jak przedstawiają się odpowiedzi na ostatnie pytanie:

	neutralność	demokracja	piękno	bogactwo	jakość życia
1.	obojętne	nie	tak, bardzo!	nie	tak
2.	-	tak, bardzo!	nie	-	tak
3.	tak	-	tak, bardzo!	raczej tak	tak
4.	tak	tak	tak	-	tak
5.	nie	tak	tak, bardzo!	nie	tak
6.	tak	tak, bardzo!	tak, bardzo!	tak	tak
7.	raczej tak	tak	tak	tak	tak
8.	-	-	-	-	nie
9.	nie	raczej tak	tak	nie	tak, bardzo!
10.	nie	tak, bardzo!	tak	nie	tak
11.	tak bardzo!	tak	tak	nie	tak
12.	tak	tak	nie	nie	tak
13.	tak	tak	tak	nie	tak
14.	nie	tak	-	nie	tak

² źródło: tamże, str. 20

15.	nie	tak	tak	nie	tak
16.	tak	tak	tak	nie	tak
17.	tak, bardzo!	tak	tak, bardzo!	tak	tak, bardzo!
18.	tak	tak	tak	raczej tak	tak, bardzo!
19.	raczej tak	raczej tak	tak, bardzo!	nie	tak
20.	nie	tak	tak, bardzo!	raczej tak	tak
21.	nie	tak	tak, bardzo!	-	tak, bardzo!
22.	-	-	-	-	-
23.	raczej nie	tak, bardzo!	tak, bardzo!	nie	-
24.	nie	nie	nie	nie	nie
25.	nie	raczej tak	tak	nie	-
26.	tak	tak	nie	nie	tak, bardzo!
27.	tak	tak	nie	nie	tak, bardzo!
28.	nie	nie	nie	nie	nie

Interesującym jest, że kiedy mówią o dumie z przynależności do narodu szwajcarskiego, prawie wszystkie osoby twierdzą, że nie może tutaj chodzić o dumę, a jedynie o zadowolenie czy satysfakcję. Jednak kiedy pytanie postawione zostaje w inny sposób, kiedy nie chodzi osobiście o respondenta, pojawia się bardzo dużo odpowiedzi pozytywnych na pytanie o dumę z przynależności do narodu. Czynnikiem, który powoduje, że respondenci są najbardziej dumni z przynależności do narodu szwajcarskiego, jest dobra jakość życia w Szwajcarii (16 odpowiedzi "tak", 6 odpowiedzi "tak, bardzo!" i tylko 3 odpowiedzi "nie" i 3 osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie), następnie pojawia się piękno kraju (10 odpowiedzi "tak", 9 – "tak, bardzo!", 6 – "nie" i 3 osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie), demokracja szwajcarska (15 odpowiedzi "tak", 4 – "tak, bardzo!", 3 – "nie" i 3 osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie) i neutralność Szwajcarii (9 odpowiedzi "tak", 2 – "tak, bardzo!", ale jest tutaj również 11 odpowiedzi "nie"). Powiedzieć należy, że bogactwo Szwajcarii nie jest powodem do dumy z mieszkania w tym kraju, nie uzyskałam żadnej odpowiedzi pozytywnej, 3 odpowiedzi "raczej tak" i 17 odpowiedzi negatywnych. Dodać należy, że wiele osób spośród moich respondentów kojarzy jakość życia w Szwajcarii z czymś nabytym, z czymś co musieli sobie wypracować,

podkreślają chętnie, że zawdzięczają jakość życia jedynie sobie samym, swoim wysiłkom. Dobra jakość życia jest również związana z wolnością, pewnością przyszłości.

Jeśli chodzi o bogactwo Szwajcarii, albo nie istnieje ono dla moich respondentów ("Szwajcaria nie jest bogata", "są ludzie bogaci, ale są również biedni", "ja nie jestem bogaty, to banki są bogate"), albo nie ma ono nic wspólnego z byciem dumnym ("nie czuję się dobrze z tym bogactwem, ponieważ istnieje u nas również przemyt narkotyków", "bogactwo daje nam dobrą jakość życia, chociaż nie każde bogactwo jest uczciwe").

Respondenci dodali również inne powody do dumy ze Szwajcarii i z przynależności do tego narodu, jak na przykład współistnienie czterech języków narodowych, pomimo bariery Röstu czy różnorodność kulturowa.

Aby dobrze zdefiniować tożsamość narodową obywatela Valais, podczas wywiadów, poprosiłam respondentów o nakreślenie portretu typowego mieszkańca Valais, o określenie jego cech charakterystycznych, o zdefiniowanie czy różni się on od innych Szwajcarów i o to, aby powiedzieli jak obywatel Valais zmienia się w zależności od miejsca zamieszkania: gminy, doliny, brzegu Rodanu i, wreszcie części językowej kantonu. Jedną z ważnych kwestii było również pytanie o wartości ważne dla obywateli Valais.

Interesującym jest, że wszyscy respondenci nakreślili niemalże identyczny portret mieszkańca Valais. Ani poziom wykształcenia, ani pochodzenie, ani wiek nie miały wpływu na postrzeganie samych siebie. Fakt, że mamy do czynienia ze "mną, obywatelem Valais" czy ze mną "który zostałem obywatelem Valais" również nie miał żadnego znaczenia. Chociaż, mentalność mieszkańców Valais, jak twierdzą respondenci, zmienia się w zależności od miejsca zamieszkania, można stworzyć portret, który łączy w sobie główne cechy charakterystyczne obywatela Valais. Mieszkańcy tego kantonu są góralami z wszystkimi swoimi wadami i zaletami. Są bardzo dumni ze swojego kraju, a przez "kraj" należy rozumieć Valais. Są również dumni z bycia rolnikami, z posiadania krów (często chodzi o wielokrotnie wspomnianą rasę *Reines*, której przedstawicielki, jako jedyne na świecie walczą ze sobą, tworząc w ten sposób rodzaj narodowego sportu Valais), ziemi, winnic. Lubi dzielić się produktami swojej ziemi (zwłaszcza winem z własnej winnicy, skąd inna cecha

obywateli Valais, zamięrowanie do współbieszadnictwa, dobrego wina i świąt) z innymi. Mieszkańcy Valais dużo podróżują (co jest dosyć nową cechą ich charakteru), zwłaszcza ludzie młodzi, którzy, aby móc kontynuować naukę na uniwersytecie, czy znaleźć pracę, muszą wyjechać poza kanton; ale z drugiej strony, są mało mobilni, to znaczy, jak deklarują respondenci, przeprowadzają się bardzo niechętni poza kanton, i kiedy tylko mogą, wracają do domu, do Valais. Przykładem, bardzo znaczącym takiego zachowania jest jeden z moich respondentów (młody człowiek z wykształceniem uniwersyteckim – wydział geologii), który odbył studia w kantonie Vaud, ale wiedząc, że z takim wykształceniem nie znajdzie pracy w swoim regionie, nauczył się prostego zawodu stolarza, który dziś wykonuje z powodzeniem. Wszystko po to, aby nie być zmuszonym do emigracji z wioski, w której się urodził i wychował. Obywatel Valais mieszka w małym miasteczku, lub na wsi, zna więc wszystkich sąsiadów, jest serdeczny, solidarny, gotowy oddać przysługę. Jednocześnie jest zamknięty, zimny i nieufny wobec obcych, którzy zakłócają jego spokojne życie. Ale jest to zaledwie pierwsze wrażenie, ponieważ jeśli "ten obcy" zdoła zdobyć życzliwość i przyjaźń obywatela Valais, jest to przyjaźń na całe życie.

Jeśli chodzi o różnice pomiędzy samymi obywatelami Valais, według respondentów, są one wciąż dobrze widoczne, chociaż powoli zanikają. Nie należy zapominać, że około 30 – 40 lat temu zaledwie, każda dolina, każde miasteczko posiadało swój własny dialekt, ludzie żyli w swoich wioskach, wyjazd do Sion, czy na równinę był ogromną eskpedycją. W ten sposób, mieszkaniiec sąsiedniej gminy był obcym, żeniono się wśród mieszkańców jednej gminy, wśród kuzynów i kuzynek, z tej prostej przyczyny, że nie chciano dzielić się dziedzictwem z "obcymi". Valais nigdy nie był kantonem szczególnie bogatym, ludzie nie posiadali samochodów, i charakter ich działalności zawodowej, jak również miejsce zamieszkania determinowały poziom otwartości danej osoby. Według osób, z którymi przeprowadziłam wywiady, właściciele winnic położonych na równinie byli ludźmi najbardziej otwartymi wobec innych, często musieli bowiem łączyć się i działać wspólnie, aby lepiej sprzedać swoje wino. Ponadto, zważywszy na ich miejsce zamieszkania, byli bliżej stolicy kantonu, mieli więcej kontaktów z innymi. Hodowcy krów, natomiast czy producenci serów, którzy żyli przez większą część roku w swoich fermach, lub na pastwiskach

położonych wysoko w górach, nie mieli po prostu okazji do częstych kontaktów z innymi ludźmi.

Wszystko to zmienia się od około dwudziestu lat. Dzisiaj, globalizacja i łatwy dostęp do Internetu powodują duże zmiany, nie ma już miasteczek odciętych od reszty świata, ludzie przemieszczają się dużo łatwiej i dużo szybciej, a wszechobecni turyści przywożą nowinki nawet tym, którzy nie chcą ruszać się ze swojego miejsca zamieszkania. W ten sposób wszyscy stają się podobni do siebie, zaczynają myśleć w podobny sposób, mieć podobne problemy, słuchają tego samego radia, oglądają tę samą telewizję.

To co się nie zmienia, to umiłowanie tradycji, często bardzo lokalnych; święto patrona miasteczka jest zawsze czymś bardzo szczególnym dla każdej miejscowości. Święta folklorystyczne są ogromną atrakcją dla turystów, więc władze i sami mieszkańcy miasteczek, starają się utrzymać te tradycje i podkreślają ich specyfikę aby uczynić swoje miasteczko jeszcze bardziej interesującym.

Sprawą bezdyskusyjną dla moich respondentów jest różnica pomiędzy mieszkańcami francuskojęzycznej części kantonu (Dolne i Centralne Valais) i jego części niemieckojęzycznej (Górne Valais). Już bariera językowa stanowi dużą trudność, ponieważ język, którego używają mieszkańcy górnej części Valais w niczym nie przypomina języka niemieckiego (którego mieszkańcy francuskojęzycznej części kantonu uczą się w szkole), ani nawet "Schwytz Deutch". Prawdą jest, że mieszkańcy Górnego Valais często mówią w języku francuskim, ale kontakty pomiędzy dwoma wspólnotami językowymi są dosyć ograniczone. Podczas spotkań z francuskojęzycznymi mieszkańcami Valais można było wyczuć u nich pewną wrogość wobec mieszkańców Górnego Valais. Definiowali ich jako "inną rasę", "inny naród". Dla moich respondentów, jeżeli obywatel Valais jest zamknięty w sobie, nieufny, prostacki, czy ograniczony, dotyczy to przede wszystkim mieszkańców górnej części kantonu. W ten sposób, mieszkaniec Górnego Valais jest "nośnikiem" wszystkich wad mieszkańców tego kantonu, jest bardziej "dziki" niż mieszkaniec jego dolnej części, jest jeszcze bardziej góralem. Opinie te mogą być uzasadnione z jednej strony geografią i gospodarką kantonu, kraj Górnego Valais to góry, tam nie ma równiny, nie ma winnic, klimat jest bardziej surowy, a z drugiej strony, historią. Nie należy zapominać, że przez długie lata Dolne Valais pozostawało pod dominacją władców z

górną częśći kantonu i dzisiaj, niekorzystne opinie na ich temat mogą wynikać również z dawnych uraz.

Sprawą, która z pewnością łączy wszystkich mieszkańców Valais, jest ich przywiązanie do wartości uważanych za niezmiennie. Wśród tych wartości, moi respondenci wymieniają: rodzinę, pracę, ziemię, religię, tradycję. Są to wartości stałe, które nie zmieniają się pomimo otwarcia mieszkańców kantonu na innych, na świat, na Europę. Ponieważ, w przeciwieństwie do stereotypów na temat zacofanego obywatela Valais, który nie chce opuścić swojego małego świata, jest to naród, który ewoluuje i bardzo się zmienia, który otwiera się coraz bardziej na otaczający go świat. Powrócimy do kwestii tej ewolucji i otwarcia w podrozdziale poświęconym postrzeganiu Organizacji Narodów Zjednoczonych, przystąpieniu Szwajcarii do tej organizacji, Unii Europejskiej i ewentualnego przystąpienia do niej Konfederacji.

Inną ważną kwestią było to jakie gazety czytają osoby z którymi miałam okazję spotkać się, przeprowadzając wywiady. Najpopularniejszym dziennikiem w kantonie (lub raczej w jego francuskojęzycznej części) jest "Le Nouvelliste", z siedzibą redakcji w Sion (w stolicy kantonu). Stwierdzić można, że jest to dziennik, traktujący kwestie regionalne w sposób bardzo szczegółowy. Wśród innych czytanych gazet, wymieniane są "Le Temps", "Le Matin" (dzienniki), "L'Hebdo" i "L'Illustré" (tygodniki). Interesującym jest sposób, w jaki respondenci czytają gazety (głównie "Le Nouvelliste"), od której rubryki zaczynają lekturę, jakich informacji nie czytają.

Przywiązanie do lokalnej prasy jest bardzo ważnym czynnikiem, za pomocą którego jest definiowana tożsamość narodowa obywateli Valais. Mieszkańcy Valais czytają dużo prasy, starają się być dobrze poinformowani. Jest wiele tytułów, które wymieniają respondenci. Rodzaj gazet czytanych przez moich rozmówców zależy od ich poziomu wykształcenia, jak również od wykonywanego zawodu. Jedną tylko gazetą jest czytana przez prawie 100% respondentów, "Le Nouvelliste". Wśród tytułów pojawiają się:

- Le Nouvelliste (dziennik kantonu Valais, w języku francuskim),
- Le Temps (dziennik z Genewy),
- L'Hebdo (romański tygodnik polityczno – gospodarczy),
- Le Matin (dziennik Szwajcarski Romańskiej),

- L'Illustré (tygodnik romański, zajmujący się sprawami aktualnymi),
- 24 heures (dziennik z Lozanny).

Moi respondenci deklarują również, że czytają gazetki gminne, biuletyn oficjalny Państwa Valais, prasę francuską, jak również prasę ze Szwajcarii niemieckojęzycznej.

Najważniejszą pozycją na liście czytanych gazet jest "Le Nouvelliste". Jak już zostało wspomniane jest to gazeta czytana przez prawie 100% osób, z którymi miałam okazję spotkać się, jedynie dwie osoby twierdzą, że nawet nie przeglądają "Le Nouvelliste". Dziewiętnaście osób wymieniło natomiast tę gazetę na pierwszym miejscu, wśród tych osób są również takie, które ją prenumerują. Spotkałam się również z opinią (osoby nieczytającej tego dziennika), że codzienna lektura "Le Nouvelliste" jest cechą charakterystyczną prawdziwego obywatela Valais. Inną znaczącą kwestią jest to jakich informacji czytelnicy szukają w tym dzienniku. Wielu z nich zaczyna lekturę od strony zawierającej nekrologi. Tłumaczą to faktem, że żyją w niewielkiej wspólnotce, jeśli chodzi o liczbę jej członków i muszą wiedzieć co dzieje się u ich sąsiadów i bliskich. W kantonie Valais prawie wszyscy się znają, przynajmniej jeśli chodzi o rodowitych mieszkańców, jest zatem zupełnie naturalnym to zainteresowanie drugim człowiekiem. Respondenci twierdzą, że to zainteresowanie może być czasami uciążliwe, ale jest dla nich niewyobrażalnym nie wiedzieć, że ktoś umarł. Jeśli chodzi o inne informacje, moi rozmówcy są szczególnie zainteresowani informacjami z kantonu (często narzekają nawet, że najbardziej na zachód wysunięta część kantonu – Le Chablais, bywa zaniedbywana w tym dzienniku), które są na ogół dość szczegółowo przedstawione. Wśród wiadomości z innych kantonów, są one tak samo prezentowane jak wiadomości z zagranicy (czasami nawet wiadomości z zagranicy są przedstawione bardziej szczegółowo), zatem niezbyt drobiazgowo, ale w sposób satysfakcjonujący czytelników. Niektórzy mówią, że "Le Nouvelliste" nie zawsze jest obiektywny, że jest pod wpływem polityki dominującej partii (PDC), ale ten fakt nie wpływa na przywiązanie respondentów do tego dziennika. Przed ważnymi głosowaniami natomiast, według moich rozmówców, wszystkie punkty widzenia są dobrze zaprezentowane i przedyskutowane, informacja jak należy głosować jest bardzo rzetelna.

Inną ważną kwestią było pytanie o przywiązanie "geograficzne" respondentów:

- gmina, w której respondent mieszka (z której pochodzi),
- kanton, z którego respondent pochodzi,
- kanton, w którym respondent mieszka,
- region językowy,
- cały kraj,
- Europa,
- cały świat.³

Oto jak przedstawiają się odpowiedzi dotyczące przynależności geograficznej respondentów:

- gmina, z której respondent pochodzi / w której mieszka: trzynastie osób wymieniło ją na pierwszym miejscu, jako najważniejszą. W kilku przypadkach gmina, z której respondent pochodzi i w której mieszka jest tą samą gminą, w innym przypadku, przynależność ta zależy od ewentualnego zaangażowania politycznego w życie gminy, jeżeli osoba nie jest w nie zaangażowana, gmina, z której respondent pochodzi jest ważniejsza od tej, w której mieszka. W jaki sposób moi rozmówcy tłumaczą ich przywiązanie do gminy? Przede wszystkim poprzez wspomniane już zaangażowanie w jej życie polityczne (jest to przypadek radnej, czy prezydenta gminy), przez fakt, że na poziomie gminy władze są bliżej obywatela, przez ideę federalizmu, przez dumę lokalną. Jedna z osób podkreśliła również, że nie chodzi tutaj o patriotyzm lokalny. To zaprzeczenie patriotyzmu lokalnego wydaje się być bardzo interesującym, gdyż jest on często cytowany jako cecha charakterystyczna mieszkańca Valais. W następnej kolejności respondenci wymieniają kanton lub region językowy.
- Kanton: w sześciu przypadkach kanton został wymieniony na pierwszym miejscu, jedenaście osób umieszcza go na drugim miejscu, zaraz za gminą. Jedna osoba wymienia kanton po gminie i regionie Chablais (obejmującym

³ źródło: tamże, str. 34

kilka gmin w zachodniej części Valais). Jak już zostało powiedziane, kanton zajmuje bardzo ważne miejsce w życiu jego mieszkańców. Bardzo często kanton jest traktowany przez jego obywateli jako ich ojczyzna.

- Region językowy: trzy osoby wymieniły region językowy jako ich pierwszy punkt odniesienia, ale najczęściej pojawia się on po gminie i kantonie, a przed całą Szwajcarią.
- Szwajcaria: nie pojawia się nigdy na pierwszym miejscu. Moi rozmówcy myślą o swoim państwie najczęściej na trzecim – czwartym miejscu, po gminie, kantonie i czasem, regionie językowym. Można zatem stwierdzić, że bariera językowa może stać się przeszkodą w poczuciu przynależności do własnej ojczyzny, ponieważ przez region językowy respondenci rozumieją często nie tylko Szwajcarię Romańską, ale wszystkie państwa Europy w których język francuski jest obowiązującym.
- Cały świat: dwie osoby deklarują przynależność do całego świata, bez szczególnych więzów wobec mniejszych jednostek terytorialnych.

Trzeba jednakże powiedzieć, że pomimo poszczególnych więzów łączących respondentów z różnymi jednostkami terytorialnymi, czują się oni dobrze w Valais, i nawet jeśli nie są do niego szczególnie przywiązani, deklarują, że lubią swoje miejsce zamieszkania i, że nie chcieliby go zmienić bez szczególnej przyczyny. Kwestia ta zostanie jeszcze poruszona w podrozdziale dotyczącym postrzegania innych, jednym z postawionych pytań bowiem było: "Jeżeli musiałby(a)by pan(i) zmienić swoje miejsce zamieszkania, czy chciał(a)by pan(i) się przeprowadzić? Jeżeli musiał(a)by Pan(i) się przeprowadzić, jaki kanton wybrał(a)by pan(i)?"

Istotną sprawą jest znajomość prawa federalnego, kantonalnego i gminnego, Konstytucji Federalnej i Kantonalnej wśród respondentów. Powiedzieć należy, że mieszkańcy Valais nie są zbyt zainteresowani znajomością prawami czy tekstów konstytucji, za wyjątkiem sytuacji kiedy ta znajomość jest związana z ich zawodem lub zajmowanym stanowiskiem. W ten sposób, jedynie cztery osoby twierdzą, że posiadają w domu tekst Konstytucji Federalnej (dawny radny gminny, prezydent gminy, nauczycielka i członek Rady Państwa, czyli rządu kantonu Valais), a osiem osób twierdzi, że go czytało (osoby wymienione powyżej i inne, które czytały ten tekst w szkole). Jednakże wszystkie pozostałe osoby (za wyjątkiem trzech

respondentów o niskim poziomie wykształcenia, pomocy społecznej, właścicielki restauracji i emerytki) oświadczają, że znają podstawowe zasady Konstytucji Federalnej. Wśród najważniejszych zasad moi rozmówcy wymieniają: prawa obywatelskie, wolność, równość wszystkich obywateli wobec prawa, ale również federalizm, demokrację bezpośrednią, i czasem również neutralność państwa, która jednakże nie jest pozytywnie oceniana przez wszystkich i która, co ciekawe, nie jest jasno określona w Konstytucji! Trzeba również podkreślić, że dla respondentów Konstytucja Federalna oznacza tekst z 1848 roku, czasem z roku 1874, lub nawet z 1291 (ta data została podana przez osobę ze średnim wykształceniem, znającą dosyć dobrze historię Konfederacji!). Respondenci twierdzą, że raczej nie są zainteresowani tekstem Konstytucji Federalnej, co zresztą nie jest zaskakujące. Jeśli chodzi o Konstytucję kantonu Valais, jest ona, co ciekawe, całkowicie nieznana mieszkańcom tego kantonu, deklarującym się przecież jego obywatelami w pierwszej kolejności. Tylko trzy osoby posiadają ten tekst w domu i czytały go. Jedną z tych osób jest prezydent gminy, który dostał go w prezencie, druga osoba zna tekst Konstytucji kantonu Valais, ze względu na swoją funkcję (jest szefem rządu Valais), jak również trzecia osoba, deputowany i prezydent partii na poziomie kantonu. Powiedzieć należy, że inne osoby, z którymi przeprowadziłam wywiady nie są w najmniejszym stopniu zainteresowane Konstytucją ich własnego kantonu. Jeśli chodzi o znajomość prawa federalnego, kantonowego czy regulaminu gminy, znajomość ta zależy w dużym stopniu od konkretnych potrzeb moich rozmówców. Osoby te, albo nie są zainteresowane prawem, nie potrzebują tej znajomości, albo znają prawa, które ich dotyczą bezpośrednio. Podkreślić należy, że osoby te wiedzą gdzie szukać przepisów, których potrzebują. Przepisy, które dotyczą respondentów, to najczęściej regulaminy gmin, które często są przepisami wykonawczymi praw federalnych czy kantonowych. Powiedzieć należy, że respondenci twierdzą, że jest zbyt wiele praw, ustaw i przepisów w ich kraju, ale nie potrafili wskazać na jakikolwiek, który byłby według nich szczególnie uciążliwy. Zatem, mieszkańcy Valais akceptują te prawa.

Jednakże, z odpowiedzi na pytanie dotyczące głosowań powszechnych wynika, że obywatel Valais nie chce ślepo stosować się do rozwiązań proponowanych przez Berno, często mówi "nie" podczas głosowań. Kwestia ta zostanie poruszona również

w podrozdziale poświęconym postawie mieszkańców Valais wobec demokracji bezpośredniej i jej instytucji: referendum i inicjatywy ludowej.

Inną ważną kwestią jest zaufanie obywateli Valais do różnych instytucji państwowych, międzynarodowych, prywatnych, takich jak:

- władze gminy,
- władze kantonu,
- Rada Federalna,
- policja,
- system edukacji w kantonie,
- wymiar sprawiedliwości,
- Zgromadzenie Federalne,
- administracja,
- wojsko,
- Kościoły,
- banki,
- Unia Europejska,
- Organizacja Narodów Zjednoczonych,
- wielkie przedsiębiorstwa międzynarodowe,
- telewizja,
- związki zawodowe,
- prasa.⁴

Oto jak przedstawiają się wyniki badań w temacie zaufania mieszkańców Valais do wymienionych instytucji:

- władze gminy: powiedzieć należy, że generalnie respondenci mają zaufanie do swoich władz gminnych. Bardzo często to zaufanie jest wynikiem pewnego poczucia obowiązku zaufania wobec władz, "naszych przedstawicieli, wybranych przez nas samych", lub poszanowania władzy, nawet jeśli ci przedstawiciele pochodzą z innej partii politycznej niż respondent. To zaufanie jest bezdyskusyjne w przypadku osób zaangażowanych w życie polityczne gminy (radna, czy prezydent gminy).

⁴ źródło: tamże, str. 52

Tylko sześć osób deklaruje, że nie mają zaufania do władz gminnych, lub, że mają średnie zaufanie. Wśród osób, które nie mają zbytniego zaufania do władz gminy, są tacy, którzy wspominają o "polityce kolesi" (w rozdziale poświęconym opisowi kantonu była mowa o polityce, zwłaszcza gminnej, opartej na klanach, na rodzinach), o prywatnych interesach, o nieprzygotowaniu radnych do pełnienia powierzonych im funkcji. Gmina w Szwajcarii nie jest zbyt duża, radni znają się osobiście z mieszkańcami. Jednakże, ciekawym jest, że osobista znajomość z władzami gminnymi nie wpływa szczególnie na zaufanie do ich działań.

- władze kantonalne: jest interesującym, że zaufanie wobec władz kantonalnych jest większe od zaufania wobec władz gminnych. Być może jest tak dlatego, że są one bardziej oddalone od obywatela, więc podlegają mniejszej kontroli z jego strony, ich poczynania są mniej uważnie śledzone przez przeciętnego mieszkańca kantonu. Znalazły się również głosy krytyczne, niektóre osoby mówiły o polityce klanowej, ale generalnie można stwierdzić, że władze kantonalne cieszą się dosyć dużym zufaniem mieszkańców, czy przez respekt wobec władzy w ogóle, przez obowiązek, spowodowany nieznajomością tematu, czy przez własne przekonania wyborcy.
- Rada Federalna: na tym poziomie opinie respondentów zmieniają się. Jedynie jedenaście osób deklaruje, że ufa Radzie Federalnej bez zastrzeżeń, są to osoby zadowolone z obowiązującego systemu (przypomnijmy: "formuła magiczna" jest systemem, dzięki któremu od 1959 roku w rządzie zasiadają przedstawiciele tych samych partii politycznych: Partii Demokratyczno – Chrześcijańskiej, Partii Socjalistycznej, Unii Demokratycznej Centrum i Partii Radykalno – Demokratycznej), który dzięki obecności w rządzie przedstawicieli tych samych partii unika gwałtownych zmian w polityce federalnej po każdych wyborach do Zgromadzenia Federalnego. Ponadto, w ten sposób kraj może spokojnie rozwijać się, nawet jeśli odbywa się to dosyć powoli. Jedna osoba twierdzi, że ufa działaniom Rady Federalnej przez rodzaj obowiązku: "jeśli wybiera się władze [nawet pośrednio] trzeba im ufać". Natomiast

osoby, które nie ufają Radzie Federalnej, cytowały ten sam system rządów jako powód braku zaufania, jak również oddalenie rządu od problemów narodu, ponieważ jeśli rząd rozumiałby potrzeby obywateli szwajcarskich, mniej ustaw poddawanych byłoby pod głosowanie w referendach, a później odrzucanych.

- policja: jeśli chodzi o opinie na temat policji (gminnej, kantonowej i również federalnej), są one raczej dobre i dosyć jednolite, wszystkie osoby, z którymi rozmawiałam, mają duże lub dosyć duże zaufanie do policji. W oczach respondentów policja jest instytucją pewną, która dobrze wypełnia swoje obowiązki, nawet jeśli moi rozmówcy nie wiedzą zbyt dobrze na czym one polegają.
- system edukacji w kantonie: jest bardzo dobry lub dobry według wszystkich respondentów. Poziom nauczania w szkołach jest bardzo wysoki i uczniowie są dobrze przygotowani, aby móc kontynuować swoją naukę na uniwersytecie poza kantonem (przypomnijmy, że w kantonie Valais nie ma uniwersytetu, a dopiero od czterech lat działa Wyższa Szkoła Pedagogiczna). Moi rozmówcy wydają się być zadowolonymi ze szkół w kantonie i z ich poziomu nauczania.
- wymiar sprawiedliwości: funkcjonuje dobrze lub raczej dobrze, ale są takie osoby, które twierdzą, że jest w nim zbyt wiele polityki i interesów prywatnych. Częstym zarzutem wobec tej instytucji jest jej powolne działanie. Jednakże pojawiają się również opinie bardzo niekorzystne dla wymiaru sprawiedliwości, to znaczy, jedna osoba twierdzi, że bez układów nie ma możliwości wygrania sprawy. Inna osoba jest przekonana, że jest to system zbyt upolityczniony, że nie należąc do PDC, strona w procesie nie ma szans na wygraną (ale trzeba również powiedzieć, że jest to opinia osoby bardzo zaangażowanej w politykę kantonową, należącej do UDC, partii skrajnie nacjonalistycznej, która wszędzie widzi wrogów).
- Zgromadzenie Federalne: powiedzieć należy, że zaufanie respondentów wobec tej instytucji jest dosyć ograniczone. Wśród motywów braku zaufania najczęściej pojawiają się prywatne interesy ekonomiczne, które odgrywają dużą rolę, rozdźwięk pomiędzy tym co decyduje się w

zgromadzeniu i oczekiwaniami narodu, zbyt dużo skrajnych sił politycznych, brak centrum dla równowagi. Jednakże, wśród respondentów są również osoby, które mają zaufanie do tej instytucji, dlatego, że jako całość, Zgromadzenie Federalne jest instytucją obiektywną, pomimo interesów ekonomicznych poszczególnych kantonów. Również osoby, które nie biorą udziału w głosowaniach ufają zgromadzeniu, są również osoby zadowolone z pracy Zgromadzenia Federalnego.

- administracja kantonalna: jeśli chodzi o administrację, respondenci są zadowoleni lub raczej zadowoleni z jej działań, mają zaufanie do niej. Wśród zarzutów jakie pojawiają się pod jej adresem, jest powolność w działaniu, wielka liczba dokumentów i fakt, że kosztuje ona drogo.
- wojsko: jak wiemy, Szwajcaria jest państwem neutralnym, chociaż nie według wszystkich. Jednakże jedynie cztery osoby nie widzą konieczności istnienia armii. Jako argumenty, przytaczają fakt, że Szwajcaria jest krajem zbyt małym, aby móc się obronić w przypadku konfliktu zbrojnego, że służba wojskowa nie jest dobrą szkołą dla młodych ludzi, że nie istnieje zagrożenie przed którym trzeba by się bronić. Dla innych osób, armia powinna zostać zreformowana aby służyć raczej w przypadku katastrof, dla obrony cywilnej. Armia powinna zostać zmniejszona (przypomnijmy, że obecnie służą w niej wszyscy obywatele w wieku od 18 do 55 lat), gdyż jest zbyt kosztowna, niektórzy optują nawet za armią zawodową. W ten sposób widzimy, że wielki szwajcarski symbol, kawałek tradycji narodowej, który powinien łączyć wszystkich Szwajcarów, powoli traci swoją wagę.
- Kościoły (Kościół katolicki): Valais jest kantonem katolickim, bardzo konserwatywnym, a Kościół odgrywa w nim wciąż dużą rolę. Jednakże, jak w całej Europie, powoli traci on swoje znaczenie, ludzie chodzą coraz mniej na niedzielą mszę świętą, zwłaszcza w miastach. W wioskach i małych miasteczkach, kościoły są wciąż pełne w niedzielę, ale jest to, jak twierdzą respondenci, raczej spowodowane tradycją niż prawdziwą wiarą. Moi rozmówcy potwierdzają w większości, że uczestniczą we mszy świętej, słuchają głosu Kościoła, ale postępują zgodnie z własnymi przekonaniami.

- banki: respondenci twierdzą, że są spokojni o swoje pieniądze, ale że nie ufają systemowi bankowemu (z pięcioma wyjątkami), sądzą, że banki osiągają zbyt duże korzyści finansowe i, że myślą wyłącznie o tych korzyściach, Jeśli chodzi o tajemnicę bankową, jedynie trzy osoby wypowiedziały się jasno, że są jej przeciwnie, a pięć osób opowiedziało się jasno za jej utrzymaniem.
- Unia Europejska: widziana z zewnątrz, jest postrzegana jako ogromny organizm łączący różne narody. Jest widziana raczej w pozytywnym świetle, jedna osoba twierdzi nawet, że Szwajcaria była modelem dla konstrukcji UE. Jednakże respondenci są trochę zaniepokojeni biurokracją i koncentracją władzy w łonie Unii Europejskiej. To co budzi również niepokój, to wzrost nacjonalizmów. Powrócimy do kwestii Unii Europejskiej wraz z pytaniem o ewentualne przystąpienie do niej Szwajcarii.
- Organizacja Narodów Zjednoczonych: jest postrzegana jako ogromna instytucja, nie zawsze skutecznie działająca, ale która ma wciąż dużą rolę do odegrania w dzisiejszym świecie i, która potrafiła zachować pewien autorytet. Wśród zarzutów pojawia się fakt, że wielkie państwa, światowe potęgi potrafią pominąć ONZ w celu ochrony własnych interesów (jak, na przykład Stany Zjednoczone w kwestii wojny w Iraku).
- wielkie przedsiębiorstwa międzynarodowe: są postrzegane jako maszyny służące do osiągania korzyści, nie przejmujące się kondycją pracowników. To co również niepokoi respondentów, to delokalizacja, fakt, że większość tych firm przenosi się poza granice Szwajcarii aby zmniejszyć koszty i w ten sposób Szwajcarzy tracą pracę.
- telewizja: jedynie trzy osoby nie ufają telewizji, sądzą, że jest ona manipulowana, że nie jest obiektywna. Dla pozostałych szwajcarska telewizja jest bardzo dobra (zwłaszcza w porównaniu z telewizją francuską czy włoską), są w niej dobre programy, informuje ona rzetelnie, a jej dziennikarze są na wysokim poziomie.
- związki zawodowe: osiem osób należy do związku zawodowego, niektóre z nich uważają, że są, dzięki temu, dobrze chronione, inne z przekonania. Związki zawodowe cieszą się dużym zaufaniem respondentów, wykonują

dobrą pracę, są niezbędne. Tylko jedna osoba (zresztą zrzeszona w związku zawodowym z przekonania) sądzi, że związki zawodowe istnieją jedynie na papierze, że nie robią nic konkretnego.

- prasa: pomimo pewnych opinii, że gazety starają się często o zwiększenie nakładu poprzez opisywanie skandali i życia prywatnego znanych osób, że "należą" do partii politycznych, a więc, że nie wypełniają swojej roli; mieszkańcy Valais czytają prasę. Powiedzieć należy, że w Szwajcarii, i w Valais również, istnieje wiele tytułów, każdy może znaleźć coś dla siebie. Według moich rozmówców możliwym jest być dobrze poinformowanym.

Spytałam również jaka jest postawa respondentów wobec historii Konfederacji Szwajcarskiej, czy interesują się oni historią i dlaczego, następnie jakie daty w historii Szwajcarii są dla nich istotne, co oznacza dla nich mitologia szwajcarska.

Powiedzieć należy, że znajomość narodowej historii wśród respondentów jest średnia, prawie wszyscy potwierdzają, że wiedzą tylko tyle ile nauczyli się w szkole. Jednakże, dla wielu osób, historia wydaje się być bardzo ważną, ponieważ wyjaśnia ona ich korzenie, wzbudza emocje, jest częścią kraju, a nawet odgrywa kapitalną rolę, ponieważ stanowi ona źródła nowoczesnej Szwajcarii, jej systemu federalnego, jej neutralności. Tych odpowiedzi udzieliły przede wszystkim osoby wykształcone (z wykształceniem uniwersyteckim) lub zaangażowane w życie polityczne (członek Rady Państwa Valais, prezydent gminy, radna gminna, prezydent partii na poziomie kantonu). Większość respondentów obchodzi święto narodowe 1. VIII, które przypomina alians trzech kantonów "leśnych": Uri, Schwyz i Unterwalden z 1291 roku. Trzeba jednak powiedzieć, że motywy świętowania tego dnia są bardzo różne, nie zawsze są to pobudki patriotyczne. Jest wiele osób dla których jest to po prostu święto ludowe, radosne, ze sztucznymi ogniami. Wśród respondentów, które tak myślą znajdujemy równie dobrze osoby z wykształceniem średnim, jak również uniwersyteckim. Trzeba powiedzieć, że osoby zaangażowane w życie polityczne sądzą, że święto 1. VIII ma wartość symboliczną, jest ono dla nich okazją do okazania dumy z przynależności do narodu szwajcarskiego, jest to święto patriotyczne, okazja do zastanowienia się. Dla niektórych jest to data przejęta przez nacjonalistów, która zatem reprezentuje wartości nowoczesnej Szwajcarii. Jednakże

jest bardzo niewiele osób, które nie obchodzą w ogóle 1.VIII. Można zatem stwierdzić, że respondenci czują, w taki czy inny sposób przynależność do swojej ojczyzny, do narodu szwajcarskiego, nawet jeśli nie mówią o tym otwarcie. Data 1.VIII, nawet jeśli nie ma wartości symbolicznej, jest specjalnym dniem w roku.

Jeśli chodzi o ważne daty, daty – symbole, to najważniejsza jest rok 1291, znany i wymieniany przez prawie wszystkich respondentów. Jedynie cztery osoby nie wymieniły jej jako ważnej dla nich daty w historii Konfederacji. Dwie osoby twierdzą, że jej nie znają, świętują 1.VIII, nie wiedząc zbytnio dlaczego. Respondenci ci należą do osób, dla których 1.VIII jest ładnym świętem ludowym ze sztucznymi ogniami. Są to osoby o dosyć niskim poziomie wykształcenia, jedna z nich jest z pochodzenia cudzoziemką. Dwie pozostałe osoby (wykształcenie uniwersyteckie) sądzą, że rok 1291 nie ma dzisiaj znaczenia, dla nich najważniejszą datą w historii Szwajcarii jest rok 1848, data pierwszej Konstytucji Konfederacji. Co oznacza rok 1291 dla respondentów? Słowa, które są najczęściej powtarzane to: początek, podstawa, założenie państwa, a nawet Konstytucja Szwajcarii, symbol zdolności do połączenia się w celu obrony przed najeźdźcą, konkretyzacja idei wspólnego działania, duch Szwajcarii. Dla jednej osoby (o wykształceniu uniwersyteckim) Szwajcaria nie mogłaby dzisiaj istnieć jeśli nie byłoby 1.VIII.1291 roku. Można zatem stwierdzić, że ta data odcisnęła się w umysłach Szwajcarów i, chociaż dla współczesnej Konfederacji alians trzech kantonów "leśnych" nie ma zbyt wielkiego znaczenia, data ta symbolizuje dzisiaj początek oporu wobec zagranicznych potęg, chęć utrzymania niezależności, neutralności, "szwajcarskości".

Aby zachować porządek chronologiczny, wśród wymienianych przez respondentów dat, należy wspomnieć o roku 1815, czyli o dacie przystąpienia kantonu Valais do Konfederacji (niektóre źródła podają rok 1814, jako datę tego wydarzenia). Nie jest to data cytowana przez wiele osób, ale w kilku przypadkach, osoby, które nie znają daty 1848, wspominają rok przystąpienia Valais do Konfederacji. Może to świadczyć o tym, że kanton Valais i jego historia są bliższe niektórym z moich rozmówców niż historia Konfederacji. Interesującym jest również, że wśród tych osób, są cztery, które nie urodziły się w Valais, ale w kantonach: Vaud, Jura, Berno i Saint – Gallen.

Wróćmy do roku 1848. Jest to druga kluczowa data dla historii Konfederacji, obok roku 1291. Powiedzieć należy, że rok 1848 jest mniej znany przez moich rozmówców niż rok 1291. Być może jest to spowodowane tym, że wokół roku 1291 powstała cała legenda, każdego roku przy okazji święta 1.VIII, data aliansu trzech kantonów "leśnych" jest wspominana. Natomiast znajomość daty 1848 wymaga pewnego zainteresowania historią kraju, zaangażowania, chęci poznania. Zresztą, jak zobaczymy w dalszej części tego rozdziału, bardzo mało osób zna tekst Konstytucji Konfederacji, bardzo mało osób jest nim zainteresowanych. Osoby, które wymieniły datę 1848 stanowią połowę moich rozmówców (a były to osoby, które w ogóle znały tę datę), są to, z jednym wyjątkiem, osoby z wykształceniem wyższym uniwersyteckim lub osoby bardzo zaangażowane w życie polityczne kantonu. Dla nich rok 1848 symbolizuje narodziny nowoczesnego państwa, konkretyzację praw obywatelskich w Szwajcarii, podstawy wciąż obowiązującego systemu federalnego, data bardzo istotną dla polityki szwajcarskiej. Zresztą ta Konstytucja, z wieloma poprawkami, obowiązuje do dzisiaj.

Następną datą, bardzo rzadko wymienianą, bo tylko przez trzy osoby, jest rok 1874, pierwsza duża zmiana Konstytucji Federalnej.

Jest również kilka osób, które wymieniły daty takie jak rok 1315 czy 1515, czyli daty wielkich bitew w historii Szwajcarii.

Ostatnią wymienianą datą jest rok 2002, data przystąpienia Szwajcarii do Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jest bardzo interesującym, że jedynie trzy osoby ją wspominają, ponieważ, jak zobaczymy w dalszej części tego rozdziału, siedemnaście osób jest zadowolonych z faktu przystąpienia Konfederacji do ONZ, a tylko pięć osób jest z tego powodu wyraźnie niezadowolonych. Jednakże rok 2002 nie przychodzi na myśl respondentom spontanicznie, nie pamiętają o nim mówiąc o ważnych dla nich datach.

Podsumowując, trzeba powiedzieć, że znajomość historii kraju jest średnia, symboliczna data powstania państwa jest powszechnie znana, ponieważ jest powtarzana przy każdej okazji, zwłaszcza podczas tak popularnego święta jakim jest data 1.VIII. Jeśli chodzi o inne daty, jedynie osoby wykształcone lub zaangażowane w życie polityczne kantonu, cytują je.

Drugim pytaniem wywiadu było: "co dla pana(i) oznacza mitologia szwajcarska?" Jest interesującym, że respondenci byli zdziwieni tym pytaniem, prawdę mówiąc, nie wiedzieli co mają odpowiedzieć, do czego mają się odnieść. Sześć osób przyznało, że nie wiedzą co mają odpowiedzieć. Trzeba powiedzieć, że wykształcenie, zaangażowanie w życie polityczne czy działalność zawodowa nie mają wpływu na ten stan rzeczy, ponieważ wśród tych osób są dwie o dość niskim poziomie wykształcenia (podstawowe i średnie pierwszego stopnia), dwie z wykształceniem średnim maturalnym, zawody tych osób są bardzo różne, i jedna z nich jest bardzo zaangażowana w życie polityczne.

Jeśli chodzi o najbardziej znaną postać mitologii szwajcarskiej, Wilhelma Tella, wiele osób wymieniło go jako:

- postać historyczną, która żyła naprawdę i która na przestrzeni lat stała się mitem, legendą;
- bohatera narodowego Szwajcarii;
- symbol wolności, potwierdzenia tożsamości, sprzeciwienia się najeźdźcy;
- jedyny mit Szwajcarii;
- postać z historii wymyślonej dla dobra narodu, aby znaleźć coś wspólnego dla wszystkich Szwajcarów;
- postać historyczną równie ważną dla Szwajcarii jak Nicolas de Flüe;
- postać legendarną, która ma pomóc cudzoziemcom w identyfikacji Szwajcarów;
- początek historii Szwajcarii.

Jak zatem widzimy, postać zmyślona, zresztą pochodzenia skandynawskiego, a nie szwajcarskiego, odgrywa bardzo dobrze swoją rolę, jest obecna w świadomości Szwajcarów jako ktoś bardzo istotny, z którym można się identyfikować, o którym można myśleć, jako o punkcie odniesienia. Jak już zostało powiedziane w trzecim rozdziale, dopiero od roku 1901 legenda o Wilhelmie Tellu nie jest przedstawiana jako prawda historyczna w podręcznikach. Niektóre osoby rozumieją rolę Wilhelma Tella, rolę budowania narodu szwajcarskiego, łączenia wszystkich Szwajcarów wokół symbolu, ale z drugiej strony, możemy zauważyć, że są osoby dla których był on postacią historyczną!

Wśród respondentów, jest wiele osób bardzo dumnych z systemu szwajcarskiego, nie tylko politycznego, ale również z sytuacji społecznej, socjo – kulturalnej, socjo – lingwistycznej Szwajcarii. Dla niektórych osób rzeczywistość szwajcarska ma w sobie coś z mitu, jeden z moich rozmówców (z wykształceniem uniwersyteckim) twierdzi, że demokracja szwajcarska w której wszyscy ludzie mogą decydować jest mitem. Dla tej osoby system demokracji szwajcarskiej jest tak doskonały, że mógłby znaleźć się w kategorii mitu. Inne osoby cytują również wielokulturowość państwa, pokojowe współzycie ludzi mówiących czterema językami, ludzi wyznających różne religie, jako mitologię szwajcarską. Wśród osób, które udzieliły odpowiedzi na pytanie związane z mitologią jest jedna, która cytuje tutaj "szwajcarski Sonderfall", ideę "szwajcarskiego przypadku szczególnego", Szwajcarię tak różną od innych otaczających ją krajów, tak małą, ale której sąsiednie potęgi tak wiele zazdroszczą. W trzecim rozdziale, w którym była poruszana kwestia mitów, "szwajcarski Sonderfall" był cytowany jako mit, który dziś stracił swoją wartość, jako coś co nie ma już racji bytu. Jest więc bardzo interesującym, że osoba, która o nim mówiła jest dosyć młoda (40 lat), posiadająca szerokie horyzonty i wykształcenie uniwersyteckie, jak również lewicowe poglądy polityczne. Dla tej osoby "szwajcarski Sonderfall" jest po części mitem, po części rzeczywistością. Inni respondenci cytują również barierę Röstli, jako mitologię lub różne stereotypy na temat Szwajcarów, jedna tylko osoba wymieniła postać Heidi, jako piękną legendę opowiadaną dzieciom.

Można zatem sądzić, że mitologia szwajcarska widziana oczami przeciętnego obywatela Valais różni się od mitologii opisywanej przez naukowców. Przeciętni ludzie nie wspominają generała Guisan i oporu Szwajcarów podczas II Wojny Światowej, Reduty narodowej, nie mówią o szczególności swojego państwa (z jednym wyjątkiem). Może to świadczyć, albo o tym, że ta szczególność jest po prostu rzeczywistością dla moich rozmówców, albo, że ona nie istnieje. Nie wspomniano również o Nicolasie de Flüe (z jednym wyjątkiem) i można więc zaryzykować stwierdzenie, że jest to postać nieznana respondentom. Podczas wywiadów nie pojawiła się kwestia kryzysu szwajcarskiej tożsamości narodowej, można więc powiedzieć, że dla przeciętnego obywatela ona nie istnieje.

6.2 JAK MIESZKAŃCY KANTONU VALAIS POSTRZEGAJĄ INNYCH: INNYCH SZWAJCARÓW, CZŁONKÓW INNYCH GRUP JĘZYKOWYCH?

Aby móc odpowiedzieć na to pytanie, należy zastanowić się również nad kwestią postrzegania przez obywateli Valais innych Europejczyków, mieszkańców Unii Europejskiej, jak również obywateli państw spoza Unii. Wywiady zostały przeprowadzone w roku 2004 i 2005. Nie należy zapominać, że rok 2004 był bardzo istotny dla Unii Europejskiej, był to bowiem rok jej rozszerzenia. W przeciwieństwie do tego co możnaby myśleć, rozszerzenie to nie pozostało bez wpływu na Szwajcarię. Szwajcaria podpisała już porozumienia dwustronne z Unią Europejską w dziedzinie swobodnego przepływu osób i usług pomiędzy UE i Konfederacją Szwajcarską. W 2005 roku, w czasie, kiedy przeprowadzałam moje wywiady, Szwajcarzy przygotowywali się do referendum dotyczącego rozszerzenia porozumień dwustronnych z Unią Europejską o nowe kraje członkowskie. (Dzisiaj już wiemy, że Szwajcarzy powiedzieli "tak" tym nowym porozumieniom, większością 56%, jeśli chodzi o kanton Valais, większość ta wyniosła 53%⁵).

Jeśli chodzi o postrzeganie innych Szwajcarów, zadałam również pytanie: "Jeżeli mógłby/mogłaby pan(i) wybrać swoje miejsce zamieszkania, chciał(a)by się pan(i) przeprowadzić? Do jakiego kantonu?".

Powiedzieć należy, że respondenci nie mają wyrobionego zdania na temat mieszkańców innych kantonów. Obywatel Valais nie identyfikuje się, nie określa swojej tożsamości porównując się do ludzi mieszkających tak daleko. Ponadto, mieszkaniec Valais nie jest człowiekiem chętnie podróżującym daleko od swojego kraju, wśród moich rozmówców jest tylko kilka osób, które wyjechały poza Europę. Jeśli chodzi o ocenę Europejczyków, wśród opinii na ich temat przeważają stereotypy (Włoch – rodzinny macho, Francuz – osoba uważająca się za lepszą od innych, która wciąż się skarży, Niemiec – ten, który je kiełbaski z rusztu, ale który jest jednocześnie bardzo pracowity i bardzo punktualny). Mieszkaniec Valais jest Południowcem, zatem czuje się podobnym do Hiszpanów, Portugalczyków, Włochów (są to zresztą narody, które zna najlepiej ze względu na to, że to właśnie oni najczęściej imigrowali do Szwajcarii), są to narody, które najbardziej lubi. Czuje się

⁵ źródło: www.admin.ch

również związany z Francuzami, poprzez język. Jeśli chodzi o Niemców, powiedzieć należy, że respondenci ich nie znają, lub znają ich bardzo słabo. Jednym z powodów tej nieznajomości jest "bariera Röstli", mieszkańcy Valais nie mówią po niemiecku i, trzeba powiedzieć, nie mają oni zbyt wielkiej ochoty poznać swoich współrodaków mówiących w tym języku. Widząc trudności w komunikacji, znajomość Niemców i niemieckojęzycznych Szwajcarów ogranicza się do stereotypów, nie zawsze korzystnych dla danego narodu.

Mówiąc o obywatelach Europy Wschodniej, respondenci wymieniają obywateli byłej Jugosławii, Albańczyków, mieszkańców Kosova. Powiedzieć należy, że te narody nie cieszą się dobrą opinią wśród osób, z którymi przeprowadziłam wywiad. Różne są powody takiego ich postrzegania, ale najważniejszym wydaje się być religia. Nie należy zapominać, że obywatel Valais jest katolikiem dosyć konserwatywnym, a wśród obywateli byłej Jugosławii jest wielu muzułmanów. Z pewnością nie każdy jest, w ich oczach, złodziejem czy chuliganem, znają oni wielu uczciwych obywateli z Europy Wschodniej, ale generalna opinia o nich jest bardzo niekorzystna. Moi rozmówcy wymieniają również Rosjan, kiedy mówią o "ludziach ze wschodu", Rosjanie, tak jak obywatele byłej Jugosławii, nie cieszą się zbyt dobrą opinią u mieszkańców Valais. Powiedzieć należy, że moi rozmówcy mają wyrobioną opinię niemalże wyłącznie na temat tych narodów, których przedstawiciele żyją blisko nich w Szwajcarii, albo lepiej, w Valais. Powrócimy do tej kwestii w podrozdziale 6.3 poświęconym wpływowi imigracji na dynamikę ewolucji tożsamości narodowej mieszkańców Valais.

Obywatel Valais definiuje chętnie swoją tożsamość narodową w stosunku, lub w opozycji, do tożsamości mieszkańców innych kantonów. Powiedzieć należy, że mieszkaniec Valais jest bardzo dumny ze swojej tożsamości. Często uważa się on za najlepszego spośród Szwajcarów, czasem w żartach, czasem przedstawiając ten fakt jako stereotyp o sobie samym, ale czasem również mówi o tym zupełnie poważnie. Poprosiłam moich rozmówców, aby przedstawili mi swoje opinie na temat mieszkańców innych kantonów i trzeba zauważyć, że są one dosyć jednolite. Z opinii tych wynika, że mieszkaniec Valais ma najwięcej wspólnego z mieszkańcem kantonu Ticino (w tym kantonie językiem urzędowym jest język włoski) dzięki słońcu, klimatowi, jak również dlatego, że oni również są mniejszością w Szwajcarii. Drugim

kantonem, dla mieszkańców którego moi rozmówcy mają wiele sympatii jest Fryburg (również dwujęzyczny), ponieważ jest to również kanton rolniczy, rolnictwo, hodowla krów i produkcja serów stanowią w nim podstawę gospodarki. Obywatele Valais lubią również mieszkańców Jury, z którymi dzielą język, tradycje i wartości (takie jak rodzina – będąca jedną z najważniejszych wartości w Valais). Interesującym jest również, że respondenci deklarują niezrozumienie z mieszkańcami kantonu Vaud, jak również brak sympatii w stosunku do nich. A jest to przecież kanton graniczący z Valais, francuskojęzyczny, obsiany winnicami, zatem wszystko wskazywałoby na istnienie dużej sympatii pomiędzy mieszkańcami obydwóch kantonów. Głównym powodem braku tej sympatii jest, paradoksalnie, religia (jak już było wielokrotnie wspomniane, religia nie odgrywa obecnie dużej roli w życiu Szwajcarów). Vaud jest kantonem protestanckim, zatem jego mieszkańcy myślą w zupełnie inny sposób. Mieszkaniec Valais określa siebie, jako człowieka dużo bardziej otwartego, bardziej serdecznego niż obywatele Vaud. Duże znaczenie ma również historia, ponieważ kanton Vaud przez wiele lat był ziemią poddaną kantonowi Berno, i chociaż od 200 lat jest niezależny, według respondentów, to poddanie pozostało "we krwi" mieszkańców, podczas gdy obywatele Valais są bardziej buntowniczy, niezależni i bardziej kochają wolność. Moi rozmówcy twierdzą również, że nie mają zbyt wiele wspólnego z innym kantonem francuskojęzycznym, z Genewą (choć w tym kantonie mieszka i pracuje bardzo duża liczba obywateli Valais). Genewa jest dużym, międzynarodowym miastem, którego mieszkańcy, według respondentów, zapomnieli, że są Szwajcarami, że stali zbyt francuscy. Jeśli chodzi o mieszkańców Gryzonii (kanton Gryzonia, najbardziej mniejszościowy z językiem urzędowym retoromańskim), są oni postrzegani z ogromną sympatią, właśnie ze względu na to, że są mniejszościowi i, że ich język jest urzędowym wyłącznie w kontaktach z nimi. Z tych powodów, mieszkaniec Valais czuje współczucie dla mieszkańców Gryzonii. Z drugiej strony, zazdrości im, gdyż, ze względu na ich sytuację, są oni często trójjęzyczni, co zdecydowanie nie jest zaletą mieszkańców Valais. Jeśli chodzi o Szwajcarię niemieckojęzyczną, interesującym jest, że jest ona traktowana przez respondentów jako całość, moi rozmówcy rzadko widzą różnicę pomiędzy mieszkańcem Berna, Zurychu czy Appenzell. Szwajcarzy niemieckojęzyczni są dla nich inną nacją, już ze względu na to, że mówią innym językiem. Podkreślić należy,

że nawet znając bardzo dobrze język niemiecki, nie można być pewnym swobodnego porozumienia się w Szwajcarii niemieckojęzycznej, ze względu na to, że każdy jej kanton posiada swój własny dialekt, różniący się nie tylko od standardowego języka niemieckiego, ale również od "Schwytz Deutch", czyli oficjalnej szwajcarskiej odmiany języka niemieckiego. Ponadto, Szwajcarzy niemieckojęzyczni mają, według respondentów, inną wizję życia. Są dużo bardziej dokładni, nie mają tej lekkości życia, jak w Valais. Są jednak osoby, które odróżniają mieszkańców Zurychu od pozostałych Szwajcarów niemieckojęzycznych, ze względu na to, że mieszkańiec Zurychu uważa się za lepszego od innych, dla niego, jego kanton jest centrum Szwajcarii. Łatwo jest jednak zrozumieć tę wrogość: Zurych jest potęgą nie tylko na poziomie Szwajcarii, jest jednym z najbogatszych miast Europy, a Valais jest kantonem dosyć ubogim, peryferyjnym, który wciąż musi prosić Konfederację o subwencje. Jest to również pewien rodzaj zazdrości wobec Zurychu, który ma ogromną sieć autostrad i ogromną wagę na poziomie Konfederacji w dziedzinie polityki i gospodarki kraju. Inni mieszkańcy Szwajcarii, którzy wyróżniają się w oczach respondentów to Berneńczycy, wyjątkowo powolni (w sposobie myślenia i działania), Berneńczyk nie wzbudza w Valais dużej sympatii gdyż pochodzi ze stolicy, z miasta, które stara się narzucić wiele spraw "zbuntowanym" mieszkańcom Valais. Obywatele Valais sądzą, że nie mają wrogów na terenie Konfederacji, przeciwnie, uważają, że są lubiani przez wszystkich, a nawet, że pozostali Szwajcarzy zazdroszczą im klimatu. Jeśli jednak czują się nieszczególnie lubiani, to jest to umotywowane gospodarką, gdyż Valais jest kantonem, który, z jednej strony często krytykuje politykę federalną, a z drugiej strony, prosi wciąż o subwencje.

Na pytanie: "Jeżeli mógłby/mogłaby pan(i) wybrać swoje miejsce zamieszkania, czy chciał(a)by się pan(i) przeprowadzić? Jeżeli tak, do jakiego kantonu?", tylko jedna osoba zadeklarowała chęć opuszczenia Valais na rzecz Berna. Jest to student, który nie widzi dla siebie przyszłości zawodowej w kantonie Valais, obecnie studiuje na uniwersytecie, właśnie w Bernie. Inne osoby wymieniają różne kantony, najczęściej pojawia się Ticino, Jura, Fryburg, czasem Genewa. Wśród powodów takiego wyboru, najczęściej powtarzającym się, jest słońce w Ticino, mentalność mieszkańców Fryburga, podobna do mentalności Valais, lub góry, które pozwalałyby żyć w innym kantonie. Osoby urodzone poza Valais wskazują kanton, z

którego pochodzą, jako ich ewentualne nowe miejsce zamieszkania. Ale wszyscy, poza jednym cytowanym już respondentem, deklarują chęć pozostania w Valais. Valais jest dla nich bardzo przyjaznym kantonem, z doskonałym klimatem, serdecznymi ludźmi, solidarnymi i gotowymi nieść pomoc w przypadku potrzeby. Ponadto, koszty utrzymania w kantonie są do przyjęcia, kasy chorych nie są zbyt drogie, podatki dosyć niskie, chociaż zarobki również nie należą do najwyższych w Szwajcarii. Respondenci wskazują również na pewną elastyczność w stosowaniu prawa. W Valais byłoby łatwiej osiągnąć porozumienie z władzami gminy aby uzyskać, na przykład, pozwolenie na budowę domu czy pewne ułatwienia w prowadzeniu działalności gospodarczej.

6.3 JAKI JEST WPŁYW IMIGRACJI NA DYNAMIKĘ EWOLUCJI TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ MIESZKAŃCÓW VALAIS?

Szwajcaria jest definiowana przez moich rozmówców jako kraj imigracji i imigrantów, w kantonie Valais są oni równie liczni jak w całości Konfederacji. Jak już było wspomniane w rozdziale poświęconym imigracji w Szwajcarii, było kilka fal imigracyjnych. Włosi, Hiszpanie i Portugalczycy, którzy mieszkają w Valais od dwóch – trzech pokoleń, są dobrze zintegrowani ze społeczeństwem i jest to szeroko potwierdzane przez respondentów. Wśród moich rozmówców są również osoby, które sądzą, że ci imigranci stali się bardziej obywatelami Valais niż obywatele tego kantonu, żyjący w nim od wielu pokoleń. Wydaje się również, że jest bardzo wielu naturalizowanych imigrantów wśród członków i sympatyków UDC, partii politycznej znanej z nacjonalizmu i wrogości wobec cudzoziemców.

Jeśli chodzi natomiast o imigrantów z ostatnich lat, obywateli państw dawnej Jugosławii, mieszkańców Kosowa i Albańczyków, są oni postrzegani w kantonie w dosyć negatywnym świetle. Najczęściej powtarzaną opinią na ich temat jest: "Ci, których znam, są bardzo uczciwymi ludźmi, ale ogólna opinia na ich temat jest bardzo zła." Imigranci z Europy Wschodniej, jak również uchodźcy z Afryki nie integrują się ze społeczeństwem, nie chcą uczyć się języka, pozostają w swoim zamkniętym kręgu. Ale powiedzieć trzeba, że tym co najbardziej niepokoi respondentów, jest napływ muzułmanów, którzy próbują narzucić swoją religię.

Mieszkaniec Valais, który jest konserwatywnym katolikiem i tradycjonalistą, może być tym zaniepokojony.

Obecność imigrantów jest postrzegana generalnie w sposób pozytywny, pomimo obaw, pociąga za sobą pewne otwarcie umysłów mieszkańców kantonu, otwarcie na innych. Podkreślić należy również, że tożsamość narodowa obywateli Valais nie tylko nie jest zagrożona poprzez imigrację, ale, przeciwnie, jest coraz silniejsza. Przede wszystkim dzięki tym spośród imigrantów, którzy integrują się dobrze ze społeczeństwem, chcą się stać prawdziwymi obywatelami Valais, ale również z powodu tych, którzy nie chcą się integrować, ponieważ, często ze strachu, obywatel Valais zamyka się na tych, którzy mogliby go zmienić, spowodować, że zmieni on poglądy i postrzeganie świata.

6.4 JAKA JEST POSTAWA MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS WOBEC INSTYTUCJI DEMOKRACJI BEZPOŚREDNIEJ: REFERENDUM I INICJATYWY LUDOWEJ?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, istotnym jest przyjrzenie się opinii mieszkańców Valais na temat demokracji bezpośredniej. Zacytowałam badania socjolog Anny Melich na temat wartości narodowych, powtarzając pytanie: *oto kilka opinii na temat demokracji szwajcarskiej. Która z nich jest panu(i) najbliższa:*

- *Demokracja szwajcarska jest najlepsza wśród istniejących obecnie,*
- *Chociaż pewne rzeczy należałoby zmienić, sądzę, że nasza demokracja jest w całości dobra,*
- *Wiele rzeczy powinno zostać zmienionych w naszej demokracji, aby była ona do zaakceptowania,*
- *Nie wierzę w naszą demokrację. W rzeczywistości jest ona jedynie fasadą.*⁶

Powiedzieć należy, że ten typ demokracji jest jedynym we współczesnym świecie. Praktycznie każda decyzja parlamentu może być poddana w wątpliwość przez naród dzięki instytucji referendum i inicjatywy ludowej. Jest oczywistym, że mieszkańcy Valais, jak prawie wszyscy Szwajcarzy są bardzo przywiązani do tych

⁶ tamże, str. 22

instytucji. Zresztą, wśród powodów do dumy z bycia Szwajcarem, demokracja bezpośrednia była często wymieniana przez respondentów. Dwadzieścia dwie osoby deklarują, że można być dumnym lub bardzo dumnym z demokracji bezpośredniej, a tylko dwie osoby twierdzą, że nie jest to powód do dumy. Inne osoby w ogóle nie poruszyły tego tematu. Na cytowane powyżej pytanie tylko jedna osoba wybrała czwartą odpowiedź, mówiąc, że nie wierzy w demokrację szwajcarską, uważa ona, że Berno wszystkim manipuluje i, że prawo do referendum nic nie oznacza. Trzy osoby wybrały pierwszą odpowiedź, sądzą one, że jest wspaniałym połączyć cztery kultury w jednym kraju, że system szwajcarski jest powolny, ale bardzo skuteczny. Możliwość wypowiedzenia się praktycznie w każdej sytuacji jest bardzo doceniana. Pozostali respondenci (z jednym wyjątkiem, jedna osoba nie wypowiedziała się na ten temat) deklarują wybór drugiej odpowiedzi. Nie wszyscy respondenci potrafili odpowiedzieć na pytanie co należałoby zmienić w systemie demokracji szwajcarskiej. Wśród propozycji zmian wspomnieć należy:

- Zmianę rozdzielania subwencji, kanton Valais potrzebuje więcej pieniędzy;
- Zmniejszenie władzy narodu, ponieważ jest zbyt wiele głosowań w sprawach niewielkiej wagi, lub kwestie poddawane pod głosowanie są niezrozumiałe dla przeciętnego człowieka, są zbyt "techniczne";
- Zmniejszenie wydatków na armię i zwiększenie wydatków na cele społeczne;
- Zwiększenie przejrzystości prac Rady Federalnej;
- Polepszenie edukacji narodu, aby ludzie głosowali więcej.

Demokracja bezpośrednia jest bardzo istotna dla respondentów, nawet jeśli system nie zawsze pozwala na szybki postęp prac, nawet jeśli ma swoje ograniczenia. Demokracja szwajcarska, jako, że jest jedyna i szczególna, jest powodem do dumy i satysfakcji dla wielu respondentów. Respondenci podkreślają wagę praw obywatelskich, możliwość decydowania, interwencji. Jednakże, szczególnie w ostatnich czasach, liczba głosowań spowodowała pewne zmęczenie i brak zainteresowania dla spraw politycznych i publicznych. Można dziś zaobserwować

wielkie teoretyczne zainteresowanie kwestią referendum, a z drugiej strony wciąż zmniejszającą się frekwencję podczas głosowań.

Jednakże, trzeba powiedzieć, że większość respondentów bierze udział w głosowaniach i są wręcz oburzeni faktem, że frekwencja podczas głosowań w Valais jest taka niska. Tylko dwie osoby deklarują, że nigdy nie głosują. Są to osoby z wykształceniem średnim, które wykonują zawody pomocy społecznej i sprzedawcy, twierdzą, że nie są zainteresowane polityką, jednakże oglądają w telewizji emisje poświęcone głosowanym kwestiom i wyniki po głosowaniach. Twierdzą natomiast, że nie pozwalają sobie na krytykę decyzji władz, jako, że nie wypowiedziały się w danej kwestii. Osoby te twierdzą również, że mają zaufanie do władz gminy, kantonu i Konfederacji. Wszyscy pozostali respondenci twierdzą, że głosują zawsze lub prawie zawsze, za wyjątkiem sytuacji, kiedy naprawdę nie mogą tego uczynić (dwadzieścia osób), często (cztery osoby), w zależności od kwestii poddanej pod głosowanie. W ich przypadku głosowanie jest uwarunkowane zrozumieniem pytania. Dwie osoby deklarują, że głosują raczej rzadko. W jaki sposób respondenci tłumaczą fakt, że tyle osób nie uczestniczy w głosowaniach? Przede wszystkim liczbą głosowań, dla wielu osób głosowanie cztery razy w roku oznacza zbyt często, następnie, podczas jednego głosowania zadawanych jest aż do dziesięciu pytań. Można oczywiście głosować tylko w sprawie niektórych kwestii, inne można pominąć, ale respondenci deklarują, że, jeżeli udają się już do lokalu, w którym odbywa się głosowanie, nie chcą oddać czystej karty do głosowania. Innym powodem braku zainteresowania dla głosowań jest niezrozumiały język w jakim zadawane są pytania, sformułowanie pytań jest niejasne. Według niektórych respondentów pytania są źle zadawane, wiąże się to z tłumaczeniem (jeśli chodzi o głosowania federalne oryginalne pytanie jest zadane w języku niemieckim) lub ze zbyt technicznym językiem. Czasami pytania są dwuznaczne i, wreszcie, przeciętny człowiek nie wie, czy ma powiedzieć "tak" czy "nie". Panuje również opinia, że nie ma sensu głosować, gdyż "i tak Berno robi, jak chce". Jednakże, z drugiej strony, respondenci potwierdzają, że są dobrze poinformowani przed głosowaniami. W przypadku głosowania federalnego, każdy obywatel otrzymuje, za pośrednictwem poczty, broszurę ze szczegółowymi informacjami na temat głosowanej kwestii, jak również konsekwencje głosowania na "tak" i na "nie". W broszurze tej znajdują się również sugestie Rady Federalnej jak

należy głosować. Wielu spośród respondentów ten fakt nie odpowiada. Twierdzą oni nawet, że w kantonie Valais te sugestie mają często efekt odwrotny do zamierzonego, jeżeli Rada Federalna sugeruje, żeby głosować "tak", w Valais wynik często jest "nie". Jeśli chodzi o głosowania na poziomie gminy i kantonu, obywatel jest równie dobrze poinformowany, ale musi uczynić pewien wysiłek i przeczytać prasę, obejrzeć debatę w telewizji, lub wysłuchać jej w radiu, albo iść na zebranie organizowane przez władze gminne (w sprawie głosowań gminnych). Wynika z tego, że obywatel może być dobrze poinformowany, jeżeli tego chce, wszystko jest mu wytłumaczone, zatem niezrozumienie pytania stanowi, w oczach wielu respondentów, jedynie wymówkę, żeby nie iść głosować. Inną przyczyną niegłosowania jest brak czasu, ale według moich rozmówców, jest to również jedynie wymówka, dlatego, że głosowania trwają najczęściej trzy dni, ponadto, w wielu gminach, można głosować za pomocą poczty, nie wychodząc z domu. Obecnie w Szwajcarii jest w fazie testów głosowanie poprzez Internet.

Jeśli chodzi o frekwencję, jest ona generalnie dosyć niska, około, lub często poniżej, 50%. Dla kantonu Valais jest ona zbliżona do średniej dla całego kraju (według sześciu osób, Valais sytuuje się w średniej), chociaż są osoby, które twierdzą, że jest ona z pewnością wyższa (według siedmiu osób, mieszkańcy Valais uczestniczą w głosowaniach częściej i regularniej), inni mówią, że poziom frekwencji jest niższy w Valais niż ogólnie w Szwajcarii. Interesującym wydaje się również odpowiedź na pytanie czy mieszkańców Valais ma skłonność do mówienia "nie" propozycjom płynącym z Berna. Siedemnaście osób wśród respondentów jest o tym przekonanych, a tylko dwie osoby jasno mówią, że obywatel Valais nie ma takiej skłonności. Według osób przekonanych o "buntowniczej" postawie obywateli Valais wobec polityki federalnej, są dwie, które nie sądzą, żeby był to bunt, sądzą one, że decyzje Berna są faktycznie szkodliwe dla ich kantonu, sądzą one również, że kanton Valais jest zmuszony do żądania subwencji od Berna i, że ma do tego prawo. Powiedzieć "nie" polityce federalnej jest również często motywacją, aby w ogóle iść głosować.

Respondenci są również przekonani, że obywatele Valais interesują się przede wszystkim polityką lokalną, stąd frekwencja jest wyższa podczas głosowań czy

wyborów gminnych. Mieszkańcy Valais głosują również chętniej kiedy chodzi o kwestie dotyczące ich portfela.

Trzeba również powiedzieć, że respondenci twierdzą w większości, że głosowanie jest jedną z najważniejszych prerogatyw obywatela Szwajcarii i jego obowiązkiem.

6.5 JAKIE JEST POSTRZEGANIE PARTII POLITYCZNYCH I PRZYNALEŻNOŚĆ POLITYCZNA?

Valais ma opinię kantonu bardzo politycznego, to znaczy, jego mieszkańcy mają politykę "we krwi", przynależność do partii politycznej jest dziedziczona z ojca na syna, niemożliwym jest uczestnictwo w życiu politycznym, czy w wyborach bez posiadania poparcia jakiejś partii politycznej. Ciekawym jest zatem, że wśród respondentów jedynie dziewięć osób deklaruje przynależność partyjną, jedna osoba określa się jako sympatyk. Można zatem stwierdzić, że potrzeba aktywnego zajmowania się polityką nie jest już tak silna jak w przeszłości. Przyczyną tego może być, jak w większości społeczeństw europejskich, rosnący brak zainteresowania dla polityki.

Jednakże, moi rozmówcy deklarują często, że są zainteresowani polityką, ale nie mają czasu, żeby się nią zająć "na poważnie". Dyskutują często na tematy polityczne, zwłaszcza przy okazji głosowań. Sądzą również, że przynależność partyjna jest kwestią tradycji rodzinnych. Jednakże, wśród osób należących do partii politycznych tylko cztery osoby postąpiły według tradycji rodzinnej, cztery osoby natomiast postąpiły wbrew niej, ale z problemami. Twierdzą oni również, że mieszkańcy Valais zajmują się chętnie polityką na poziomie gminnym i kantonalnym. Zainteresowanie polityką lokalną jest widoczne podczas wyborów gminnych. Kiedy chodzi o kwestie bliskie respondentom, deklarują oni duże zainteresowanie nimi. Jeśli chodzi o możliwość poważnego zajęcia się polityką, bez przynależności do partii politycznej, prawie wszyscy sądzą, że jest to niemożliwe, chociaż tylko siedem osób mówi to otwarcie, osiem osób natomiast twierdzi, że jest to możliwe, chociaż bardzo trudne, trzeba być albo bardzo znanym, albo utworzyć rodzaj grupy nacisku.

Jeśli chodzi o partie polityczne, PDC straciła dużo na poziomie kantonu (przypomnijmy, że jeszcze dwadzieścia lat temu była to partia dominująca), jednakże wciąż pozostając partią większościową. Straciła poparcie na rzecz Partii Socjalistycznej i UDC, która wciąż zwiększa liczbę swoich członków. Powiedzieć należy, że wśród moich rozmówców tylko jedna osoba zadeklarowała przynależność do tej partii i jedna osoba określiła się jako jej sympatyk. Pozostali respondenci nie wspominają tej partii, lub są zaniepokojeni wciąż rosnącym poparciem dla niej.

6.6 JAKIE JEST POSTRZEGANIE NEUTRALNOŚCI PAŃSTWA?

Neutralność stanowi, obok federalizmu i demokracji bezpośredniej, jeden z filarów szwajcarskiego systemu politycznego. Tak jak niektóre daty, neutralność szwajcarska jest silnie odcisnięta w mentalności Szwajcarów. Jednakże, jak wynika z wywiadów, nie wszyscy mieszkańcy Valais uważają, że neutralność jest wartością. Aby dobrze odpowiedzieć na pytanie zadane w tytule tego podrozdziału, trzeba przyjrzeć się czy respondenci wymieniają neutralność wśród wartości, dzięki której można być dumnym ze swojej przynależności do narodu szwajcarskiego. Trzeba również zobaczyć, czy przystąpienie Szwajcarii do Organizacji Narodów Zjednoczonych stanowi w oczach obywateli Valais zagrożenie dla neutralności szwajcarskiej. Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, trzynastie osób uważa, że można być bardzo dumnym, dumnym, lub raczej dumnym z neutralności szwajcarskiej. Jedenaście osób natomiast twierdzi, że neutralność szwajcarska nie jest powodem do dumy. Dla niektórych osób neutralność ta jest jedynie fasadą, jest ona bowiem bardzo selektywna, ponieważ jeśli chodzi o zajęcie stanowiska politycznego, Szwajcaria deklaruje neutralność, ale kiedy w grę wchodzi interesy gospodarcze, neutralność nie jest już tak decydująca. Są również osoby, które nie wypowiadają się w tej kwestii. Interesującym jest również, że nie wszyscy respondenci wierzą w neutralność szwajcarską, są również osoby, które zarzucają Szwajcarii bycie państwem neutralnym, jako wadę. Według tych osób, neutralność szwajcarska jest w pewnym stopniu tchórzostwem, ponieważ według nich, Szwajcaria unika w ten sposób podejmowania decyzji, które mogłyby być dla niej niekorzystne, Szwajcaria jest, według nich neutralna tylko wtedy, kiedy jej to pasuje.

Jeśli chodzi o neutralność szwajcarską i przystąpienie tego kraju do Organizacji Narodów Zjednoczonych, respondenci nie sądzą, żeby mogła być ona zagrożona w swojej obecnej postaci. Sądzą oni nawet, że Szwajcaria, pozostając państwem neutralnym, powinna brać udział w misjach pokojowych i uczestniczyć w głosowaniach i w podejmowaniu decyzji. Będzie o tym mowa również w następnym podrozdziale poświęconym przystąpieniu Szwajcarii do organizacji międzynarodowych. Jednakże, jeśli chodzi o ewentualne przystąpienie do Unii Europejskiej, wydaje się ono być niemożliwym, również z powodu chęci zachowania neutralności, którą byłoby niemożliwym utrzymać będąc członkiem UE.

6.7 JAKA JEST POSTAWA MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS WOBEC PRZYSTĄPIENIA SZWAJCARII DO ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH (ONZ, UE)?

Przez wiele lat, począwszy od roku 1938, Szwajcaria pozostawała wierna neutralności integralnej, która pociągała za sobą zakaz przystępowania do organizacji międzynarodowych, bez względu na ich misję, czy cel. Jednakże, w ostatnich latach Szwajcaria zaczęła otwierać się stopniowo na świat. Władze podjęły wiele prób przekonania narodu szwajcarskiego o konieczności przystąpienia do Unii Europejskiej, która tworzyła się na przestrzeni lat i która wciąż się tworzy. Ale w głosowaniu w grudniu 1992 roku naród powiedział "nie", chociaż ta negatywna większość nie była bardzo duża (49,7% głosów "za" i 50,3% głosów "przeciw"), frekwencja natomiast była bardzo wysoka, 78,73%.⁷

Jeśli chodzi o przystąpienie do Organizacji Narodów Zjednoczonych, głosowanie z 3 marca 2002 roku miało pozytywny wynik (1489110 głosów "za", co stanowi 54,6% i 1237629 "przeciw", czyli 45,4%⁸). We wrześniu 2002 roku Szwajcaria stała się pełnoprawnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych. Czy mieszkańcy Valais byli temu przychylni, jak zagłosowali? Według wyników opublikowanych na oficjalnej stronie internetowej władz Konfederacji Szwajcarskiej

⁷ Źródło: www.admin.ch

⁸ Źródło: tamże

www.admin.ch, kanton Valais powiedział "tak" większością 51%.⁹ W dalszej części tego podrozdziału zobaczymy jaka była postawa respondentów wobec przystąpienia Szwajcarii do ONZ, czy są z tego zadowoleni. Jaka będzie przyszłość Konfederacji w łonie tej organizacji międzynarodowej? Czy mieszkańcy Valais widzą w tym przystąpieniu zagrożenie dla Szwajcarii, dla swojej tożsamości narodowej?

Wśród respondentów, większość osób jest zadowolonych z przystąpienia Szwajcarii do Organizacji Narodów Zjednoczonych, dziewiętnaście osób głosowało "tak" dla ONZ. Wśród argumentów na "tak", cytowały one fakt, że mają oni wreszcie możliwość wyrażenia własnej opinii, bycia wysłuchanym. Osoby te przyznają jednocześnie, że obecnie Szwajcaria, jako pełnoprawny członek ONZ, może wreszcie nieść pomoc krajom potrzebującym jej, może negocjować, a nie pozostawać jedynie biernym obserwatorem. Według tych osób ONZ nie zawsze jest skuteczna, ale posiada pewien autorytet jako organizacja o zasięgu światowym. Przystąpienie do ONZ nie przyniosło realnych zmian, ale Szwajcaria bardzo dużo zyskała dla swojego wizerunku na scenie międzynarodowej. Przynależność do ONZ, według jej zwolenników, nie jest sprzeczna z ideą neutralności.

Cztery osoby deklarują, że przynależność do ONZ jest im obojętna, a dla czterech innych osób decyzja ta była negatywna, osoby te obawiają się o neutralność Konfederacji Szwajcarskiej. Sądzą one również, że Szwajcaria jest zbyt małym krajem aby być wysłuchaną, ale jednocześnie, bierze na siebie część odpowiedzialności za działania ONZ.

Jednakże, jeśli chodzi o kwestię przystąpienia Konfederacji Szwajcarskiej do Unii Europejskiej, sytuacja przedstawia się w inny sposób. Unia Europejska jest organizmem międzynarodowym wymagającym dużo więcej zaangażowania ze strony swoich państw członkowskich. Jeżeli ONZ jest postrzegana jako organizacja, która nie wymaga od Szwajcarii rezygnacji ze jej prerogatyw, z jej wartości, takich jak demokracja bezpośrednia, neutralność, ale również tajemnica bankowa, przystąpienie do Unii Europejskiej nie byłoby już tak "tanie". Dzisiaj Szwajcarzy są postawieni przed dylematem: czy lepiej jest dla Konfederacji zrezygnować z pewnych wartości, aby odnieść korzyści z przystąpienia do Unii Europejskiej? Nie należy zapominać, że Szwajcaria podpisała już porozumienia dwustronne z Unią Europejską

⁹ źródło: tamże

w 2000 roku, o swobodnym przepływie osób i usług pomiędzy Konfederacją i UE, a w roku 2005 rozszerzenie tych porozumień o nowe kraje członkowskie UE. Jednakże porozumienia te niczego nie zmieniły w mentalności czy tożsamości szwajcarskiej. W życiu codziennym Szwajcarzy nie dostrzegli żadnych zmian. Jedynie przystąpienie do Unii Europejskiej, w dosłownym tego słowa znaczeniu, mogłoby coś zmienić w tym małym kraju leżącym w geograficznym sercu Europy.

Należy również powiedzieć, że Szwajcaria jest postrzegana przez swoich obywateli jako kraj, który poprzez swój system federalny, był zawsze modelem dla konstruujucej się Europy. Stwierdzenie to nie jest bezpodstawne. Każdy kanton jest małym państwkiem z własną Konstytucją, własnym parlamentem i rządem. Dwadzieścia sześć kantonów szwajcarskich, z własnej woli tworzy organizm państwowy jakim jest Konfederacja Szwajcarska.

Zobaczmy jeszcze w jaki sposób mieszkańcy Valais postrzegają problem ewentualnego przystąpienia Konfederacji do Unii Europejskiej, czy boją się jej. Zobaczmy czy czują się oni gotowi do tego przystąpienia. Powiedzieć należy, że bardzo niewiele osób spośród respondentów jest przychylnych przystąpieniu Szwajcarii do Unii Europejskiej. Jedynie dwanaście osób zdecydowanie powiedziało "tak", głosowało "za" tym przystąpieniem w roku 1992 i zagłosowałoby "tak" jeżeli nastąpiłoby teraz referendum w tej sprawie. Jest dość dużo osób, które są "raczej za", ale podkreślają one, że koniecznym byłoby, w przypadku ewentualnego przystąpienia do UE, aby Szwajcaria mogła zachować swoje cechy szczególne, takie jak demokracja bezpośrednia, neutralność czy tajemnica bankowa. Mieszkańcy Valais oczekują nowego głosowania w sprawie przystąpienia Konfederacji Szwajcarskiej do Unii Europejskiej, ale nie wcześniej niż za cztery – pięć lat. Obecnie, po francuskim i holenderskim veto dla Konstytucji Europejskiej, sytuacja stała się bardziej skomplikowana i respondenci sądzą, że Rada Federalna poczeka na bardziej korzystną sytuację zanim zaproponuje nowe głosowanie.

Jednakże, wszystkie osoby, nawet te "proeuropejskie" sądzą, że Szwajcaria dużo straci na poziomie gospodarczym i społecznym przystępując do UE. Moi rozmówcy są również przekonani, że Szwajcarzy powiedzą "nie" w ewentualnym głosowaniu i, że mieszkańcy Valais będą jeszcze bardziej wyraźnie "przeciw". Tożsamość narodowa obywateli Valais, natomiast, nie jest w najmniejszym stopniu

zagrożona ewentualnym przystąpieniem do UE, przeciwnie, mogłaby się jeszcze wzmocnić.

Powrócimy do tej kwestii, jak również do innych postawionych pytań w następnym rozdziale poświęconym wnioskom i perspektywom na przyszłość.

7. WNIOSKI I PERSPEKTYWY NA PRZYSZŁOŚĆ.

Latem 2004 i latem 2005 roku przeprowadziłam dwadzieścia osiem wywiadów z różnymi osobami, mieszkańcami francuskojęzycznej części kantonu Valais. Starłam się przeprowadzić wywiady z osobami w różnym wieku, o różnym wykształceniu, religii, zawodzie czy przekonaniach politycznych. W wielu z tych przypadków te cechy były determinujące, zwłaszcza jeśli chodzi o przekonania polityczne. Ale, interesującym było również, że w przypadku niektórych pytań wyżej wymienione cechy nie miały żadnego znaczenia, jak na przykład w przypadku znajomości historii Konfederacji. Moimi respondentami były następujące osoby:

	płeć	wy- kształ- cenie	zawód wykony- wany	partia polityczna	wyznanie	obywatel- stwo	miejsce urodze- nia	wiek
1.	K	Ś	kasjerka - sprzedawczyni	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	62
2.	M	Ś	przedstawiciel handlowy	brak	protestanckie	szwajcarskie	Berno	52
3.	M	Ś	ksiądz	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	58
4.	K	Ś	pomoc społeczna	brak	katolickie	szwajcarskie	St-Gallen	55
5.	K	W	kontroler zarządzania	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	48
6.	K	P	emerytka	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	78
7.	K	Ś+	pielęgniarka nauczycielka	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	57
8.	K	Ś	emerytka	brak	katolickie	szwajcarskie	Vaud	63
9.	M	Ś	mechanik	socjaliści	katolickie	szwajcarskie	Valais	55
10.	M	-	student	zieloni	-	szwajcarskie	Valais	24

11.	K	Ś+	sekretarka	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	40
12.	K	Ś	księgowa	socjaliści	katolickie	szwajcarskie	Valais	46
13.	M	Ś+	handlowiec	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	60
14.	M	Ś+	urzędnik gminy (prezydent)	PRD	katolickie	szwajcarskie	Valais	49
15.	M	W	stolarz	Brak	katolickie	szwajcarskie	Vaud	27
16.	K	Ś+	sędzia gminy	PDC	protestanckie	szwajcarskie	Vaud	64
17.	M	Ś	rolnik	UDC	katolickie	szwajcarskie	Valais	68
18.	M	Ś+	handlowiec	PDC (sympatyk)	katolickie	szwajcarskie	Valais	51
19.	M	W	członek Rady Państwa	PRD	katolickie	szwajcarskie	Valais	60
20.	M	Ś	sprzedawca	Brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	40
21.	M	W	kadra	socjliści	katolickie	szwajcarskie	Valais	38
22.	M	W	kadra	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	40
23.	K	W	pracownik społeczny	PDC	katolickie	szwajcarskie	Valais	42
24.	M	W	dziennikarz	brak	katolickie	szwajcarskie	Valais	28
25.	K	Ś	właścicielka restauracji	brak	katolickie	szwajcarskie	Portugalia	41
26.	K	W	repcjonistka	brak	katolickie	szwajcarskie	Berno	58
27.	K	W	emerytka	brak	katolickie	szwajcarskie	Jura	80
28.	K	W	nauczycielka	brak	katolickie	szwajcarskie	Jura	32

Wykształcenie: P – podstawowe, Ś – średnie, Ś+ - średnie drugiego stopnia, W – wyższe

Partia polityczna: PDC – Partia Demokratyczno – Chrześcijańska, PRD – Partia Radykalno – Demokratyczna

Płeć: M – mężczyzna, K - kobieta

Osiemnaście kluczowych problemów omówionych podczas wywiadów pozwoliło mi odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Jak definiuje się tożsamość narodowa mieszkańców kantonu Valais i jakie jest postrzeganie ich tożsamości narodowej?
2. Jak mieszkańcy kantonu Valais postrzegają innych: innych Szwajcarów, członków innych grup językowych?
3. Jaki jest wpływ imigracji na dynamikę ewolucji tożsamości?
4. Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec instytucji demokracji bezpośredniej: referendum i inicjatywy ludowej?
5. Jakie jest postrzeganie partii politycznych i przynależność polityczna?
6. Jakie jest postrzeganie neutralności Państwa?
7. Jaka jest postawa mieszkańców kantonu Valais wobec przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowych (ONZ, UE)?

7.1 TOŻSAMOŚĆ NARODOWA MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS: JAK SIĘ DEFINIUJE, JAKIE JEST JEJ POSTRZEGANIE PRZEZ MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS I CO TO JEST MITOLOGIA SZWAJCARSKA WEDŁUG MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS?

Szwajcaria jest Konfederacją dwudziestu sześciu kantonów, które określają same siebie jako Republiki, Państwa (l'Etat de Genève, La République et le canton de Jura, l'Etat de Fribourg, itp.) i są one faktycznie niezależnymi organizmami działającymi w ramach Konstytucji Federalnej. Nie jest więc dziwnym, że mieszkańcy Valais czują się bliższymi swojego kantonu niż Konfederacji, jak zresztą wszyscy mieszkańcy Szwajcarii, którzy czują się przede wszystkim obywatelami Vaud, Zurychu, Berna, itd. Respondenci deklarują się w dużej części najpierw obywatelami Valais, później regionu francuskojęzycznego i, dopiero na końcu, Szwajcarami. Podkreślić należy również duże przywiązanie respondentów do gminy, zarówno tej, z której pochodzą, jak i tej, w której mieszkają. Można więc powiedzieć, że patriotyzm lokalny, czyli zainteresowanie jedynie dla spraw najbliższego otoczenia nie jest całkowicie fałszywy. "Narodowość szwajcarska" nie ma zbyt wielkiego znaczenia dla moich rozmówców, dla niektórych "szwajcarskość" nie istnieje. Obywatel Valais jest przede wszystkim mieszkańcem swojego kantonu. Co to znaczy być obywatelem Valais? Interesującym jest, że wszyscy respondenci nakreślili niemal identyczny

portret mieszkańca Valais, niezależnie od wykształcenia, poglądów politycznych, poziomu partycypacji w życiu politycznym, czy wieku. Mieszkaniec Valais jest chłopem, bardzo dumnym ze swojego pochodzenia, ze swojej ziemi, ze swoich winnic czy krów. Posiadanie winnic, obok posiadania krów rasy *Reines* jest jego ważną cechą charakterystyczną. Jak mówi Maurice Chappaz: *Winnica odgrywa ogromną rolę. (...) Tutaj [w Valais], robotnicy chcą pozostać producentami wina poza swoimi czarnymi fabrykami, a adwokaci i notariusze chcą posiadać swoje winnice i produkować własne wino, nawet jeśli staje się to luksusem.*¹ Mieszkaniec Valais jest góralem, jest zamknięty w sobie, trudno jest się z nim zaprzyjaźnić. Ale z drugiej strony, jeśli zdobędzie się jego przyjaźń, pozostaje on wiernym przyjacielem na całe życie. Obywatel Valais jest człowiekiem bardzo towarzyskim, bardzo serdecznym, który lubi dzielić się z innymi produktami swojej ziemi. Czyni to między innymi, dlatego, że jest z nich dumny. Jest konserwatystą, bardzo przywiązany do tradycji, wartości takich jak rodzina, praca, kościół katolicki. *Mieszkańcy Valais mają różaniec w ręku, jeżeli nie jest to kieliszek.*² Jednakże, z wywiadów wynika, że religijność mieszkańców Valais nie jest już tak duża jak kiedyś. Przede wszystkim kościoły w miastach nie są już tak pełne podczas niedzielnej mszy świętej, jak zresztą w całej Europie. Następnie, jak twierdzą moi rozmówcy, kościoły w wioskach i małych miasteczkach są wprawdzie wciąż pełne, ale już nie tylko z potrzeby uczestnictwa w mszy, ale raczej dla zachowania tradycji, z przywiązania do święta niedzielnego, chęci spotkania się z sąsiadami, być może również ze względu na kieliszek wina wypity razem ze znajomymi po mszy.

Mieszkaniec Valais czuje się kimś szczególnym, czasem lepszym od innych. Jeśli nawet to nie on jest tym najlepszym, z pewnością jego kraj jest doskonały do życia (przez "kraj" należy rozumieć kanton Valais, z nie Szwajcarię). Mieszkańcy Valais widzą wady swojego kantonu, jak na przykład pensje niższe niż w innych kantonach Konfederacji, gospodarkę dosyć słabą w porównaniu z gospodarką innych kantonów szwajcarskich, brak autostrad (często jedyna autostrada, zresztą jeszcze nieskończona porównywana jest z siecią autostrad wokół Zurychu), wielkich przedsiębiorstw na terytorium kantonu i, w konsekwencji brak pracy poza sektorem

¹ Chappaz Maurice, op. cit., str. 36

² tamże, str. 56

rolnictwa i turystyki, a zatem konieczność emigracji poza kanton w poszukiwaniu pracy. Jednakże wszyscy respondenci (z jednym wyjątkiem) deklarują, że nie chcą opuścić kantonu, nie tylko z powodu klimatu, dobrych warunków do życia (mało zanieczyszczeń, krajobraz górski, atmosfera wiecznych wakacji), ale również z powodu "ułatwień" w życiu, takich jak pewna elastyczność w stosowaniu prawa. W Valais jest podobno łatwiej, niż w innych kantonach, uzyskać prawo do budowy domu, czy uniknąć mandatu za zbyt szybką jazdę samochodem. Często podkreśla się atmosferę solidarności wśród mieszkańców miasteczka, wszyscy wiedzą wszystko o wszystkich. Jest to czasem męczące, ale jak twierdzą moi rozmówcy, jeżeli ktoś potrzebuje pomocy, zawsze może liczyć na sąsiadów. Mieszkaniec Valais to ktoś kto dosyć chętnie podróżuje, przynajmniej od około dwudziestu lat, ale zawsze wraca do domu z ogromną radością. Interesującym jest, że mieszkańcy Valais, podczas swoich podróży wolą zwiedzać inne kraje (najchętniej na południu Europy), niż inne kantony własnego kraju, a zwłaszcza jego niemieckojęzycznej części. Mieszkańcy Valais emigrują dosyć łatwo, ale kiedy tylko mogą, spędzają czas wśród swoich przyjaciół z Valais. Nawet jeśli są zmuszeni do mieszkania poza kantonem, szukają tam towarzystwa swoich współrodaków z Valais, budują sobie, według słów jednego z respondentów swoje "małe Valais".

Przywiązanie do ziemi jest również widoczne w wyborze prasy do czytania. Mieszkaniec Valais czyta dużo prasy, ma wielki wybór tytułów, nie tylko szwajcarskich, ale również francuskich, niemieckich czy włoskich, ale wybiera najczęściej "Le Nouvelliste", dziennik kantonalny, który opisuje przede wszystkim problemy lokalne. Wiadomości z innych kantonów szwajcarskich, jak również ze świata są opisywane w sposób dosyć ogólny. To co jeszcze bardziej podkreśla przywiązanie moich rozmówców do ich "małej ojczyzny", to fakt, że zaczynają lekturę swojego dziennika od strony z nekrologami, niektórzy wyznają to z pewnym zakłopotaniem, niektórzy z uśmiechem, ale niektórzy zupełnie poważnie, wyjaśniając, że muszą wiedzieć co dzieje się u ich najbliższych. W ten sposób opinia Nhung Augustoni – Phan, wyrażona w jej książce "On n'apprivoise pas les Suisses", czyli: *szwajcarski rolnik nie patrzy daleko, ponieważ jest otoczony wysokimi górami. Jego horyzont jest ograniczony przez bramy jego gospodarstwa. Mieszkając w małym kraju, rolnik szwajcarski nie posiada rozległych ziem, jak rolnik w Teksasie aby być*

*ciekawym, gdzie kończy się horyzont. Nie, rolnik szwajcarski, przez bramy swojego gospodarstwa widzi fermę swojego sąsiada i często, woli go nie widzieć!*³ doskonale opisuje rolnika z Valais. Jest również prawdą, że mieszkaniiec Valais widzi wrogów wśród ludzi sobie bliskich. Jest on również bardzo stały w uczuciach, przyjaźń czy nienawiść są u niego na całe życie.

Istotną sprawą jest również fakt, że obywatele Valais bardzo różnią się między sobą, pomimo wszystkich podobieństw. Mieszkańcy kantonu zmieniają się w zależności od gminy w której mieszkają, w zależności od działalności zawodowej, czy rolniczej (winnice, hodowla krów, uprawy morel), w zależności również od doliny w której mieszkają. Ludzie mieszkający na równinie Rodanu są generalnie bardziej otwarci niż mieszkańcy poprzecznych dolin. Ale najbardziej widocznymi są różnice istniejące pomiędzy mieszkańcami Górnego Valais i środkowej i dolnej części kantonu. Powiedzieć należy, że moi rozmówcy nie znają mieszkańców wschodniej części kantonu, ale ta nieznajomość nie przeszkadza im w posiadaniu na ich temat bardzo konkretnych opinii. W ten sposób, zdaniem respondentów, mieszkaniiec Górnego Valais jest jeszcze bardziej zamknięty niż mieszkaniiec zachodniej części kantonu (co może być "usprawiedliwione" ukształtowaniem terenu, w Górnym Valais nie ma równiny Rodanu, a góry determinują pewne zamknięcie się w sobie), jest jeszcze bardziej góralem, kieruje się jeszcze bardziej lokalnym patriotyzmem. Mieszkańcy Górnego Valais, którzy przez wieki stanowili większość dominującą nad francuskojęzyczną ludnością kantonu, dzisiaj są w mniejszości i sądzą, że muszą walczyć o swoje prawa. To dlatego czują się zmuszeni do wykrzykiwania swoich racji.

Jeśli chodzi o mitologię szwajcarską, nie jest ona zbyt znana w Valais, nie jest również rozumiana tak jak rozumieją ją naukowcy. Niektórzy respondenci twierdzą, że to pojęcie nic dla nich nie znaczy. Mówiąc o mitologii szwajcarskiej, wiele osób wymienia Wilhelma Tella, ale tylko dla niektórych, ta postać ucieleśnia chęć połączenia wszystkich Szwajcarów wokół pewnych wartości symbolizowanych przez niego, takich jak odwaga, opór wobec najeźdźcy, poczucie niezależności. Wilhelm Tell jest postrzegany raczej jako legendarna postać wymyślona aby stworzyć piękną historię, bohater narodowy, czy nawet postać historyczna! Inne osoby mówią również o barierze Röstli, o stereotypach na temat Szwajcarów. Można zatem wnioskować, że

³ Augustoni – Phan Nhung, op. cit., str. 228

mieszkańcy Valais nie są zainteresowani poszukiwaniem jakichś czynników, które łączyłyby ich z innymi Szwajcarami, akceptują dany stan rzeczy, są zadowoleni, że ich kanton stanowi część Konfederacji Szwajcarskiej, są dumni ze szwajcarskiego systemu politycznego, z federalizmu, neutralności kraju i z demokracji szwajcarskiej (będzie o tym jeszcze mowa w podrozdziale poświęconym postawie mieszkańców Valais wobec instytucji demokracji bezpośredniej); jednakże nie zastanawiają się oni nad tym stanem rzeczy. Żyje im się dobrze w ich kantonie, Berno jest miastem zbyt odległym. Jednakże powiedzieć należy, że istnieje jeden czynnik, który powoduje, że obywatele Valais stają się Szwajcarami, dumnymi ze swojej przynależności. Jest to sport, a raczej sukcesy sportowe obywateli szwajcarskich. Kiedy Simon Amman zdobył dwa złote medale na Igrzyskach Olimpijskich w Salt Lake City w 2002 roku, stał się powodem do dumy dla wszystkich Szwajcarów. Dzisiaj jednak jest on prawie kompletnie zapomniany; sportowcami, którzy wzbudzają dzisiaj uczucia patriotyczne są Roger Federer, czy drużyna piłki nożnej, zwłaszcza po tym jak wygrała mecz barażowy z Turcją 16 listopada 2005 roku o zakwalifikowanie się do Mistrzostw Świata w piłce nożnej w Niemczech. Innym sportowcem, który jest obecnie powodem do dumy dla wszystkich Szwajcarów jest łyżwiarz figurowy, Stéphane Lambiel, mistrz świata w roku 2006 i mistrz olimpijski z Turynu. Jednakże, nie należy zapominać, że jest on obywatelem Valais, zatem dla mieszkańców kantonu jest przede wszystkim "swoim". W ten sposób, sportowiec ten nie "pomaga" obywatelom Valais w poczuciu dumy z bycia Szwajcarami.

Jeśli chodzi o perspektywy na przyszłość w tej dziedzinie, mieszkańcy Górnego Valais zawsze będą różnić się od francuskojęzycznych obywateli kantonu. Jest mało prawdopodobnym, aby słynna bariera Röstli została kiedyś pokonana i żeby mieszkańcy obydwóch części kantonu zaczęli się naprawdę rozumieć. Można raczej sądzić, że współżycie to pozostanie takim jakim jest dzisiaj, będzie wyłącznie poprawne.

Nie jest również prawdopodobnym, aby obywatele Valais zaczęli szczególnie interesować się mitologią szwajcarską, aby zaczęli szukać wiedzy na temat historii ich kraju, ich legend. To co wciąż będzie łączyło wszystkich Szwajcarów wokół czerwonej flagi z białym krzyżem to będą sportowcy odnoszący sukcesy. W przeciwnym wypadku obywatele Valais będą wciąż tymi, którzy domagają się wielu rzeczy dla

swojego kantonu, tymi, którzy nie są podobni do innych Szwajcarów, którzy są wyjątkowi.

7.2 JAK MIESZKAŃCY KANTONU VALAIS POSTRZEGAJĄ INNYCH: INNYCH SZWAJCARÓW, CZŁONKÓW INNYCH GRUP JĘZYKOWYCH?

Jak już było wielokrotnie podkreślane, obywatele Valais nie czują się Szwajcarami i, jeśli chodzi o mieszkańców innych kantonów, są oni często traktowani w Valais jak cudzoziemcy. Są w Szwajcarii kantony, z mieszkańcami których obywatele Valais mają wiele cech wspólnych, jak na przykład Ticino, dzięki klimatowi, podobnemu w obydwóch kantonach, czy Fryburg, którego mieszkańcy są również, w przeważającej części rolnikami hodującymi krowy.

Powiedzieć należy, że obywatel Valais nie ma wrogów w Szwajcarii, są kantony, których mieszkańcy są przedmiotem żartów, jak Berneńczy, szczególnie powolni, czy mieszkańcy Appenzell, "mali na wzroście i umyśle". Jednakże w tych żartach nie ma złośliwości. Jest również widocznym, że obywatele Valais nie rozumieją się dobrze z mieszkańcami pewnych kantonów, jak na przykład Vaud. Jest to interesujące również dlatego, że Vaud jest kantonem, który graniczy z Valais, z urzędowym językiem francuskim, słonecznym, z winnicami. Moi rozmówcy tłumaczą to wzajemne niezrozumienie różnicą w religii (Valais jest kantonem katolickim, a Vaud – protestanckim), jak również uwarunkowaniami historycznymi. Jeszcze dwieście lat temu kanton Vaud był zależny od Berna i ta zależność, według respondentów pozostała jego mieszkańcom "we krwi", podczas gdy obywatel Valais jest "niezależnym buntownikiem"). Obywatele Valais twierdzą, że nie znają mieszkańców kantonów Szwajcarii niemieckojęzycznej, traktują ich zresztą jak jedną całość. Dla francuskojęzycznych obywateli Valais, bariera Röstli jest nie do pokonania. Obywatel Valais uczy się chętniej języka angielskiego niż niemieckiego, nie nauczy się nigdy dobrze mówić po niemiecku. Pierwszym pytaniem, jakie pojawia się w rozmowie mieszkańca Dolnego Valais ze Szwajcarem niemieckojęzycznym jest: "Czy mówi pan(i) po francusku?". Ponadto, Szwajcarzy niemieckojęzyczni są, dla respondentów, innym narodem, mają inną mentalność, są bardziej dokładni, nie mają lekkości życia czy chęci do świętowania. Są często porównywani do Niemców,

choć mieszkańcy Valais zdają sobie sprawę z tego, że taki porównanie im nie odpowiada.

Jeżeli mieszkaniec Valais nie czuje się bliski Szwajcarom niemieckojęzycznym, jest, w swoim mniemaniu, bardzo bliski mieszkańcom Ticino. Jeśli chodzi o tych ostatnich, jak również o mieszkańców Gryzonii, obywatel Valais ma dla nich dużo sympatii, dla mieszkańców Ticino, dlatego, że są oni również Południowcami, klimat Ticino jest podobny do klimatu Valais, dla mieszkańców Gryzonii natomiast dlatego, że stanowią oni "jeszcze bardziej" mniejszość na poziomie Konfederacji, niż Szwajcarzy francuskojęzyczni. Jest to ponadto kanton górski. Trzeba również powiedzieć, że mieszkaniec Valais zazdrości trochę mieszkańcom Gryzonii, ze względu na to, że ci ostatni są co najmniej trójjęzyczni. Jak wiemy, znajomość języków nie jest mocną stroną mieszkańców Dolnego i Centralnego Valais.

Jeśli chodzi o postrzeganie obywateli Valais przez innych Szwajcarów, sądzą oni, że są raczej lubiani w całej Szwajcarii. Sądzą ponadto, że inni zazdroszczą im klimatu, wina i hodowli krów (szczególnie rasy *reines*, jedynej w Konfederacji, Europie czy nawet w świecie), owoców i stacji turystycznych. W wypowiedziach respondentów widać ogromną dumę z kraju, dumę, która jest jedną z cech charakterystycznych dla mieszkańców Valais. Zdaniem obywateli Valais, inni Szwajcarzy mogą mieć na ich temat również niezbyt pozytywną opinię, ponieważ mieszkaniec Valais jest "buntownikiem", który nie lubi dyrektyw przychodzących z Berna. Mieszkańcy Valais, peryferyjnego i dosyć ubogiego kantonu, wymagają również wielu subwencji od Konfederacji. Podczas wywiadów, moi rozmówcy byli dumni z tej roszczeniowej i jednocześnie buntowniczej postawy. Również dzięki tej postawie czują się wyjątkowi.

Obywatel Valais będzie zawsze czuł się innym od pozostałych Szwajcarów, zwłaszcza niemieckojęzycznych, przede wszystkim ze względu na język. Jednakże czuje się innym również w stosunku do innych Szwajcarów francuskojęzycznych, zawsze znajdzie coś, co go odróżni od innych, uczyni lepszym czy wręcz wyjątkowym. Znajdzie również powody do narzekania na politykę Konfederacji w stosunku do swojego kantonu, będzie się czuł niedocenionym na poziomie Szwajcarii, czy nawet zaniedbywanym. To również dlatego będzie wciąż "szwajcarskim buntownikiem".

7.3 JAKI JEST WPŁYW IMIGRACJI NA DYNAMIKĘ EWOLUCJI TOŻSAMOŚCI?

Valais, jak cała Konfederacja, jest krajem imigracji. Według respondentów, liczba imigrantów w kantonie Valais jest zbliżona do liczby imigrantów w całej Konfederacji. W Valais, jak w całej Szwajcarii, były trzy fale imigracji, Włochów, następnie Hiszpanów i Portugalczyków i, najnowsza fala, obywateli dawnej Jugosławii, Albańczyków i mieszkańców Kosova. Imigranci mieszkający w Valais od dwóch – trzech pokoleń są dobrze zasymilowani, stali się obywatelami Valais (czasami bardziej niż rodowici obywatele tego kantonu), nie są już postrzegani jako cudzoziemcy. Jednakże "najnowsi" imigranci, obywatele dawnej Jugosławii, Albanczyki i mieszkańcy Kosova są dużo słabiej zintegrowani ze społeczeństwem, żyją zamknięci w swoim kręgu, wśród nich samych, często nie mówią nawet po francusku! Respondenci nie znają osobiście imigrantów, którzy powodują problemy, ale ich opinia na temat tych ludzi nie jest korzystna. Taka sama opinia dotyczy uchodźców, najczęściej z Afryki, nie mają oni bowiem prawa pracować i, według respondentów najczęściej spędzają swój czas na bójkach i kłótniach.

Jednakże wśród opinii na temat imigrantów przeważa opinia, że trzeba starać się ich zasymilować, zintegrować ze społeczeństwem, trzeba otworzyć się na nich, a nie ograniczać liczby cudzoziemców przybywających do Szwajcarii. Przypomnijmy, że w latach 2000 – 2005 odbyły się trzy głosowania w sprawie cudzoziemców:

- 24 września 2000 roku: inicjatywa ludowa "dla ograniczenia imigracji",
- 26 września 2004 roku: uchwała federalna w sprawie nabycia narodowości przez cudzoziemców trzeciego pokolenia,
- 26 września 2004 roku: uchwała federalna w sprawie naturalizacji w trybie zwykłym i naturalizacji w trybie ułatwionym dla młodych obcokrajowców drugiego pokolenia.

Prawdą jest, że podczas dwóch głosowań w 2004 roku większość Szwajcarów powiedziało "nie" naturalizacji cudzoziemców w trybie ułatwionym, większością 51,6% w głosowaniu w sprawie uchwały federalnej o nabyciu narodowości przez cudzoziemców trzeciego pokolenia i, odpowiednio, "nie" większością 56,8% podczas

głosowania w sprawie uchwały federalnej o naturalizacji młodych cudzoziemców drugiego pokolenia, w trybie ułatwionym. Wyniki dla kantonu Valais były podobne, 53% odpowiedzi negatywnych w pierwszym głosowaniu z 2004 roku i 54% "nie" w drugim głosowaniu z tegoż roku. Jednakże, jeśli chodzi o głosowanie w sprawie inicjatywy ludowej "dla ograniczenia imigracji", wyniki były kompletnie odmienne. Szwajcaria powiedziała "nie" ograniczeniu imigracji, większością 63,8%. Valais był jeszcze bardziej przeciwny takiemu ograniczeniu, w kantonie było 72% odpowiedzi negatywnych.⁴ Wynika z tego, że mieszkańcy Valais, jak zresztą większość Szwajcarów, nie są generalnie przeciwni imigracji, ale nie są również skłonni przyznać imigrantom prawo stania się Szwajcarami.

Podkreślić należy, że mieszkańcy Valais są takiego samego zdania, jak członek Rady Federalnej z ich kantonu, Pascal Couchepin. W wywiadzie udzielonym dziennikarzowi Jean Romain, opublikowanym w 2002 roku, Pascal Couchepin twierdzi: *wobec tego poważnego i bolesnego problemu, kwestia integracji jest pilna. Ograniczenie imigracji już nie wystarczy, trzeba integrować. Mamy szczęście w Szwajcarii, że znamy tylko na małą skalę zjawisko wielkich przedmieść pozostawionych samym sobie i grupom młodych imigrantów bez nadziei na pracę. Mamy więc mniej wymówek niż inni. Musimy lepiej starać się aby zasymilować tę młodzież.*⁵

Mieszkańcy Valais nie boją się imigrantów, nie boją się utraty swojej tożsamości narodowej, sądzą nawet, że wzmacnia się ona wraz z przybyciem cudzoziemców. Z jednej strony, dlatego, że niektórzy z nich łatwo się integrują (jak na przykład Włosi, Hiszpanie czy Portugalczycy), są katolikami tak jak mieszkańcy Valais, co ułatwia ich akceptację w tym kraju; z drugiej strony, dlatego, że właśnie się nie integrują (obywatele dawnej Jugosławii, Albańczycy, mieszkańcy Kosowa, najczęściej muzułmanie). Widząc pewien rodzaj zagrożenia z ich strony, sami mieszkańcy Valais bronią się, bronią swojej tożsamości mieszkańca i obywatela Valais. Można sądzić, że ten proces wzmacniania się tożsamości narodowej mieszkańców Valais będzie postępował, wraz z nieustającym napływem cudzoziemców, i również, a może przede wszystkim, z ewentualnym przystąpieniem

⁴ Źródło: www.admin.ch

⁵ Couchepin Pascal: *Je crois à l'action politique. Entretiens avec Jean Romain. (Wierzę w akcję polityczną. Rozmowy z Jean Romain)*, éditions L'Age d'Homme, Lozanna, 2002, str. 125

do Unii Europejskiej. Kwestia ta zostanie jeszcze poruszona w podrozdziale poświęconym postawie mieszkańców Valais wobec organizacji międzynarodowych.

7.4 JAKA JEST POSTAWA MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS WOBEC INSTYTUCJI DEMOKRACJI BEZPOŚREDNIEJ: REFERENDUM I INICJATYWY LUDOWEJ?

Demokracja szwajcarska jest dla mieszkańców Valais powodem do dumy, zwłaszcza dlatego, że jest bezpośrednia. Dwadzieścia dwie osoby wśród dwudziestu ośmiu respondentów są dumne z tego, że są narodowości szwajcarskiej właśnie ze względu na ten rodzaj demokracji. Trzy osoby są raczej dumne, a cztery mówią o demokracji szwajcarskiej z dużym entuzjazmem. Demokracja bezpośrednia jest quasi – ideałem do którego mieszkańcy Valais są bardzo przywiązani. W tej postawie można zauważyć pewne przywiązanie do ojczyzny, którą tym razem może być Szwajcaria.

Prawie wszyscy respondenci (z zaledwie dwoma wyjątkami) deklarują, że zawsze lub prawie zawsze biorą udział w głosowaniach. Można zatem stwierdzić, że doceniają oni demokrację bezpośrednią i jej instytucje, korzystają z możliwości jakie ona im daje i wypełniają swój obywatelski obowiązek. Ale okazuje się, że, w pewnym sensie, stanowią oni wyjątek w kantonie, biorąc pod uwagę frekwencję podczas głosowań. Tytułem przykładu zacytujmy frekwencję podczas kilku głosowań w ciągu dwóch ostatnich lat:

data	Głosowanie	1	2
16.05.2004	Modyfikacja z 03.10.2003 ustawy federalnej o ubezpieczeniach emerytalnych i spadkowych (11 - sta poprawka tych ubezpieczeń).	50,82%	44,15%
16.05.2004	Uchwała federalna z 03.10.2004 o finansowaniu ubezpieczeń emerytalnych i spadkowych poprzez podniesienie podatku VAT.	50,83%	44,15%
26.09.2004	Uchwała federalna z 03.10.2003 o naturalizacji w trybie zwykłym i o naturalizacji w trybie ułatwionym	53,82%	46,36%

	młodych cudzoziemców drugiego pokolenia.		
26.09.2004	Uchwała federalna z 03.10.2003 o nabyciu narodowości przez cudzoziemców trzeciego pokolenia.	53,83%	46,34%
26.09.2004	Inicjatywa ludowa z 26.04.2002 "Usługi pocztowe dla wszystkich".	53,53%	46,33%
26.09.2004	Modyfikacja z 03.10.2003 prawa federalnego o przyznawaniu zasiłków z powodu utraty zarobku osobom służącym w wojsku, w służbie cywilnej lub w obronie cywilnej (Prawo o zasiłkach z powodu utraty zarobków, LAPG).	53,8%	46,33%
28.11.2004	Uchwała federalna z 03.10.2003 dotycząca reformy proporcjonalnego rozdziału finansów i zadań pomiędzy Konfederacją i kantony (RPT).	36,85%	31,64%
28.11.2004	Uchwała federalna z 19.03.2004 o nowym ustroju finansowym.	36,83%	31,62%
28.11.2004	Prawo federalne z 19.12.2003 odnoszące się do badań nad komórkami macierzystymi (Prawo odnoszące się do badań nad komórkami macierzystymi, LRCS)	37,02%	31,62%
5.06.2005	Uchwała federalna z 17.12.2004 w sprawie akceptacji i wejścia w życie porozumień dwustronnych o przystąpieniu do strefy Schengen i Dublina	56,63%	56,24%
5.06.2005	Uchwała federalna z 18.06.2004 o związkach partnerskich osób tej samej płci (Prawo o partnerstwie, Lpart)	56,51%	56,23%
25.09.2005	Uchwała federalna w sprawie akceptacji i wejścia w życie protokołu odnoszącego się do rozszerzenia porozumień pomiędzy Konfederacją szwajcarską, z jednej strony, i Wspólnotą Europejską i jej	54,51%	56,9%

	państwami członkowskimi, z drugiej strony, o swobodnym przepływie osób o nowe kraje członkowskie Wspólnoty Europejskiej.		
27.11.2005	Uchwała federalna dotycząca inicjatywy ludowej "dla produktów spożywczych niemodyfikowanych genetycznie".	42,24%	44,19%
27.11.2005	Prawo federalne o pracy w przemyśle, rzemiośle i handlu (Prawo o pracy).	42,31%	44,19%

źródło: www.admin.ch

1. frekwencja na terenie Konfederacji
2. frekwencja na terenie kantonu Valais

Jak można zobaczyć, frekwencja nie jest zbyt wysoka, czy chodzi o Szwajcarię w ogóle, czy o kanton Valais. Nie jest zatem dziwnym, że moi rozmówcy, osoby głosujące regularnie są tym faktem oburzone. Tak niska frekwencja w Valais jest tym bardziej dziwna, że Valais ma opinię kantonu dosyć "polityzującego", i również respondenci sądzą, że mieszkańcy Valais dużo regularniej i częściej biorą udział w głosowaniach. Być może jest to spowodowane przekonaniem mieszkańców Valais o tym, że są oni wyjątkowi w Szwajcarii. Większość respondentów jest również przekonana, że mieszkańcy Valais chętniej głosują w sprawach kantonalnych i, przede wszystkim, gminnych. Jednakże, pytania w czasie głosowań są zazwyczaj grupowane i podczas jednego głosowania, obywatel znajduje nawet dziesięć pytań (na różnym poziomie: federalnym, kantonalnym i gminnym) na swojej karcie do głosowania. Innym czynnikiem, który zachęca mieszkańca Valais do głosowania jest możliwość sprzeciwienia się polityce Berna. Nie chodzi o zwykły bunt, chociaż niektórzy tak właśnie sądzą. Często w oczach respondentów, decyzje pochodzące z Berna są niekorzystne dla kantonu. Jak twierdzi dawny szef Partii Socjalistycznej, Peter Bondemann *bez presji, potrzeba działania jest słaba lub nieistniejąca w przypadku obywatela Valais*.⁶ Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że jeśli chodzi o obronę swoich interesów, bez względu na sposób ich rozumienia, mieszkańcy

⁶ tamże, przedmowa, str. 9

Valais mobilizują się do działania. Czy w przyszłości mieszkańcy Valais poczują potrzebę bardziej aktywnego uczestnictwa w życiu politycznym swojego kraju? Jak już zostało powiedziane, jeśli chodzi o kwestie im bliskie, jak wybory gminne, czy kwestie dotyczące portfela obywateli, mieszkańcy Valais mobilizują się i biorą udział w głosowaniu. Wydaje się mało prawdopodobnym, aby głosowali oni w sprawach, które nie są dla nich istotne, lub, które są zbyt odległe.

7.5 JAKIE JEST POSTRZEGANIE PARTII POLITYCZNYCH I JAKA JEST PRZYNALEŻNOŚĆ POLITYCZNA?

Jak już było wielokrotnie podkreślane, Valais jest kantonem "polityzującym", zatem jego mieszkańcy powinni brać czynny udział w jego życiu politycznym. Jest zatem zadziwiającym, że niewielu spośród respondentów, tylko dziewięć osób, deklaruje przynależność do partii politycznej. Powodem tego może być fakt, że ludzie nie mają dosyć czasu aby zaangażować się poważnie w działalność polityczną. Jednakże, jeśli chodzi o zainteresowanie dla polityki, z wywiadów wynika, że mieszkańcy Valais są nią zainteresowani, często dyskutują na tematy polityczne wśród przyjaciół i w rodzinie.

Przynależność do partii politycznej w kantonie Valais jest dziedziczona z ojca na syna. Przynajmniej w przeszłości była sprawą pewną. Dzisiaj, chociaż sytuacja zmienia się i młodzi ludzie nie szanują już tak bardzo rodzinnych tradycji w kwestii polityki, to dziedzictwo polityczne odgrywa jeszcze pewną rolę. We wspomnianych już rozmowach z Jean Romain, Pascal Couchepin, na pytanie czym był dla niego wymiar polityczny, który zdominował całe jego życie zawodowe, odpowiada: *pierwszym determinującym elementem była dla mnie atmosfera rodzinna. Od początku polityka była obecna w moim życiu, przede wszystkim dlatego, że wielu spośród moich przodków było aktywnych w polityce.*⁷

Powiedzieć należy również, że układ partii politycznych w kantonie zmienia się, w przeszłości Partia Demokratyczno – Chrześcijańska dominowała na kantonalnej scenie politycznej. Obecnie ta sytuacja zmienia się, najlepszym tego przykładem jest obecność wyżej wymienionego Pascala Couchepin w Radzie Federalnej, jest on

⁷ tamże, str. 13

bowiem reprezentantem Partii Radykalno – Demokratycznej. Innymi partiami na rzecz których PDC traci poparcie są Partia Socjalistyczna i również Unia Demokratyczna Centrum. Wzrost poparcia dla UDC, partii pochodzącej ze Szwajcarii niemieckojęzycznej niepokoi respondentów. W ostatnich latach, ta nacjonalistyczna i ksenofobiczna partia zdobywa coraz więcej zwolenników, zwłaszcza wśród młodych ludzi. Z drugiej strony, mieszkańcy Valais są zadowoleni, że jest tak duża liczba partii politycznych, ponieważ w ten sposób, wiele opinii jest reprezentowanych, a skrajne poglądy są równoważone przez inne siły i podejmowane decyzje są często wynikiem konsensusu, tak lubianego w Valais i w całej Szwajcarii.

Niepokojącym na przyszłość jest Unia Demokratyczna Centrum, która ma coraz więcej zwolenników, która staje się coraz silniejsza, nie tylko w Szwajcarii niemieckojęzycznej, ale również w kantonie Valais. Jednakże, nie wydaje się aby wzrost siły tej partii mógł zagrozić równowadze politycznej w kantonie. Można stwierdzić, że obecność takiej liczby partii politycznych na scenie kantonalnej jest bardzo korzystnym zjawiskiem dla przyszłości Valais.

7.6 JAKIE JEST POSTRZEGANIE NEUTRALNOŚCI PAŃSTWA?

Neutralność szwajcarska, obok federalizmu i demokracji bezpośredniej, stanowi jeden z głównych filarów szwajcarskiego systemu politycznego. Jednakże, opinie respondentów w kwestii tej wartości, jej racji bytu, są dosyć podzielone. Nie wszyscy moi rozmówcy są dumni z tego, że mieszkają w neutralnym kraju, nie wszyscy uważają, że ta neutralność naprawdę istnieje. Jak wynika z wywiadów, jedynie trzynastu osób twierdzi, że można być bardzo dumnym, dumnym lub raczej dumnym z neutralności szwajcarskiej. Jedenaście osób natomiast mówi, że neutralność szwajcarska nie jest już powodem do dumy. Dla niektórych respondentów neutralność ta jest jedynie fasadą, jest bardzo wybiórcza, ponieważ jeśli chodzi o podjęcie decyzji politycznej, Konfederacja Szwajcarska deklaruje neutralność, ale kiedy w grę wchodzi interesy gospodarcze, neutralność już nie jest tak decydująca. Osoby te widzą w obecnym sposobie rozumienia neutralności nawet pewne tchórzostwo ze strony władz państwa szwajcarskiego, ich wygodę, niechęć do wzięcia na siebie odpowiedzialności. Wśród tych opinii są również głosy, że należy

zrezygnować z polityki neutralności, że Szwajcaria nie powinna pozostawać zwykłym obserwatorem światowego życia politycznego, że powinna wziąć na siebie część odpowiedzialności za sprawy świata.

Można sądzić, że w przyszłości naród szwajcarski, i również mieszkańcy Valais będą chcieli zrezygnować z neutralności swojego kraju, lub przynajmniej z jego neutralności absolutnej i wiecznej, w celu umożliwienia sobie aktywnego podejmowania decyzji, aktywnego udziału w życiu międzynarodowym, a nie jedynie pozostawania biernym obserwatorem.

Jeśli chodzi o przystąpienie do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Szwajcaria jest jej pełnoprawnym członkiem od września 2002 roku. Według respondentów, jej neutralność nie jest tym faktem zagrożona, mogłaby być natomiast zagrożona w swojej obecnej formie przez ewentualne przystąpienie do Unii Europejskiej. Kwestia ta zostanie podjęta w następnym, ostatnim podrozdziale dotyczącym postawy mieszkańców Valais wobec przystąpienia Szwajcarii do organizacji międzynarodowych.

7.7 JAKA JEST POSTAWA MIESZKAŃCÓW KANTONU VALAIS WOBEC PRZYSTĄPIENIA SZWAJCARII DO ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH (ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, UNIA EUROPEJSKA)?

Jak wiemy, Szwajcaria stała się pełnoprawnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych we wrześniu 2002 roku, po referendum z 3 marca 2002 roku, w którym Szwajcarzy opowiedzieli się za przystąpieniem do tej organizacji większością 54,7% (w kantonie Valais większość ta wyniosła 51%). Jeśli chodzi o opinie respondentów, dziewiętnaście osób głosowało za przystąpieniem i są z tego powodu bardzo zadowolone. Cztery osoby były zdecydowanie przeciwne przystąpieniu Szwajcarii do tej organizacji, ponieważ sądzą one, że nic nie zmieni się na korzyść ich kraju, a, z drugiej strony, neutralność szwajcarska jest zagrożona tym przystąpieniem, Szwajcaria będzie musiała dużo bardziej zaangażować się i to pociągnie za sobą duże dodatkowe koszty dla Konfederacji.

Można więc stwierdzić, że mieszkańcy Valais stają się coraz bardziej otwarci na świat zewnętrzny, że czują konieczność wyjścia na przeciw innym, czynnego uczestnictwa w polityce międzynarodowej. Patriotyzm lokalny nie jest już zatem tak decydującym czynnikiem w postępowaniu obywatela Valais, chociaż to wciąż najbliższe mu sprawy są dla niego najistotniejsze.

Jeśli chodzi natomiast o ewentualne przystąpienie Konfederacji do Unii Europejskiej, otwarcie mieszkańców Valais nie jest już tak oczywiste, w ostatnim referendum w roku 1992, tylko 44% mieszkańców Valais opowiedziało się za przystąpieniem Szwajcarii do UE (wynik dla całej Szwajcarii wyniósł 49,7% odpowiedzi pozytywnych).⁸ Mieszkańcy Valais są zatem bardziej przeciwni przystąpieniu do UE, w stosunku do całości Szwajcarów. Jeśli chodzi o respondentów, podkreślić należy, że wielu z nich jest przekonanych, iż należałoby głosować "tak", głosowali oni "tak" podczas referendum w 1992 roku, lub zrobią to w przyszłości, ale z drugiej strony, są przekonani, że nie tylko Szwajcaria jako całość, ale również Valais w głosowaniu powie "nie". Respondenci są przekonani, że odbędzie się nowe głosowanie w sprawie przystąpienia Konfederacji do Unii Europejskiej, ale nie wcześniej niż za dwa – trzy lata, zwłaszcza po tym jak Francja i Holandia odrzuciły Konstytucję Europejską podczas referendum. Odmowa tych dwóch państw oddaliła możliwość nowego głosowania w sprawie Europy. Europejska scena polityczna jest determinująca, jeśli chodzi o głosowanie w sprawie przystąpienia do struktur europejskich. Sytuacja będzie musiała być naprawdę korzystna, aby Szwajcaria przystąpiła do UE, ponieważ po podpisaniu porozumień dwustronnych, Szwajcarzy uzyskali praktycznie wszystko na czym im zależało, bez zbytniego zaangażowania z własnej strony. Jeżeli państwa członkowskie Unii Europejskiej będą działały na zasadzie partnerstwa i równości, mieszkańcy Valais, jak również pozostali Szwajcarzy będą bardziej przychylni temu przystąpieniu. Jednakże, jeżeli polityka europejska wciąż będzie zdominowana przez wielkie państwa, takie jak Francja czy Niemcy, "tak" dla Europy nie będzie zbyt silne, a być może, będzie nawet niewystarczające.

Ale można również sądzić, że Szwajcaria w końcu otworzy się, przystąpi do Unii Europejskiej, a mieszkańcy Valais będą przychylni wobec tego przystąpienia. Potrzeba jeszcze kilkunastu lat, być może nawet dwudziestu lub trzydziestu.

⁸ Źródło: www.admin.ch

Podsumowując, powiedzieć należy, że istnieją dziedziny w których mieszkaniiec Valais pozostaje niewzruszony, w których niemożliwym jest go zmienić, nie ewoluuje. Wśród tych dziedzin możemy wymienić:

- mentalność, tożsamość narodową obywatela Valais, które pozostają niezmiennie,
- mieszkaniiec Valais czuje się najpierw obywatelem swojego kantonu i dopiero potem obywatelem Szwajcarii,
- mieszkaniiec Valais interesuje się przede wszystkim swoją gminą, jej problemami, jej polityką, kanton znajduje się na drugiej pozycji i dopiero potem znajdujemy zainteresowanie dla spraw Konfederacji,
- mieszkaniiec Valais jest konserwatystą, tradycja ma dla niego ogromne znaczenie,
- wśród istotnych dla niego wartości znajdujemy zawsze: rodzinę, ziemię, religię i kościół katolicki,
- tożsamość narodowa mieszkańca Valais nie jest zagrożona, ani przystąpieniem do Organizacji Narodów Zjednoczonych, ani ewentualnym przystąpieniem do Unii Europejskiej, ani wzrastającą wciąż liczbą imigrantów,
- mieszkaniiec Valais jest buntownikiem, sprzeciwia się często decyzjom Konfederacji, ponieważ sądzi, że decyzje te są niekorzystne dla niego i dla jego kantonu.

Jednakże są pewne dziedziny w których można dostrzec pewną ewolucję mieszkańca Valais, takie jak:

- mieszkaniiec Valais staje się coraz bardziej otwarty na otaczający go świat,
- mieszkaniiec Valais akceptuje porozumienia dwustronne pomiędzy Konfederacją Szwajcarską i Unią Europejską, jak również ich rozszerzenie o nowe kraje członkowskie Unii Europejskiej,
- mieszkaniiec Valais mówi "tak" przystąpieniu Szwajcarii do Organizacji Narodów Zjednoczonych, chociaż pozytywna większość nie jest zbyt duża,
- mieszkaniiec Valais podróżuje, przemieszcza się,
- mieszkaniiec Valais często poszukuje pracy za granicą, czy to w innym kantonie, czy w innym państwie,

- mieszkaniec Valais podlega globalizacji, używa Internetu, uczy się języków obcych (przede wszystkim języka angielskiego), czyta nie tylko prasę lokalną (choć jest ona dla niego wciąż na pierwszym miejscu), ale również prasę z innych kantonów i zagraniczną.

Należy zatem stwierdzić, że mieszkańcy Valais, zachowując wciąż swoje tradycje, swoje przywiązanie do wartości dla nich istotnych, zmieniają się dostosowując się do współczesnego świata, ewoluując wraz z nim.

Bibliografia

1. Allemann Fritz – René : *Vingt – six fois la Suisse*, Lausanne, 1985
2. Altwegg Jürg: *Une Suisse en crise*, Lausanne, 2004
3. Anderson Benedict: *Wspólnoty wyobrażone*, Kraków, 1997
4. *Armée 2001* (réd) Langendorf Jean – Jacques, Chêne – Bourg 1995
5. Aubert Jean – François: *Parlament Szwajcarii*, Warszawa 2000
6. Augustoni – Phan Nhung: *On n'apprivoise pas les Suisses*, Lausanne 2001
7. Bonvin Jean – Michel: *La politique de l'immigration en Suisse*, dans: *Commentaire*, numéro 84/hiver 1998 – 1999, Editions Plon, Paris
8. Braud Philippe: *Sociologie politique*, Paris, 1995
9. Büchi Christophe: *Mariage de raison*, Zurich 2000
10. *Changements de valeurs et nouveaux clivages politiques en Suisse* (réd) Hug Simon, Paris 2002
11. Chappaz Maurice: *Portrait de Valaisans. En légende et en vérité*, Genève, 1998
12. Cherbulier A. E.: *De la démocratie en Suisse*, Paris – Genf, 1943
13. Cherix François: *La Suisse est morte ? Vive la Suisse!*, Lausanne 1997
14. Chevallaz Georges – André: *La Suisse est – elle gouvernable?*, Lausanne 1984
15. Chevallaz Georges – André: *Neutralité suisse et Nations Unies*, Lausanne 1986
16. Clavel Jean – Daniel: *Adieu au « Sonderfall »*, Chêne – Bourg, 2000
17. Constitution fédérale de la Confédération suisse
18. Cotti Flavio: *La Svizzera nell'ora della verità*, Lugano 1992
19. Couchepin Pascal: *Je crois à l'action politique*, Lausanne 2003
20. Courthion Louis: *Le peuple du Valais*, Lausanne, 1979
21. Czeszejko – Sochacki Zdzisław: *System Konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002
22. Deszczyński Przemysław: *System parlamentarno – kantonalny Szwajcarii* [w:] *Demokratyczne systemy polityczne*, Poznań 2000
23. Dunand Fabien: *Le modèle suisse*, Paris 1991

24. Germann Raimund E.: *Administration publique en Suisse*, Berne 1996
25. Gierowski Józef Andrzej: *Historia Polski od 1764 do 1864*, PWN, Warszawa, wyd.II
26. Grin François : *Compétences et récompenses*, Fryburg 1999
27. Grodziski Stanisław: *Porównawcza historia ustrojów państwowych*, Kraków, 1998
28. Jürg Martin Gabriel: *Das politische System der Schweiz*, Bern/Stuttgart, 1990
29. *Konstytucja Szwajcarii*, Warszawa 2000
30. Kriesi Hanspeter: *Le système politique suisse*, Paris 1995
31. Küng Hans: *La Suisse désorienté ? Perspectives européennes*, Fribourg 1993
32. La Confédération en bref 2000, Berne, 2000
33. Lamentowicz Wojciech : *Państwo współczesne*, Warszawa 1996
34. *La revue française de sociologie*
35. Lavraux Philippe: *les grandes démocraties contemporaines*, Paris 1990
36. Le Bon Gustave: *Psychologia rozwoju narodów*, V.I.D.I. 1999
37. *Leksykon Politologii* (red) Antoszewski A. Herbut R., Wrocław 2002
38. *Les migrations et la Suisse* (réd) Wicher Hans – Rudolf, Zurich 2003
39. *Les partis politiques en Europe de l'Ouest* (réd) Hermet Guy, Paris 1999
40. Linder Wolf: *Demokracja Szwajcarska*, Rzeszów 1996
41. Longet René: *La Suisse en reconstruction*, Grand – Lancy 1997
42. Maître Henri: *Mosaïque du pays valaisan*, Sion, 1997
43. Marczevska – Rytko Maria: *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce*, Lublin 2001
44. Mazzoleni Oscar: *Nationalisme et populisme en Suisse*, Lausanne, 2003
45. Melich Anna: *Les valeurs des Suisses*, Berno 1991
46. Michalik Mieczysław: *Patriotyzm. Tradycja i współczesność*, Warszawa 1979
47. *Nouvelle Histoire de la Suisse et des Suisses* (réd) Favez J-C, Lausanne 1998
48. Oberson Fred: *Suisside*, Genève 1991

49. *Patriotyzm. Tożsamość narodowa. Poczucie narodowe* (red) Nowicka – Włodarczyk Ewa, Kraków 1998
50. Pędziwiatr Konrad: *Od islamu imigrantów do islamu obywateli: muzułmanie w krajach Europy Zachodniej*, Kraków, 2005
51. Piguet Etienne et Mahnig Hans: *Quotas d'immigration: l'expérience suisse*, dans: *Cahiers de Migrations Internationales*, dans: www.ilo.org
52. Potter George R.: *Zwingli*, Warszawa 1994
53. Quermonne Jean – Louis: *Les régimes politiques occidentaux*, Paris, 1994
54. Rennwald Jean – Claude: *Quand la Suisse éclatera*, Délemont 2000
55. Rescler André: *Mythes et identité de la Suisse*, Genève, 1986
56. Ribeaud José: *Quand la Suisse disparaîtra*, Vevey, 1998
57. Schaffhauser René: *W Szwajcarii* [w:] Samorząd terytorialny i administracje w wybranych krajach, Wrocław 1999
58. Scruton Roger: *Co znaczy konserwatyzm?*, Poznań 2002
59. Secretan Philibert: *La Suisse, serve et souveraine*, Genève 2002
60. Steiner Jürg: *Demokracje Europejskie*, Rzeszów 1993
61. Stöhlker: *La Suisse en détresse*, Lausanne 2003
62. Sztumski Janusz: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1999
63. Vuilleumier Marc: *Immigrés et réfugiés en Suisse*, Zurich 1987
64. Wiatr Jerzy: *Naród i rasa w świadomości społecznej*, Warszawa 1962
65. Wicker Hans – Rudolf (réd): *Les migrations et la Suisse*, Zurich, 2003
66. Windisch Uli: *La Suisse plurilingue: vers l'éclatement?*, Fretz 1995
67. Windisch Uli: *Les Relations quotidiennes entre les Romands et les Alémaniques*, Lausanne, 1992
68. Wojtowicz Jerzy: *Historia Szwajcarii*, Wrocław 1989
69. Ziegler Jean: *La Suisse, l'or et les morts*, Le Seuil 1997
70. www.admin.ch
71. www.apf.pcf.be
72. www.bfm.mit.ch
73. www.bfs.admin.ch
74. www.borgeoisie-de-veyraz.ch

75. www.coe.int
76. www.dhs.ch
77. www.domainepublic.ch
78. www.federalism.ch
79. www.fortlitroz.ch
80. www.fr.wikipedia.org
81. www.ilo.org
82. www.irdp.ch
83. www.lagruyere.ch
84. www.lecourrier.ch
85. www.lenouvelliste.ch
86. www.migration-population.ch
87. www.onu.admin.ch
88. www.parlament.ch
89. www.presence.ch
90. www.revue.ch
91. www.romsem.unibas.ch
92. www.shvr.ch
93. www.statistic.admin.ch
94. www.swissinfo.ch
95. www.tsr.ch
96. www.valaisinfo.ch
97. www.vs.ch
98. www.webdo.ch